

Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi
Grønlands Råd for Menneskerettigheder

DANSKIT
INGERLATSIVIAAT INUIT
PISINNAATITAAFFIINUT

KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITAAFFII

KILLIFFIK 2016

KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITA AFFII – KILLIFFIK 2016

Aaqqissuisut: Jonas Christoffersen (akisussaasoq), Louise Holck, Lise Garkier Hendriksen aamma Mandana Zarreparvar.

Oqaasertaanut tapersiisut (alfabeti malillugu tulleriinnilersorlugit): Marya Akhtar, Cecilia Decara, Lise Garkier Hendriksen, Kholoud Ibrahim, Sabine Heestermans Svendsen aamma Mandana Zarreparvar.

Kalaallisut nutserisut: Juaaka Lyberth, Juana Petrussen aamma Bolette Papis. Kukkuersiuisoq: Elisabeth Ravn Johansen aamma Hans Møller.

ISBN: 978-87-93241-79-4

ISSN: 978-87-93241-79-4

© 2016 Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi – Institut for Menneskerettigheder, Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution.

Institut for
Menneskerettigheder
Wilders Plads 8K
1403 København K
+45 3269 8888
www.menneskeret.dk

Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit
Nunaata Siunnersuisoqatigiivi
Postboks 1290, Issortarfimmut 1A
3900 Nuuk
+299 34 69 47
www.humanrights.gl

Assit: Assiliisartoq Tina Enghoff aamma Nanortalimmi Tasiilamilu inuusuttut suliniummi Siunissaq uagut pigaarput, www.siunissaq.gl, peqataasut.

Kalaallit Nunaata assinga, qupperneq 11: Carol Spears / Wikimedia Commons / CC-BY-SA-3.0.

Naqiterisoq: Rosendahls

Pissarsivik erseqqarissumik allallugu saqqummersitaq issuarneqarsinnaavoq.

Saqqummersitavut atuaruminartinniarsaraagut. Assersuutigalugu naqinnerit angusuut, titarnerit naatsut, tunua qaamasoq kontrastillu sakkortuut atorpagut.

IMARISAI

LEQUT	9
EQIKKAANEQ	10
1 INUIAQATIGIIT KALAALLIT NAMMINERSORNERLU	16
1.1 INNUTTAASUT QANORLU AGGUATAARSIMANERAT	16
1.2 KALAALLIT NUNAANNI NAMMINERSORLUTIK OQARTUSSAT	17
1.3 INATSIILORTUT, INATSIINIK MALITITSISUT	
EQQARTUUSSISOQARNERLU	18
1.3.1 INATSIARTUT FOLKETINGILU	18
1.3.2 NAALAKKERSUISUT AAMMA KALAALLIT NUNAANNI	
RIGSOMBUDSMANDI	19
1.3.3 EQQARTUUSSIVIIT AAMMA KALAALLIT NUNAANNI	
EQQARTUUSSIVIIT PILLUGIT ISUMASIOQATIGIISITAT	20
1.4 OMBUDSMANDEQARFIIT	21
1.4.1 INATSIARTUT OMBUDSMANDIAT	21
1.4.2 FOLKETINGIP OMBUDSMANDIA	22
1.5 NAALAGAAFFIMMUT TAMARMUT INUIT	
PISINNAATITAAFFIINUT INSTITUTTI	22
1.5.1 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT INSTUTUTTI	22
1.5.2 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT KALAALLIT NUNAATA	
SIUNNERSUISOQATIGIIVI	23
2 INUIT PISINNAATITAAFFIISA PIVUSUNNGORTINNEQARNERI	24
2.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINEQ	24
2.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU	24
2.2 NUNANI TAMANI SINAACKUTIT	26
2.2.1 INUIT PISINNAATITAAFFIISA	
PIVUSUNNGORTINNISSAANNUT KIFFAANNGISSUSEQARNEQ	26
2.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAACKUTIT	27
2.3.1 NAMMINERSORNERUP ISUMAA	27
2.3.2 TUNNGAVIUSUMIK INATSIT SINAACKUSIISUUVOQ	27
2.3.3 DANMARKIP INUIT PISINNAATITAAFFIINIK	
PISUSSAAFFILERLUNI AKUERSINERI KALAALLIT NUNAANNUT	
PINGAARUTEQARTUT	28
2.3.4 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT TUNNGATILLUGU	
PISUSSAAFFINNIK KALAALLIT NUNAATA AKUERSINERA	28

	2.3.5 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT KALAALLIT NUNAATA SIUNNERSUIISOQATIGIIVI AAMMA DANMARKIMI INUIT PISINNAATITAAFFIINUT INGERLATSIVIK	29
2.4	INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT INERIARTORNEQ	29
2.5	INUIT PISINNAATITAAFFII KALAALLIT NUNAANNI MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT	31
	2.5.1 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT ISUMAQATIGIISSUTIT DANMARKIP AKUERISAASA AKUERINEQARNISSAAT	31
	2.5.2 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT ISUMAQATIGIISSUTIT ALLAT DANMARKIP ATUUTSINNGISAI	38
	2.5.3 INUIT PISINNAATITAAFFINUT TUNNGATILLUGU ILIUSSISANUT PILERSAARUT MISISSUISARNERLU	40
3	MEEQQAT INUUSUTTULLU	42
3.1	ATAATSIMUT ISIGALUGU	42
	3.1.1 IMAI KILLILIUSSALLU	42
3.2	NUNAMI NAMMINERMI SINAACKUTAASUT	42
	3.2.1 NAALAGAAFFIIT PEQATIGIIT MEEQQAT PILLUGIT ISUMAQATIGIISSUTAA PINGAARLUINNARTUUVOQ	42
3.3	NUNAMI NAMMINERMI SINAACKUTAASUT	45
	3.3.1 KALAALLIT NUNAATA INATSISAI MALILLUGIT ILLERSORNEQARNEQ	45
	3.3.2 MEEQQAT INUUSUTULLU ATUGARISSAARNISSAAT	45
	3.3.3 MEEQQANIK INUUSUTTUNILLU SOQUTIGISALLIT PINGAARNERIT	46
	3.3.4 MEEQQANUT INUUSUTTUNULLU SIUNNERSUISARNEQ IKORFARTUINERLU	47
	3.3.5 MEEQQAT PILLUGIT AALAJANGIINERIT NAAMMAGITTAALLIUUTIGINISSAANNUT PERIARFISSAT	47
3.4	INUTTUT PISINNAATITAAFFISIGUT INERIARTORNEQ	48
3.5	KALAALLIT NUNAANNI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT MAKKUNUUNA PITSANNGORSARNEQARSINNAAPPUT	51
	3.5.1 ILAQUTARIIT MEERARTALLIT ERNUMANARTUMIITTUT AAMMA MEEQQAT INUUSUTTULLU INISSITAT	52
	3.5.2 MEEQQAT SIUNNERSORNEQARNISSAMUT NAAMMAGITTAALLIORFISSATIGULLU PERIARFISSAAT	54
4	INNARLUUTEQARNEQ	57
4.1	IMARISAA KILLILERNERLU	57
	4.1.1 INDHOLD OG AFGRÆNSNING	57
4.2	NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAACKUSIUSSAT	57
	4.2.1 FN SINAACKUSIISUUVOQ	57
4.3	NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT	59

4.3.1	INUIT INNARLUUTILLIT PILLUGIT KALAALLIT NUNAANNI INATSISIT	59
4.4	INUTTUT PISINNAATITA AFFITSIGUT INERIARTORNEQ	60
4.5	INUIT PISINNAATITA AFFII MAKKUNATIGUT KALAALLIT NUNAANNI PITSANNGORSA AVIGINEQARSINNAAPPUT	62
4.5.1	TIKIKKUMINASSUSEQ	62
4.5.2	ILINNIARTITA ANEQ	64
4.5.3	BØRN MEEQQAT INUUSUTTULLU INNARLUULLIT	66
5	NALIGIISITSINEQ	68
5.1	ATAATSIMUT ISIGALUGU	68
5.1.1	IMAA SINA AKKUSERNERALU	68
5.1.2	ASSIGIIMMIK PINNITTARNERMUT TUNNGAVIIT	69
5.2	NUNAT TAMAT AKORNANNI SINA AKKUSIUSSAT	70
5.3	NUNAMI NAMMINERMI SINA AKKUTISSAT	73
5.4	INUIT PISINNAATITA AFFIISA INERIARTORNERI	74
5.5	KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITA AFFII UKUNATIGUT PITSANNGORSA AVIGINEQARSINNAAPPUT	75
5.5.1	ASSIGIINNGISITSINERIT TAMARMIK INATSISITIGUT INERTEQQUTA ALERNISSAAT	75
5.5.2	ASSIGIINNGISITSINERNUT TUNNGASUNIK SULIAQARSINNAASUMIK MAALAA RUTEQARTARFISSAMIK PILERSITSISOQARNISSAA	76
6	PINNGORTITAMI PISUUSSUTIT	78
6.1	TAMAAT ATAATSIMUT ISIGALUGU	78
6.1.1	IMAI KILLILERNERALU	78
6.2	NUNAT TAMAT AKORNANNI SINA AKKUTIT	79
6.2.1	NAMMINEQ AALAJANGIISINNA ANEQ	79
6.2.2	NUNAT INOQQAAVISA PISINNAATITA AFFII	80
6.2.3	PINNGORTITAMIK INGERLATSINISSAMUT SULINIUTINI NAJUKKAMIITTUT SUNNIUTEQARNERAT SULIFFEQARFIILLU AKISUSSAAFFII	82
6.3	NUNAMI NAMMINERMI SINA AKKUSIUSSAT	83
6.3.1	NAMMINEQ AQUNNIKKUT NAMMINEQ AALAJANGIISINNAATITA ANEQ	83
6.3.2	PINIARNEQ, AALLAANIARNEQ AALISARNERLU	87
6.3.3	TAKORNARIAQARNEQ	87
6.3.4	AATSITASSANIK IKUMMATISSANILLU PIIA ANEQ	88
6.4	INUIT PISINNAATITA AFFIINUT TUNNGASUT INERIARTORNERAT	89
6.5	KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITA AFFII MATUMANI NAKUSSASSAAVIGINEQARSINNAAPPUT	91
6.5.1	NAJUKKAMI INNUTTAASUNIK AKUUTITSINEQ	91

6.5.2	ANGUSAQARFIULLUARTUMIK	
	NAAMMAGITTAALLIORFISSAQARNEQ	93
6.5.3	SULINIUTINI ANGISUUNI SULISUT NUNANIT ALLANEERSUT	
	NUNAMI NIKISSINNAANERMUT KIFFAANNGISSUSEQARNERA	96
7	EQQARTUUNNEQARNEQ NAMMINEERSINNAAJUNNAARSITSINERLU	
	NAAPERTUILLUARTUT	99
7.1	ATAATSIMUT ISIGALUGU	99
	7.1.1 IMAI KILLILIUSSALLU	99
7.2	NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAAKKUTAASUT	101
	7.2.1 EQQARTUUNNEQARNERIT NAAPERTUILLUARTUT	101
	7.2.2 NAMMINEERSINNAAJUNNAARSITSINEQ	103
7.3	NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTIT	105
	7.3.1 EQQARTUUNNEQARNEQ NAAPERTUILLUARTOQ	105
	7.3.2 NAMMINEERSINNAAJUNNAARSITSINEQ	106
7.4	INUTTUT PISINNAATITAAFFITSIGUT INERIARTORNEQ	107
7.5	KALAALLIT NUNAANNI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT UKUNANI	
	NAKUSSASSARNEQARSINNAAPPUT	108
	7.5.1 EQQARTUUSSIVINNI PIFFISSAQ SULIASSANUT	
	ATORNEQARTARTOQ NAKKUTIGINEQARTUARTARIAQARPOQ	108
	7.5.2 ILLERSUISUT INATSIILERINERMUT TUNNGASUTIGUT	
	PIGINNAASAAT	111
	7.5.3 KALAALLIT NUNAANNI OQAATSIT INATSIILERINERMI	
	ATORNEQARTARTUT	113
	7.5.4 ISERTITSIVINNI PISSUTSIT	116
	7.5.5 INISSIISARFINNI PISSUTSIT	118
	7.5.6 TIGUMMINEQARTUSSATUT EQQARTUUSSAT	121
8	KOMMUNINI NAMMINERSORLUTILLU OQARTUSSANI INATSIITIGUT	
	INNARLITSAALISAANEQ	125
8.1	TAMAKKERLUGU ISIGINNINEQ	125
	8.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU	125
8.2	NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAAKKUTIT	126
	8.2.1 INATSIITIGUT ISUMANNAATSUUNEQ INUUP	
	PISINNAATITAAFFIGAA	126
8.3	NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTIT	127
	8.3.1 INATSIILIORNERMI INATSIITIGUT	
	ISUMANNAATSUUNEQ	127
8.4	INUUP PISINNAATITAAFFIISA INERIARTORTINNEQARNERAT	128
8.5	KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITAAFFII	
	MAKKUNATIGUT PITSANNGORSARNEQARSINNAAPPUT	130
	8.5.1 OQARTUSSAAFFIIT AAQQUISSUUSANERISA	
	ERSERNERLUNNERI	130

8.5.2	KOMMUNINI SULIAT KUKKUNEQARTARNERI, SIVISUUMIK SULIARINEQARTARNERI MAALAAARUTEQARTARFILLU	132
8.5.3	MALITTARISASSANIK INATSISILERINERMILLU PAASISAQARSINNAANEQ	135
8.5.4	INGERLATSIVINNI SULIANUT INATSISITIGUT IKIORNEQARNEQ	138
9	INUTTUT PISINNAATITAAFFINNIK SIAMMARTITERINEQ	141
9.1	ATAATSIMUT ISIGALUGU	141
9.1.1	IMARISAA KILLILERNERLU	141
9.2	NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAAKKUTAASUT	142
9.2.1	ARTIKILINIT ATAASIAKKAANIIT ATAATSIMOORTUMIK NALUNAARUMMUT	142
9.3	NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTAASUT	144
9.3.1	ILINNIARTITAANERMUT PERIUSISSIAQ AAMMA ILINNIARTITAANERMI PILERSAARUSIAQ	144
9.3.2	MEEQQAT ATUARFIAT PILLUGU INATSIT	144
9.3.3	ILINNIARTITSISUNNGORNIARNEQ	145
9.3.4	INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT PILLUGIT TAMANUT AMMASUMIK PAASISSUTISSIINEQ	145
9.4	INUTTUT PISINNAATITAAFFITSIGUT INERIARTORNEQ	146
9.5	KALAALLIT NUNAANNI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT MAKKUKUUNA PITSANNGORSARNEQARSINNAAPPUT	148
9.5.1	ILINNIARTITAANERMUT PILERSAARUSIAMI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT	148
9.5.2	MEEQQAT ATUARFIINI MEEQQAT PISINNAATITAAFFIINIK ATUARTITSINEQ PITSANNGORSARNEQARLI	150
9.5.3	ILINNIARTITSISUTUT ILINNIARTITAANEQ	152
9.5.4	PISORTANI SULISUT INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT PILLUGIT ILINNIATINNEQARNISSAAT	155
10	ILINNIARTITAANEQ	158
10.1	ATAATSIMUT ISIGALUGU	158
10.1.1	IMAI KILLILIUSSALLU	158
10.2	NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAAKKUTAASUT	159
10.2.1	ISUMAQATIGIISSUTIT ARLALLIT PISINNAATITAAFFIMMIK QULARNAARINNIPPUT	159
10.3	NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTAASUT	160
10.3.1	MEEQQAT ATUARFIAT	160
10.3.2	INUUSUTTUNUT INUUSSUTISSARSIUTINULLU ILINNIARTITAANERIT	160
10.4	INUTTUT PISINNAATITAAFFITSIGUT INERIARTORNEQ	161
10.5	KALAALLIT NUNAANNI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT MAKKUKUUNA PITSANNGORSARNEQARSINNAAPPUT	163

10.5.1	MEEQQAT ATUARFIANNI UNAMMILLERNARTUT	163
10.5.2	INUUSSUTISSARSIUTINUT ILINNIARNERNIK UNITSITSIINNARTARNEQ AAMMALU SUNGIUSAAMMIK SULIFFISSANIK AMIGAATEQARNEQ	167
	INAARUTAASUMIK NALUNAARSUUTIT	169

SIULEQUT

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsiviup aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa nalunaarussiaq manna Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinut sammisunik sulinermi, immikkoortuni toqqakkani arlallinni, killiffik, aappasaanik saqqummiuppaat.

Killiffik pillugu nalunaarusiakkut matumuuna Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinik suliaqarnermi ajornartorsiutit aaqqissuussamik atituumillu sammerusuppavut, sammisallu uku toqqarpavut: Inuttut pisinnaatitaaffiup piviusunngortinnera, meeqqat inuusuttullu, innarluutillit, naligiimmik pineqarnissaq, naapertuilluartumik eqqartuussisarneq nammineersinnaajunnaartitsisarnerlu, kommunini Namminersorlutillu Oqartussani inatsisitigut isumannaatsuuneq, inuit pisinnaatitaaffiinik siammartiterineq, ilinniartitaaneq kiisalu pinngortitami pisuussutit pillugit kapitali ataaseq.

Nalunaarussiaq Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsiviup Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinik Kalaallit Nunaannut ingerlatsivittut Inatsisartunut suliaminut aamma Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinut pissutsit pillugit nalunaarusiartagassaannut ilaavoq.

Ingerlatsiviup nittartagaani nalunaarussiaq danskisut aamma kalaallisut pissarsiarineqarsinnaavoq, www.menneskeret.dk, aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa nittartagaani, www.humanrights.gl. Inuit pisinnaatitaaffiinut tunngasunik sukumiinerusumik nittartakkani taakkunani paasiniaasinnaavutit. Nalunaarusiamut pitsanngorsaataasinnaasunik siunnersuutissaqaruit imaluunniit sammisassanik nutaanik, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivimmut allannissannut tikilluaqqusaavutit uunga info@humanrights.dk imaluunniit Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivinut uunga info@humanrights.gl.

Neriuppugut killiffimmik nalunaarussiaq 2016 Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinik nukittorsaaqataajumaartoq.

Jonas Christoffersen, pisortaq

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik

Inge Olsvig Brandt, siulittaasoq

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi

EQIKKAANEQ

Kalaallit Nunaanni assigiinngitsorpassuartigut inuit pisinnaatitaaffii atuuffeqarput. Inatsisini malittarisassanilu nunani tamani inuit pisinnaatitaaffiitut malinneqartussaapput. Pisortat suliassanik suliarinninnerminni inuit pisinnaatitaaffiisa malinneqarnissaat pisussaaffigaat. Inunnut ataatsiakkaanut inuit pisinnaatitaaffii pivusorpalaaratik paasiuminaassinnaapput. Assersuutigaluguli kommunimut Namminersorlutik Oqartussanut, politiinut pinerluttunilluunniit isumaginnittoqarfimmut attaveqarnermi ingerlaannaq kinguneqartarput. Piffissap killilikkap iluinnaani politiinit tigummineqarsinnaanermut, innarluuteqartutut aamma ilinniagaqarsinnaanermut pisinnaatitaaffeqarnermut, inuttut pisinnaatitaaffiit iluini ajornartorsiutaasinnaasunut assersuutaapput.

Inuit Pisinnaatitaaffiitut Ingerlatsiviup aamma Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa nalunaarusiakkut matumuuna Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiitut pissutsit, sammisat toqqakkat uku, 2016-mi killiffilersorpaat.

- Inuttut pisinnaatitaaffiit pivusunngortinneqarneri
- Meeqqat inuusuttullu
- Innarluuteqarneq
- Naligiimmik pineqarnissaq
- Pinngortitami pisuussutit
- Naapertuilluartumik eqqartuussisarneq nammineersinnaajunnaarsitsinerlu
- Kommunini namminersorlutillu oqartussani Inatsisitigut isumannaatsuuneq
- Inuit pisinnaatitaaffiik siammarterineq
- Ilinniartitaaneq

Inuit pisinnaatitaaffiitut ajornartorsiutaasut arlaqartut sammineqartuni tamani takussutissippagut. Taakkua saniatigut, pineqartuni ineriartornerit takussutissippagut, inuillu pisinnaatitaaffii Kalaallit Nunaanni qanoq nukittorsarneqarsinnaanersut innersuussuteqarluta. Siunertaavoq nalunaarusiap nutartertuarneqartarnissaa sammisanillu amerlanerusunik ilaneqartarnissaa.

Aallaqqaatigalugu saqqummiunneqarput Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit, Namminersorlutik Oqartussat aamma pisortat aaqqissuussaananerit. Tamassuma kingorna tulluupput inuit pisinnaatitaaffiit sinaakkusiussat aamma sammisani tamani uagut innersuussutivut.

Eqikkakkami uani qulequttat ataasiakkaarlugit naatsumik sammissavavut pingaarnertullu innersuussutivut allaaseraagut.

INUIT PISINNAATITAFFIISA PIVUSUNNGORTINNEQARNERI

Inuit pisinnaatitaaffiit aalajangersakkat naammaginartumik illersorneqarnissaat naalagaaffiit tamarmik qulakkeertussaavaat, nunalli ataasiakkaat namminnerlutik nalilersortarpaat tamanna qanoq ingerlanniarnertullu.

Uagut inassuteqaatigaarput isumaqatigiissutit arlallit Danmarkimut atuuttut aamma Kalaallit Nunaannut atuutilissat. Ilaatigut tassaapput Europarådimi innut ataasiakkaanut paasissutissamik qarasaasiakkut suliarinnittarnermut isumaqatigiissut aamma kinguaassiutitigut atuisarnermut kinguaassiutitigullu atornerluisarnermut meeqqanik illersuineq.

Aamma innersuussutigaarput allaaserisat arlalissuit, sulit Danmarkimit atortinneqalinngitsut pillugit, Kalaallit Nunaata Danmarki oqaloqatigileriissagaa, assersutigalugu aningaasaqarneq, inuttut atukkatigut kulturikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit naammagittaalliorsinnaanermut FN-imi isumaqatigiisassummut ilassutitut isumaqatigiissut. Aammattaaq inassuteqaatigaarput Naalakkersuisut ilaatigut Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii pillugit nuna tamakkerlugi iliusissat pilersarusiornikkut inuit pisinnaatitaaffiisa aaqqissuussamik atuutilersinneqarnissaannik suliaqassat.

MEEQQAT INUUSUTTULLU

Meeqqat pisinnaatitaaffii isiginiarneqaleriartorput. Meeqqat pillugit FN-imi isumaqatigiissutit tunngaviit allaaserivagut aamma assersutigalugu meeqqat siunnersorneqarnissaminut, taparserneqarnissaminut naammagittaalliorsinnaanissaminnullu periarfissaat allaaserigalugit.

Inassuteqaatigaarput meeqqanik inuusuttunillu timikkut tarnikkullu nakuuserarneq, annersaasarneq atornerluisarnerluunniit pillugit suliani piginnaasat isumalluutillu Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut kommunillu pitsanngorsaavigissagaat.

Aamma inassuteqaatigaarput piitsuuneq pinaveersaartinniarlugi iliuutsit Naalakkersuisut kommunillu aallartissagaat, aammalu ilaqutariinnut

meerartalinnut navianartumiittunut iluataasumik suliniuteqassasut, tassunga ilanngullugit angajoqqaat angajoqqaajusinnaanermik taperserneqartarnerat.

INNARLUUTEQARNEQ

Innarluutillit pillugit Isumaqtigiissutip Kalaallit Nunaanni atuutsinniarnera unammilligassartaqarpoq, pingaartumik tikikkuminarsaanertigut, ilinniartitaanikkut periarfissatigut aamma assigiinngisitseqqussinnginneq eqqarsaatigalugit.

Inassuteqaatigaarput sanaartukkat tikikkuminartuunissaannut, pisortat nittartagaasa pisortallu angallannermi atortuisa qanoq pitsaassusissaannik Naalakkersuisut atuutilersitsissasut pitsaassutsillu taakku malinneqarnerinik sunniutilimmik nakkutilliineq qulakkiissagaat.

Aamma inassuteqaatigaarput ilinniartitsisut innarluutininik assigiinngiiaartunik ilinniartunut ilinniartitsisarnermi piginnaasaqalernissaat Naalakkersuisut suliniutigissagaat. Tamanna aamma meeqqat atuarfianni ilinniartitsisunut atuuppoq, tassani klassini atuartut innarluutilinnik innarluuteqanngitsunillu ilinniartitsisinnaasariaqarlutik.

ASSIGIIMMIK PINEQARNISSAQ

Assigiinngisinneqannginnissaq assigiimmillu pineqarnissaq inuit pisinnaatitaaffiini tunngaviupput. Assigiinngisitsinnginnissamut illersugaanissaq assigiimmillu pineqarnissap siuarsarnissaa pingaaruteqarput.

Inassuteqaatigaarput suaiaassuseq, ammit, immikkut inuiaassuseq, innarluuteqarneq, ukioqassuseq, kinguaassiutitigut atoqateqariaaseqarneq upperisarlu pissutigalugit suliffeqarfinni taakkulu avataani assigiinngisitsinnaanermut ataatsimut isigalugu illersorneqarnissamik atuutilersitsineq pillugu Naalakkersuisut inatsisissatut siunnersuummik saqqummiussinissamik suliniuteqassasut.

Aamma inassuteqaatigaarput assigiinngisinneqarneq pillugu maalaarutininik suliarqarsinnaasumik maalaarutininik aalajangiisartunik sumulluunniit atassuteqanngitsunik pilersitsinissamik Naalakkersuisut suliniuteqassasut.

PINGGORTITAMI PISUUSSUTIT

Nammineq aalajangiisinnaatitaaneq inuit pisinnaataaffii pillugit isumaqtigiissutini arlalinni allassimapput, tassunga ilanngullugit inuiaqatigiit oqartussaaffimmik iluanni pinggortitami pisuussutit pillugit namminneq aalajangiisinnaatitaanerat.

Inassuteqaatigaarput takornartitsinermi akuersissutit pillugit inatsit naapertorlugu akuersissuteqartarnermut atatillugu innuttaasut sumiiffinnilu innuttaasut peqataatinneqarnissaat Naalackersuisut qulakkiissagaat, pingaartumik piunasaqaatinngortillugu inatsit naapertorlugu akuersissuteqannginnermi innuttaasut inuiaqatigiillu kassuarneqartut tusarniaaffigineqartarnissaat.

Aamma inassuteqaatigaarput innuttaasut sumiiffinnilu innuttaasut tamarmik aatsitasat pillugit inatsit aamma takornartitsisarnermi akuersissutit pillugit inatsit malillugit suliniutinit immikkut kalluarneqartut sunniuteqartumik maalaarsinnaatitaanerat Naalackersuisut qulakkiissagaat.

NAAPERTUARLUARTUMIK EQQARTUUSSISARNEQ NAMMINEERSITSISINNAAJUNNAARTITSISARNERLU

Naapertuarluartumik eqqartuussisarneq naalagaaffinni inatsisit tunngavigalugit ingerlatsisuni tamani tunngaviusumik pisinnaatitaaffiuvoq, tamassuma ilaatigut kinguneralugu eqqartuussinermi suliat naleqquttumik piffissaqartitsinerup iluani aalajangiiffigineqartarnissaat aammalu inuit pinerluttulerinermi suliani pasineqartut unnerluutigineqartullu minnerpaamik qulakkeerinniffigineqartarnissaannik atuuttussat arlallit. Tamassumanilu aamma atuuppoq pinerluttulerinermi suliamut atatillugu inuk nammineersinnaajunnaartinneqarpat inatsisit tunngavigalugit qulakkeerinninnerit arlallit.

Inassuteqaatigaarput Eqqartuussivinnik Aqutsiviup Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivik aamma Kalaallit Nunaanni Landsretti suleqatigalugit Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivinni naammattumik naammissisaqarsinnaasoqarnissaa qulakkiissagaa taamaalilluni suliat suliarineqanngitsut amerlasoorpassuannngortinneqassanatik.

Aamma inassuteqaatigaarput Inatsisilerinermut Ministeraqarfiup isertitsivinni ammasuniititsisoqarneq aallaavigalugu isertitsivinni pissutsit qulakkiissagai.

KOMMUNINI NAMMINERSORLUTILLU OQATUSSANI INATSISITIGUT ISUMANNAATSUUNEQ

Naalagaaffiup inatsisit tunngavigalugit ingerlatsisup tunngavigisarpai, inatsisiliorneq, siumut naatsorsuuteqarsinnaaneq inatsisit pitsaassusaat kiisalu oqartussaannerup ammassuunissaa.

Inassuteqaatigaarput pisortat ingerlatsineranni suliassanik suliarinnittarneq pillugu malittarisassanik ilisimasaqarneq Naalackersuisut kommunillu

qulakkiissagaat pitsanngorsarlugulu, tassunga ilanngullugu innuttaasut allagaatinik takunnissinnaatitaanerat.

Aamma inassuteqaatigaarput inatsisinik atuuttunik tamanik takunnissinnaaneq ajornannginerulersinniarlugu taamaalilluni inatsisitigut innarlitsaalisatitaaneq annertusarnialugu inatsisit pillugit nalunaarutinik Naalakkersuisut atuutilersitsissasut.

Aammattaaq inassuteqaatigaarput naalagaaffimmi inatsisit eqqarsaatigalugit Kalaallit Nunaannut atuuttunngortitsineq pillugit inatsisit atorneqartarneri naalagaaffimmi oqartussat killilissagaat, tassungalu taarsiullugu Kalaallit Nunaannut inatsisissatut siunnersuutinik Folketingimi saqqummiisoqartassasoq, taamaalilluni naalagaaffimmi inatsisit Kalaallit Nunaanni pissutsit tunngavigalugit pitsaanerpaamik piareersarneqartassaallutik.

INUIT PISINNAATITAAFFIINIK SIAMMARTERINEQ

Inuit pisinnaatitaaffiitut naalagaaffiup pisussaaffiisa ilagaat inuit pisinnaatitaaffiisa inuttaasuni ilisimaneqarnerisa annertusarneqarnissaat.

Inaasuteqaatigaarput inuit pisinnaatitaaffiini naleqartitat ilinniartitaanermut periusissiasami Naalakkersuisut ilanngutissagaat kiisalu immikkoortumi iliuusissatut pilersaarut ineriartortinniarlugu meeqqat atuarfianni inuit pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsineq misissuiffigissagaat.

Aamma inassuteqaatigaarput suliamik ingerlatsisut suliamut attuumassuteqartut assersuutigalugu ilinniartitsisut, perorsaasut, isumaginninnermi siunnersortit aamma socialpædagogit ilinniartitsisarnerisa annertussusiat pitsaassusaallu Naalakkersuisut misissussagaat aammalu inuit pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsisarnerup ilinniartitsinnermi pilersaarutiminnut aqqissuussamik ilanngunneqarnissaa isumaliutigissagaat.

ILINNIARTITAANEQ

Ilinniagaqarnissamut pisinnaatitaaneq immi inuttut pisinnaatitaaffiuvoq, tassungalu peqatigitillugu ilinniarsimaneq inuit pisinnaatitaaffiinik illersuinerup piviusunngortinnissaanut ataqqinneqarnissaannullu sakkussatut pinngitsoorneqarsinnaanngilaq.

Inassuteqaatigaarput ilinniartitsissuarmi ilinniartitsisunngorniarneq ilinniartitsisut piginnaasaat qaffasissunngortillugit ilinniartinneqarnissaat siunertaralugu pisariaqartumik aqqissuussaannissaat ilinniartitsissutinilu imaqarnissaa Naalakkersuisut qulakkiissagaat.

Aamma inassuteqaatigaarput meeqqat atuartut angerlarsimaffianniittut
ilaqutaasalu atassuteqarneri taperserniarlugu kommunit suliniutinik
aallartissasut, ilaatigut meeqqanik perorsaanermi suliniutit aallartinnerisigut
meeqqallu atuartut angerlarsimaffianniittut tapersernerisigut.

1 INUIAQATIGIIT KALAALLIT NAMMINERSORNERLU

1.1 INNUTTAASUT QANORLU AGGUATAARSIMANERAT

Kalalaallit Nunaata inui 55.894¹ misaaniittut, taakkunannga 48.197-it² illoqarfinni 17-ini najugaqarlutik³, 7470-illu⁴ missaat nunaqarfinni 57-it⁵ misaaniittuni najugaqarput kitaaniinnerusuni. Taamaallaat inuit 3.500-it Tunumi⁶ najugaqarput, illoqarfinni marlunni nunaqarfinnilu tallimani⁷. Nunaqarfinni najugaqartut ilaat tallimaannaasinnaasarput.⁸ Kalaallit Nunaanni pisortatigoortumik oqaatsit tassaapput kitaamiut oqaasii. Tamassuma saniatigut sumiorpaluussutsit pingasuupput, avanersuarmitut, tununiutut kitaamiutullu.⁹

Kalaallit Nunaat 2009-mi aqqissuusseqqinnerup kingornagut kommuninut sisamanut aggornisimavoq; Kujalleq, Sermersooq, Qaasuitsup aamma Qeqqata.

1.2 KALAALLIT NUNAANNI NAMMINERSORLUTIK OQARTUSSAT

Kalaallit Nunaat 21. juni 2009 Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugit inatsit nr. 473, 12. juni 2009-meersoq (namminersornermut inatsit) malillugu namminersulerpoq. Namminersorlutik Oqartussat Namminersorerulluni Oqartussanik ineriartortitseqqinneruvoq, Naalagaaffeqatigiinnerup majimi 1979-imi atuutilersinneratigut Kalaallit Nunaannik ilanngutsiviusoq, tassaasut tunngaviusumik inatsisip 1953-imi allanngortinneratigut Danmark, Kalaallit Nunaat Savalimmiullu.

Namminersorneq pillugu inatsimmi erserpoq “Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat, suliani tamani angerlaanneqarsimasuni inatsisiliornermut aamma taakkuninngalu atuutsitsinermit pissaaneq tigummigaat. Eqqartuussiviit namminersorlutik oqartussat pilersissimasaat suliani tamani Kalaallit Nunaata ingerlassimasaani eqqartuussisinnaatitaanermut pissaaneqarput. Taakku najoqqutaralugit inatsisiliorneq Inatsisartuniippoq, atuutsitsinermit pissaaneq Naalakkersuisuniilluni, eqqartuussisarnernullu pissaaneq eqqartuussiviniilluni.”¹⁰

Taamaasilluni Kalaallit Nunaanni nunami naalakkersuinikkut aqqissuussinermit Namminersorneq pillugu Inatsit aamma Tunngaviusumik Inatsit toqqammaviupput. Namminersorlutik Oqartussat inatsisiliortuunerat

Inatsisartunit (Kalaallit Nunaanni Inatsisartunit) ingerlanneqarpoq, atuutsitsinerli Naalakkersuisunit ingerlanneqarluni. Eqqartuussiviit Namminersorlutik Oqartussanit pilersinneqartut, Kalaallit Nunaanni suliassa qarfinni tamani eqqartuussisarnermi oqartussaapput. Eqqartuussisoqarneq Nunap Immikkoortuini Eqqartuussivinnit aamma Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarfimmit ingerlanneqarpoq.¹¹ Kalaallit Nunaanni pisortat immikkoortoq 1.3-mi erseqqinnerusumik eqqartorneqarput.

Oqartussaaffippassuarnut siornatigut Danmarkimit tigummineqarsimagaluartunut akisussaaneq Kalaallit Nunaata tigunikuuaa, immikkoortulli allat suli Danmarkimit tigummineqarput. Oqartussaaffiit piffissat Namminersorlutik Oqartussanit¹² imaluunniit danskit naalakkersuisuinik¹³ Namminersorlutik Oqartussat isumaqatigiinniarnikkut aalajangikkat malillugit Kalaallit Nunaata tigusinnaavai. Taamaattoqarnerani Kalaallit Nunaata oqartussaaffimmik tigusinikkut inatsisiliorneq atuutsitsinerlu, taamatullu aningaasalersuinissaq oqartussaaffigilersarpai.

Inuttut pisussaataaffiit malinneqarnissaannut akisussaaffik Danmarkip Kalaallit Nunaatalu avinnikuuaat, tassa suliassanut oqartussaaffimmik nunatta Danmarkillu avitsinissaat Namminersortuunerup ilagimmagu. Nunanut allanut oqartussaaneq danskit tigummimmassuk – Kalaallit Nunaata oqartussaaffiginagu - nunat tamat inuit pisinnaatitaaffii unioqquatinneqassappata Danmark akisussaasuusaaq.

Namminersorneq pillugu inatsisip § 21-atigut periarfissaqarpoq namminiilivinnissartik pillugu kalaallit inuiaqatigiit namminneq aalajangiinisaminnut. Namminiilivinnissaq aallarnisarlugu danskit naalakkersuisui aamma Naalakkersuisut isumaqatigiinniarlersussaapput, namminiilivinnissamullu isumaqatigiissut Inatsisartunit aamma Folketingimit taparserneqartussaalluni, akuerineqavissallunilu Kalaallit Nunaanni inunnik taasisitsinikkut.¹⁴

1.3 INATSISILIORTUT, INATSISINIK MALITITSISUT EQQARTUUSSISOQARNERLU

1.3.1 INATSISARTUT FOLKETINGILU

Kalaallit Nunaanni inatsisiliortut tassaapput Inatsisartut. Inatsisartuni qinikkat ukiuni sisamani atuuttussamik qinerneqartartut 31-upput.¹⁵ Inatsisartut nalinginnaasumik minnerpaamik ukiumut marloriarlutik ataatsimiittarput. Inatsisartut ukiuat september-imi tallimangornerit pingajuanniit ukiumi tullermi ullormut tassunga ingerlasarpoq. Inatsisartut aamma immikkut ittumik ataatsimiigiaqquneqarsinnaapput. Inatsisartut inatsisit nutaat inatsisillu allannguutaat akuerisarpaat, tamatumalu saniatigut Naalakkersuisut

nakkutigisaraat, siulittaasusaaq qinertarlugu ukiumullu Aningaasanut Inatsit akuerisarlugu.¹⁶

Inatsisartut siulittaasoqarfia ilaasortanik sisamanik siulittaasumillu inuttaqarpoq.¹⁷ Siulittaasoqarfiup suliassat assigiinngitsut naammassineqarnissaat, Inatsisartut sulinerminni naleqquttunik atugaqarnissaasa qularnaarneqarnissaa il.il. akisussaaffigaa.

Oqartussaaffinnut suli tiguneqarsimanngitsunut Folketingi inatsisiliortuuvoq. Tamanna pisarpoq danskit inatsisaata toqqaannartumik Danmarkimut Kalaallit Nunaannullu atuutinneqarneratigut – atorneqarnerusarporli inatsimmi pineqartumi pisinnaatitsisoqareerneratigut danskit inatsisaata Kunngip peqqusineratigut Kalaallit Nunaannut atulersinneqarneqartarnera. Danskit inatsisaat Kalaallit Nunaanni atulersinneqassappata Inatsisartut akuerseqqaartussaapput, taamaalillunilu atulersitsineq Kalaallit Nunaanni innuttaasut naalakkersuineranut peqataanerattut isigineqarsinnaalerluni. Kalaallit Nunaannut Rigsombudsmandip inatsit kalaallisuunngortittarpaa, Statsministeriuneqarfiullu Rigsombudsmandi aqqutigalugu taamatut akuersinissamik apeqqut Naalakkersuisunut saqqummiuttarlugu, Inatsisartunit akuerineqaaqqaartusaaq, Dronningimit atulersinneqartinnagu, taamatullu Lovtidende-kkut saqqummiunneqartinnagu. Taamaattumik danskit inatsisaanni aalajangersagaqarajuppoq inatsit Kalaallit Nunaannut atuutinngitsaq, kingusinnerusukkulli Kalaallit Nunaanni pissutsinut naleqqussarlugu allannguutaasinnaasut ilanngullugit atuutilersinneqarsinnaasarluni.

1.3.2 NAALAKKERSUISUT AAMMA KALAALLIT NUNAANNI RIGSOMBUDSMANDI

Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut inatsisinik malitsitsisuupput. Naalakkersuisuni ilaasortat Siulittaasorlu Inatsisartunit toqqaarneqartarput.

2016-imi Naalakkersuisut arfineq sisamanik inuttaqarput. Naalakkersuisuni ilaasortat tamarmik immikkut naalakkersuisoqarfinnut qulingiluanut ukununnga akisussaaffeqarput:¹⁸

- Siulittaasup Naalakkersuisoqarfia
- Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfik
- Aatsitassarsiornermut Naalakkersuisoqarfik
- Ineqarnermut, Sanaartornermut Attaveqaaqatigiinnermullu Naalakkersuisoqarfik
- Aalisarnermut, Piniarnermut Nunalerinnermullu Naalakkersuisoqarfik
- Inuussutissarsiornermut, Suliffeqarnermut Niuernernullu Naalakkersuisoqarfik
- Nunanut Allanut Pisotaqarfik

- Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik
- Ilaqutariinnermut, Naligiisitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik
- Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Iisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik
- Pinngortitamut Avatangiisinut Nukissiuutinullu Naalakkersuisoqarfik
- Nunatsinni Nakorsaaneqarfik

Kalaallit Nunaanni Rigsombudsmandi Statsministereqarfiup ataani inissisimavoq danskillu naalakkersuisuisa Kalaallit Nunaanni sinniisoqarfiisa qullersaralugu. Naalagaaffiup oqartussaasuisa namminersorlutillu oqartussat akornanni attaveqaatitut Rigsombudsmandi inissisimavoq, eqqaassanngikkaanni danskit Kalaallit Nunaanni toqqaannartumik oqartussaaffigisaat, danskit oqartussaasuinit sinniisoqarfigineqartut (politiit, eqqartuussiveqarneq, illersornissaq il.il.).

Inuinnaat ilaqutariissutsimullu tunngasut pillugit inatsiseqarneq Namminersorlutik Oqartussanit sulitigunneqanngimmata, suliaffigisaat taakku Rigsombudsmandi aqutugalugu suliarineqartarput. Averusernissaq, avinnissaq, meeravissartaarnissaq, atermik allanngortitsinissaq, imminnut akisussaaffiginngitsut aningaasaataat, aapparissamut akilersukkat, akeqanngitsumik eqqartuussisutigoortitsineq il.il. Rigsombudsmandimut akuerineqartussanngortinneqartarput.

Kalaallit Nunaanni Rigsombudeqarfik Nuummi allaffeqarpoq, nunalli immikkoortuini allani politeeqarfinnut saaffiginnittoqarsinnaavoq, taakku Rigsombudsmandi sinnerlugu suliaffigisaat ilaannik suliaqartarmata.

1.3.3 EQQARTUUSSIVIIT AAMMA KALAALLIT NUNAANNI EQQARTUUSSIVIIT PILLUGIT ISUMASIOQATIGIISSITAT

Kalaallit Nunaanni eqqartuussivik naalagaaffiup eqqartuussiveqarneranut atavoq, Eqqartuussiveqarnermut Aqutsisunit aqunneqarluni. Eqqartuussiveqarnermut Aqutsisut eqqartuussivinnut, 70-it missiliorlugit sulisoqartunut, aningaasaliissutissat aalajangersartarpaat.¹⁹

Kalaallit Nunaanni eqqartuussisarnermik ingerlatsineq annertuumik nutarterneqartoq inatsit nr. 305, 30. april 2008-imeersoq tunngavigalugu 1. januar 2010-imi atuutilerpoq, taamani Eqqartuussisaaseq pillugu Inatsit nutaaq atuutilerluni. Nutarterineq ilaatigut kinguneqarpoq, eqqartuussinerit nunap immikkoortuini eqqartuussivinni, imaluunniit Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivimmi aallartittalermata. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivik ingerlaqqiffissatut tullertut atuuppoq. Procesbevillingsnævnet akuersineratigut suliat Højesteretip eqqartuussisarnermi suliaqarfiit pingajuattut inaarutaasumik

suliarisinnaavai. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussisoqarfik eqqartuussivinnik ingerlatsisuuvoq. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviup eqqartuussisarnermik aqutsineq akisussaaffigaa.

Eqqartuussisaatsimik Pinerluttulerinermillu inatsisinik nutarterinerup malinneqarnissaa qularnaarniarlugu Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermi Siunnersuisoqatigiit 2008-mi pilersinneqarput. Siunnersuisoqatigiinni ilaasortat 13-iusut højesterretti eqqartuussisumik siulittaasoqarput. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermi Siunnersuisoqatigiit Naalakkersuisut naalagaaffimmilu oqartussat ataqatigiissaarnissaat isumagisussaavaat, tassungalu ilanngullugu pinerlussimanermut aamma eqqartuussisaatsimut inatsisiliornerup ineriartortinnissaa, ilisimatusarnermik aallartitsinissat aammalu eqqartuussiveqarnermi oqartussaasut sulinerat ilinniarnissamullu pisariaqartitsinerup malittarinissaat siunertaavoq.²⁰

Siunnersuisoqatigiit minnerpaamik ukiumut ataasiarlutik naapittarput, minnerpaamillu ataatsimiinneq ataaseq Kalaallit Nunaanni pisarluni. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnerq pillugu Siunnersuisoqatigiit eqqartuussiveqarnermi oqartussaasunik ataasiakkaanik malinnittusnaanertik pissutigalugu, Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermi inuit pisinnaatitaaffiunik malitsisoqarnerseq nakkutigissallugu immikkut periarfissaqarput.

1.4 OMBUDSMANDEQARFIIT

1.4.1 INATSIARTUT OMBUDSMANDIAT

Inatsisartut Ombudsmandiat pisortat ingerlatsiviinut suugaluartunut kommuninullu maalaarutit suliarinissaannut pisinnaatitaavoq.²¹ Ombudsmandi suliaassanik nammineerluni tiguisinnaavoq, pisortaqqarfiup ingerlatsineranik aammalu ingerlatsivik suliffilluunniit ombudsmandip suliaanut atasooq misissortissinnaallugu.²² Ombudsmandi 1995-imi pilersinneqarpoq aqqanilinnillu sulisoqarluni.²³

Ombudsmandip tunngaviusumik inatsit nunanilu tamalaani inuit pisinnaatitaaffii suliaminut nalinginnaasumut ilanngussinnaavai,²⁴ tassanilu Ombudsmandip suliaassaa pingarneq tassaavoq pisortat ingerlatsineranni inatsisit naapertorlugit oqatussaarnermik ingerlatsinermi tunngaviit malinneqarnerisa nakkutiginissaa. Taamaalilluni pisortat ingerlatsineranni unioqqutitsinerit assigiinngisitsinerillu pillugit maalaarutit ombudsmandip suliarisinnaavai. Inuit pisinnaatitaaffii pisortat ingerlatsinerisa ilarujussuanut pingaaruteqarmarta, nunarsuarmi Ombudsmandeqarfiit ulluinnarni sulinerminni inuit pisinnaatitaaffii illersortussaavaat.

Inatsisini atuuttuni amigaateqartoqarnera pillugu Ombudsmandip Inatsisartut Naalakkersuisullut nalunaarfigisinnaavai, tassunga ilaatigut ilanngullugu Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiisummut nikingassuteqartoqarpat.²⁵

Ombudsmandip aamma inuit kiffaangissusiiagaasimasut imaluunniit kiffaangissusiarnearfiusinnaasut akuttunngitsumik takusaaffigisarpai – sulinermi nalinginnaasup iluani, imaluunniit nunami imminermi immikkut pinaveersaartitsisumik suliaqarnermigut FN-imi naalliutsitsisarneq pillugu isumaqatigiisummut tapiissutitut isumaqatigiisut najoqqutaralugu (OPCAT malillugu misissuisarnermik taaneqartartoq).²⁶ Kisiannili pinerluttunik Isumaginnittoqarfik Folketingip Ombudsmandianit nakkutigineqarpoq.

1.4.2 FOLKETINGIP OMBUDSMANDIA

Folketingip Ombudsmandia Kalaallit Nunaanni pisortat ingerlatsineranni oqartussaaffinnut suli tiguneqarsimanngitsunut pisinnaatitaaffeqarpoq. Danskit oqartussaarfiaq suliaqarfimmi akisussaasuuppat Folketingip Ombudsmandia aamma oqartussaarfimmut pisinnaatitaavoq. Folketingip Ombudsmandiaa tallitullugu suliaqarnera inuit kiffaangissusiiagaasimasut politiit paarnaarussianniittut aamma Pinerluttunik Isumaginnittoqarfiup isertitsiviiniittut atugaasa nakkutiginnissaat – nalinginnaasumillu ingerlatsinermini aamma immikkut ittumik ingerlatsinermini nunami tamarmi Naalagaaffiit Peqatigiit naalliutsitsisarneq pillugu isumaqatigiisutaasa (OPCAT malillugu misissuisarnermik taaneqartartoq) malinneqarnerannik nakkutilliisuulluni.²⁷ Folketingip Ombudsmandia tamassuma saniatigut aamma Rigsombudsmandimut piginnaatitaaffeqarpoq.

1.5 NAALAGA AFFIMMUT TAMARMUT INUIT PISINNAATITA AFFIINUT INSTITUTTI

1.5.1 INUIT PISINNAATITA AFFIINUT INSTITUTTI

Inuit pisinnaatitaaffiinut Institutti (NHRI) Danmarkimut tamarmut inuit pisinnaatitaaffiinik sullissiviuvoq, FN-imi Parisimi tunngaviit naapertorlugit pilersinneqartoq. Institutti tassaavoq inuit pisinnaatitaaffii pillugit siuarsaanermi, nakkutiginninnermi siunnersarnermilu nalagaaffeqatigiinnermi sullissivik pingaarneq. Institutti nunani namminerni inuit pisinnaatitaaffiinik sullissivinnik akuersinermi, inuit pisinnaatitaaffiinik nunat ataasiakkaat sullissiviisa siuarsaanerannik illersuinerannillu (ICC) nunat tamat Ataqaqatigiisnaanermi Komitéanit ingerlanneqartumi qaffasinnerpaamik inissisimavoq.

2014-mi Inuit Pisinnaatitaaffiinut Institutti aamma Kalaallit Nunaannut tamarmut inuit pisinnaatitaaffiinut sullissivinngorpoq, inatsit instituttip Danmarkimi ingerlatsineranik killilersuisoq Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqarmat. Tamassuma kinguneraa Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiisa atuutsinneqarneri instituttip nalilersortassagai, siuarsarlugit aamma nakkutigisaralugit. Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi suleqatigalugit suliaq tamanna ingerlanneqarpoq.

Kalaallit nunaanni inuit pisinnaatitaaffiini killiffik pillugu nalunaarusiaq una Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi suleqatigalugit instituttipp suliaraa. Nalunaarusiaq ataavartumik saqqummersinneqartartussaavoq aammalu inuit pisinnaatitaaffii qanoq pitsanngortinneqarsinnaanersut inassuteqaatinik imaqarluni.

Tamassuma saniatigut inuit pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaanni nutaanik inatsisissanut nutaanut missingiutinik tusarniaanermi institutti akissuteqartarpoq, soorlulittaaq instituttip nunat tamat ingerlatsiviinut, assersuutigalugu FN-mut, inuit pisinnaatitaaffii pillugit Danmarkip nalunaarusiaani Kalaallit Nunaanni pissutsit ilanngunneqartartussaasut.

1.5.2 INUIT PISINNAATITAАFFIINUT KALAALLIT NUNAATA SIUNNERSUISOQATIGIIVI

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata siunnersuisoqatigiivi pilersinneqarput inatsit nr. 23, 3 december 2012-imeersoq tunngavigalugu. Siunnersuisoqatigiit arlaannaannulluunniit attassuteqanngillat, inuillu pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaanni ataatsimut isigalugu ilisimasanik aamma piginnaassutsinik siuarsaaqataasussaallutik. Siunnersuisoqatigiit peqatigiiffinnit soqutigisaqatigiinnillu assigiinngitsunit, inuit pisinnaatitaaffiinik suliaqartunik pisortallu ingerlatsiviisa ilaannik katitigaapput.

Siunnersuisoqatigiit Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiisa nakkutigineqarnerat nalunaarutigisarnissaallu peqataaffigissavaat, misissuinerit ilisimatusarnerillu ingerlanneqarnissaat oqaluserissallugu, Inatsisartunut, Naalakkersuisunut pisortanilu oqartussanut namminersortunullu inuit pisinnaatitaaffii pillugit sammisaqartunut siunnersuisassallutik, innuttaasut inuit pisinnaatitaaffii pillugit sulineranni ataqatigiissaarineq siuarsassallugu tapersertassalugulu, inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsinermik tapersersuissallutik siuarsaassallutillu, inuit pisinnaatitaaffii pillugit paasissutissanik ingerlatitseqqiisassallutik, inuit pisinnaatitaaffii Kalaallit Nunaanni pitsanngorsarniarlugit sammisaqartitsinissanik siunnersuuteqartassallutik kiisalu inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu maannamut ingerlataareersunik nalilersuisassallutik.

2 INUIT PISINNAATITAAFFIISA PIVIUSUNNGORTINNEQARNERI

2.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINNEQ

2.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU²⁸

Inuit Pisinnaatitaaffiit Naalagaaffiit Peqatigiit Nunarsuarmioqatigiinnut Nalunaarutaatigut, kingornatigullu inuit pisinnaatitaaffiit isumaqatigiissutigut pisinnaatitaaffiit tunngaviusut annaaneqarsinnaangitsut inuit tamarmik pigisaat nalunaarsorneqarput. Pisinnaatitaaffiit taakku assersuutigalugu inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffik, peqqissutsimut pisinnaatitaaffik, naapertuilluartumik eqqartuunneqarsinnaatitaaneq, ilinniartitaanissamut aamma naligiissumik pineqarnissamut pisinnaatitaaffiit. Inuit ataasiakkaat tamarmik tunngaviusumik pisinnaatitaaffit iluaqutigissappatigut, pisinnaatitaaffiit nunarsuarmut atuuttussatut akuerineqartut nunat ataasiakkaat inatsisaasigut aalajangersarneqartariaqarput, nunamullu tamarmut atuutilersinneqartariaqarlutik.

Kisiannili inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunat tamat akornanni isumaqatigiissutini inuttut pisinnaatitaaffiit qanoq ilillutik nunap nammineq inatsisaasigut piviusunngortinneqarnissaannut annikitsuinnarmik aalajangersagaqarpoq. Taamaattumik naalagaaffiit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffiit naammattumik qularnaarneqarnissaannut iliuusissaminnut annertuumik kiffaangissuseqarput atuutsinneqarnermini illersuutaajuartillugit.

Inuttut pisinnaatitaaffiit sunniuteqartumik illersuutaassappata, qanoq inuttut pisinnaatitaaffiit malitsinneqarnissaannut tunngaviusunik aalajangersunik sinaakkuteqartariaqarpoq. Assersuutigalugu inatsisitigut innarlitsaalisaaneq ingerlalluartumillu naalakkersuinikkut aqqissuussisimanissaq qularnaarneqartariaqarput. Ingerlatsiviit ilaat inuit pisinnaatitaaffiit kulturimillu illersuinermi peqataasinnaapput, assersuutigalugu nunami namminerimi inuit pisinnaatitaaffiit ingerlatsivikkut (National Human Rights Institution, NHRI) imaluunniit ombudsmandeqarfitsigut.

Inuit pisinnaatitaaffisigut illersorneqarneq aatsaat nukittorsarneqarsinnaavoq innuttaasut inuit pisinnaatitaaffiik periarfissaannillu ilisimasaqarnerisigut, aamma inuit pisinnaatitaaffiisa malinneqarnissaannik pisortanut piumasaqarnissamut periarfissaqarnikkut. Innuttaasut naalackersuisuutitaqarneranni innuttaasunik peqataatitsineq – assersuutigalugu innuttaasunik taasisitsisarnermi aalajangigassanullu atatillugu tusarniaasarnertigut – inuttut pisinnaatitaaffiit piviusunngortinnissaat nukittorsarneqarsinnaavoq. Taamatuttaaq ippeq innuttaasut malinnaasut, inuit pisinnaatitaaffiik ilisimasaqarlutillu nukittorsarneqarnissaannut suleqataasut inuit pisinnaatitaaffiik ilisimasaqarnerulernermit inuillu pisinnaatitaaffisigut illersorneqarnermik annertusaasinaanernut peqataasinnaapput.

Kapitalimi matumani Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinneqarnissaat sammeneqarpoq. Kapitalimi makku sammeneqarput: inuit pisinnaatitaaffiitut tunngatillugu pisussaaffiit akuerineqarnerat aamma inuit pisinnaatitaaffiitut atatillugu iliuusissanut pilersaarusioneq, kiisalu Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffisigut atukkat qanoq innerinik nalunaarsuineq.

2.2 NUNANI TAMANI SINAAKKUTIT

2.2.1 INUIT PISINNAATITAFFIISA PIVIUSUNNGORTINNISSAANNUT KIFFAANNGISSUSEQARNEQ²⁹

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunat tamat akornanni isumaqatigiissutini inuttut pisinnaatitaaffiit qanoq ilillutik nunap nammineq inatsisaasigut piviusunngortinneqarnissaannut annikitsuinnarmik aalajangersagaqarpoq. Naalagaaffiit Peqatigiinni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Ataatsimiititaliap aalajangerpaa, Naalagaaffiit Peqatigiit Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Ataatsimiititaliaanit aalajangerneqarpoq inuuttaasutut politikikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaanni aalajangersakkat qanoq iliorlutik piviusunngortinniarnertik naalagaaffiit ilaasortaasut namminneq iluminni aalajangigassarigaat. Taamatutaaq Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Eqqartuussiviup Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummut tunngatillugu taamatut aalajangersagaqarpoq.³⁰

Nunat tamat akornanni isumaqatigiissutini arlalinni nunat ilaasortaasut ilaannut kaammattuutigineqarpoq pisussaatsinerullunilu isumaqatigiissummik siuarsaanissaq, illersuinissaq nakkutiginnissarlu siunertaralugit ingerlatsivinnik inuit pisinnaatitaaffiinut aalajangersunut tunngatillugu qitiusumik allaffeqarfimmi ingerlatsiviliorloqassasoq. Naalagaaffiit Peqatigiinni 'Parisimi Tunngavigisat'-mik taaguusikkami nunami namminermi inuit pisinnaatitaaffiinik ingerlatsiviit nunat Naalagaaffiit Peqatigiinni ilaasortaasut nunaminni, inuit pisinnaatitaaffiisa siuarsarnissaannik illersornissaannillu amerlanerussuteqartut pisinnaatitsinerannik tunngaveqartumik suliaqartussanik inuit pisinnaatitaaffii pillugit ingerlatsiviliornissaq kaammattuutigineqarpoq.³¹ Ingerlatsivik arlaannaannulluunniit atasuussanngilaq, ilaatigullu inassuteqaatinik siunnersuuteqartarsinnaassalluni inuit pisinnaatitaaffiisigut illersugaanerup siuarsarnissaanut tunngatillugu, aammalu inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu sammisat pillugit nalunaarusiortassalluni.

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europami Eqqartuussiviup arlaleriaqaluni isumaqatigiissutip najukkami pissutsinut tunngasortaanik immikkut isiginiarlugu paasinnittaaseq akuerisarpaa. Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Eqqartuussivik arlaleriarluni toqqaannartumik oqaaseqartarpoq pissutsit akuerineqarsinnaasut ataqatigiinnerat tamatigut allamut tunngatillugu akuerineqarsinnaassanngikkaluartoq.³²

Naalagaaffiit arlallit 1993-imi inuit pisinnaatitaaffii pillugit Wienimit nalunaarummik taaguuserneqartumi oqarput, naak nunami nunallu immikkoortuini pissutsit, oqaluttuarisaanikkut, kulturikkut upperisaqarnikkullu assigiingisitaarsinnaasaraluartut qanoq politikikkut, aningaasarsiornikkut

kulturikkullu periutsit assigiingissuteqarsinnaasaraluartut inuttut pisinnaatitaaffiit annertusarlugillu kiffaangissutsillu tunngaviusut siuarsarnissaat illersornissaallu naalagaaffiit namminneq akisussaaffigaaat.³³ Taamaattumik Naalakkersuisut Danmarkillu Kalaallit Nunaanni inuttut pisinnaatitaaffiit tamakkiisumik piviusunngortinnissaat akisussaaffigaaat, inuillu pisinnaataaffiinnik paasinninnermi atuinnermilu sumiiffinni pissutsit isiginiarneqartussaallutik.

2.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTIT

2.3.1 NAMMINERSORNERUP ISUMAA

Inuiaat kalaallit Kalaallit Nunaanni Namminersornerup eqqunneqarneratigut pisortatigoortumik naalagaaffiit akornanni inatsitigut paasinnittarneq malillugu Danmarkimit inuiattut akuerineqarput.³⁴ Inuiaat kalaallit taamaalillutik Namminersorneq pillugu inatsimmi aalajangersakkat erseqqinnerusut malillugit Danmarki avaqqullugu immikkut aalajangiinissamut pisinnaatitaalerput. Taamaalilluni Kalaallit Nunaat tunngaviusumik inatsit nunallu tamat akornanni inuit pisinnaatitaaffii tunngavigalugit inuit pisinnaatitaaffiinnik arlaqartunik malinnittussaataavoq, taakkununga ilaalluni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissut. Europamiut inuit pisinnaatitaaffiinnut isumaqatigiissutaat, isumaqatigiissutini kisiartaavoq toqqaannartumik Danmarkimut Kalaallit Nunaannullu atuuttoq (ilanngunneqartoq).³⁵ Inuit pisinnaatitaaffii Kalaallit Nunaanni Danmarkimiluunniit pisortanut piumasaqaatigineqarsinnaapput, oqartussaaffilli Kalaallit Nunaannit tiguneqarsimanersoq tiguneqarsimanginnorsorluunniit apeqqutaassaaq.

Danmarkip inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunat tamat akornanni isumaqatigiissutit arlallit akuerinikuuai, Kalaallilli Nunaata tamakkua ilaannut ilaatinnissaa nangaanartoqartissimallugu. Naalagaaffiit Peqatigiit ingerlatsiviisa arlallit Danmarkimut inassuteqaanikuupput nangaassutit atorunnaaseqqullugit, taamaalilluni isumaqatigiissutit aamma Kalaallit Nunaannut atuutissallutik.

2.3.2 TUNNGAVIUSUMIK INATSIT SINAAKKUSIISUUVOQ

Tunngaviusumik inatsit naalagaaffeqatigiinnermut tamarmut atuuppoq.

Tunngaviusumik Inatsimmi inuttut pisinnaatitaaffiit arlalissuit illersorneqarput, assersuutigalugu ilaapput kiffaangissuseqartumik assigiimmillu periarfissinneqarluni inuussutissarsuteqarsinnaaneq (§ 74), toqqissisimasumik inuusinnaalersitsisumik sulisinnaaneq (§ 75), akeqanngitsumik meeqqat atuarfianni atuartinneqarnissaq (§76), oqaaseqarsinnaatitaanermut kiffaangissuseqarneq (§77), peqatigiiffilorsinnaatitaaneq (§78) aammalu katersuussinnaatitaaneq (§79). Tamassuma saniatigut naalagaaffimmi qitiusumik

oqartussaaffiit akornaminni qanoq pissaaneqartiginerat tunngaviusumik inatsimmi aalajangersarneqarput, taamaalilluni oqartussat aalajangigaat eqqartuussivinni aallaaviusumik suliassanngortinneqarsinnaallutik (§§3 aamma 63). Eqqartuussisut arlaannaannulluunniit attuumassuteqartussaannnginnerat tunngaviusumik inatsimmi (§64), kiisalu eqqartuussiveqarnerup tamanut ammasuunera (§ 65) aalajangersagaavoq.

2.3.3 DANMARKIP INUIT PISINNAATITAAFFIINIK PISUSSA AFFILERLUNI AKUERSINERI KALAALLIT NUNAANNUT PINGAARUTEQARTUT

Danmarkip isumaqatigiissut akuerippagu, Danmarkip naalagaaffianut tamarmut, tassa nunamut oqartussaaffimmut tamarmut, aallaaviusumik pisussaatsilersussaavoq.³⁶ Danmarkilli taamaattunik isumaqatigiissummik akuersinerminut atatillugu naalagaaffiup ilaanut nangaanartoqartikkuniuk isumaqatigiissut pineqartoq nunatsinnut atuutinngitsoq nalunaarsinnaavoq.

Naalagaaffiit innuttanut pisussaaffii Kalaallit Nunaannut pingaaruteqartut pillugit isumaqatigiinniarnert aallartinneqartinnagit Namminersornermut Inatsimmi § 13, imm. 1 naapertorlug danskit naalakkersuisuisa Naalakkersuisut ilisimatittussaavaat, taamatullu Naalakkersuisut isumaqatigiinniarnermi ilaatinneqartussanik isummaminnik saqqummiussinissamut periarfississallugit.

Isumaqatigiissutittaaq taamaattut akueritinnagit atorunnaarsitsinnagilluunniit Namminersornermut Inatsimmi § 13, imm. 4 naapertorlugu Naalakkersuisunut oqaaseqarfigitinneqaaqqaartussaaapput. Naalakkersuisut akuerseteqqaartinnagit isumaqatigiissuteqartoqarnissaanik danskit naalakkersuisui isumaqarpata sapinngisamik Kalaallit Nunaannut tamakkua sunniuteqartinnaveersaartarpaat. Taava naatsorsuutigineqartarpoq danskit ministereqarfiata susassaartup isumaqatigiissummi Kalaallit Nunaannut tunngatillugu nangaassuteqarneq peerneqassanersoq isumaqatigiissutilla Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqassanersoq Naalakkersuisunut oqaaseqarfigitikkumaaraa. Kalaallit Nunaat isumaqatigiissutinut tunngatillugu pisussaataaffinnik allanngineq oqaaseqarfigeqqullugu Naalakkersuisunut saqqummiunneqartussaavoq, Naalakkersuisullu apeqqut taamaattoq Inatsisartunut saqqummiuttussaavaat.

2.3.4 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT TUNNGATILLUGU PISUSSA AFFINNIK KALAALLIT NUNAATA AKUERSINERA

Namminersorneq pillugu Inatsimmi kapitali 4 pisinnaatitsissummik imaqarpoq, taannalu Naalakkersuisut nunanik allanik kattuffinnillu nunanit assigiinngitsunit peqataaffigineqartunik naalagaaffik sinnerlugu isumaqatigiinniarsinnaasoq isumaqatigiissuteqarsinnaallunilu oqartussaaffinnut tiguneqarsimasunut tunngatillugu Kalaallit Nunaanuinaq atuuttunik, takuuk Namminersorneq

pillugu inatsimmi § 12, imm. 1. Aaqqissuussinermut tassunga ilaanngillat illersornissamut isumannaallisaaanermullu politikkimut tunngasut, aammalu naalagaaffiit innuttanut pisussaaffii, Danmarkimut atuuttussat imaluunniit inuiaat akornanni kattuffinnik isumaqatigiinniarnernut, kunngeqarfiup Danmarkip ilaasortaaffigisaanut tunngatillugu, takuuk Namminersorneq pillugu Inatsimmi § 12, imm. 4.

Pisinnaatitsissummik aaqqissuussineq § 14 malillugu periarfissiivoq Kalaallit Nunaat nunat tamat akornanni kattuffinnut naalagaaffiit immikkoortortarinngisaannut naalagaaffiillu akornanni kattuffiunngitsunut Kalaallit Nunaata ilaasortaannngorniarsinnaanerani ammaassisoq. Danskil naalakkersuisui Naalakkersuisunit qinnuigineqarnermikkut taamatut qinnuteqarnissamut imaluunniit qinnuteqaatinik taamatut ittunik tapersersuinissamut aalajangersinnaapput.

2.3.5 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT KALAALLIT NUNAATA SIUNNERSUISOQATIGIIVI AAMMA DANMARKIMI INUIT PISINNAATITAAFFIINUT INGERLATSIVIK

Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi pilersinneqarput Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiisa siuarsarlugillu illersorneqarnissaannut, Siunnersuisoqatigiit suliaasaannut ilaammata nalinginnaasumik Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffinnik ilisimasatigut pisinnaasanillu qaffasaanissamik pitsanngorsaanissaq. Siunnersuisoqatigiit sulissapput Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaanni 'Parisimi Tunngavigineqartut' malillugut, ilaatigut nunami namminermi inuit pisinnaatitaaffiit suliaqarfiit piginnaasaannik akisussaaffiillu (pisinnaatitsissummik), katitigaarnerannik aamma sumulluunniit attuumassuteqannginnissannik tamatigoortuunissaannillu piumasaqaateqarfiusoq.³⁷

Inuit Pisinnaatitaaffiit Ingerlatsivik Kalaallit Nunaanni nunami namminermi inuit pisinnaatitaaffiit ingerlatsivittut 2014-imi toqqarneqarpoq.³⁸

2.4 INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT INERIARTORNEQ

Inuit Pisinnaatitaaffiit tunngasutigut 2014-ip kingorna Kalaallit Nunaanni ineriartortitsiniarluni Kalaallit Nunaanni suliniuteqartoqarnikuvoq:

- Upernaakkut 2015 Inatsisartut ataatsimiinnerminni aalajangerpaat Kalaallit Nunaata ILO-mi isumaqatigiissut atuutisilissaga. Isumaqatigiissut taanna isumaqatigiissutit arfineq pingasut ilagaat, pineqarpullu kiffaanngissuseqarluni kattuffilorsinnaatitaanermi sulisartut pisinnaatitaaffii, aamma ataatsimoorlutik akissarsiassanik sulinermilu pissutsinut tunngasunik isumaqatigiinniarsinnaatitaanerat, pinngitsaaliilluni sulisitsisarnernik tamanik

atorunnaarsitsinissaq, meeqqanik sulisoqartarnerup atorunnaarsivinnissaa, kiisalu suliffeqarnermi inuussutissarsiteqarnermilu assigiinngisitsisarnerup atorunnaarsinnissaa. Naalakkersuisut najoqqutaralugit Kalaallit Nunaannut pingaaruteqarpoq isumaqatigiissutit tamarmik atuuttuulersinneqarnissaat, ilaasortaalernissamut tamanna ILO-p minnerpaatut piumasaaqatigimmagu.³⁹

- Ukiaanerani ataatsmiinnerminni 2015-imi Inatsisartut aalajangiiffigaat FN-ip Meeqqanut Isumaqatigiissutaata, kingusinnerpaamik 2017-imi Inatsisartut inatsisaat atorlugit atuutinneqalernissaanut Naalakkersuisuisut pisussaaffilerneqarnissaanut aalajangiinissamut siunnersuut.⁴⁰
- September 2015-mi Inatsisinut atutsitsinermut ministeriaqarfik naalakkersuisoqarfimmini nutaamik immikkoortortaqaalerpoq, Atlantikup Avannaanut Immikkoortortaq, Kalaallit Nunaanni Savalimmiunilu ministeriap suliassaannik ingerlatsisussaq, pingaarnertut inatsisit atuutinneqalersarnerinik sulliaqartussaq, salliutillugu inatsiseqarnermi inatsisinik atuutsilernissaq. Danmarkip atuutsilernikuuvai isumaqatigiissutitut tapiissutit marluk, FN-ip Meeqqanut Isumaqatigiissutaa⁴¹ aamma Innarluutilinnut Isumaqatigiissutaa⁴² unioqqutinneqarneranni FN-ip isumaqatigiissutaanik unioqqutitsinerinik maalaaruteqartarfianut innuttaasut maalaaruteqarsinnaanerannik pisinnaatitsilersut. Taakkuli sumiiffiit ilaannut atuutinnginnissaanut aamma Danmarkimit nangaassutigineqarpoq, taamaattumik isumaqatigiissummut ilassutit arlaannaalluunniit Kalaallit Nunaannut atuutinngillat.
- Danmarkip aamma Kalaallit Nunaata isumaqatigiissutinik atuutsilernerat FN-ip isumaqatigiissutitut komitiivinit arlalinnit 2014-mi killiffiup kingorna misissuiffiqineqartarsimavoq. FN-ip innarluutilinnut komitiyata, FN-p ammit qalipaataat najoqqutaralugit assigiinngisitsisarnermut komitiyata, aamma arnanik assigiinngisitsisannginnissamut komitiip tamarmiullutik innersuussutigisarsimavaat, suaassuseq, kikkunnik kingoqqisuuneq, upperisaq, innarluuteqarneq, ukioqassuseq, kinguaassiutitigut atoqatigeeriaatsit allallu tunngavigalugit assigiinngisitsisarnerit tamarmik inerteqqutigineqalissasut, tamanna atuutissalluni suliffissaqartitsisarnerup iluani avataanilu. Maannakkumut suaassuseq peqqutigalugu assigiinngisitsinissaq kisimi inerteqqutaavoq.
- November 2015-mi Inatsisartut akueraat “Naalakkersuisut Inatsisartut 2016-imi ukiakkut ataatsimiinnissaat sioqqullugu Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi pillugit nalilersuinerinik ingerlatsinissaat pillugu Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut. Nalilersuineq Kalaallit

Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii qanoq iliorluni pitsaanerpaamik siuarsarneqarsinnaaneratt illersorneqarsinnaanerallu pillugu Inatsisartuni apeqqut oqallinnissamut tunngaviliissaaq.⁴³

- April 2016 aallarnerfigalugu angajoqqaat akisussaassuseqarnerannut danskit inatsisaat Kalaallit Nunaannut atuutilerpoq. Tamatuma malitsigaa Haagerimi Isumaqatigiissutit 1980-imeersup aamma Europarådimi isumaqatigiissutit angajoqqaat oqartussaasutut naammassinnillutik aalajangiisinnaaneratt tamakkiisumik akuersissutit Kalaallit Nunaannut atuuttinneqalernerit.⁴⁴

2.5 INUIT PISINNAATITAAFFII KALAALLIT NUNAANNI MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT

2.5.1 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT ISUMAQATIGIISSUTIT DANMARKIP AKUERISAASA AKUERINEQARNISSAAT

Danmarkip nunarsuarmioqatigiit isumaqatigiissutaanik atuutsilersitsisarnera qulaani immikkoortuni 2.3.3-mi aamma 2.3.4-mi allaaserineqartutut pisarpoq, nalinnaasuvoq atuutsinneqalersinneqartup Kalaallit Nunaannut Savalimmiunullu atuutsinneqartannginnera. Immikkoortumi uani sammineqarput inuit pisinnaatitaaffiit isumaqatigiissutit, atuutsinneqannginnerisa peernerisigut Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalersinnaasut. Isumaqatigiissutit pineqartut tassa isumaginninnermut tunngasut, suliffimmi avatangiisit, paasissutissat illersorneqarnerit, meeqat illersorneqarneratt, inunnik nioqquteqartarnerup akiorneqarnera, taakkulu taagorneqartutut tulleriisinneqarput.

EUROPAMI INOOQATIGIINNERMUT ANGERFIGEQATIGIISSUT

Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaat (1961) Danmarkip 1965-imi akueraa.⁴⁵ Danmarkip tassunga Kalaallit Nunaat ilaatingilaa. Inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissut 1996-imi nutarterneqarpoq. Danmarkip 1996-imi isumaqatigiissut nutartigaq atsiorpaa sulili taanna atortussanngortinneqanngilaq, aammalu Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaannut 18. oktober 1961-imeersumut tapiliussaq ataatsimoorluni maalaruteqarsinnaaneq atsiorneqarpoq, sulili atortussanngortinneqarnikuunani.

Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaannit allaassutigalugu, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europamiut Isumaqatigiissutaat inuuniarnikkut pisinnaatitaaffinik imaqqanngilaq. Taamaattumik inuit pisinnaatitaaffinik illersuinnermut atatillugu Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaat Europami Innuttaasut Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissutaannut

tapiissutitut pingaartutut isigineqarsinnaavoq. Angerfigeqatigiissutip pisinnaatitaaffit arlalissuit taamaalilluni imarai, ilanngullugit suliffeqarnissamut pisinnaatitaaffik, peqqissuunissaamut pisinnaatitaaffik, inooqatigiinnikkut, inatsisitigut aningaasarsiornikkullu illersorneqarneq aammalu ilinniagaqarnissamut pisinnaatitaanerit.

Naalagaaffiit Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaannut ilaasortaasut piffissani aalajangersuni taassuma malinneqarnera qanoq ingerlanersoq nalunaarutigisartussaavaat. Immikkut ilisimasalinnik ilaasortalerlugu ataatsimiititaliap arlaannaannulluunnit atanngitsup Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaata malinneqarnera inernilersortarpaat. Europarådip Ministerkomitéa pisariaqartillugu nunanut ilaasortaasunut Ministerkomité malillugu Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaannut tunngatillugu pisussaaffimminnik malinninngitsunut inassuteqaateqarluniluunniit innersuussuteqarsinnaavoq.

Kaammattuutigaarput - inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaata Danmark oqaloqatigalugu:

- Europarådip inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaa Kalaallit Nunaata atuutilersissagaa

SULIFFIMMI ISUMANNAATSUUNISSAP PEQQISSUUNISSALLU SINAAKKUTIT PILLUGIT ILO-MI ISUMAQATIGIISSUT

Suliffimmi isumannaatsuunissap peqqinnissallu pitsanngorsarneqarnissaanut periarfissat pillugit ILO-mi isumaqatigiissut Danmarkip 2008-mi atulersippa.⁴⁶ Danmarkip atuutilersitsinerminut atatillugu Kalaallit Nunaat ilaatinngilaa.

Isumaqatigiissutikkut nunami namminerimi suliffimmi avatangiisinut politikkimi suliffimmi avatangiisit isumannaatsuullutillu peqqinnartuunissaat suliffimmilu avatangiisinut tunngatillugu pilersaarutit qularnaarlugillu isumannaannerunissaat siunertarineqarpoq. Naalagaaffiit ilaasortaasut nunami namminerimi atuuttumik suliffimmi avatangiisit isumannaatsuullutillu peqqinnartuunissaannut, sulisitsisut sulisullu isumasiorlugit suliarineqartumik politikkeqassapput. Aammalu nunamut tamarmut atuuttumik immikkoortumi malittarisassanik pisortanullu pisinnaatitsinernik imaqartumik suliffimmi avatangiisit pillugit periusiortoqassalluni.

Suliffimmi avatangiisinut pilersaarutit avammut saqqummiunneqassapput siuariartornermullu uuttuutitik takussutissanillu imarissallutik.

Suliffimmi avatangiisinik suliaqartarnek aatsitassarsiornermi avataani uulsiortarnek eqqaassanngikkaanni sulitiguneqarnikuunngilaq.

Inassuteqaatigaarput - Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit - Kalaallit Nunaata Danmark oqaloqatigalugu:

- Suliffiup isumannaatsuunissaa peqqinnartuunissaalu siuarsarnissaannut sinaakkutit pillugit ILO-mi isumaqatigiissut nr. 187 Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqassasoq

INUIT PILLUGIT PAASISSUTISSANIK QARASAASIAT ATORLUGIT PASSUSSINEQ PILLUGU EUROPARÅDIMI ISUMAQATIGIISSUT

Inuit pillugit paasissutissat qarasaasiakkut suliarineqarnerannut atatillugu inuit ataasiakkaat illersorneqarnissaat pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Danmarkip 1989-imi akueraa.⁴⁷ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Inuit ataasiakkaat pillugit paasissutissat qarasaasiakkut suliarineqarnerannut atatilugu inuit ataasiakkaat illersorneqarnissaat pillugu Europarådip isumaqatigiissutaani pingaartumik siunertarineqarpoq inummut namminermt paasissutissat qarasaasiatigut suliarineqarnerannut atatillugu inuttut inuusinnaatitaanerup qulakkeerneqarnissaa.

Isumaqatigiissummi artikili 5-imi, inummut namminermt paasissutissat qarasaasiakkut suliarineqartut a) naammaginartumik inatsisillu malillugit katersorneqassapput suliarineqassallutillu, b) siunertanut aalajangersimasunut inatsisillu malillugit siunertanut toqqorneqassapput siunertanullu taakkununga naapertuutinningsunut atorneqassanatik, c) naleqquttuussapput naammallutillu siunertanullu toqqorneqarfiisa naammassineqarnissaannut piunasaqaatit sinnerlugit imaqassanatik, d) eqqortuussallutik pisariaqarpallu nutarterneqarsinnaassallutik, aamma e) imatut toqqortarineqassapput inuit nalunaarsorneqarsimasut kinaassusiat annertunerusumik atorneqarfissaannut ilaartussallugu pisariaarullugu.

**Inassuteqaatigaarput - Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii
siuarsarniarlugit - Kalaallit Nunaata:**

- Danmark oqaloqatigalugu Kalaallit Nunaannut atutitinneqannginera atorunnaarsinneqassasoq, taamaalilluni inuit ataasiakkaat pillugit paasissutissat qarasaasiakkut suliarineqarnerannut atatillugu inuit ataasiakkaat illersorneqarnissaat pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqassalluni

**MEEQQANIK KINGUAASSIUTITIGUT ATORNERLUNNEQARNISSAMUT
KINGUAASSIUTITIGULLU ATORNERLUINERMUT ILLERSORNEQARNISSAAT
PILLUGU EUROPARÅDIP ISUMAQATIGIISSUTAA**

Meeqqat kinguaassiuutitigut atorerlunneqarnissamut kinguaassiuutitigullu atorerluinermut illersorneqarnissaannut Europarådip isumaqatigiissutaata, 2009-mi Danmarkip akueraa.⁴⁸ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Europarådip meeqqat kinguaassiuutitigut atorerlunneqarnissamut kinguaassiuutitigullu atorerluinermut illersorneqarnissaannut isumaqatigiissutaata siunertaraa kinguaassiuutitigut atorerluineq meeqqallu kinguaassiuutitigut atorerlunneqarnerat pinaveersaartinniarlugu nunami namminerminni nunanilu allani tamanna pillugu suleqatigiinnerup tapersorsornissaa. Isumaqatigiissut ilaatigut imaqarpoq inunnik suliaminnut atatillugu meeqqanik sammisaqartunik ilinniartitsineq, meeqqat tusaaniarneqarnissamut pisinnaatitaaffiat, eqqugaasunut ikiunnissaq pillaatissiisummillu eqqartuussutinik pisoqalisornissamullu piffissanik misissuineq. Taassuma saniatigut pillaanermut aalajangersakkanik pineqaatissinneqarnissamullu aalajangersakkanik isumaqatigiissut imaqarpoq.

Inassuteqaatigaarput - Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit - Kalaallit Nunaata Danmark oqaloqatigalugu:

- Kalaallit Nunaannut atuutitinneqannginnera atorunnaarsinneqassasoq, taamaalilluni Meeqqanik meeravissartaartarneq pillugu isumaqatigiissut Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqassalluni.

Kalaallit Nunaannut atuutitinninnerup atorunnaarsinnissaa pillugu Naalakkersuisut Danmark 2012-imi qinnuigaat.⁴⁹ Maannakkut, ukiut sisamat qaanngiuttut, atuutitinninnineq suli atorunnaarsinneqanngilaq.⁵⁰ FN-imi Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit Danmarkimik, Kalaallit Nunaannik Savalimmiunillu naliliinerminni atuutitinningsinnerup atorunnaarsinnissaa nunat arlallit inassuteqaatigaat.⁵¹

MEERAVISSIARTAARTARNEQ PILLUGU EUROPARÅDIMI ISUMAQATIGIISSUT
 Meeravissartaartarneq pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa nutartigaq Danmarkip 2012-imi atulersippaa.⁵² Danmarkip akuersinermi Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Suliat meeravissartaarnissamut tunngasut suliarineranni nunanut ilaasortaasunut piumasaqaatit minnerpaaffii isumaqatigiiffimmi aalajangersarneqarput, ilaatigut meeravissianngornerup meeqqamut pitsaanerpaassaneranik qulakkeerinnittumik misissuinissamut piumasaqaatit aammalu meeravissartaarnerup akuerineqarnissaanut piumasaqaatinik aalajangersagaqarlutik.

**Inassuteqaatigaarput - inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii
siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput – Naalakkersuissut Danmark
oqaloqatigalugu:**

- Kalaallit Nunaannut atuutitinnginneq atorunnaarsinneqassasoq, taamaalilluni meeravissiartaartarneq pillugu isumaqatigiissut Kalaallit Nunaannut atuutilerinneqassalluni.

**INUNNIK NIUERUTIGINNITTARNERUP PINAVEERSAARTINNEQARNERANUT,
AKIORNEQARNERANUT, EQQARTUUSSIVITSIGULLU MALERSUISINNAANERMUT
NAALAGAAFFIIT PEQATIGIIT ISUMAQATIGIISSUMMUT ILASSUTAAT**

Inunnik nioqquteqartarneq pinaveersimatinniarlugu, akiorniarlugu aamma tamakkunani inatsisitigut malersuisarneq pillugu FN-ip isumaqatigiissummut ilassutaa, immikkut pingaartinneqarlutik arnanik meeqqanillu nioqquteqartarneq, nunat killeqarfii akimorlugit aaqqissuussamik pinerlunniartarnerup akiorneqarneranut FN-ip isumaqatigiissutaanut ilanngussaq, Danmarkip 2004-mi atsiorpaa.⁵³ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatinngilaa.

Isumaqatigiissutip siunertaraa inunnik nioqquteqarnerup pinaveersimatinnissaa aamma akiorneqarnissaa, pingaartillugu arnanik meeqqanillu nioqquteqartarneq, tuniniaasartut tassaammata killeqarfiit akimorlugit aaqqissuussamik pinerlunnermik ingerlataqartut. Isumaqatigiissummut ilassummi aamma siunertaavoq pinerlunniarnernit tamakkunanit eqqorneqartut atornerlunneqartullu ikiorneqartarnissaat illersorneqarnissaallu aamma nunat tamat akornanni pineqartumi suleqatigiinnerup siuarsarneqarnissaa.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput - Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat Danmark oqaloqatigalugu:

- Kalaallit Nunaannut atuutitinnginneq atorunnaarsinneqassasoq, taamaalilluni inunnik nioqquteqartarnerup, pingaartumik arnat meeqqallu eqqarsaatigalugit, pinaveersaartinneqarneranut, akiorneqarneranut, eqqartuussivitsigullu malersuisinnaanermut FN-imi isumaqatigiissummut ilassut Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqassalluni.

INUNNIK NIOQQUTEQARTARNEQ AKIORNIARLUGU ILIUUSISSAT PILLUGIT EUROPARÅDIMI ISUMAQATIGIISSUT

Inunnik nioqquteqartarnek akiorniarlugu suliniarneq pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Danmarkip 2007-mi atsiorpaa.⁵⁴ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatinngilaa.

Isumaqatigiissummi inunnik nioqquteqarnermit eqqugaasut illersorneqarnissaat isiginiarneqaråp. Aallaqqaasiutaq malillugu takuneqarsinnaavoq eqqugaasut pisinnaatitaaffiisa illersorneqarnissaat inunnillu nioqquteqartarnerup akiorniarneqarnissaa pingaarluinnartuusoq, soorlulittaaq inunnik nioqquteqartarnerup akiorneqarnerani assigiinngisitsesoqaqqusaanngitsoq. Isumaqatigiissutip tamassuma saniatigut imarai inunnik nioqquteqartarnerup pinaveersaartinnissaa pillugu aalajangersakkat aamma piserusussuseq akiorniarlugu iliuusissat. Taakku saniatigut isumaqatigiissutip imarai eqqorneqartunik ikiunissaq, tassunga ilanngullugit nunami pineqartumi najugaqartitsisinnaanermik periarfissiineq, taarsiiffigitinneq, aallartitsinermi il.il. mianerisaqarnissaq. Kiisalu isumaqatigiissummi allassimavoq inuk nioqqutigineqarnermik pinngitaalineqarluni pinerluuteqartoq pisuutinneqanngissinnaasoq.

Inassuteqaatigaarput - inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit – Naalakkersuisut Danmarki oqaloqatigalugu:

- Kalaallit Nunaannut atuutitinnginnermik atorunnaarsitsissasut, taamaalilluni inunnik nioqquteqartarneq akiorniarlugu suliniarneq pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqassalluni

2.5.2 INUIT PISINNAATITAАFFIINUT ISUMAQATIGIISSUTIT ALLAT DANMARKIP ATUUTSINNGISAI

Inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu atorneqarsinnaasut Danmarkip akuerisimanngisai arlaliupput. Qulaani taaneqartutut Kalaallit Nunaat sinnerlugu Danmark naqitanik inuit pisinnaatitaaffiinut tunngasunik aallaaviusumik akuerinnissinnaasarluni. Kalaallit Nunaat pisinnaatitaavoq naalagaaffinnik allanik nunanullu tamat kattuffiinik isumaqatigiinninniarnissamut, taakku immikkoortunut Kalaallit Nunaannit tamakkiisumik tiguneqarsimasunut tunngasuugaangata.⁵⁵ Tamanna ima isumaqarpoq, isumaqatigiissummi pisinnaatitaaffiit qulakkeerinniffiusut Danmarkimut pisussaaffiliigaangata allagaatinik nunanit allaneersunik isumaqatigiissutitigut Kalaallit Nunaat nammineerluni akuersisinnaanngitsoq.

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit allagaatit Kalaallit Nunaanni pissutsinut naleqqussinnaasut makkua sulii Danmarkimit akuerineqarsimanngit:

- Naalagaaffiit Peqatigiit inuit pinngitsaalineqarlutik tammartartut illersorniarlugit isumaqatigiissutaat, tassunga ilanngullugu inuit ataasiakkaat maalaarsinnaatitaanerit pillugu aalajangersakkat.
- Aningaasaqarnikkut, inooqatigiinnikkut kulturikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaannut ataasiakkaat maalaaruteqarnissamut aqqutissaat pillugu isumaqatigiissummut ilassut.
- Europamiut Inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaat nutartigaq 1996-imeersoq.
- Europamiut ataatsimoorluni maalaarsinnaaneq pillugu inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaanut 18. oktober 1961-imeersumut ilassut

- Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europamiut Isumaqatigiissutaanni ataatsimut isigalugu immikkoortitsinissap inerteqqutaanera pillugu isumaqatigiissummut ilassut nr. 12.

Naalagaaffiit Peqatigiit inuit pinngitsaalineqarlutik periarfeeruttut illersorneqarnissaat pillugu isumaqatigiissutaanniippoq pingitsaalisalluni periarfeerutsitsinissap inerteqqutaalluinnarnera. Isumaqatigiissummi aalajangerneqarpoq taama pineqartoq ilaqutaasulluunniit eqqortumik pineqarnissamut pinngitsuutinneqarnissamullu pisinnaatitaasut, kiisalu pinngitsaaliilluni periarfeerutsitsinerit sorsunneqartillugu sorsunneqanngikkaluartorlu nunarsuarmiunut peqquserlunnerusinnaasartut. Isortorluni nammineersinnaajunnaartitsisarneq pisortatiguunngitsumillu tiggummisaqatarfiit soorlu parnaarussiviit inerteqqutaanerannik kiisalu nunanut pinngitsaaliilluni periarfeerutsitsililioriaataarsinnaasunut innunik nuussinissamik inerteqquteqarnermik isumaqatigiissummi atuutilersitsisoqarpoq.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiisuttip akerlianik Europamiut Inooqatigiinnermut Angerfigeqatigiissutaa nutartigaq 1996-imeersoq inooqatigiinnikkut pisinnaatitaaffinnik imaqarpoq. Inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissummi nutartikkami ilaatigut sulisinnaatitaaneq sulisullu pisinnaatitaaffii illersorneqarput; peqqissuunissamut, napparsimalernissamut sillimmateqarnissamut, atugarissaarnissamut pisinnaatitaaffiit, kiisalu ilaqutariit inuttut atukkamik, inatsisitigut aningaasarsiornikkullu illersorneqarnissaat.

Nammineerluni maalaarnissamut periarfissamut FN-ip isumaqatigiissutaata, matumanissaq aningaasaqarnikkut, inooqatigiinnikkut kulturikkullu pisinnaatitaaffiit, nunani ilaasortaasuni innuttaasut isumaqatigiisuttip periarfissippai immikkut ilisimasalinnut ataatsimiititalianut maalaarnissamut, innuttaasoq suliamut aalajangersumut tunngatillugu isumaqarpat nuna ilaasortaasoq isumaqatigiissummi aalajangersakkat uniorlugit iliuuseqartoq. Piumasaqaatit arlaqartut ilagaat suliaq suliareqqinneqartussanngorpat nunami namminerimi inatsisitigut periarfissat tamarmik atorineqareersimassasut.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummut ilassummi 12-ip imaraa tamanut tunngasumik assigiinngisitsinissamut inerteqqut. Isumaqatigiissummut ilassummi immikkoortinneqarnissamut illersorneqarneq inerteqqutip annertusivaa, pisinnaatitaaffiit Inuit Pisinnaataaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi illersorneqanngitsut aamma ilanngunneqarmata.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit

kaammattuutigaarput - Naalackersuisut: Nunat tamat akornanni inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutit pingaarutillit, sulii Danmarkimit atuutsinneqalersimangitsut atuutsinneqalersinnaanerit pillugu Danmarkit oqaloqatigissagaat.

2.5.3 INUIT PISINNAATITAFFINUT TUNNGATILLUGU ILIUSSISANUT PILERSAARUT MISISSUISARNERLU⁵⁶

Naalagaaffiit qanoq iliorlutik inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu inassuteqaatinik suliarinnissanersut qanorlu ilillutik malinnaassanersut nunat tamat akornanni pituttuutaasunik malittarisassaqaangilaq. Taamaattumik qanoq iliorlutik inuit pisinnaatitaaffiinik aqqissuussinissaminut naalagaaffiit annertoosujussuarmik kiffaangissuseqarput. Nunat tamat akornanni ilisimasalinnik inuttalinnik komitét, soorlu Naalagaaffiit Peqatigiit aamma Europaráði, nunani ilaasortaasuni inuit pisinnaatitaaffiisa qanoq ingerlanneqarnerannik nakkutilliisuusut, pingartinnerugajuppaat inuit pisinnaatitaaffiisigut illersuineq piviusumik qanoq ingerlanersoq. Taamatuttaaq ataatsimiititaliat eqqartuussiviillu, sulianik ataasiakkaanik suliaqartartut, suliamut aalajangersumut atatillugu inuit pisinnaatitaaffiinik unioqqutitsisoqarsimanersoq naliliisarput. Immikkut ilisimasalinnik inuttalinnik komitét inassuteqaateqartarput sukut inuit pisinnaatitaaffii nukittorsarneqarsinnaanersut, amerlanertigulli nunamut ilaasortaasumut nammineq naliligassanngortittarlugu periaassisanut pilersaarusiortoqartariaqarneris, aammalu nunami tassani oqartussaasut qanoq iliortariaqarneris.

Nunarsuarmiut Inuit pisinnaatitaaffii pillugit Wien-imi 1993-imi ataatsimeersuarneranni nunami namminermit inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu pilersarusiornissamik periusissaq ineriartortinneqarpoq. Ataatsimeersuarnermit nunat peqataasut isumaqatigiillutik inassutigaat, naalagaaffiit inuit isinnaatitaaffiinik illersuiniarlutik ineriartortitsiniarlutillu iliuusissanik paasiniaalluni nnaat ataasiakkaat iliuusissatut pilersaarusiornissaq isumaliutigisariaqaraat.⁵⁷

Inuit pisinnaatitaaffiinik aqqissuussamik pilersaarutit atorlugit suliaqarneq, nakkutilliineq nalilersuinerlu ataatsimiititaliamit naalackersuisoqarfinit assigiinngitsuneersunik inuttalimmit suliarineqartoq piviusumik inuit

pisinnaatitaaffiik qularnaarillunilu illersuinissami periaasissatsialaavoq. Aaqqissuussamik periaaseqarneq nunap nammineq iliuusaanik erseqqinnerulersitsissaaq, aammalu inuit pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit suliat politikikkut ingerlatanut kaputartuunneqarsinnaassallutik. Aammalu Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiitut tunngatillugu unammilligassat annertunerit suunersut paasinarsissapput, sammisallu ilaanni ilisimasatigut amigateqartoqarnerisooq paasiniarneqarsinnaassalluni.

Inassuteqaatigaarput - inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit - Naalakkersuisut:

- Nunamut tamarmut atuuttumik inuit pisinnaatitaaffisa Kalaallit Nunaanni sammineqarnerminni Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi aamma Inuit Pisinnaatitaaffiitut Institutti suleqatigalugit iliuusissamik pilersaarusiussasut.
- Ataatsimiititaliamik ataavartumik Naalakkersuisoqarfinit assigiinngitsuneersunik ataatsimik sinniisuuffigineqartumik kiisalu Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivinit ilaasortaqaartumik iliuusissatut pilersaarummik piviusunngortitsinermi ataqatigiissaarisussamik nunallu tamat akornanni inuit pisinnaataaffiik inassuteqaatinik ingerlatitseqqisussamik ataatsimiititaliamik pilersitsissasut.

Ilisimasat nukittorsarniarlugit inassuteqaatigaarput:

- Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaataaffiini pissutsit pillugit Inatsisartuni ukiumoortumik naliliisoqartassasoq.

3 MEEQQAT INUUSUTTULLU

3.1 ATAATSIMUT ISIGALUGU

3.1.1 IMAI KILLILIUSSALLU

Inuttut pisinnaatitaaffiit inunnut kikkunulluunniit taamaalillunilu aamma meeqqanut kikkunulluunniit atuupput. Nunanili ataasiakkaani inatsiseqarnikkut aqqissuussinerit inatsiseqarnikkullu maleruagassat ileqquusut malillugit inersimasunut naleqqussagaapput. Meeqqat inuttut illersugassatut isigineqarsimapput, soorlu inatsisini ilaqtariinnermut tunngasuni, angajoqqaatut akisussaannermut tunngasuni aammalu isumaginninnermut tunngasuni. Taamaattorli meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumatigiissutaata (matuma kingorna Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanik taagorneqartussap) 1989-imi akuersissutigineqarnerata kingorna meeqqat immikkut pisinnaatitaaffeqarnerat nalinginnaasumik akuerineqaleriartorpoq.

Kapitalimi uani sammineqarpoq sumiginnaaneq, ilaqtariit meerartallit navianartorsiortut aammalu meeqqat inuusuttullu inissineqarsimasut kiisalu meeqqat siunnersorneqarnissamut maalaaruteqartarfinnullu periarfissaat.

3.2 NUNAMI NAMMINERMI SINAACKUTAASUT⁵⁸

3.2.1 NAALAGAFFIIT PEQATIGIIT MEEQQAT PILLUGIT ISUMAQATIGIISSUTAA PINGAARLUINNARTUUVOQ

Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutit nalinginnaasut 'tamanik' illersuisuupput, tassa aamma meeqqanik. Isumaqatigiissutilli aamma immikkut meeqqanut tunngasunik maleruagassartaqarsinnaapput.⁵⁹

Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaani meeqqap inuttut ataasiakkaatut namminiusutullu pisinnaatitaaffii pimoorussamik qitiutillugit eqqartorneqarput.

Isumaqatigiisummi meeqqap illersorneqarnissamut isumassorneqarnissamullu immikkut ittumik pisariaqartitsinera erseqqissaavigineqarpoq. Inuit suli inersimasunngorsimanngitsut 18 inorlugit ukiullit Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaani pineqarput.⁶⁰ Danmarkip isumaqatigiissut atortussanngortitaa Kalaallit Nunaannut atuutilerspoq 11. maj 1993.⁶¹

Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa innuttaasutut naalackersuinikkullu pisinnaatitaaffinnik kiisalu aningaasaqarnikut, isumaginninnikkut kulturikkullu pisinnaatitaaffinnik imaqarpoq, paasineqartassaarlu pingaarnertut tunngavigisat aallaavigalugit: Immikkoortitsinnginnissaq; meeqqamut pitsaanagerusussatut miasianigisassat (aamma taaneqartoq "meeqqamut pitsaanagerusut); inuunermut, inuuginnarnissamut ineriartornissamullu pisinnaatitaaneq kiisalu meeqqat isumaasa ataqqineqarnissaat.

Meeqqat kikkuullunniit immikkoortinneqannginnissamik pisinnaatitaaffeqarnerannik tunngaviup kinguneraa meeqqat assigiinngisinneqassanngitsut angajoqqaavisalu kikkunnit kingoqqisuunerat, amimikkut qalipaataat, suaassusiat, oqaasii, upperisaat, naalackersuinikkut allatigullunniit isumaat, nunaminni, inuiaassutsiminni isumaginninnikkullunniit

aallaaviat, aningaasaqarnermi inissisimanerat, innarluutaat, qanoq inunngorsimanerat allatulluunniit inissisimanerat aallaavigalugit.⁶²

Meeqqamut pitsaanagerussatut sianigisassat tassaapput, qanorluunniit meeqqat pillugit iliuuseqarnermi meeqqamut pitsaanerpaaq tamatigut salliutinneqassasoq.⁶³ Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni aalajangersarneqanngilaq meeqqamut suut pitsaanerpaanersut. Ulluinnarni – ilaqutariittut inuunermi – pingaernerpaamik angajoqqaat tamanna aalajangigassaraat. Angajoqqaalli meeqqaminnut isumassuisinnaanngikkaangata, tamannaluunniit isumaqatigiissutigisinnaanngippassuk, pisortat akulerunnissaat pisariaqarsinnaasarpoq. Imaassinnaavoq avittussanngorsimappata, angajoqqaatut oqartussaassutsip qanoq atorneqarnissaa aamma/imaluunniit meeqqamik najorteqarnissartik isumaqatigiissutigisinnaanngippassuk, meeraq nakorsamit katsorsarneqartariaqalerpat allamilluunniit peqquteqartumik taamaaliortoqarsinnaavoq. Pisortat kingulerpaatullu eqqartuussiviit taama pisoqartillugu suna meeqqamut pitsaanerpaajunersoq aalajangiiffigissallugu pisussaaffeqarput.

Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqanut Komitéani ”meeqqap ineriartornera” ataatsimut isiginnittumik paasineqarpoq. Tassa imaappoq naalagaaffik pisussaasoq meeqqap peroriartornerani tunngaviusussanik meeqqamut illersuisunik sinaakkutassiissalluni. Sinaakkutat peqqissumik inuuneqarnissamut periarfissiissapput, meeqqap annilaanganani kaannanilu inuttullu pissutsimigut piginnaanermigullu sapinngisamik annertunerpaamik ineriartorfigisinnaasai.⁶⁴

Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni aalajangersakkani pingaarutilinni arlallit erseqqissarneqarsinnaapput. Nammineq inuuneqarlunilu ilaqutariittut inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffiup illersugaanerani, aamma Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutaanni kapitali 16-imi immikkut allassimasoq, meeqqap nammineq inuuneqarlunilu ilaqutariittut inuuneqarnissamik, angerlarsimaffeqarnissamik allaqateqarnissaminillu pisinnaatitaffianik ataqqinninnermik illersuisuuvoq. Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikili 5-imi meeqqat ineriartorneranni pisinnaatitaaffeqarneranni meeqqat taparserneqarnissaannut ilitserorneqarnissaannullu tunngatillugu ilaqutariit pisinnaatitaaffii, akisussaaffii pisussaaffiilu illersorneqarput. Artikili 12-imi meeqqap imminut tunngasuni suniluunniit oqaaseqarsinnaatitaanera qulakkeerneqarpoq.

Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqanut Komitéat Kalaallit Nunaanni inuit ataasiakkaat meeqqat atugaat pillugit saaffiginnissutaannik/maalaarutaannik suliaqarnissaminut maannakkut periarfissaqanngilaq. Naalagaaffiit Peqatigiit

meeqqat pillugit isumaqatigiissutaannut ilassummi inuit ataasiakkaat maalaaruteqarsinnaanerannut periarfissaq Danmarkip oktobarimi 2015 akuerivaa, Kalaallilli Nunaat atuutitinnimmagu Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat kissaateqarpata aatsaat ilanngunneqarsinnaavoq.⁶⁵

3.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAACKUTAASUT

3.3.1 KALAALLIT NUNAATA INATSISAI MALILLUGIT ILLERSORNEQARNEQ

Namminersorneq pillugu inatsimmi § 16 naapertorlugu pisussaaffiit nunat tamalaat akornanni isumaqatigiilluni aalajangersakkani maleruagassanilu atuuttut, naalagaaffimmullu qaqugumulluunniit pituttuisut, Naalakkersuisunit malinneqartussaapput. Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaat Kalaallit Nunaanni atuutissasoq 1992-imi aalajangiunneqarpoq. Taamaalillutik Naalakkersuisut pisussaaffigilerpaat – suliaasaqarfiit nuunneqarsimasut pillugit maleruagassanik akuersissuteqarlutillu allaffissornikkut piginnaaneqarnertik atorlugu – Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaannik piviusunngortitsinissamut iluaqutaasunik suliniuteqarnissartik. Meeqqanik inuusuttunillu suliaqarnermi aamma Meeqqanut inuussutunullu ikiuisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaanni pisussaaffik taanna takuneqarsinnaavoq.⁶⁶

3.3.2 MEEQQAT INUUSUTULLU ATUGARISSAARNISSAAT

1. januar 2016 inuit 55.847 Kalaallit Nunaanni innuttaapput, taakku 31%-ii Nuummiillutik. 48.140 illoqarfinni 7.435-illu nunaqarfinni najugaqarput. Taamaalilluni Kalaallit Nunaanni najugaqartut ilanngaaseerluni amerlassusaat ikileriarput. Inunni najugaqavissuni 13.150-it 16 inorlugit ukioqarput. Taamaalillutik Kalaallit Nunaanni innuttaasut sisamararterutaasa missaat meeraapput.⁶⁷

2015-imi kinguaassiuutitigut pinerluutit tamarmik 11 procentii meeqqanut 15-it inorlugit ukiulinnut pinerluutigineqarput. Meeqqat 0-18'inut ukiullit pinerluttulerinermik inatsimmik unioqqutitsisartut amerlallusaat annikilleriarsimavoq. 2012-imi kisitsisit tassunga tunngasut 1.518-iusut 2015-imi 787-inngorsimapput.⁶⁸

Misissuinerni nalunaarusianilu assigiinngitsuni tikkuarneqarpoq meeqqat inuusuttullu kalaallit amerlangaatsiartut atugarliortuusut. Misissuineq "Kalaallit Nunaanni meeqqat" Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfiusimasumit aamma SFI-mit (Det Nationale Forskningscenter for Velfærd) 2008-mi ingerlanneqarpoq. Tassani erserpoq naak meeqqat

amerlanersaat nalinginaasumik ingerlalluarlutillu inuuneqaraluartut, meeqqat pingajorarterutaasa missaat ilungersunartunik ajornartorsiuteqartut.⁶⁹ Meeraanermi ajornartorsiutit sivisuumik atugaasunik ajoqusiisarput. SFI-p 2015-imi Kalaallit Nunaanni inuusuttunik misissuineranit – atoqatigiittarneq kinguaassiuutitigullu atornerlugaaneq pingaarnerutillugit – erserpoq ”kinguaassiuutitigut atornerlugaaneq inuusuttullu ajornartorsiutaat naluneqanngitsut malunnaatilimmik imminnut ataqatigiittartut: siusissukkut annertuumillu imigassamik atuineq, naartuliaartarneq meerartaajaartarnerlu, meeqqat atuarfiannereernermi ilinniagaqannginneq, inuunermik naammagisimaarinnippiannginneq imminullu iluamik paasineq”.⁷⁰

3.3.3 MEEQQANIK INUUSUTTUNILLU SOQUTIGISALLIT PINGAARNERIT

Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2011-imeersoq tunngavigalgu meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit atorfeqarfimmik pilersitsisoqarpoq, tassalu Meeqqat Illersuisuat aamma Meeqqat pillugit Siunnersuisoqatigiit. Meeqqat Pisinnaatitaaffiinik Sullissivik MIO Meeqqat Illersuisuannit aqunneqarpoq tassanilu ilaallutik Meeqqat pillugit siunnersuisoqatigiit allatseqarfillu. Meeqqat Illersuisuata pingaarnertut suliassaraa qularnaarniassallugu nalilersussallugulu, Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaat Kalaallit Nunaanni inatsiseqarnikkut atuutsinneqarnermigullu malinneqarnersoq. Tamannalu pisarpoq ilaatigut meeqqat atugaat pillugit paasissutissanik katersinikkut, ineriartortitsinikkut ingerlatitseqqiinikkullu. Meeqqat Illersuisuat meeqqat atugaat, pisinnaatitaaffii maalaaruteqarnissamullu periarfissaat pillugit siunnersuillunilu ilitersuisarpoq.⁷¹ Meeqqat Illersuisuat sulianut ataasiakkaanut tunngasuni aalajangiisinnaanngilaq, meeqqalli pisortat namminersortullu ingerlatsiviini atugaat pillugit oqaaseqarsinnaallunilu paasissutissanik pissarsiniarsinnaavoq.⁷²

Naalakkersuisut aamma UNICEF Danmark suleqatigiipput, tassalu NAKUUSA. Tassani anguniagaavoq meeqqat atugaannik pisinnaatitaafiinillu pitsanngorsaanaasaq. NAKUUSA-p tulluillugu sammisaraa, meeqqat pitsaasumik inuuneqalernissaanut inersimasoq qanoq iliuseqarsinnaanersoq.⁷³

PAARISA tassaavoq Peqqissutsimik Pitsaaliuinermillu Aqutsisoqarfiup ilaa, pitsaaliuinermik peqqinnerulersitsinermillu suliaqarfiusoq, ilaatigut qaammasaanikkut siunnersuinikkullu.⁷⁴

Saaffik nuna tamakkerlugu sullissiviuvoq, meeqqanik inuusuttunillu 0-18-inik ukiulinnik kinguaassiuutitigut atornerlugaasimasunik suliaqartoq.⁷⁵ Meeqqat inuusuttullu, angajoqqaat sulisullu kikkulluunniit Saaffimmut saaffiginnissinnaapput, apeqqutissaqarunik aqutissiuunneqarnissamilluunniit pisariaqartitsiginik. Saaffik maanna Qitiusumik Siunnersuisarfimmut atavoq.

Qitiusumik Siunnersuisarfik Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermit, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermit Naalakkersuisoqarfiup ataaniipoq. Siunnersuisarfiup anguniagaraa meeqqat inuusuttullu navianartumi inissimasut pillugit kommunit siunnersuillunullu ikorfartuinissaq.⁷⁶

3.3.4 MEEQQANUT INUUSUTTUNULLU SIUNNERSUISARNEQ IKORFARTUINERLU

Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu sianerluni siunnersuisarfiit arlaqarput, taakkulu allattorsimaffiat MIO-p nittartagaani mio.gl-imi nassaassaavoq. Piffissat sianerfiusinnaasut amerlanernut ulluinnarni ualikkut unnukkullu nal. akunneri marlussuusarput. MIO'p aamma oktobarimi SMS-erluni siunnersuisarfik atuutilersippaa. 2014-imi siunnersuisarfimmut saaffiginninnerit 1.000 missaanniipput 2015-imilu 1.100 missaanniillutik.⁷⁷

Nuna tamakkerlugu Meeqqanut Inuusuttunullu siunnersuisarfik 134 aammalu Ilaqutariinnik siunnersuisarfik 314151 PAARISA-mit aqunneqarput. Meeqqat Inuusuttullu sianerfigisinnaasaanni siunertaavoq meeqqanut inuusuttunullu inersimasumik oqaloqateqarnissamik pisariaqartitsisunut kinaaneq oqaatiginagu akeqanngitsumillu siunnersuisarnermik siunnersuisarnissaq.⁷⁸ Ilaqutariinnut oqarasuaatikkut siunnersuisarnermi siunertaavoq angajoqqaanut inuusuttunut ilaqutariinnullu navianartumiittunut apeqqutit assersuutigalugu perorsaaneq inooqatiginnermilu ajornartorsiutit pillugit kinaaneq oqaatiginagu akeqanngitsumillu saaffissaqarnissaat.⁷⁹

2013/2014-imut ukiumoortumik naatsorsuinerup takutippaa oqarasuaatinut siunnersuisarfiusunut sinanerit amerleriarsimasut, tassani ukiuunerani qaammatini amerleriarnepaallutik.⁸⁰

3.3.5 MEEQQAT PILLUGIT AALAJANGIINERIT NAAMMAGITTAALLIUUTIGINISSAANNUT PERIARFISSAT

Isumaginninnermut tunngasut pisortatigit akisussaaffiginerat Kalaallit Nunaannit 1980-imi tiguneqarpoq.⁸¹ Meeqqat inuusuttullu pillugit aalajangiinerit suliarineqarnerini kukkunerit kingullertut Inatsisartut Ombudsmandiannut saaffiginnissutigineqarsinnaapput, aalajangiinerit kalaallit oqartussaasuinit suliarineqarsimappata.⁸²

Suliani pinngitsaaliissummik angerlarsimaffiup avataanut inissiinnermut tungasuni kommunimi oqartussat aalajangiisussaapput. Aalajangiinerit tamakku Kalaallit Nunaanni Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfimmut ingerlateqqinneqarsinnaapput.⁸³ Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfik allaffissornikkut oqartussaqaqarfiuvoq, piginnaatitaaneralu takuneqarsinnaavoq Isumaginnittoqarfimmik aqutsineq

aaqqissugaaneralu pillugit Inatsisartut peqqussutaanni nr. 11, § 8, imm. 1-mi aamma 2-mi. Meeqqanik pinngitsaaliisummik inissiineq pillugu Isumaginninnermi Naammagittaalliuteqartarfiup aalajangiineri Kalaallit Nunaata Eqqartuussisoqarfianut ingerlateqqinneqarsinnaapput.⁸⁴

3.4 INUTTUT PISINNAATITAAFFITSIGUT INERIARTORNEQ

Meeqqanut tunngasut ukiuni kingullerni pingaartillugit sammineqarnikuupput, ilaatigut meeqqanut tunngasutigit inatsisiliornerit arlallit aammalu siunnersuisarfinnik nutaanik pilersitsinernik kinguneqartut. Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfiup isumaginninnermut tunngasut pillugit kommuninik nakkutilliinnerminut atatillugu ”paasisimavaa meeqqat ernumanartumiittut pillugit nalunaarutit ikiorsiissutillu suliarineqarneri pingaarnersiorneqarnerilu annertuumik ilungersunartumillu amigaateqarfiusut.”⁸⁵ Tamanna suliniutit arlallit pilersinneqarnerannik kinguneqarpoq, taakkunanilu pingaarnert matuma ataani nassuiarneqassapput.

2016-imut ukiortaami oqalugiaammuni Naalakkersuisut Siulittaasuata Kim Kielsenip ukioq 2016 meeqqanut ukioritinneqassasoq suaarutigaa.⁸⁶ Tassunga atatillugu ilaatigut oqaatigaa Kalaallit Nunaanni meeqqanik sumiginnaaneq kinguaassiuutitigullu atorneerluineq isiginiarneqartut.

2014-ip kingorna immikkoortumi ilaatigut makkuninnga pisoqarpoq:

- Juunimi 2014 Kalaallit Nunaanni inatsit atuutilerpoq inatsisitigut ataataqanngitsut meeqqatut allatulli aappariinnerup avataatigut inunngorsimasutut ataataassarsiorneqassamut, kingornussinissamut il.il. pinnaatitaaffeqalernerannik qularnarisooq. Inatsit taanna periarfissiivoq ataataassarsiuussineq eqqartuussivimmi inatsisitigut ataataqanngitsup najugaqarfianiittumi suliarineqarsinnaalersillugu.⁸⁷
- 2015-imi upernaakkut ataatsimiinnermi aalajangiiffigisassatut siunnersuut Inatsisartut akuersissutigaat, Naalakkersuisullu peqquneqarlutik aningaasaqarnikut naligiinnginnerup piitsuunerullu qanoq pinaveersaartinneqarlutillu killilersimaarneqarsinnaanerat pillugu nassuiaammik saqqumiussissasut. Nassuiaat kingusinnerpaamik saqqummiunneqassaaq 2017-imi ukiakkut ataatsimiinnermi, ilanngullugulu piitsuussutsip killinganik atuutilersitsinissamut periarfissanik nassuiaassinermik imaqassalluni.⁸⁸
- 2015-imi ukiakkut ataatsimiinnermi aalajangiiffigisassatut siunnersuut Inatsisartut akuersissutigaat Naalakkersuisullu peqquneqassasut

kingusinnerpaamik 2017-imi, Namminersorluni Oqartussaannermut inatsisip iluani, Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaata ilanngunneqarnissaa pillugu Inatsisartut inatsisissaannut siunnersuummik saqqummiusseqqullugit.⁸⁹ Tassa imaappoq, isumaqatigiissummi aalajangersakkat oqaasertaat allanngortinnagit kalaallit inatsisaanni atuutilersinneqassasut, taamalu eqqartuussivinni toqqaannartumik eqqartuussinermi tunngaviussallutik. Isumaqatigiissut ilanngunneqassappat Naalagaaffeqatigiinnermut allannguutaassaaq, Naalagaaffeqatigiinnerup iluani maannamut ilanngussineq taamaallaat Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissut atorineqarnikummat.

- Qitiusumik Siunnersuisarfik novembarimi 2015 pilersinneqarpoq. Siunnersuisarfik Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfiup ataaniippoq, sinertaralugulu sulianik suliarinnittanerup pitsaasussaata qanoq qaffassarneqarsinnaanera aamma oqartussaqaarfimmi tamarmiusumi aqqissuussaaniikkut isumaginninnermilu periutsit qanoq ineriartorteqqinneqarsinnaanerat pillugit kommunini aqutsisunut sulianillu suliarinnittartunut siunnersuisarnek.⁹⁰
- Inatsisitigut innarlitsaaliugaaneq pillugu tusarniaanermi 21. januar 2016 Kalaallit Nunaat arlalinnik innersuussuteqarfigineqarpoq, taakkununga ilaallutik meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit innersuussutit aalajangersimasut pingasut. Islandip Kalaallit Nunaannut innersuussutigaa kommunini piginnaasatigut akisussaassutimullu tunngasutigut aqqissuusseqqinnissaq qaffassaanissarluk, meeqqat persuttarneqarnissamut illersugaanerat qularnaarniarlugu siunnerfeqarluartunik pineqaatissiinernik atuinissaq anguniarlugu, aammalu ilaqutariit ikiaroorartumik imigassamillu atornerluineq pinngitsuuisinnaannginnerlu pissutigalugit katsorsarneqarneranni ikorfartuinissaq anguniarlugu. Panamap Kalaallit Nunaannut innersuussutigaa inuit meerartaasa kinaassutsiminnik attassinnaarnissaat oqaatsiminnillu atuisinnaanissaat qularnaarniaqqullugu, Estlandillu innersuussutigaa meeqqat Kalaallit Nunaanni ilinniarnissamut periarfissagissaarnerulissasut.⁹¹
- 1. juli 2016 inatsiserpaaluit meeqqat atugaannut tunngasut Kalaallit Nunaanni atuutilerput.⁹² Tassaapput angajoqqaatut akisussaassutimut inatsit, meeqqat illersorneqarnissaannut isumaqatigiissut (Haagerbørnebeskyttelseskonventionen) pillugu inatsit⁹³ aamma nunat tamalaat akornanni angajoqqaatut oqartussaassutimik aalajangiinernik naammassinninneq pillugu inatsit, il.il. (nunat tamalaat akornanni meeqqanik qimarnngussisarnerit). Anguniakkani pingaarnerpaaq tassaavoq suliassani

angajoqqaatut akisussaannermut, meeqqap najugaanut najortigineqarneranullu tunngasuni meeqqat inatsisitigut inissisimanerisa pitsanngorsarneqarnissaa. Angajoqqaatut akisussaassutsimut inatsisip atuutilernerata ilaatigut kinguneraa, avoqqaarlersinnaatitaanerup (annersitsilluni) Kalaallit Nunaanni atorunnaarsinneqarnera.

- 1. juli 2016 aallarnerfigalugu video atorlugu meeqqanik apersuisarnerup atorneqarsinnaanera annertusineqarpoq. Tamatuma kinguneraa meeqqat 13-14-inik ukiullit video atorlugu tamatigut apersoneqarsinnaalernerat suliassani kinguaassiuutitigut pinerlunnernut, ilagisariit akornanni atoqatigiinnernut imaluunniit ilaqutariit iluanni persutaannernut tunngasuni. Tamanna sioqqullugu maleruagassat meeqqanut 13 inorlugit ukiulinnuinaq atuukkalarput. Taaamatullu aamma inatsisitigut aalajangersarneqarpoq meeqqat inuusuttullu, video atorlugu apersoneqarsimasut suliassani eqqartuussisutigoortuni ilisimannittutut nassuiaateqarnissaminnut aallaaviulluinnartumik peqataasussaajunnaarnerat.⁹⁴
- Naalakkersuisut 1. juli 2016 aallarnerfigalugu kommunit nammineersinnaanerannut akuliunnissamut annertuumik periarfissaqalerput. Siuliani eqqaaneqartutut aammalu kommunit suliani isumaginninnermut tunngasuni kukkunerpassuunik paasisaqarnerup kingunerisaanik, Naalakkersuisut isumaginninnikkut inatsisinik (isumaginninnikkut maleruagassanik) ingerlatsinerat tamaat atorunnaarsissinnaanngorpaat "kommuni pisussaaffimminik imaluunniit innuttaasut pisinnaatitaaffiinik annertuumik sumiginnaasimasoq paasinarsippat".⁹⁵ Naalakkersuisut tamakkiisumik ilaannakortumilluunniit piffissami aalajangersimasumi imaluunniit utaqqiisaagallartumik sulianik ingerlatsineq tigusinnaavaat. Naalakkersuisut suliat pillugit aalajangiineri Isumaginninnermi Naammagittaalliuteqartarfimmit naammagittaalliutigineqarsinnaapput, soorluli kommunit aalajangigaat taama aamma pineqarsinnaasut.⁹⁶
- Naggasiullugulu Inatsisartut Ombudsmandiat aamma nittartakkamik pilersitsinikuvoq, ilaatigut paasisutissanik meeqqat inuusuttullu naammagittaalliornissamut periarfissaannut tunngasunik imalimmik.⁹⁷

3.5 KALAALLIT NUNAANNI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT MAKKUNUUNA PITSANNGORSARNEQARSINNAAPPUT

TUNULIAQUTAASOQ

Misissuinermi siusinnerusumi eqqaaneqartumi "Kalaallit Nunaanni meeqqat" (2008) SFI-p missiliorpaa kalaallit meerartaasa tamarmik 27 procentii sumiginnagaasut imaluunniit sumiginnagaarujussuartut. Misissuinerutaaq inerniliuppaa sumiginnaaneq tassaannerusooq tarnikkut ilatsiinnarluni sumiginnaaneq angajoqqaat toqqissisimanermik, isumassuinermik asanninnermillu tunisisinnaannginnerat pequtaalluni.⁹⁸

Misissuinermi "Inuusuttut Kalaallit Nunaanni – atoqatigiittarneq aamma kinguaassiuutitigut atornerluineq samminerullugit" (2015) SFI inerniliivoq inuusuttut apersorneqartut pingajorarterutaasa siullermeerutaasumik atoqateqarnerminni atoqatigiinnissaq kissaatigisimanngikkaat. Arnat inuusuttut 21 procentii angutillu inuusuttut 9 procentii atoqateqarnermut tunngasumik misileeqqaaramik 15 inorlugit ukioqarsimapput taamalu pisoqarnerani kissaatigisimanngikkaluarlugu atoqatigiinnermut tunngasumik pisoqarnissaa. Pisut tamakku 42 procentiini imigassartortoqarsimavoq.⁹⁹

INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT ILLERSUGAANERAT

Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaata nunat isumaqatigiissummi akuserseqataanikkut pisussaaffilerpai sunilluunniit naleqquttunik aalajangersaaqqullugit meeqqat angajoqqaaminnit allanilluunniit nakkutigineqarnerminni timikkut anersaakkullu persuttagaanermut allatigulluunniit innarlerneqarnissaannut illersorniarlugit.¹⁰⁰

Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni naalagaaffiit peqataasut imminnut pisussaattippat meeqqap timikkut anersaakkullu persuttagaanissaanut, naalliutsitaanissaanut atornerlunneqarnissaanullu, tamatumalu ataani kinguaassiuutitigut atorneqarlutillu atornerlunneqarnissaannut illersussallugit.¹⁰¹ Kinguaassiuutitigut atorneqarneq atornerlunneqarnerlu eqqarsaatigalugit aamma kapitali "Inuttut pisinnaatitaaffiup piviusunngortinneqarnera" innersuussutigineqassaaq, ilaatigut nunat tamalaat akornanni isumaqatigiissutinut, maannakkut Kalaallit Nunaannut atuutinngitsunut, tunngasut.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamalaat akornanni innersuussutit akuersaarniarlugit inassuteqaatigaarput:

- Meeqqat inuusuttullu timikkut anersaakkullu persuttagaasarnerat, naalliutsitaasarnerat atornerlunneqartarnerallu, tamatumalu ataani kinguaassiuutitigut atornerqarlutillu atornerlugaasarnerat, akiorniarlugu kommunini suliniutit, piginnaasat isumalluutillu annertusaavigineqassasut.

3.5.1 ILAQTARIIT MEERARTALLIT ERNUMANARTUMIITTUT AAMMA MEEQQAT INUUSUTTULLU INISSITAT

TUNULIAQUTAASOQ

Aningaasaqarnikkut piitsuussuseq piumassuserinngisamik meeqqanik inuusuttunillu eqquisarpoq. Tamanna meeqqatut allatuulli inuiaqatigiinni akuuniarnerannut, ukiuminnut naapertuuttumik ineriartornissaannut aammalu taakku naligalugit ilinniarnerminnik naammassinninnissaannut akornutaasinnaavoq. MIO 2013-imi nalunaarusiamini "Meeraq kinaluunniit piitsuulluni peroriartussangilaq" missiliuvoq meeqqat tamarmik 11,7 procentii allanut naleqqiullutik piitsuullutik inuusut, nuna tamakkerlugu aqquaqatigiissillugu isertitaqassutsip 50 procentiinik OECD'p piitsuussutsimik uuttuina naapertorlugu. Nalunaarusiattaq ersersippaa Kalaallit Nunaanni meeqqat tamarmik 40 procentii 2010-mi illoqatigiinni pisortat ikiorsiissutaannik pisartagaqartuni najugaqartut.¹⁰²

Misissuinermi allami 2015-imeersumi erserpoq 2014-imi meeqqat apersorneqarsimasut 12 procentii tamatigut imaluunniit akulikitsumik kaallutik inartartut imaluunniit atuariartortartut. Nuummi meeqqat 8 procentii tamatigut imaluunniit akulikitsumik kaallutik innarlutilluunniit atuariartortartut, illoqarfinni allani 12 procentiupput nunaqarfinnilu 17 procentiullutik.¹⁰³ Namminersorlutik Oqartussat meeqqat pillugit iliuusissatut pilersaarusiata, meeqqat inissinneqarsimasut, meeqqat inuusuttullu inissitat il.il. pillugit nalunaarusiaanni "Meeqqanik inuusuttunillu inissitanik misissuineq iliuusissatullu pilersaarutit" 2015-imeersumi missiliuutigineqarpoq meeqqat inuusuttullu 4,2 procentii inissinneqarsimasut, tassalu Nunani avannarlerni inissinneqarsimasuni amerlanerpaallutik. Namminersorlutik Oqartussat nalunaarisiannit aamma erserpoq iliuusissatut pilersaarusiortarnermi 2014-imi suliassani 642-usuni 500-t

amigartumik suliarineqarsimasut. MIO’p misissuinerata ”Inatsimmiit suliamut” (“Fra lov til praksis”) takutippaa kommunimi sullissisut ima suliassaqartigisut inissitat pillugit suliassanut qisuariarfissanut piffissaq sivisuallaartoq atorpeqartarluni. Isumalluutit killeqarnerat ilaatigut sullinneqannginnermik kingusinaarlunilu iliuseqartarnermik kinguneqartarpoq.¹⁰⁴

INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT ILLERSUGAANERAT

Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni peqataasut pisussaapput sapinngisamik annertunerpaamik meeqqap aniguinissaanik ineriartornissaanillu qularnaarinninnissaminut.¹⁰⁵ Naalagaaffiit pisussaapput angajoqqaat allallu meeqqamut akisussaasut ikiussallugit meeqqap inuuniarnikkut atugaanik qularnaarinninnissaannut, timikkut, anersaakkut, ileqqussatigut isumaginninnikkullu ineriartornissaminut pisariaqartitaanut naleqquttumik. Ikiuineq tunniunneqassaaq nunap nammineq iluani atukkat naalagaaffiillu pisinnaasaat naapertorlugit.¹⁰⁶ Sivisuumik piitsuusimaneq inuiaqatigiillu inuunerannut akuusimannginneq meeqqap ineriartornissaanut kingornalu inuiaqatigiinni akuunissaanut pitsaanngitsumik sunniuteqarsinnaavoq.

Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqanut Komitéata 2011-mi inassuteqaatigaa Kalaallit Nunaanni meeqqat piitsut pillugit paasissutissanik katersineq paasiniaaqqissaarnerlu pitsanngorsarneqassasut.¹⁰⁷

Naalagaaffiit Peqatigiit Aningaasaqarnikkut, Isumaginninnikkut Kultureqarnikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutaat ilaatigut naalagaaffinnut ilaasortanut pisussaaffiliivoq, nunap iluani atukkat pisinnaasallu naapertorlugit isumaginninnikkut toqqissisimaneq illersuinerlu qularnaassagaat, kiisalu meeqqat inuusuttullu tamarmik pisariaqartumik illersorneqarlutillu ikiorneqarnissaannik qularnaarissasut. Naalagaaffiit akuersaarpaat inuup kialuunniit naammattumik inuuniuteqarnissamut pisinnaatitaanera, tamatumani ilaallutik inuussutissat, atisassat ineqarnikkullu atukkat. Ilanngulluguttaaq naalagaaffiit akuersaarpaat inuup kialuunniit timikkut anersaakkullu qaffasinnerpaamik peqqissuseqarnissamut pisinnaatitaanera.¹⁰⁸ Naalagaaffiit Peqatigiit Aningaasaqarnikkut, Isumaginninnikkut Kultureqarnikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutaannit 2013-imi innersuussutigineqarpoq Kalaallit Nunaanni illoqarfinni nunaqarfinnilu avinngarusimasuni piitsuussuseq ilinniartitaaneq aqqutigalugu siuarsaaffigineqassasoq.¹⁰⁹

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamalaat akornanni innersuussutit akuersarniarlugit inassuteqaatigaarput Naalakkersuisut kommunillu:

- Aaqqiissutissanik pilersitsissasut piitsuussuseq pitsaaliorniarlugu, tamatumani ilanngullugit angajoqqaanik sulilersitsiniarluni annertunerusumik iliuseqarneq aammalu meeqqat inuusuttullu ilinniakkaminnik ingerlassiinnarnissaat anguniarlugu annertunerusumik iliuseqarneq.
- Ilaqutariinni ernumanartuniittuni angajoqqaanik ikorfartuissasut, taakku angajoqqaajunerminnik aallussinissaat anguniarlugu.
- Ingerlatsivinni nukissanik piginnaasanillu nakussassaassasut suliasat meeqqanut tunngasut suliarineqarsinnaaniassammata, pingaartumik nunaqarfinni.
- Meeqqanik inuusuttunillu inissinneqarsimasunik akuutitsissasut, taakku pillugit ilisuusissasut pilersaarusiart suliarineqarnerini.

**3.5.2 MEEQQAT SIUNNERSORNEQARNISSAMUT
NAAMMAGITTAALLIORFISSATIGULLU PERIARFISSAAT**

TUNULIAQUTAASOQ

Nunap nammineq iluani sinaakkutaasut eqqartorneqarneranni taaneqareersutut Kalaallit Nunaanni meeqqanut, inuusuttunut ilaqutariinnullu siunnersuineramik neqeroorutillit arlaqarput. Taamaattorli qitiusumik suliffeqarfeqanngilaq meeqqap inuusuttulluunniit saaffigisinnaasaanik, meeqqamullu aamma nammineq qanoq inissisimanerluni neqeroorutinillu toqqagassarsiorneq nalilissallugu nalunarsinnaavoq. Tassuuna suliniutinik ataatsimut ataqatigiissaarineq ikiuiniarnermi iliuitsit assigiinngitsut tapiissutit pillugit akunnerminni unammilersinnaanerannik pinngitsoortitseqataasinnaavoq. Taamatullu aamma ataqatigiissaarinikkut siunnersuinissamut periarfissat pioreersut annertusarneqarsinnaapput, tassunga ilanngullugu piffissanik saaffiginninnissamut ammaffiusartunik sivitsuinerit.

Meeqqat Pisinnaatitaaffiik Sullissivik MIO pisinnaatitaanngilaq meeqqat naammagittaalliuutaannik suliaqarnissaminut.¹¹⁰ Inatsisartulli Ombudsmandiat taamaaliorinnaavoq, ilaatigut sullissinermi kukkussutit pillugit kommuninut uparuaasinnaalluni.¹¹¹

Meeqqanut tunngatillugu Oqaaseqartartoq pisussaavoq paasissutissanik meeqqanut inuusuttunullu tunngasunik katersissalluni.¹¹² Piffissap ingerlanerani kattuffippassuit suliffeqarfippassuillu meeqqanik inuusuttunilu suliallit naatsorsueqqissaarnernik ingerlatsisarsimapput – soorlu assersuutigalugu PAARISA’p Meeqqanut Inuusuttunullu Oqarasuaat pillugu ukiumoortumik nalunaarussiaa eqqaaneqarsinnaasoq. Kisitsisit assigiinngitsut tamakku siunissami Meeqqanut tunngatillugu Oqaseqartartumi katersorneqartalernerat Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu inuttut pisinnaatitaaffiitut tunngasut ataatsimut isiginiarnissaannut iluaqutaasinnaasorujussuuvoq.

INUTTUT PISINNAATITAFFIIT ILLERSUGAANERAT

Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni naalagaaffiit ilaasortat imminnut pisussaaffilernikuupput maleruagassatik naleqqussassallugit, Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaat malinneqarniassammat.¹¹³ Meeqqanut tunngasunik Oqaaseqartartoq tassaavoq Kalaallit Nunaanni suliffeqarfik qilersorsimanngitsoq Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaannik Kalaallit Nunaata eqquutsitsineranik nakkutilliisussa.¹¹⁴ Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqanut ataatsimiititaata ataatsimut isigalugu innersuussutigaa nunap nammineq iluani inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit suliffeqarfik imaluunniit suliffeqarfik alla qilersorsimanngitsoq, soorlu MIO, naammagittaalliutinik inunnut ataasiakkaanut tunngasunik suliarinnissinnaasoq.¹¹⁵

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamalaat akornanni innersuussutit akuersaarniarlugit innersuussutigaarput Naalakkersuisut Meeqqat Illersuisuat suleqatigalugu:

- Meeqqat inuusuttullu oqarasuaatikkut siunnersorneqarnissamut periarfissaannik annertusaassasut oqarasuaatikkut siunnersuisarnermik ataatsimoortumik ulloq unnuarlu ammasartumik pilersitsillutik.

Ilisimasatigut tunngaviusut annertusarniarlugit innersuussutigaarput Naalakkersuisut Inatsisartut Ombudsmandiat aamma Meeqqanut tunngasunik Oqaaseqartartoq suleqatigalugit:

- Meeqqat inuusuttullu pillugit suliniutinik ataqatigiissaariuassasut isumaliutigalugulu meeqqat siunnersorneqarnissamut naammagittaalliorfissanullu periarfissaat naammannersut sunniuteqarluarnersullu.
-

4 INNARLUUTEQARNEQ

4.1 IMARISAA KILLILERNERLU

4.1.1 INDHOLD OG AFGRÆNSNING

Inuit innarluutillit assigiinngisitaartorujussuupput. Ilaasa innarluutertik periarfissanut imatut akornutigisannngilaat, amerlaqisunulli akornutaavoq.

Inuit innarluuteqartut atugarisaasa illersorlugillu pitsanngorsarniarneranni unammilligassat kapitalimi uani sammineqassapput, matumanissaaq meeqqat inuusuttullu innarluutillit atugarisaat, pingaarnertut periarfissat aamma ilinniartaanermut tunngasut sammineqassapput. Unammilligassat taakku toqqarneqarput inunnt innarluutilinnut amerlaqisunut pingaaruteqarmata, innarluutilinnunniit sakkortuumik eqquisarlutik.

Aamma kapitali Naligiissitaaneq takuneq, tassani ilaatigut innarluuteqarneq pissutigalugu ataatsimut isigalugu assigiinngisitsinissap inerteqqutaanerata atuutilersinneqarnissaa allaaserineqarpoq.

4.2 NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAACKUSIUSSAT

4.2.1 FN SINAACKUSIISUUVOQ¹¹⁶

Inunnt Innarluutillinnut Naalagaaffiit Peqatigiit (FN-ip) Isumaqatigiissutaat (Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut), siullerpaajulluni nunarsuarmut tamarmut atuuttutut isumaqatigiissutaavoq, inunnt innarluutilinnuinaq tunngasoq. Inuit innarluutillit inuttut pisinnaatitaaffimminnik atuiluarsinnaanissaannut Innarluutillinnut Isumaqatigiissut qulakkeerneqartussaavoq. Isumaqatigiissut naapertorlugu innarluutileqarneq pilersarpoq "inuit killilimmik pisinnaassuseqartut aamma isummatigut aalajangiussat kiisalu avatangiisit killiliisarnerisa kingunerisaannik, innarluutillit inuttut allatulli innarluuteqanngitsutut naammaginantumik inuiaqatigiinni akuutinneqarsinnaanerata killilersorneqalersarmat"¹¹⁷.

Innarluuteqartarnerit suusinnaaneri atitoorujussuarmik uani nassuiarneqarput, nassuerutigisariaqarmat annikkikaluumik annertoorujussuarmilluunniit innarluuteqarnerit tamarmik naligiisitaanngitsunik periarfissaqartitsilersinnaasarmata.¹¹⁸

Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissutikkut naalagaaffiit pisussaaffilerneqarput inuit innarluutillit periarfissaannik sutigit tamatigit, inuit pisinnaatitaaffiinut attuumaassuteqartutigit, siuarsaanissaminut, matumanissaq ilinniagaqarnissamut, peqqissuunissamut, sulisinnaanissamut, aamma politikkikkut aalajangeeqataasinnaanissamut periarfissaqarnissaannut.¹¹⁹

Isumaqatigiissummi isummat pingaarnert ilagaat tikikkuminassuseq. Tamanna isumaqarpoq inuit innarluutillit inuiaqatigiinni inuuffigisaminni periarfissanut akornuteqanngitsumik tikitsisinnaanissaannut naalagaaffik qulakkeerinnissalluni pisussaaffeqartoq. Taamaattumik naalagaaffiup pisussaaffigaa “qulakkiissallugu inuit innarluuteqartut inuttut innarluuteqanngitsutulli periarfissanut assigiinngitsunut tikitsisinnaanissaat, soorlu angallassisarnikkut, paasissutissiisarnikkut attaveqatigiittarnikkullu, matumanissaq tamakkununga teknologiip periarfissallu allat neqeroorutillu inuiaqatigiinni peqataatitaanissamut ammaassisut, illoqarfinni nunaqarfinniluatorneqarsinnaaneritut”¹²⁰. Innarluutilinnut isumaqatigiissutikkut

naatsorsuutigineqarpoq inunnik innarluutilinnik assigiinngisitsisarnerit inerteqqutaalissasut, sutigullu tamatigit naligiissumik atugaqartitsinissamut suliniuteqartoqassasoq.¹²¹

Inuttut Pisinnaatitaaffinnut Europamiut Isumaqatigiissutaat innarluutilinnut immikkut aalajangersagaqanngilaq, eqqaassanngikkaanni kiffaanngissusiagaanermut artikel 5-imi eqqaaneqarsimasoq tarnimikkut napparsimarujussuartut piffissat ilaanni kiffaanngissusiagaasarsinnaasut. Inuttulli Pisinnaatitaaffinnut Europamiut Eqqartuussivia (EMD) arlaleriaqaluni aalajangiisarnikuvoq inunnik innarluutilinnik illersuutaasunik, aalajngernermini Europamiut isumaqatigiissutaat aamma Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut suliani arlalinni innersuussutigalugit.¹²²

Inuttut pisinnaatitaaffinnut isumaqatigiissutit tamarmik inunnut innarluutilinnut atuupput. FN-ip ataani komitiit arlaqartut tamanna tunngavigalugu ataatsimoortuni oqaaseqaatini aalajangersagaqarput, innarluutilinnut isumaqatigiissutit aalajangersimasut oqaasertaasa qanoq paasineqarnissaannik nassuiaassisunik. FN-ip Meeqqanut Isumaqatigiissutaa, FN-ip Arnat pillugit Isumaqatigiissutaa aamma FN-ip Aningaasaqarnermut, Isumaginninnermut aamma Kultureqarnermut Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutaa, assersuutaalluarsinnaapput.¹²³

4.3 NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT

4.3.1 INUIT INNARLUUTILLIT PILLUGIT KALAALLIT NUNAANNI INATSISIT

Inunnut annertuumik innarluutillinnut ikiorsiisarnissaq pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3 november 1994-meersoq arlalitsigut aalajangersagaqarpoq, inuit timimikkut tarnimikkullu annertuumik innarluuteqartut "sapiinngisamik innarluuteqanngitsutulli" inuunerminnik ingerlatsisinnaanissaannut siunertaqartumik.¹²⁴ Peqqussut najoqqutaralugu ikiorsiissutaasinnaasut tassaapput "siunnersuineq, ilitsersuineq aamma ikorfartuineq, piginnaanngorsaaqqinneq, inissinneqarneq, aamma innarluuteqarnerup kingunerisaanik aningaasartuuteqarnerunermut ikiorsiissutinik tunineqarnissaq."¹²⁵

2010-mi peqqussut allanngortinneqarpoq, innarluutilinnik isumaginninneq kommuninut tunniunneqarmat.¹²⁶ Taamaasilluni kommunalbestyrelsit tassaalerput ikiorsiissutinik qanoq ittunik ikiorsiisoqarnissaanik aalajangiisartut. Inatsimmi § 25a-mi allassimavortaaq naalakkersuisut piumasarippassuk, kisitsisitigit paasissutissanik assigisaannillu nassiussinissaminnut kommunalbestyrelse pisussaaffeqartoq.

Ilinniartitaanissamut tikikkuminarsaassinissamullu inatsit immikkut aalajangersagaqanngilaq.

Innarluutilinnut Isumaqatigiissut Kalaallit Nunaannut atuutilerpoq 2009-mi. 2012-mi Inatsisartut aalajangerpaat Naalackersuisut peqquneqassasut Innarluutilinnut Isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaanni atuutsinneqalernissaa sulissutigissagaat. 13 maj 2014 isumaqatigiissutip ilaa (protokol) 13 december 2006-meersoq, innarluutillit pisinnaatitaaffiinnut attuumassuteqartoq, ilaatissanerlugu nammineq toqqarneqarsinnaasoq, Danmarkimut atuutsinneqalissasoq Folketingimi aalajangerneq nr. 58-sikkut aalajangerneqarpoq. Oqaasertaliussani takuneqarsinnaavoq protokolimut tassunga ilaalissanerluni Kalaallit Nunaat suli aalajangersimanngitsoq.¹²⁷ Protokol-likkut tassuuna inuit innarluutillit ataasiakkaat, arlalilluunniit peqatigiillutik, FN-ip Innarluutilinnut komitii-anut maalaaruteqarsinnaanerannik ammaavoq, taakku misigisimappata Innarluutilinnut Isumaqatigiissutsikkut pisinnaatitaaffitik unioqqutinneqartut. Maalarutip komitiimi suliarineqarsinnaaneranut piumasaqaataavoq nunami imminermi eqqartuussiveqarnikkut periarfissat tamarmik misilinneqareersimanissaat. Protokol-ikkullu periarfissiunneqarportaaq komitii nammineerluni suliassanik aallartitsinnaanera, misissuisitsillunilu, isumaqatigiissummik annertuumik imaluunniit ataavartumik unioqqutitsisoqartarsimanera pasinarsippat.¹²⁸

Ilaqutariinnut, Naligiisitaanermut aamma Isumaginninnermut Naalackersuisoqarfiup ataani ilisimasanik katersuiffimmik siunnersuisarfimmillu pilersitsisoqarsimavoq, IPIS-imik atilimmik. Innarluuteqarnermut tunngasunik ajornartorsiutinut, innuttaasunik, sulisunik aamma ilaquttanik IPIS siunnersuillunilu ilitsersuuteqartarpoq.¹²⁹

4.4 INUTTUT PISINNAATITAAFFITSIGUT INERIARTORNEQ

Innarluutillit inuttut pisinnaatitaaffiisa qitiusutigut arlalitsigut ineriartortinneqarnerat amigaateqarpoq, pingaartumik naligiimmik pineqarnissaannut. Kisiannili aamma pitsaasunik suliniuteqartoqarpoq:

- Innarluutilinnut Isumaqatigiissutip artikel 33-atigut naalagaaffiit pisusaaffilerneqarput, inuttut pisinnaatitaaffiit siuarsarnerisa, illersorneqarnerisa, isumaqatigiissutillu atuutsinneqariartuaarneranut nakkutiginnitsussanik, arlaannaannulluunniit attaveqanngitsunik, ataatsimik arlalinnilluunniit toqqaanissaminnut. Oktober 2015-mi Naalackersuisut aalajangerpaat Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaata siunnersuisoqatigiivi, Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Institutti, Kalaallit Nunaanni tamarmut inuit pisinnaatitaaffiinnik sullissiviusoq, peqatigiillutik suliassaq taanna ingerlatissagaat. Taamaasillutik Siunnersuisoqatigiit

aamma Instituttip suliassaraat isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisunit atuutsikkiartuaarneqarnerata nakkutiginiisaanut peqataanissartik.¹³⁰

- 2014-imi aamma 2015-imi peqatigiiffiup LEV Kalaallit Nunaanni innarluutilinnut peqatigiiffik Inoqat, suleqatigalugu, innarluuteqarnermut tunngasunik sullissineq pitsanngorsaavigalugu ineriartortilerpaa. Ilaqutariinnermut Naligiisitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfip 2015-imi innarluutillit pillugit nassuiaassusiorpoq, ajornartorsiutit suunerinik qulaajaasussamik aamma inuit innarluutillit atugarisaannik pitsanngorsaattissanik aallartitsisussamik, matumanissaaq Innarluutilinnut Isumaqatigiissutip atuutsikkiartuaarneqarnissaa eqqarsaatigalugu. Naalakkersuisoqarfimmiillu nalunaarutigineqarportaaq IPIS-ip suliassarigaa tikikkuminassutsimik piumasaqaatip suleqataasunut pigaarutilinnut paasisutissiissutigisarnissaa.¹³¹
- Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaata siunnersuisoqatigiivisa 2014-imi siunnersuisarfimmut nalunaarusiaritippaa nunarsuarmioqatigiit isumaqatigiissutaasa Kalaallit Nunaanni inunnut innarluutilinnut sunniutigisartagaat. FN-ip innarluutilinnut Isumaqatigiissutaata Kalaallit Nunaanni qanoq malinneqartiginerata killiffianik nalunaarusiaq allaaserisaqarpoq. Nalunaarusiaq tassaaneruvoq FN-ip Innarluutilinnut Isumaqatigiissutaata kalaallit inatsisiliorneranni qanoq atorineqartiginerata inatsisilerituutut misissuataarneqarnera, ilaatigullu sammineqarput suliani, inuit pisinnaatitaaffiinnut attuumassuteqartunik aalajangiiniarnerminni, innuttaasut pisinnaatitaaffiinnik nunarsuarmioqatigiinnit pisussaaffilerneqarnerminnik pisortat eqqortinniartarneraat.¹³²
- Killiffik 2014 suliarineqareernerata kingorna Kalaallit Nunaanni pissutsinik nunarsuarmioqatigiit oqartussaasuisa nalilersuinerat: FN-ip Innarluutilinnut komitiata Innarluutilinnut Isumaqatigiissutip Danmarkimi atuutsinneqarnerata 2014 oktoberimi misissorneqarnerani, Danmarkip aallartitaanut Kalaallit Nunaat peqataavoq. Komitiip taamani sakkortuumik innersuussutigaa susasaqarfiit akimorlugit atuuttussamik assigiinngisitsisarneq qaangerniarlugu inatsisiliorortoqassasoq, aamma suliffissaqartitsisarnerup avataani atuuttussamik.¹³³ Innersuussutaavorlu inatsisitigut akuerineqassasoq, innarluuteqarneq peqqutigalugu assigiinngisitsisarneq qaangerniarlugu suliniuteqannginneq immiini

assigiinngisitsinertut isigineqassasoq. Komitiittaaq innersuussutigaa Kalaallit Nunaata qulakkiissagaa inunnik innarluutilinnik peqqarniitsuliortarnerit annersaasarnerillu nalunaarutigineqartarnissaat misissuiffigineqartarnissaallu, eqqorneqarsimasullu ikiorserneqartarnissaat, assersuutigalugu "hotlines"-sitigut, qimarngueqarfeqarnikkut aamma maalaaruteqartarfimmik pilersitsinikkut. Komitiittaaq pingaartutut isumaqarfigaa innarluutillit annersarneqarsimasut piginnaanngorsarneqaaqqinnerat sulisunit pisortanillu, nunamut tamarmut sullissisuunissaminnut ilinniarsimasunit ingerlanneqartassasut (assersuutigalugu utoqqaat illuini assigisaannilu sulisunit, perorsaasunit, nakorsanit aamma/imaluunniit politiinit).¹³⁴

4.5 INUIT PISINNAATITAAFFII MAKKUNATIGUT KALAALLIT NUNAANNI PITSANNGORSAAVIGINEQARSINNAAPPUT

4.5.1 TIKIKKUMINASSUSEQ

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni sanaartornermut inatsisiliornermi tikikkuminassutsimut piumasaq aalajangersarsimavoq, ilaatigut sanaartornermut maleruaqqusami 2006-imeersumi. Piumasaqaatilli pingaartumik nutaanik sanaartornermut allanngortiterinermullu tunngapput, illulianulli pioreersunut tunnganatik. Peqatigitilluguli sanaartornermut inatsisiliorneq innarluutilinnut tamanut tikikkuminartuunissamik imaqaanngilaq, salliutilluguli angallaruttunut tunngalluni.

Pisortat sanaartugaat ilaatigut kikkulluunniit angallavigisinnaasaannut ilaapput, minnerunngitsumik aqquernup sinaani pisinnaat aqutissaat inunnit innarluutilinnit aqutigineqarsinnaasariaqarlutik. Kalaallit Nunaanni nunap nammineq pissusia unammiugassanik nalinginnaanngitsunik pilersitsivoq. Nunap silallu pissusiisa angalanissaq ajornakusoortissinnaavaat, taamatullu assersuutigalugu silap pissusii apullu pisinnaat aqutaasa aqutigiminassusiannut apequtaasarlutik.

Paasissutissanik pissarsisinnaanermut nittartakkat iserfiginissaannut periarfissat pingaaruteqartuupput. Kalaallit Nunaanni nunap pissusia attaveqatigiinnikkullu atassutit inuit angalasinnaassusiannut ajornartorsiutinik pilersitsisarmat isumaqarnaraluarpoq paasissutissat pingaartut pisortallu sullissineri qarasaasiakkut pissarsiarineqarsinnaassasut. Pingaartumik innarluutilinnit, taakkuami angalaniarnermikkut illullu ilaannut isernissamikkut ajornartorsiortorujussuusinnaasarmata.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Innarluutilinnut Isumaqatigiissutip artikel 9-ani aalajangersagaavoq inuit innarluuteqartut avatangiisiminnut tikikkuminarsaaffigineqarnissaannut Danmark pisussaaffeqartoq, angallassinikkut periarfissatigut, paasissutissiisarnertigut, attaveqaaqatigiinnertigut, atortorissaarutigullu allatigut inunnit allanissaaq tikinneqarsinnaasuni. Pisariaqarpoq paasisimassallugu tikikkuminassusermik paasinnittarneq tassaannaangimmat sanaartukkanut akornuteqanngitsumik isersinnaaneq, aammali pineqartut tassaammata paasissutissat aamma teknologiip akornusersorneqanngitsumik pissarsiarineqarsinnaaneri.

Innarluutilinnut Isumaqatigiissummi tikikkuminassuseq isumaavoq tunngaviusoq pingaaruteqartoq.¹³⁵ Taakkua saniasigut tikikkuminassutsikkut aamma pilersinneqartarpoq inuiaqatigiinnut akuliutsinneqarneq, inuit innarluuteqartut tamakkiisumik sunniutilimmillu peqataatinneqarsinnaalersinneqarfiat. Isumaqatigiissutsikkut pisinnaatitaaffinnik tamakkiisumik atuisinnaanerup tunngavigisarpaa inuiaqatigiit qanoq annertutigisumik tikikkuminarsaatigisimanersut. Kiisalu tikikkuminarsaaneq naalagaaffiit pisussaaffigaat, aamma inuit innarluuteqartut tikikkuminassuseq ataasiakkaarlutik pisinnaatitaaffigaat. Tikikkuminassutsimik pisinnaatitaaffimmiipportaaq assigiinngisinneqannginnissamut pisinnaatitaaffik.¹³⁶ Innarluutilinnut FN-ip komitiia 2013-imi artikel 9 pillugu ataatsimoortumik oqaaseqaammuni tikikkuminassutsimut pisinnaatitaaffik pillugu aalajangersagaqarpoq.¹³⁷

Naalagaaffiit atsiqataasimasut iliuusissanik naleqquttunik aalajangiisussaapput, tamakkunungaluaq ilaatillugu tikikkuminassutsimut aporfissaasinnaasut suuneri paasineqassammata peerneqarlutillu. Kisitseqqissaarnermik paasissutissanillu katersuinissamut ilaavoq naalagaaffiit pisussaatinneqarmata uuttortaanissamut innarluutillit peqataasinnaalernissaanut qanoq periarfissaqartiginersoq.¹³⁸ Inuiaqatigiinni peqataasinnaanermut ajornartorsiutit suunerisa paasinissaannut aaqqinniarnissaannullu kisitsisit ilisimasallu pisariaqartinneqarput

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit inassuteqaatigaarput – Naalakkersuisut:

- Pisortat sanaartugaani tamani, angallassissutaanni tamani, nittartagaanni tamani tikikkuminassutsimik pisinnaatitaaffik atuutsilissagaat.
- Pisortat sanaartugaanni, nittartagaanni, angallassissutaannilu tamani tikikkuminarsaaneq pillugu assigiissunik malittarisassiussasut, taakkulu malitsinneqarnissaat sukumiisumik nakkutigisaralugu.

4.5.2 ILINNIARTITAANEQ

TUNULIAQUTAA

Peqataatitsilersumik ilinniartitaanissamut periarfissaqanngippat, kommunip iluani qitiusumi ilinniartitsinissamik neqerooruteqarnissamut kommuni pisussaavoq.¹³⁹

Atuartut specialklasseni specialskoleniluunniit ilinniartariaqartut kommunimi allami ilinniartunngortinnissaannut kommunalbestyrelsi periarfissaqarpoq, Meeqqat Atuarfiat pillugu Inatsisartut Inatsisaanni § 40 takuuk. Kommunimulli allamut innersuussinermi eqqarsaatigisariaqarpoq avissaartitsineq, tamannalu ilaqtutat, ikinngutit nunaqqatillu qanimut attaviginiarnerisa tungaatigut atuartumut ajornakusoorsinnaavoq.

Kalaallit atuarfeqarfiata ilarujussua nunaqarfinni atuarfinnguaniippoq, taakkunanilu ilinniartitsineq ilinniartitsisut ikittuinnaat akisussaaffigaat. Ilinniartitsisut meeqqanik innarluutilinnik innarluuteqanngitsunillu atuartitsinissamut piginnaanillit atuarfeqqanut taamaattunut pileritsatsinnissaat ajornakusoorsorinarpoq. Ajornakusoortuuvortaaq ilinniartitsisut immikkut specialskolenut ilinniagallit pissarsiarinissaat.¹⁴⁰

Nalunaarusiami “Kalaallit Nunaani meeqqat atuarfiat – Nalilersuineq 2015”, atuarneqarsinnaavoq atuarfinni assigiinngitsuni immikkut ilinniagalinnik ilinniartitsisarnermi ilinniartitsisinnaasut pissarsiariniartarneri assigiinngisitaartorujussuusut. Nalunaarusiamittaaq allassimavoq ilinniartitsisutut ilinniarsimasut, immikkut ilinniartitsinissaminnut tapertaqartumik ilinniagaqarsimasut, naloginnaasumik immikkut atuartitsisarnerup 2 %-tiinnaa ingerlattaraat, ilinniartitsisutullu ilinniagaqarsimanngitsut 17 % ingerlattarlugu. Annertunerusumik innarluuteqartut immikkut ilinniartinneqartarneranni nalunaarusiami erserpoq, ilinniartitsisut socialpædagogiskimik tapiliussamik ilinniagaqarsimasut immikkut ilinniartitsisarnerup 9 %-tiinnaa ingerlatarigaat, 12 %-tialu ilinniartitsisutut ilinniagaqarsimanngitsunik ingerlanneqartoq. Taamaasilluni Kalaallit Nunaani meeqqat atuarfiini naloginnaasumik immikkut ilinniartitsisarup naloginnaasup 81 %-tia ilinniartitsisunit socialpædagogikkimik tapertartut ilinniagaqarsimanngitsunik ingerlanneqarpoq, annertuumillu innarluutillit immikkut ilinniartinneqartarnerisa 79 %-tia taamatut ilinniagaqarsimanngitsunittaaq ingerlanneqarluni.¹⁴¹

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiisummi Artikel 24-imi inuit innarluutillit ilinniarnissaat illersorneqarpoq, erseqqissarlugulu pisinnaatitaaffik taanna immikkoortitsinertaqanngitsumik piviusunngortinneqassasoq.

Tassuuna ilaatigut siunertarineqarpoq inuit tamarmik inuttut ineriartorsinnaanissaat innarluutillillu inuiaqatigiinni allatulli periarfissaqarnissaat. Atuartitsivinni tamani ilaatitsisumik atuarfeqarnikkut aaqqissuussisimanikkut anguniakkat tamakku anguneqassapput. Naalagaaffiit qularnaassavaat inuit innarluutillit inuttut pisinnaasamikkut eqqarsartaatsimikkullu ineriartorsinnaassasut, eqqarsartaatsikkut assassornikkullu pisinnaasat tamakkerlugit.

Inuit innarluutillit innarluuteqarnerat pissutigalugu ilinniarfinnut mattunneqassanngillat. Oqaaseq atuartitsinikkut aaqqissuussineq atorineqassaaq erseqqissarniarlugu aalajangersagaq meeqqat atuarfiannuinaq tunnganngimmat, aammali akullerni ilinniarnikkullu periarfissanut allanut tamanut atuulluni.

Erseqqissarneqassaaq pisinnaatitaaffimmut ilaammat ilaatitsisumik ilinniartitsineq isumaqartoq meeqqat innarluutillit najukkaminni meeqqat allat atugaasa assingannik ilinniartinneqartussaasut.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit inassuteqaatigaarput - Naalakkersuisut:

- Innarluuteqarneq pissutigalugu atuarfeqarfinni assigiingisitsisarneq inerteqqutaalersissagaat, aamma akuliutsitsisumik ilinniartitaanissamut pisinnaatitaaneq atuarfinni nalinginnaasuni pisalernissaa piviusumik tapersersussagaat.
- Ilinniartitsisut atuartunik assigiingitsunik innarluutilinnik atuartitsinissamut pikkorissarnissaat sulissutigissagaat. Tamanna aamma atuarfinni nalinginnaasuni ilinniartitsisunut atuutissaaq klassini atuartunik innarluuteqanngitsunik innarluutilinnillu ilinniartitsisariaqartartussaammata.

4.5.3 BØRN MEEQQAT INUUSUTTULLU INNARLUULLIT

TUNULIAQUTAA

Meeqqanik inuusuttunillu ikiorsisarnermut Inatsisartut peqqussutaatigut¹⁴² meeqqat inuusuttullu innarluuteqartut pisinnaatitaaffii inatsisiliuunneqarsimapput.¹⁴³ Meeqqat inuusuttullu annertuumik innarluutilli aamma inunnik annertuumik innarluuteqartunik ikiorsisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaata aamma ataaniipput. Meeqqat inuusuttullu annertuumik innarluutillit pisinnaatitaaffii annertuumik innarluutilinnik ikiorsisarneq pillugu peqqussummi arlalitsigut eqqumaffigineqarsimanngillat. Assersuutigalugu annertuumik innarluutillit pillugit peqqussimmi aalajangersagaqanngilaq meeqqamut pitsaanerpaassaq najoqqutarineqassasoq, soorlulittaaq aalajangersagaqanngitsoq suliamut meeqqat akuliutsinneqartarnissaannut tunngasunik – assersuutigalugu inissiisoqassatillugu.¹⁴⁴

Meeqqanik inuusuttunillu ikiorsisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaa taarserlugu meeqqanik ikiorsisarneq pillugu inatsisissatut siunnersuut nutaaq Inatsisartut 2016-imi ukiakkut suliarissavaat. Inuit Pisinnaatitaaffiinik Sullissiviup tassunga atatillugu malugaa, meeqqat ”annertuumik innarluutilittut” isigineqanngitsut taamaallaat meeqqanut tapersiisarneq pillugu aalajangersakkani nalinginnaasuni ilaatinneqartut, imaanngilarlu tassani meeqqat taakku immikkut pisariaqartitaat isumagineqartuaannartut. Sullissiviup

taamaamat inassuteqaatiginikuuaa meeqqanut innarluutilinnut tapersiisarneq pillugu immikkut malittarisassat inatsimmi ilanngunneqassasut.¹⁴⁵

Naalackersuisut tamatuma kingorna inatsisissamut missingiut nutarterpaat, taamaalilluni missingiummi § 4-mi ilaatigut erseqqissarneqarluni inatsit meeqqanut timikkut tarnikkullu innarluutilinnut inunnut innarluutilinnut tapersiisarneq pillugu inatsit malillugu taperserneqartartunut inatsit aamma atuutissalluni. Kisiannili meeqqanut innarluutilinnut tapersiisarneq pillugu immikkut malittarisassat ilanngunneqarnikuunngillat.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Innarluutillit pillugit Isumaqatigiisummi, meeqqat innarluutillit pillugit artikel 7-ikkut, naalagaaffiit peqataasut pisussaaffiilerneqarput pisariaqartunik naammaginartunillu sulissuteqarnissaannut, qulakkerumallugu innarluutillit meeqqatulli allatulli inuttut pisinnaatitaaffimminnik tamanik aamma tunngaviumsumik kiffaangissuseqarnissaminnik atuisinnaanissaat. Tamanna isumaqarpoq meeqqat innarluutillit pillugit suliani tamani meeqqamut pitsaanerpaasussaq salliutinneqartassasoq. Tamatuma saniatigut meeqqat innarluutillit sulianut imminnut tunngasunut meeqqatulli allatulli isummaminnik saqqummiussisinnaatitaapput.¹⁴⁶

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit inassuteqaatigaarput – Naalackersuisut:

- Meeqqat inuusuttullu annertuumik innarluuteqartut, meeqqanit inuusuttunillu allanit assigiinngisinneqannginnissaat qulakkiissagaat.
- Meeqqanut inuusuttunullu ikiorsiisarneq pillugu inatsisit FN-imi innarluutillit pillugit isumaqatigiisummut naapertuunnissaat qulakkeerneqassasoq, taamaalilluni meeqqat innarluutillit tamarmik pisariaqartumik taperserneqarsinnaaniassammata.

5 NALIGIISITSINEQ

5.1 ATAATSIMUT ISIGALUGU

5.1.1 IMAA SINAACKUSERNERALU

Ammip qalipaata najoqqutaralugu assigiinngisitsinnginnissaq aamma naligiisitsinissaq inuit pisinnaatitaaffiini tunngaviusumik isumaapput.

Ammip qalipaata najoqqutaralugu assigiinngisitsinnginnissaq isumaqarpoq, naalagaaffiup qulakkiissagaa, inuit assigiinngitsunik pineqannginnissaat qanorluunniit suaassuseqaraluarpata, kikkunniit kingoqqisuungaluarpata, qanoq qalipaateqaraluarpata, oqaaseqaraluarpata, upperisaqaraluarpata, politikkikkut allattullu isummersortaraluarpata, nunami sorlermit inuttullu atukkatigut sorlernit kingoqqisuugaluarpata, nalagaaffimmi innuttaasuni ikinnerussuteqartuugaluarpata, qanoq pissarissaartigisuugaluarpata, sumi inunngorsimasuugaluarpata, innarluuteqaraluarpata, kinguaassiutitigut qanoq atoqateqartartuugaluarpata sutigulluunniit allattigut qanorluunniit inissisimagaluarpata.¹⁴⁷

Naligiisitsineq isumaqarpoq kikkut tamarmik inatsisinut naligiisumik inissisimasut, taamaasillutillu naligiisumik inatsisitigut illersorneqassallutik, aamma inuk kinaluunniit allat naligilluinnarlugit assigiinngisinneqarani pisinnaatitaaffinnut sukkulluunniit atuuttunut periarfissaqartitaassasoq. Assigiimmik pinnittarnissamik piumasaqaat kinguneqarpoq, assigiinngisitsisarnerup pinngitsoortittarnissaanut naligiissitaanerullu siuarsarnissaanut naalagaaffik pisussaaffeqartoq.

Ataatsimik arlalinnilluunniit inatsisunik unioqqutitsinermik peqquteqartumik assigiinngitsunik pinninnerit assigiinngisitsinerupput. Taamaattumik assigiinngitsunik pinninnerit tamarmik assigiinngisitsinerunngillat. Inatsisit najoqqutaralugit assigiinngisitsisoqarsinnaavoq tamanna illuinnarsiunngitsumik siunertamut tunngavilersorluarneqarpat, taamaasiornissarlu siunertarisamut tulluurtuuppat pisariaqarlunilu. Tunngavissalli taakku naammassineqarsimangippata assigiinngisitsisoqassaaq.

Kapilimi uani immikkoortumi ajornartorsiutit pingaernerit marluk allaaserineqarput: Assigiinngisitsinnginnissaq pillug inatsisit naammanginnerat kiisalu assigiinngisinneqartut maalaaruteqartarfissaannik pilersitsinissamik pisariaqartitsineq.

5.1.2 ASSIGIIMMIK PINNITTARNERMUT TUNNGAVIIT

Assigiimmik pinnittarnermi toqqaannartumik toqqaannangitsumillu assigiinngisitsinerit immikkoortinneqartarput.

Toqqaannaartumik assigiinngisitsinerusarpoq inuk allamut immisut inissimasumut sanilliullugu ajornerusumik pineqarpat, taassuma suaassusaa, kikkunnit kingoqqisuunera, qalipaataa, oqaasii, upperisaa, politikkikkut isumaa allatulluunniit isummersuutai, sumiuussusia imaluunniit inuiaqatigiinni qanoq inissisimanagera, inuiaqatigiinni ikinnerussuteqartunut ilanagera, aningaasaateqarnera, inunngorfia, innarluuteqarnera, atoqatigiittarnikkut ileqqi imaluunniit pissutsit allat peqqutigalugit allaanerusumik iliorfigineqarpat.

Toqqaannangitsumik assigiinngisitsineq pilersarpoq aalajangiinertigut soqutaanngitsuussaaticigut, politikkikut imaluunniit ileqqutigut inuit ilaat

killilerneqarpata assigiinngisinneqarpataluunniit tunngaviit taaneqartut ilaat peqqutigalugu. Toqqaannangitsumik assigiinngisitsinermi iliutsip kingunerisaa assigiinngisitsininngortarpoq. Toqqaannangitsumik assigiinngisitsinermut assersuutaasinnaavoq oqaatsinik immikkut ilisimasaqarnissamik piunasaqaateqartoqarpata, naak suliap aalajangersimasup naammassinissaanut tamanna pisariaqanngikkaluartoq.

Ajortitsiniaalluni uumisaarinq aamma assigiinngisitsinerusinnaavoq. Ajortitsiniarluni uumisarinq pisarpoq, inuk, inoqammi ataqqinassusianik nakkarsaalluni imaluunniit qunusaarerpalluni, nikanarsaalluni allatulluunniit nuanniilliortitsisumik inoqamminut pissusilersuleraagat, pineqartup suaassusia, kikkunnit kingoqqisuunera, atoqatigiittarnermut ileqqi assigisaallu peqqutigalugit.

Assigiinngisitsineq pisinnaavoq inatsisinik unioqqutitsineq ataaseq arlalilluunniit tunngavigalugit. 'Arlalitsigut assigiinngisitsinermik' taaneqartartoq isumaqarpoq inuk toqqaannartumik toqqaannangitsumilluunniit allaniit ajornerusumik pineqaraangat suaassutsi aamma innarluuteqarnini peqqutigalugit.

Inuttut pisinnaatitaaneq isumaqaannangilaq assigiinngisitsinermik akiuinissamik aamma assigiinngisitsinermik iliutsinut akerliusunik inerteqquteqarnissamut pisussaaffeqarneq. Aammali inuttut pisinnaatitaaffiup imaraa naligiisitsinerup siuarsannissaanut akuersaartumik pisussaaffilernissaq, innuttaasullu tamarmik naligiissumik periarfissaqartinneqarnissaasa qulakkeernissaanut, inuttullu pisinnaatitaaffimminnik atorluannissaanut. Assigiinngisitsisarnernut inerteqquteqarneq isumaqanngilaq suliffeqarfanni killilersuutunik imaluunniit suaassutsikkut innarluuteqarnikkut, kikkunnit kingoqqisuunermit allatulluunniit inatsisinik unioqqutitsisunik tunngavilersuutaasartunik, paaaniarluni aallartitsisoqassanngitsaq. Aqqissuussinerit immikkut ittunik taaneqartartut atorlugit naligiisitsineq qulakkeerneqarsinnaavoq.

Assigiinngisitsinissamut inerteqqut naligiisitsinissamillu siuarsannissamut pisussaaffik inunnut tamanut illersuutaapput, ikinnerussuteqartuinnarnik illersuutissatut paasineqartussaannngitsut.

5.2 NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAACKUSIUSSAT

Naligiisitsinissamut aamma assigiinngisitsinnginnissamut isummat tunngaviusut inuttut pisinnaatitaaffinnut nunarsuarmioqatigiit nalunaarusiaanni, FN-mi 1948-mi akuerineqartuni, allassimapput, taakkulu inuit tamarmik kiffaanngissuseqarlutik assigiimmillu naleqarlutik pisinnaatitaaffeqarlutillu inunnngortarnerannut inuttut pisinnaatitaaffinnut isummami tunngaviupput.

Innuttaasutut Politikkikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit FN-ip Isumaqaatigiissutaanni aamma Aningaasarsiorsinnaatitaanermut, Inuttut Atukkatigut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffinnut pillugit Isumaqaatigiissummi (isumaqaatigiissut ØSKR), assigiinngisitsinissamut ataatsimoortumik inerteqquteqartoqarpoq, tassuunakkut qulakkeerneqarluni inatsisinut naligiissumik sunniuteqarluartumillu illersorneqarnissaq. Isumaqaatigiissutini marluusuni qitiulluinnartumik aalajangersakkatigut piumasaqaataavoq, isumaqaatigiissutitigut pisinnaatitaaffiit assigiinngisitsinertaqanngitsumik kikkunit tamamik atorpeqarsinnaassasut.

Taamaasilutik naalagaaffiit imminnut pisussaaffilerput isumaqaatigiissutini pisinnaatitaaffiit inunntut tamanut atuutsinneqarnissaannut, inunnik ataasiakkaanik immikkuullareqatigiinnilluunniit assigiinngisitsinatik, taakku kikkunnit kingoqqisuuneri, qalipaataat, suaassusaat, oqaasii, upperisaat, politikkikkut allatulluunniit isummersorneri, naalagaaffimmit sorlermeersuuneri imaluunniit inuiaqatigiinni qanoq inissisimaneri, aningaasaateqarneri, inunngorfigisimasaat allatulluunniit inissisimaneri apequtaatinnagit.¹⁴⁸ Suli amerlanerusunik taaguisoqarsinnaangaluarpoq, "allatut inissisimaneri" ullumikkut isumaqarportaaq innarluuteqarneri kinguaassiutitigulluunniit qanoq atoqateqartarneri.¹⁴⁹ Innuttaasutut politikkikkullu pisinnaatitaaffinnut FN-ip Isumaqaatigiissutaata aamma imarai nammineerluni inatsisitigut naligiisitaasumik pineqarsinnaatitaaneq aamma inatsisitigut naligiisitaasumik illersorneqarnissamut pisussaaffeqarneq (artikel 26). Isumaqaatigiissutikkuttaaq naalagaaffiit pisussaaffilerneqarput naalagaaffiup iluani inuiattut, upperisarsiornikkut oqaatsitigulluunniit ikinnerussuteqartut inuiaqatigiinni peqatimiiut allatulli namminerisaminnik kulturikkut ataatsimooqatigiiffissanut pisinnaatitaaffiisa qulakkeerneqarnissaannut, namminerisaminnik upperisaminnik ingerlatsisinnaanissaannut imaluunniit oqaatsimikkut illersorneqarnissaannut (artikili 27).

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europamiut Isumaqaatigiissutaat, Innuttaasutut Politikkikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit FN-ip Isumaqaatigiissutaa aamma Isumaqaatigiissut ØSKR assigalugit, aalajangersakkamik imaqarpoq isumaqaatigiissummi pisinnaatitaaffiit assigiinngisinneqarnani atugarineqarsinnaassasut (artikili 14). Taanna taaneqartarpoq "pingaarnertut tunngavik malillugu assigiinngisitsinissamik inerteqquteqarneq". Pingaarnertut tunngavik malillugu assigiinngitsinissamik inerteqquteqarneq isumaqarpoq inerteqquteqarneq nammineq tunngaviginiarneqarsinnaanngitsoq. Taamaallaat isumaqaatigiissummi pisinnaatitaaffimmut allamut atatillugu tunngavineqarsinnaavoq, assersuutigalugu killilersorneqarnerani oqaaseqarsinnaatitaaneq imaluunniit naapertuilluartumik eqqartuussineq. Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqaatigiissummut ilassuteqarpoq (isumaqaatigiissummut ilassut 12), tassani ilaatigut assigiinngisitsinissamut

inerteqquteqarneq pingaarnertut tunngaviunngitsoq aalajangersarneqarpoq, taamaammallu taanna kisimi tunngaviginiarneqarsinnaalluni. Isumaqatigiissummut ilassut Danmarkimit/Kalaallit Nunaannit akuerineqarnikuunngilaq Kalaallillu Nunaannut pittuisuunani.

Inuttut pisinnaatitaaffitsigut alajangersimasutigut, soorlu Ammip Qalipaataa Tunngavigalugu Assigiinngisitsinnginnissaq pillugu Isumaqatigiissummut (1965), Arnat pillugit FN-ip isumaqatigiissutaatigut (1979) aamma Innarluutillit pillugit FN-ip Isumaqatigiissutaatigut (2006) inuit immikkut ajornartorsiuteqarsinnaasutut isumaqarfigineqartut allanut naligiissitaasumik pineqarnissaminnut illersugaapput. FN-ip Meeqqanut Isumaqatigiissutaata (1989) meeqqat, suaassusaat, kikkunnit kingoqqisuuneri il.il apeqqutaatinnagit illersorpai, isumaqatigiissutini pisinnaatitaaffimminnut unioqqutinneqartunik pineqannginnissaannut, tassani ilaallutik meeqqap ineriartornissaata qulakkeerneqarnissaa, akuutinneqarnissaa, timikkut innarlerneqannginnissaata ataqqineqarnissaa, ilinniagaqarnissaa aamma peqqissuunissaa. Isumaqatigiissutikkutaaq pisortat pisussaaffilerneqarput angajoqqaami, ilaquuttami illersuisumiluunniit iliuuserisimasai, oqaaserisimasai, isumaa upperisaaluunniit peqqutigalugit meeqqap assigiinngisitaasumik pineqarnissaata pinaveersimatinnissaanut.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissutini arlanni naalagaaffiit pisussaaffilerneqarput, inuk, inatsisit unioqqutillugit, kikkunnit kingoqqisuunini, qalipaadini, upperisani, innarluuteqarnini kinguaassiutitigulluunniit atoqateqariaatsi, peqqutigalugit pinerluttuliorfigitissimasoq pinerluttuliornermilluunniit pineqarsimasorisooq, paasiniaanissaannut, pinerluttuliorsimasullu inatsisitigut malersornissaannut.¹⁵⁰ Pinnerluttuliornerit taamaattut taaneqartarput uumissuineq peqqutigalugu pinerluttuliornerit.

Ammip qalipaataa tunngavigalugu assigiinngisitsinnginnissamut FN-ip Isumaqatigiissutaani naalagaaffiit pisussaaffilerneqarput qulakkiissallugu inuit uumissuinerimik tunngaveqartumik pinerluttuliorfigineqarsimasut naammaginartumik taarsiiffiqineqarnissaannut imaluunniit nikanarsarneqarsimappata ataqqinassuseqarteqqilernissaannut. Kiisalu Innuttaassunut Politikikkullu pisinnaatitaaffinnut FN-ip Isumaqatigiissutaatigut aamma Europamiut Inuit Pisinnaatitaaffiinut Isumaqatigiissutaani naalagaaffiit pisussaaffilerneqarput, assigiinngisitsinatik, inuit pisinnaatitaaffiinik tunngaviusunik unioqqutitsisoqarsimatillugu paasiniaanissaminnut, pinerluuteqarsimasunillu inatsisitigut malersuinissaminnut.

5.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTISSAT

Inatsimmi tunngaviusumi upperisaq nagguigisalluunniit peqqutigalugit assigiinngisitsinnginnissaq illersorneqarpoq (§ 70) aamma kiffaangissusiagaanermut tunngatillugu taamaalluni (§ 71). Kiisalu inuussutissarsiuteqarnissamut naligiissumik periarfissaqartitaanermut killilersuutit tamarmik peerneqartussaapput (§ 74 aamma 75). Inatsimmi Tunngaviusumi assigiinngisitsinernut ataatsimut isiginnilluni inerteqquteqartoqanngilaq.

Pisortat ingerlatsiviinut tamanut atuuppoq naligiisitsinerup tunngaviusumik atorneqarnissaa, taannalu nunat tamat akornanni inuttut pisinnaatitaaffinnut napertorlugit nassuiaaserneqassaaq.

Pillaasarnermut tunngasuni pinerluttaalisitsinermut inatsisimmi § 100 illersuutaavoq qunusaarerisunut, nikanarsaalluuni kanngusaaralunilu oqaaseqaatinut tamanit tusarneqarsinnaasunngorlugit saqqummiussanut, piaaraluni piaarinaniluunniit, inunnut amerlasuunut sammititanik, taakkua kikkunnit kingoqqisuuneri, amiisa qalipaataat, sumiuussusii, naggueqatigiinnulluunniit sorlernut ilanneri, upperisaat, atoqatigiittarnertigulluunniit ileqqui peqqutigalugit assigiinngisitsisoqarsimappat.

Kalaallit Nunaanni inuunnaat akornanni assigiinngisinneqannginnissamut illersuutituaq tassa suaassuseq, taamaallaallu suliffissaqarniarneq uani pineqartillugu. Suaassutsikkut naligiisitaaneq, angutit arnallu naligiisitaanissaannut Inatsisartut inatsisaanni nr. 3, 29 november 2013-meersumi illersorneqarpoq, tassuunakkullu Kalaallit Nunaanni Naligiisitaanissamut siunnersuisoqatigiit malittarisassaqarput.

Naligiisitaanissamut Siunnersuisoqatigiit siunnersuisoqatigijupput imminnut aquttut, angutit arnallu naligiisinneqarnissaasa siuarsarneqarnissaannik siunertaqartut. Siunnersuisoqatigiittaaq Namminersorlutik Oqartussanut, kommunit aamma namminersortunut pisorta qarfinnullu naligiisitaanermut tunngasunik siunnersuuteqartartuupput. Siunnersuisoqatigiit inuinnarnut suaassuseq pissutigalugu assigiinngisinneqarnermik isumaqartut tapersiinissaq toqqarsinnaavaat, taamaaliornissamulli pisussaaffeqaratik (§ 27, imm. 2, nr. 4).¹⁵¹

5.4 INUIT PISINNAATITAAFFIISA INERIARTORNERI

Angutit arnallu naligiissitaanerat Kalaallit Nunaanni isigineqarpoq, 2010-miilli 20. maj nuna tamakkerlugu naligiissitaanermut ulloritinneqarpoq. Immikkoortumi ukiuni kingullerni ilaatigut ukuningga pisoqartarnikuuvoq:

- Ukiuni aggersuni sammisaqarfissat Kalaallit Nunaanni Naligiissitaanermut Siunnersuisoqatigiit aprilimi 2015-imi ataatsimiinnermi aalajangerpaat. Sammisaqarfissaq ataaseq tassaavoq angutit Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinni inissisimanerat. Naatsorsueqqissaarinerit takutippaat angutaanerusut imminnut toquttartut, isertitsivimmiittussanngorlugit eqqartuunneqartartut, angerlarsimaffeqanngilersartut ilinniagaqarsimannitsullu. Inuiaqatigiinni oqallinnissaq angutillu suliniutip ilaatut peqataatinneqarnissaat siunnersuisoqatigiit kissaatigaat.¹⁵²
- FN-imi Arnat pillugit Komité 2015-imi siunnersuuteqarpoq Danmarkip aamma Kalaallit Nunaata isumaqatigiissut Kalaallit Nunaani tamakkiisumik atuutilersissagaa, tassunag ilanngullugu assigiinngisisitsinissamik ataatsimut isigalugu inerteqquteqarneq atuutilersinneqassasoq.¹⁵³
- FN-imi Ammip Qalipaataanik Assigiinngisisinnginnissamut Komitép aamma 2015-imi siunnersuutigaa, Danmarkip aamma Kalaallit Nunaata ammip qalipaataanik assigiinngisisinissap inerteqqutaanera aammalu race, ammip qalipaa, inuiaqatigiinnit nunamillu kingoqqisuuneq pissutigalugu assigiinngisinneqarnermik maalaaruteqarnissamut periarfissaqarneq atuutilersissagaat.¹⁵⁴
- Nunani Avannarlerni naligiissitaaneq pillugu ulloq 17. juni 2015 isumasioqatigiinneq tunngavigalugu Alborg Universitet atuakkamik najoqqutassamik saqqummersitsivoq, qulequtalik titlen "(U)lighed og køn. En kortlægning af udfordringer og best practices i relation til køn, uddannelse og befolkningsstrømme i Nordens yderområder".¹⁵⁵ Atuakkami najoqqutassami ilaatigut arnat isorliunerusunit nuuttarnerat tamassumalu inuiaqatigiinnut, tassunga ilanngullugu Kalaallit Nunaannut, sunniutai allaaserineqarput.

5.5 KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITA AFFII UKUNATIGUT PITSANNGORSAAVIGINEQARSINNAAPPUT

5.5.1 ASSIGIINNGISITSINERIT TAMARMIK INATSISITIGUT INERTEQQUTAALERNISSAAT

Inuiaqatigiit ilaasa akornanni assigiinngisitaannginnissamut, kalaalliit naligiisitaanissamut inatsisaasigut, assigiinngisitsisumik illersuugaapput, suaassuseq peqqutigalugu naligiisitseqqusingermermut taamaallaat illersuutaasumik. Tamaattumik qularnapoq kalaallit naligiisitaamissamut inatsisiliaat Kalaallit Nunaata nunarsuarmioqatigiinnut pisussaaffiik nammassinnittuunersoq, tassami tassuunakkut kikkunnit kingoqqisuuneq, innarluuteqarneq, atoqatigiittarnermut tunngasutigut, utoqqaassutsiserlu peqqutigalugit assigiinngisitsisarnermut illersuutaannginnami. Innarluuteqarneq pillugu kapitalimmut innersuussivuguttaq.

Nunarsuarmioqatigiit sinaakkusiusaanni immikkoortumi allaaserineqareersutut, inuttut pisinnaatitaaffinnut isumaqatigiissutitigut naalagaaffik pisussaaffilerneqarpoq assigiinngisitsinaveersaerneq illersussallugu aamma naligiisitsineq siuarsassallugu, matumanissaaq uumissuinermik pinerluttuliornerit misissuiffigissallugit, inuillu inuttut pisinnaatitaaffinnut nikanarsaallutik akornusersuillutilluunniit pinerluuteqarsimasut eqqartuussivitsigut malersussallugit.

INASSUTEQAATIT

Inuit ataasiakkaat pisinnaatitaaffiisa siuarsarneqarnissaat siunertaralugu Inuit Pisinnaatitaaffiitut inassuteqaatigaagut – Naalakkersuisut sulissutigissagaat:

- Assigiinngisinneqannginnissamut illersuutissat ataatsimoortumik inatsisitigut atuutsinneqalernissaat, suiassuseq, kikkunnit kingoqqisuuneq naggueqatigiussuserluunniit, innarluuteqarneq, ukioqassuseq, atoqatigiittarnikkut ileqqut aamma upperisarsiorneq peqqutigalugit, suliffissaqartitsinerup iluani avataanilu, assigiinngisitsinerit suulluunniit eqqarsaatigalugit.
- Innuttaasut tamarmik naligiimmik pineqarnissaasa pisinnaatitaaffimminnillu atuisinnaanissaasa inatsisitigut periarfissiuunneqarnissaata qulakkeerneqarnissaa, tassanissaaq pineqarpoq naligiisitsisussaanermik isummap tunngaviusup inatsisissat suliarineqarnerini, politikkini il.il. ataavartumik puornaveersaerneqartinnissaa.

- Pinerluttulerinermi inatsisip allangortinneqarnissaa imaasillugu uumissuilluni pinerlunneq sakkortusisamik pissutsitut nalilerneqartalersillugu.

5.5.2 ASSIGIINNGISITSINERNUT TUNNGASUNIK SULIAQARSINNAASUMIK MAALAAARUTEQARTARFISSAMIK PILERSITSISOQARNISSAA

TUNULIAQUT

Kalaallit Nunaanni Naligiissitaanermut Siunnersuisoqatigiit killilimmik pisinnaatitaaffeqarput. Tassani ilaatigut pineqarpoq siunnersuisoqatigiit pisinnaatitaaffianni kisimi pineqartoq suaassutsit naligiissitaanerat, naligiissitaanerit allat pineqaratik, ilaatigullu siunnersuisoqatigiit pillugit inatsimmut nassuiaatini erseqqissarneqarluni siunnersuisoqatigiit ”innuttaasut qinnuiviginninnerisigut suliaqartussaataasut, toqqarsinnaalluguli ajornartorsiut suliarineqassanersoq suliarineqassannginnersorluunniit”.¹⁵⁶ Taamaalilluni innuttaasut taamaallaat eqqartuussivimmi suliaqartussisannaapput imaluunniit – maalaarummi pisortani oqartussaasut assigiinngitsineq pineqarpat – Inatsisartut Ombudsmandiannut maalaaruteqarsinnaallutik.

Eqqartuussivimmut suliaqartussisinnani maalaarutinik aalajangiisartunut sumulluunniit attuumassuteqanngitsunut maalaaruteqarsinnaanermik periarfissaqarnermi innuttaasut ajornannginnerusumik akikinnerusumillu sulianik aalajangiisitsiissamut periarfissaqassapput. Maalaarutinik aalajangiisartut, aalajangiisartut aalajangigaat malinneqanngippat aalajangiinini eqqartuussivinnut suliaqartussisinnaasariaqarpat.

Inatsisartunut ilaasorta, Aaja Chemnitz Larsen (Inuit Ataqatigiit, IA), 2015-imi upernaakkut Inatsisartut aalajangigassaannik siunnersuuteqarpoq, ilaatigut Kalaallit Nunaanni naligiissitaanermik aalajangiisartunik pilersitsinissamik suliniuteqarnissamut Naalakkersuisut peqquneqassasut. Siunnersuutip ilaa taanna akuerineqanngilaq. Naalakkersuisut akissuteqaamminni oqaatigaat: ”Kisiannili Kalaallit Nunaanni innuttaasut amerlassusaat naammagittaalliortarfiit amerlassusissaannik killiliipput.”¹⁵⁷ Inatsisartut Inatsisilerinermut Ataatsimiititaliaata tamanna malugaa, tassa ataatsimiititaliap aamma paasimmagu, naligiissitaanermik aalajangiisartunik pilersitsinermi aalajangiisartut sulinerannut tunngaviummik ataatsimut isigalugu naligiissitaaneq pillugu inatsiseqarnissaq pisariaqartoq.¹⁵⁸

INUIT PISINNAATITAFFIISA ILLERSORNEQARNERI

Innuttaasut assigiinngisinneqarnissaasa qulakkeernissaanut inuit pisinnaatitaaffiini pisussaaffinni sunniuteqartumik illersuinissaq pisariaqarpoq. Sunniuteqartumik illersuineq kinguneqarpoq inatsiseqartoqassasoq, tassani

naligiingisitsinissaq inerteqqutigineqassalluni taamatullu pisoqannginnissaanikillersuisoqassalluni aammalu naligiingisineqartut naligiingitsilluni iliuuseqarnermik maalaaruteqavissinnaassallutik aammalu pinngitsuutinneqarsinnaallutik immaqalu aningaasatigut annaasaminnik taarsiivigineqarsinnaassallutik.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiisummi artikili 13-imi ilaatigut allaqqavoq, naligiingisineqartutut misigisimasoq nunami namminerimi oqartussanut suliassanngortitsinissaat naalagaaffiup qulakkiissagaa. Nunami namminerimi oqartussat tassaasinnaapput eqqartuussiviit imaluunniit allaffissornermi maalaaruteqartarfik assigiingisitsinerit pillugit sulianik immikkut pisinnaasaqarfiusoq.

Inassuteqaatigaarput – inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffiisa siuarsarneqarnissaat siunertaralugu – Naalakkersuisut:

- Maalaaruteqartarfimmik arlaannaannulluunniit attaveqanngitsumik pilersitsissasut, suliffissaqartitsinerup iluani avataanilu, suaassuseq, kikkunnit kingoqqisuuneq naggueqatigiinnulluunniit ilaasortaaneq, innarluuteqarneq, ukioqassuseq, kinguaassiutitigut atoqatigiittarnermi ileqqut aamma upperisarsiorneq peqqutigalugit assigiingisineqarsimanermit maalaarutininik suliaqarsinnaasumik.

6 PINNGORTITAMI PISUUSSUTIT

6.1 TAMAAT ATAATSIMUT ISIGALUGU

6.1.1 IMAI KILLILERNERALU

Kalaallit Nunaata pinngortitami pisuussuterpasuisa qanoq aqunneqarnissaat pillugu apeqqut akuttunngitsumik oqaluuserineqartarpoq. Nungusaataanngitsumik nerisareqatigiissut pinngortitallu assissaqanngitsup piujuartinnissaat ataatsimoorussamik kissaataavoq. Piffissamili nutaaliorfiujuartumi aningaasaqarnikkullu ineriartornissaq piumasaqaataajuartillugu, tamatuma qanoq qulakkeerneqarnissaa isumaqatigiissutaajuarneq ajorpoq. Aatsitassarsiorfeqarneq Kalaallit Nunaata annertuunik isertitaqarneranik kinguneqarsinnaavoq, tamatumali pinngortitaq nerisareqatigiittartullu pinngitsoorani sunnertussaavai. Kalaallit Nunaata eqqaani imartani kiisalu kangerlunni kuunnilu aalisarsinnaanermut, ilaatigut pisassannik qitiusumit killilersuinerup illuatungaatigullu najukkami innuttaasut pinngortitap pisuussutaanik, kalaallit innuttaasut kinguaariikkuutaani inuussutigisimasaannik atuisinnaanerisa oqimaaqatigiissumik pissuseqartinnissaat aalajangiisuuvoq.

Kapitalimi matuni inatsisitigut sinaakkusiussat sammisamut attuumassuteqartut takutinneqarput. Kalaallit Nunaanni, Namminersorlutik Oqartussat atuuffigisaanni, nunap inoqqaavisa pisinnaatitaaffiitut tamatuma qanoq pingaaruteqartiginera ilaatigut pineqarpoq.

Tamatuma saniatigut suliassaqarfinni pingasuni tulliuuttuni unammilligassat kapitalimi nassuiaatigineqarput: Najukkami innuttaasunik tusarsiaasarneq akuutitsisarnerlu, naammagittaalliuuteqarnissamut periarfissat kiisalu aatsitassanik piiaanermi suliniutini angisuuni sulisut nunanit allaneersut atugaat.

6.2 NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAAKKUTIT

6.2.1 NAMMINEQ AALAJANGIISINNAANEQ

Inuiaat namminneq aalajangiisinnaanermut pisinnaatitaaffiat Naalagaaffiit Peqatigiit qitiusumik isumaqatigiissutaanni arlaqartuni aalajangersagaavoq, taakkununga ilaapput Naalagaaffiit Peqatigiit angerfigeqatigiissutaat, Innuttaasutut Politikikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaat, kiisalu Isumaginninnikkut, Aningaasaqarnikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaat.¹⁵⁹ Pinngortitami pisuussutit piusut qanoq atorneqarnissaannut inuiaat namminneq aalajangiinissamut pisinnaatitaaffeqarnerannik nammineq aalajangiinissamut pisinnaatitaaffiup ilaatigut kinguneraa. Naalagaaffiit Naalagaaffiit Peqatigiinnut ilaasortaasut nammineq aalajangiinissamut pisinnaatitaaffeqarneq ataqqissavaat, inuiaallu namminneq aalajangiinissamut suli tamakkiisumik pisinnaatitaaffeqalersimannngitsut taamatut pisinnaatitaaffeqalernissaat peqataaffigissallugu.¹⁶⁰

Kalaallit Nunaani innuttaasut namminersorneq pillugu inatsimmit inuiattut nammineq aalajangiisinnaasutut akuerineqarput. Tamassuma kinguneri pillugit nunami nammineri sinaakkutit ataani takukkit.

6.2.2 NUNAT INOQQAAVISA PISINNAATITAAFFII

Nunat inoqqaavisa naalagaaffimmit pissaaneqartumit naapertuilluanngitsumik iliorfigineqarnissaannut illersuinissamik aalajangersumik siunertaqartunik nunat tamalaat akornanni arlalinnik allagaateqartoqarpoq. Innuttaaqatigiiaalli nunat inoqqaavinut ilaanerannik oqarsinnaanissamut nunat tamat akornanni ataatsimoorussamik nassuiaatissaqartoqanngilaq.

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit Europami isumaqatigiissutip¹⁶¹

piginnittussaannermut pisinnaatitaaffiit atuuttut aallaavittut illersugarai. Siunissami assersuutigalugu nunamik pinngortitamilu piffinnik tikitsisinnaanermut atorluaanissamullu, piginnittuunissamut pisinnaatitaaffeqalernissap anguneqarsinnaaneranik pissutissaqartumik naatsorsuutigisanik isumaqatigiissutip pissutsit aallaavigalugit atorneqarsinnaanera Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Eqqartuussiviup (EMD) aamma aalajangersarpaa. Naatsorsuutigisalli pineqartut pissusiviusunik, tassalu inatsisinik allatigulluunniit inatsisitigut atugarisanik tunngaveqarnissaa, taamatut illersuinissamut piunasaqaataavoq. Nunap inoqqaavisa nunamik kulturikkut imaluunniit ileqqutoqqat malillugit attuumassuteqarfigisaminnik atorluaanissamut imaluunniit atuinissamut pisinnaatitaaffeqarnerannut apeqqut naalagaaffimmi eqqartuussiviit aallaavittut aalajangigassarigaat EMD-p assigisaanik aalajangersarpaa.¹⁶²

Naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavi aamma naggueqatigiiaat pillugit isumaqatigiissut (ILO-mi isumaqatigiissut 169) (1989) naalagaaffinnit 20-nit akuersissutigineqarpoq, Danmark 1997-imi ilanngullugu.¹⁶³

Isumaqatigiissummi artikel 1-imi nunap inoqqaavi marlunnik assigiinngitsunik nassuiarneqarput. Aappaa Kalaallit Nunaannut atatillugu annerusumik attuumassuteqarpoq: "nunani namminersortuni inuiaat, nunat inoqqaavinut ilaasutut isigineqartut, nunap tigusarineqarnera imaluunniit nunasiaatigilernerat imaluunniit naalagaaffimmut maanna killeqarfigititaasut pilersinneqarnerat sioqqullugu inuiannit nunami imaluunniit nunap immikkoortuani naalagaaffiup pigisaani najugaqartunit kingoqqisuunertik pissutigalugu, aamma inatsisitigut qanoq inissisimanertik apeqqutaatinnagu inooqatigiinnikkut, aningaasaqarnikkut, kulturikkut kiisalu naalakkersuinikkut ingerlatsivimmik ilaannik imaluunnik tamanik attassisut."

Nunap inoqqaavinut ilaasutut imminut kinaassuseqartinneq artikel 1-imi tunngavisumik aalajangiisuutitaavoq. Tamanna isumaqarpoq inuit ataasiakkaat nunap inoqqaavinut ilaasutut imaluunniit naggueqatigiinnut ilaasutut imminnut

kinaassusilernersut pingaaruteqartutut isigineqartoq, aamma inuit ataasiakkaat nunap inoqqaavinut atasutut imminnut kinaassusilernerat namminermit pingaartinneqartoq.

Inuiaat pineqartut nunamut aamma/imaluunniit nunap immikkoortuinut pigisaminnut imaluunniit atorluakkaminnut attuumassuteqarnermikkut inuiannut pineqartunut kulturikkut anersaakkullu naleqartitaat naalagaaffiit isumaqatigiissut malillugu ataqqisusaavaat – pingaartumik attuumassutigisanut atatillugu ataatsimoorussinermut tunngasortai. Inuiaat pineqartut pinngortitami pisussutinut pisinnaatitaaffiisa immikkut qulakkeerneqarnissaat isumaqatigiissummi aamma aalajangersagaavoq, pisuussutinik atorluaanermut, ingerlatsinermut piujuartitsinermullu peqataanissamut pisinnaatitaaffeqarnerat ilanngullugu.¹⁶⁴ Isumaqatigiissummi aamma takuneqarsinnaavoq ilaatigut assassukat, nunalerineq, nunamit imminut pilersorneq kiisalu qangatoortumik inuussutissarsiutit, aallaaniarnertut, aalisarnertut piniarnertullu ittut, inuiaat pineqartut kulturiisa piujuartinnerannut, kiisalu imminnut pilersornerannut ineriartornerannullu pingaaruteqartumik aalajangiisutut akuerineqassasut. Ingerlatat taakku nukittorsaavigineqarnissaat siuarsarnissaallu naalagaaffiit qulakkiissavaat.¹⁶⁵

Nunat inoqqaavisa nunap immikkoortuinik, ileqquusut malillugit atorsinnaasimasamik piginissaannut piginnittuuffiginissaannullu pisinnaatitaaffii naalagaaffiit isumaqatigiissut malillugu aamma akuerissavaat. Peqatigisaanilu nunami piffiit inuiaat pineqartut ileqquusut malillugit pigisimasaasa suussusersinissaannut naalakkersuisut iliuusissanik aallartitsissapput. Tamatuma saniatigut piginnittuunermut pigisaqarnermullu pisinnaatitaaffiit angusaqarfiulluartumik illersorneqarnissaannut naalakkersuisut qulakkeerinnissuteqassapput.¹⁶⁶

Ileqquusut malillugit Kalaallit Nunaata nunataa naalagaaffimmit pigineqartutut isigineqarpoq. Kalaallit Nunaannili Namminersorlutik Oqartussat nunamik atuinissamut aalajangiinissamut pisinnaatitaaffeqarlutik, nunamillu atuinissamut pisinnaatitaaffinnik innuttaasunut suliffeqarfinnullu agguaassisarlutik. Piginnittussaataaernermit taamatut qangatoortumik isiginnittaaseqarneq Danmarkip isumaqatigiissummut naapertuuttutut isigaa.¹⁶⁷

Nunat Inoqqaavisa pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaat (2007) Naalagaaffiit Peqatigiit Ataatsimeersuarneranni amerlanerussuteqarluartunit naalagaaffinnit 143-nit, Danmarkip ilaaffigisaanit

akuersissutigineqarpoq.¹⁶⁸ Nalunaarut inatsisitigut pituttuisuunngilaq, nunalli inoqqoovisa pisinnaatitaaffii pillugit tassaalluni pisinnaatitaaffiit allattorsimaffiat politikikkut annertunerpaajusoq annikitsortaanillu amerlanerpaanik imaqartoq.

Nunat inoqqaavi qanoq paasineqassanersut nalunaarummi nassuiarneqanngilaq, soorlu aamma imminut kinaassuseqartinnermik tunngaveqarneq, ILO-mi isumaqatigiissummi qitiutinneqartoq ilaatinneqanngitsoq. Nalunaarutip piareersarneqarnerani tunngavisoq ilaatinneqarpoq, inaarutaasumilli akuersissutigineqarnera sioqqullugu innersuussutitaa oqaasertalerneqarneranit namminermit peerneqarluni.¹⁶⁹

Nalunaarutip nunat inoqqaavi nammineq aalajangiinissamut pisinnaatitaaffilerpai suliarnilu nunat inoqqaavinut namminernut najukkamiluunniit pissutsinut tunngasuni namminneq naalakkersornissamut imaluunniit namminneq aqutsinissamut pisinnaatitaaffilerlugit.¹⁷⁰ Pinngortitami pisussutinut atatillugu, nunap ilaanik, nunap immikkoortuinik pisuussutinillu, nunap inoqqaavisa ileqqutoqqat malillugit piginnittuusimanertik, allatigulluunniit ileqqut malillugit najugaqarfigisimaneri atorsimaneriluunniit pissutigalugit piginnittuuffiginissaannut, atornissaannut ineriartortinnissaannut nakkutiginnissaannullu pisinnaatitaaffeqarnerat pillugu aalajangersakkanik nalunaarut imaqarpoq.¹⁷¹ Nunap ilaanik, nunap immikkoortuinik pisuussutinillu, ileqqut malillugit pigisimasamik allatigulluunniit najugaqarfigisimasamik atorsimasamilluunniit arsaarinnissutigineqarneranni aserorneqarnerannilluunniit assigisaannilluunniit pisoqarneranni, nunat inoqqaavisa taarsiiffigitinneqarsinnaanerit nalunaarutikkut qulakkeerneqarpoq.¹⁷²

6.2.3 PINNGORTITAMIK INGERLATSINISSAMUT SULINIUTINI NAJUKKAMIITTUT SUNNIUTEQARNERAT SULIFFEQARFILLU AKISUSSAFFII

Paasissutissanik Pissarsisinnaaneq, Aalajangiiffigisassani Tamat Peqataasinnaanerit aamma Naammagittaalliuuteqarsinnaaneq kiisalu Avatangiisinut Tunngasuni Eqqartuussivinni Aalajangikkat pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaat (**Århusimi Isumaqatigiissut**) 1998-imi akuersissutigineqarpoq. Innuttaasut pinngortitamik ingerlatsinissamut suliniutini anginerusuni aalajangiiniarnernut peqataasinnaanerit isumaqatigiissutip ilaatigut kinguneraa. Aammattaaq innuttaasut avatangiisinut tunngasuni pisinnaatitaaffiisa qulakkeerneqarnissaat isumaqatigiissutip siunertaraa. Pilersaarutininik anguniakkanillu avatangiisinut tunngasunik suliarinninnermi tamat peqataasinnaanerit siunertaralugu naleqquttunik aamma/imaluunniit allanik

iliuseqartoqartarnissaa isumaqatigiisummi ilaatigut aalajangersarneqarpoq, paasissutissallu pisariaqartinneqartut tamanut atugassiissutigineqareernerisa kingorna tamatuma paasiuminartumik naapertuilluartumillu pinissaa aalajangersarneqarluni.¹⁷³ Taamaalilluni paasissutissanik pissarsisinnaaneq, aalajangiinernut peqataasinnaaneq kiisalu naammagittaalliuuteqarfissaqarsinnaaneq aalajangiinerillu eqqartuussivinni misilinneqarsinnaanerit isumaqatigiisummut ilaapput.¹⁷⁴ Danmarkip isumaqatigiisummik akuersissuteqarnerani Kalaallit Nunaannut atatillugu nunap immikkoortuanut tunngasumik apeqqusiisoqarpoq. Isumaqatigiisummi tunngaviummik isummanik tunngavigineqartunillu siuarsaanissamut Kalaallit Nunaata annertuumik soqutiginninnera paasissutissiissutigineqarpoq, isumaqatigiissulli nunanut amerlaneroqisunik innuttaqartunut, assigisaanillu allaffissornikkut annertuneroqisumik ingerlatsiveqartunut sammititaasutut oqaatigineqarluni.¹⁷⁵

Naggataagullu **Inuussutissarsiornermut aamma Inuit Pisinnaatitaaffiit Naalagaaffiit Peqatigiit maleruagassaat** taaneqartariaqarput. Suliffeqarfiit inuit pisinnaatitaaffiit ataqqinninnissamut akisussaaffeqarnerat pillugu aalajangersakkanik maleruagassat ilaatigut imaqarput, suliffeqarfiit ingerlataasa inuit pisinnaatitaaffiit sunniutaasa saqqummiunnissaat ilanngullugu.

6.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAACKUSIUSSAT

6.3.1 NAMMINEQ AQUNNIKKUT NAMMINEQ AALAJANGIISINNAATITAANEQ

Danmarkip ILO-mi isumaqatigiisut 169-imik akuersissuteqarneranut atatillugu, isumaqatigiisummi pineqartutut ittunik nunap inoqqaavinik inoqarnera, Danmarkip taamanikkullu Kalaallit Nunaanni Namminersornerullutik Oqartussat akuersaarpaat, tassaasut Kalaallit Nunaanni nunap inoqqaavi.¹⁷⁶

Danskit naalakkersuisuisa ilanngullugu oqaatigaat Kalaallit Nunaannut namminersornermik aqqissuussinermit 2009-mi pilersitsineq tassaasoq, Nunat Inoqqaavisa Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaannik Danmarkip atuutilersitsinera.¹⁷⁷

Taamaasilluni namminersorneq pillugu inatsimmi aallaqqaammut oqaasertaliussani, inatsimmut aallaqqaasiussami, kalaallit inuiaat naalagaaffiit innuttanut pisussaaffii malillugit inuiattut nammineq aalajangiisinnaanermit pisinnaatitaaffeqartutut akuerineqarput. Pinngortitamik, aatsitassanik ikummatissanillu suliassaqarfinni arlalinni inatsisiliorsinnaaneq Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat naalagaaffimmut oqartussanit tigoreerpaat.¹⁷⁸

Taamaasilluni Namminersorlutik Oqartussat – taamaasillunilu kalaallit inuiaat – suliaasaqarfinni taakkunani, nunat tamalaat akornanni pisussaaffinnut, Tunngaviusumik Inatsimmut aamma Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugu Inatsimmut sinaakkusiussat iliuni inatsisiliortussaataapput inatsisinillu atuutsitsisussaataallutik.

Namminersorneq pillugu inatsisikkut kalaallit inuiaat namminersulivinnissamut aalajangiinissamut erseqqissumik aqqtissiuunneqarput, taamaasilluni Kalaallit Nunaat namminersorluni naalagaaffinngorsinnaassammat. Namminersulivinnissamulli atugassarititaasut Naalakkersuisut aamma danskit naalakkersuisuisa akornanni isumaqatigiinniutigineqassapput.¹⁷⁹ Folketingip Namminersorneq pillugu inatsimmik allanngortitsinermigut namminersulivissinnaanermut periarfissamik tunuartitsisinnaanera ilimagisatut oqaluuserineqarsinnaavoq. Tamannali naalagaaffiit innuttanut pisussaaffii aallaavigalugit ajornakusoorsinnaavoq, Namminersorneq pillugu inatsimmut aallaqqaasiussami naalagaaffiit innuttanut pisussaaffii innersuussutugalugit kalaallit inuiaat namminneq aalajangiinissat pisinnaatitaaffeqarnerat Danmarkip akuersaarmagu.¹⁸⁰ Nunat inoqqaavi pillugit nunat tamalaat akornanni maleruagassat nalitsinni Kalaallit Nunaanni namminersortumi qanoq pingaaruteqarnerisut apeqqutigineqarajuttarpoq. ILO-mi isumaqatigiissut 169 aamma Nunat Inoqqaavisa Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaat ikinnerussuteqartut nunap ilaanik piniarfigisartakkaminnik arsaarneqarnissaasa, pinngitsaaliissummik nuutitaanissaasa imaluunniit (avataaneersunit) pissaaneqarnerusunit, imaluunniit amerlanerussuteqartunit nunat inoqqaavinut ilaanngitsunit allatigut naapertuilluannngitsumik iliorfigineqarnissaasa pinngitsoortinniarneqarnerannik aallaaveqarput. Pituffimmi amerikamiut sakkutooqarfiata pilersinneqarnissaa Danmarkip 1951-1953-imi akuersissutigimmagu, najugaqartullu Thulep eqqaanit pinngitsaaliissummik nuutillugit, taamatut Kalaallit Nunaanni pisoqarpoq. Højesteretip 2003-mi eqqartuussutaatigut Thulemi najugallit taamatut iliorfigitinnermut taarsiiffigitinneqarput.¹⁸¹

Kalaallit Nunaanni naggueqatigiit Inuit akornanni naggueqatigiiaqqanik Inunnik peqarnerarlugu, naggueqatigiiaqqallu taakku Kalaallit Nunaanni amerlanerussuteqartunut naleqqiullugik immikkut illersorneqarnissamik pisariaqartitsinerarlugit siornagut oqaatigineqartarpoq, aamma Thulemik suliap nalaani. Thulemili suliami Inughuit namminerisamik nunap inoqqaarinnginneraaneq Højesteretip isumaqatigaa. Inughuit pissusiviusut aallavigalugit kalaallinit allanit naammaginarlumik annertussusilimmik allaanerussuteqannginnerat, nalinginnaasumilli inuuniarnermi assigiissunik

atugaqarnerat nunallu immikkoortua taannaasoq aveqatigiissutigigaat Højesteretip ilaatigut innersuussutigaa.¹⁸²

Kalaallit Nunaanni innuttaasut inuiannut tunngasutigut oqaatsitigullu assigiinngiaakannersuupput. Innuttaasut 90 procentiisa missingi Naatsorsueqqissaartarfiup "Innuttaasut annertuumik kinguaariinnikkut Kalaallit Nunaannut attuumassuteqartuusut"-tut taagorpai, ilaatigullu inuit Kalaallit Nunaanni inunngortumik anaanaqartut ataataqartulluunniit taakkununga ilaapput.¹⁸³ Innuttaasunilli qassit Danmarkimi inunngorsimasumik anaanaqarnerisut ataataqarnerisulluunniit Naatsorsueqqissaartarfiup paasissutissiissutiginnigilaa. Innuttaasut tassaapput inuit kalaaliinnarnik angajoqqaqartut, aamma inuit kalaallimik danskimillu angajoqqaqartut, soorlu aamma danskiinnarnik imaluunniit nunani allamiunik angajoqqaalinnik inoqartoq. Oqaatsit eqqarsaatigalugit inoqarpoq kalaallisut danskisullu oqaluttartunik, kisiannili aamma inoqarpoq kalaallisuinnaq imaluunniit danskisuinnaq oqaluttartunik.

Naalakkersuisut imminnut nalinginnaasumik ("public") naalakkersuisuusutut oqaatiginikuupput, nunap inoqqaavisut naalakkersuisutut inissisimaneq pinerunagu ("categorized as a public rather than an indigenous government").¹⁸⁴

Nunat inoqqaavisa pisinnaatitaaffiisa pingaarutaanut Kalaallit Nunaanni maanna namminersortoqarnera aallaavigineqartariaqarpoq. Taamaattumik suliassa qarfinni Namminersorlutik Oqartussat Danmarkimit tigussallugit toqqarsimasaanni Kalaallit Nunaanni innuttaasut inatsisiliortussaataapput inatsisinillu atuutsisususaatitaallutik, assersuutigalugu aatsitassanik ikummatissanillu suliassa qarfik. Tamanna isumaqarpoq Kalaallit Nunaanni innuttaasut suliassa qarfinni taakkunani Danmarkimut illersorneqarnermut nunanit tamalaanit ikiorneqarnissamut piumasaqaateqarsinnaanngitsut, pissutsit taakkununga tunngasut kalaallit inuiaat namminneq aalajangertarmatigit.¹⁸⁵ Taamaattumik Danmark Kalaallit Nunaata nammineq aalajangiinissamut pisinnaatitaafeqarneranik ataqqinnikkallartillugu, Danmarkip Kalaallit Nunaatalu akornanni pissutsinut atatillugu nunap inoqqaavisut ataatsimoortumik pisinnaatitaaffiit pingaaruteqarunnaarsimapput.

Ilaanneeriarluni taaneqartarpoq Kalaallit Nunaanni innuttaasut ilaat nunap inoqqaavisut pisinnaatitaafeqartutut Danmarkimuinnaanngitsoq kisiannili aamma Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussanut piumasaqaateqarsinnaasut. Ammit qalipaataat pissutigalugu

assigiinngisitsinermut Naalagaaffiit Peqatigiit ataatsimiititaliaata assersuutigalugu Højesteretip 2010-mi eqqartuussutaa isornartorsiorpaa, innuttaasuni ataatsimooqatigiiaat nunat inoqqaaviunerannik aalajangersaanermi imminut kinaassuseqartinnerup aalajangiisutut tunngavigineqartariaqarnera Danmarkimut innersuussutigalugu.¹⁸⁶ Ilanngullugulu ilaanneeriarluni oqartoqartarpoq inuit qangaani imaluunniit qangatoortumik inooriaatsimik attassiinnartut, assersuutigalugu piniartut, Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussanut nunap inoqqaavisut pineqarnissartik piunasaqaatigisinnaagaat. Naggataagullu ilaanneeriarluni oqartoqartarpoq inuiaassutsikkut kalaaliusut tassaasut nunap inoqqaavi, taamaattumillu Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat tungaannut immikkut ittunik pisinnaatitaaffeqartut.

Nunalli inoqqaavisa pisinnaatitaaffii siullertut tassaapput, nunap inoqqaavisa nunap ilaanik, piniarsinnaatitaanermik, sulinermi atugarisanik il.il. pissaanilinnut avataanersunut piunasaqaateqarsinnaanerannut ataatsimoorussamik pisinnaatitaaffii.¹⁸⁷ Taamaattumik pisinnaatitaaffiit taakku nunap inoqqaavisa akornanni inunnit ataasiakkaanit imaluunniit ataatsimooqatigiinnit pisinnaatitaaffiniarlugit piunasaqaatigineqarsinnaanngillat, pineqartoq pineqartulluunniit Kalaallit Nunaanni innuttaasut sinnerannit allaanerussuteqaralarunilluunniit (assersuutigalugu inooriaatsikkut, kinguaariissutsikkut oqaatsitigulluunniit). Kalaallit Nunaanni innuttaasut tassaapput nunap inoqqaavi, taamaattumik innuttaasut ilaannai nunap inoqqaavisa pisinnaatitaaffiinik innuttaasut sinnerinut piunasaqaateqarsinnaanngillat.

Kalaallit Nunaannili innuttaasut ilaasa, assersuutigalugu piniartut, immikkut ittumik mianerineqarnissaannik naalakkersuinikkut kissaatigisaqarsinnaanermut tamanna ajoqutaanngilaq. Danmarkip 2011-mi Naalagaaffiit Peqatigiinnut Piffissakkaartumik Nalunaarusiorneranut (UPR) Naalakkersuisut ilanngussaminni, Nunat Inoqqaavisa Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaat annertuumik tapersorsorlugu, sulinerminnilu nalunaarutip piviusunngortinnissaa kissaatigalugu paasissutissiissutigaat.

Taamaalilluni innuttaasut kinguaariissutsikkut oqaatsitigullu assigiinngiiaartunik katitigaasut akornanni naligiissitsiniarluni qanoq ililluni pitsaanerpaamik oqimaaqatigiisumik pisoqassanersoq, peqatigisaanillu innuttaasuni ataatsimooqatigiiaat ataasiakkaat immikkut mianerianeqassanersut Inatsisartut Naalakkersuisullu aalajangertussaavaat.

6.3.2 PINIARNEQ, AALLAANIARNEQ AALISARNERLU

Naalakkersuisut **piniarnermut aallaaniarnermullu** anguniakkaminni piniagassatigut pisuussutinik naapertuuttumik uumassusilinnullu illersorneqarsinnaasumik atorluaanissap qulakkeernissaa siunertarivaat. Kalaallit Nunaanni imminut pilersornerup annertusinissaa, taamaasiornikkullu inuussutissanik nunamut eqqussorneqartunik pinngitsuuisinnaanerup annikillinissaa Naalakkersuisut kissaatigaat. Naalakkersuisut qarasaasiakkut nittartagaat malillugu ilaatigut nalinginnaasumik biologinit siunnersorneqarnek, aningaasaqarnikkut suliffissaqartitsinikkullu mianerisassat, inussutissarsionnikkut soqutigisat allat kiisalu innuttaasut tumannguernartunik pisariaqartitaat naapertorlugit piniarnermut aallaaniarnermullu anguniakkat aalajangersarneqartarput. Tamatuma saniatigut piniartut atuisullu ilisimasaasa atornerisigut piniarnermi aallaaniarnermilu pissutsit pingaartinneqassapput. Naalakkersuisut naapertorlugit pisuussutini pisariaqartinneqartut nungusaataangitsumik atorluaanerup saniatigut, inuussutissarsiummik ingerlatsisinnaanermut nunani tamalaani suliniaqatigiiffiit suliaqarfiillu killiliinnginnissaat piviusumik sulissutigineqarpoq.¹⁸⁸

Naalakkersuisut **aalisarnermut anguniagaanni** aalisakkatigut pisuussutit nungusarnagit aningaasaqarnikkut sapinngisamik annerpaamik isertitsissutaanissaasa qulakkeernissaat assigisaanik anguniagaavoq. Inuussutissarsiutit iliuini ineriartornerup ataavartumik misissortarneratigut, suliaasaqarfinnilu maleruagassanik nutaanik taakkunaniluunniit allannguutinik kiisalu nakkutilliisarnikkut anguniakkat malinneqartarput. Aammattaaq aalisarnerup iluani inuussutissanik nunamut eqqussuinerup pinngitsoorneqarsinnaannginnerata annikillinissaa Naalakkersuisut kissaatigaat. Naalakkersuisut malillugit aalisartut kattuffii attuumassuteqartullu allat nalinginnaasumik isumasiortarnerisigut isumaqatigiinniarfigisarnerisigullu aalisarnermut anguniakkat atuutsinneqartarput piviusunngortinneqartarlutillu. Nunanut allanut tunisanit Kalaallit Nunaata isertitaanut tunngaviusut ukiuni 10-15-ini tulluuttuni malunnaatilimmik allanngunnginnissaat Naalakkersuisut nalilerpaat, taamaattumik aalisarnek Kalaallit Nunaata nunami pisuussutinit nammineq isertitaanut tunngaviugallartuassaaq.¹⁸⁹

6.3.3 TAKORNARIAQARNEQ

Kalaallit Nunaanni takornariat amerlisinniarlugit takornariartitsinermik suliaqarfimmu aningaasaliissuteqartartut pileritsatsinnissaat takornariartitsinermut akuersissuteqartarnissaq pillugu inatsimmi siunertaavoq.¹⁹⁰ Suliffissanik amerlanerusunik pilersitsinissaq, kaaviiartitat

amerlinissaat najukkamilu suliffeqarfiit niuernikkut attaveqarfiinik nutaanik pilersitsinissaq takornariat amerliniarnerannut siunertaavoq.¹⁹¹ Inatsit suliffeqarfinnut takornariatitsisartunut, pisinnaatitsissummik pigisaqartunut, ingerlatat suliffeqarfinnut takornariatitsisartunut, takornariatitsinermi niuerutinut, takornarianut aamma takornariatitsinermi ingerlatanut akuersissutinut ilaasut akuersissutinut ilaasunut atuuppoq. Ilaatigut timersorluni qissattaaserluni eqalunniarneq siunertaralugu Kalaallit Nunaanni kuummut aalajangersimasumut imaluunniit nunap ilaanut taseqarlunilu kooqartumut erseqqinnerusumik killiligaasumut akuersissutinik tunniussisarnermut inatsit maleruagassaqarpoq. Naak nunap ilaa pineqartoq ingerlatallu pineqartut akuersissummi piumasagaatinut ilaagaluartut, najukkami innuttaasut aallaaniarnissamut, aalisarnissamut qimussernissamut pinngortitamiinnissamullu inatsimmut oqaaseqaatigit malillugit suli pisinnaatitaaffeqartuassapput. Ilanngullugulu takuneqarsinnaavoq takornariaqarnermik suliaqarnermit innuttaasut taamaallaat killilimmik sunnigaajumaartut, assersuutigalugu piffinni akuersissuteqarfiusuni takornariat amerlanerunerat innuttaasut ataasiakkaat nalaattarsinnaassammassuk.¹⁹²

6.3.4 AATSITASSANIK IKUMMATISSANILLU PIIAANEQ

Aatsitassanik ikummatissanillu suliassaqarfik Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat 2010-mi tiguaat.¹⁹³ Aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsisip malitsigisaanik Kalaallit Nunaanni Kalaallit Nunaanni nunap iluani aatsitassanik ikummatissanillu Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat atuinissamut piginnittussaataapput.¹⁹⁴ Ingerlatanik inatsimmut ilaasunik suliarinninnermi ilaatigut inuiaqatigiinnut akornutaanngitsumik atorluannissaq anguniagaavoq.¹⁹⁵ Ingerlatat nunami tamarmi najukkanilu kalaallinut inuiaqatigiinnut qanoq kinguneqarsinnaanerisa nalilersorneqarnerannik tunngaveqarnissaasa qulakkeernissaanut tamanna tapertaassaaq. Ingerlatat sanaartukkallu najukkani inuiaqatigiinnut, ilanngullugit kulturikkut naleqartitanut, kalluagaasunut siunertaanngitsumik imaluunniit annertuumik pitsaanngitsunik kinguneqarnissaasa pinngitsoortinniarnissaat piumasagaammi ilaatigut siunertaavoq.¹⁹⁶ Ingerlataq aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsimmut ilaasoq inuiaqatigiinni pissutsinut annertuumik sunniuteqassasoq isumaqarfigineqarpat, inuiaqatigiinni piujuartussamik iluaqutaasumik sunniutissanik nalilersuinermik ilaatigut suliarinnittoqartussaavoq (VSB).¹⁹⁷

Aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsit malillugu Naalackersuisut aningaasaateqarfimmik pilersitsissapput, innuttaasut, najukkani inuiaqatigiit kiisalu suleqatigiiffiit attuumassuteqartut kalluagaasut, ajornartorsiutit immikkut ittut Kalaallit Nunaanni aatsitassanik ikummatissanillu suliniutinut attuumassuteqartunut atasut qulaajaaffiginiarlugit misissuinernut

siunnersorneqarnermullu atugassanik, kiisalu suliniutip inuiaqatigiinnut avatangiisinullu sunniutaat pillugit ataatsimiittarnissamut atugassanik qinnuteqarsinnaassallutik.¹⁹⁸ Suliniummut Naalakkersuisut inaarutaasumik akuersissuteqarnissamut aalajangersinnaalersinnagit, aatsitassanik ikummatissanillu suliniutip ineriartornera pillugu nalunaarusiat paasissutissallu allat katersorneqartut atortussanut tamarmiusunut, Naalakkersuisunut tunniunneqartunut oqaaseqaatit malillugit ilaatinneqassapput.¹⁹⁹

Suliniutinik angisuunik taagorneqartut 5 mia. kr.-it sinnerlugit sanaartornermut aningaasartuuteqarpata, suliniutit suliniutit angisuut pillugit inatsimmik taagorneqartumut ilaassassapput.²⁰⁰ Suliniutit angisuut pillugit inatsimmi § 7, imm. 1-imi takuneqarsinnaavoq sanaartortitsinissamut isumaqatigiissutitut neqeroortitsinissamut aamma sanaartornissamut isumaqatigiissutit suliakkiissuteqarfigineqarnissamut Naalakkersuisut suliniummut piginneqatigiiffimmut akuersissuteqarsinnaasut. Taamatut akuersissuteqartoqartinnagu, suliniutip angisuup piviusunngortinnerani ilaatigut inuiaqatigiinni piujuartussamik iluaqutaasumik sunniutaasussanik naliliineq (VSB) suliarineqareersimasussaavoq, taannalu Naalakkersuisunit akuerineqarsimassalluni. Aatsitassanik ikummatissanillu suliniutaappat, taamatut misissuineq aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsimmi maleruagassat malillugit ingerlanneqassaaq. VSB-mik misissuineranut inatsisit allat malinneqanngippata, pineqartumi nunat tamalaat akornanni suleriaaseq pitsaasoq akuerisaasorlu malillugu tamanna suliarineqassaaq.²⁰¹ Suliniutit angisuut pillugit inatsimmut oqaaseqaatinit ilaatigut takuneqarsinnaavoq, VSB-mik nassuiaat najukkani inuiaqatigiinnut kalluugaasunut sunniutai allaaserineqassasut nalilerneqarlutillu, ilaatigut kulturikkut naleqartitat ilanngullugit.²⁰²

Suliniutini angisuuni aggersuni sanaartornerup nalaani inuit pisinnaatitaaffiitut namminerisamik ajornartorsiutaasoq tassaavoq sulisut nunani allamiut sulinerminni najugaqarsinnaanermut sulinerminnilu atugaannut tunngasoq. Taakkununga najugaqarnermut sulinerimullu atugassarititaasunut sulisut sumulluunniit nikissinnaanerisa killilerneqarnerat Naalakkersuisut malillugit ilaatigut ilaavoq.²⁰³

6.4 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT TUNNGASUT INERIARTORNERAT

- Suliniutini aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsimmut ilaasuni innuttaasut kalluugaasut akuutinneqarnissaannik aalajangersakkanik aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsit siusinnerusukkut imaqanngilaq, taamaattumik tamatumunnga inatsisitigut tunngavigisat taamaallaat suleriaatsimik aallaaveqarlutik. Innuttaasut pitsaasumik akuutinneqarnissaat, kiisalu

aatsitassanik ikummatissanillu suliniutitut arlaqartunut atatillugu qaqugukkut innuttaasut naammaginatumik piviusumillu akuutinneqartarnerat pillugit innuttaasut akuutinneqarnerat pillugu annertuumik oqallittarneq tunuliaqutaralugu, Naalakkersuisut aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsimmi tamat siusissukkut akuutinneqalernissaannut sinaakkusiisoqarnissaa kiisalu aatsitassat ikummatissallu pillugit suliniutini tamanik tusarniaasoqartarnissaanut sinaakkusiisoqarnissaa ilaatigut kissaatigaat. Taamaattumik aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsimmi kapitalimik nutaamik 2014-imi ilanngussisoqarpoq, tassalu kapitali 18 a²⁰⁴, taannalu malillugu innuttaasut suliap ingerlanerani akuutinneqartassapput tusarniarneqartarlutillu. Inatsimmik allanngortitsinermi tusarniaanermut piffissaliussaq minnerpaamik sapaatit akunnerinik 8-nik sivisussuseqartoq aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsimmut namminermit ilanngunneqarpoq.²⁰⁵ Tusarniaanerup ingerlanerata erseqqinnerusersinnissaa, kiisalu tusarniaanerit sulissutiginerisa ingerlanneqartarnerisalu pisortat oqartussaasuinut, piginneqatigiiffinnut suliniuteqartunut innuttaasunullu siarsarnissaat inatsimmik allannguinermit siunertaavoq.²⁰⁶

- Sumiiffinni nunami aalajangersimasuni takornariartitsinermit akuersissuteqartarnissaq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 19, 3. december 2012-imeersoq ulloq 1. januar 2013 atuutilerpoq. Inatsit sukisaarsaatigalugu aalisarnissamut akuersissutinut aallaqqaammut atorineqanngilaq. Taamaasilluni takornariartitsinermit inuussutissarsiornermit maleruagassaqartitsisunik inatsisinik marlunnik peqarneq naapertuutinngilaq, qaavatigut allaffissornermit pilersitsisarmat, oqartussanullu assigiinngitsunut marlunnut qinnuteqartariaqarnermit il.il. kinguneqartarluni. Tamanna tunuliaqutaralugu inatsit 2015-imi allanngortinneqarpoq, taamaasilluni inatsisip sukisaarsaatigalugu aalisarnermit ilaanginnera atorunnaarluni.²⁰⁷ Takornariartitsinermit akuersissuteqartarneq tamarmiusoq ullumikkut inatsimmut ataasiinnaasumut kattunneqarpoq.
- Ambassadør Peter Taksøe-Jensenip Danmarkip nunanut allanut isumannaallisaanermullu politikkaa pillugu nassuiaat danskit naalakkersuisuinut ulloq 1. maj 2016 tunniuppaa. Sermip aakkiartorneratigut ilaatigut aatsitassanik ikummatissanillu piiaanermik, assartuinermit takornariaqarnermillu ingerlatat annertusinissaat, kiisalu nakkutilliinermit, imaatigut annaassiniarnermit avatangiisinillu illersuinermit pisariaqartitsineq annertusiumaartoq nalunaarusiami nalilerneqarpoq, soorlu aamma ineriartornerup kinguneranik nunarsuup immikkoortua nunat tamalaat akornanni soqutigineqarnerulerumaartoq nalilerneqartoq.

6.5 KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITAAFFII MATUMANI NAKUSSASSAAVIGINEQARSINNAAPPUT

6.5.1 NAJUKKAMI INNUTTAASUNIK AKUUTITSINEQ

TUNULIAQUT

Nalinginnaasumik tamanut nalunaaruteqarnikkut qinnuteqarnissamut periarfissaqartitsireernikkut (neqeroortitsereernikkut) akuersissutip tunniunneqarsinnaanera takornariartitsinermut akuersissuteqartarneq pillugu inatsimmi takuneqarsinnaavoq. Naalakkersuisut qinnuteqartoqarsinnaaneranut nalunaarummik takusissiissapput Naalakkersuisut nittartagaatigut tusagassiutitigullu, minnerpaamik qinnuteqarnissamut killiliusaaq ullunik 45-nik sioqqullugu. Neqeroortitsinnaanermut tunngaviusaaq nunaminertamik atuisinnaanermut pilersaarusiortarnermi oqartussaasut nunaminertap pineqartup takornariartitsinermut atorineqarsinnaaneranik pilersaarusiorsimanerat, kiisalu ingerlatat suut akuersissumut ilaatinneqassanersut aalajangersarneqarsimanerat. Ingerlatsinermi suleriaatsit pitsaasut naapertorlugit Naalakkersuisut neqeroortit pivirusunngortinnginnerini neqeroortitsinermut atortussanut missingiutit 1) najukkami soqutigisalinnut, 2) ilisimatuussutsikkut suliffeqarfinnut attuumassuteqartunut, ilanngullugit Pinngortitaleriffimmut, naalakkersuisoqarfinnut pisortallu oqartussaasuinut attuumassuteqartunut allanut tusarniaassutigeqqaassavaat.²⁰⁸ Najukkami soqutigisallit kikkut akuutissallugit attuumassuteqarnerisooq oqaaseqaatini erseqqinnerusumik taaneqanngilaq.

Paasissutissanik pissarsisinnaaneq, aalajangiiffigisassani tamat peqataasinnaanerat kiisalu naammagittaalliuuteqarsinnaaneq suliallu avatangiisinut tunngasut eqqartuussivitsigut misilinneqarsinnaanerat pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaata (Århusimi isumaqatigiissutip) ilaatigut siunertaraa pinngortitamik ingerlatsinissamut suliniutini anginerusuni inuttaasut peqataatinneqarnissaasa qulakkeernissaat. Nunat tamalaat akornanni sinaakkusiussat ataani taaneqartutut Århusimi isumaqatigiissut Kalaallit Nunaannut atuutinngilaq.

INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILLERSUINEQ

Ingerlatamut siunnersuutigineqartumut tamat peqataanissaannut suleriaatsini tamat attuumassuteqartutut isigisaminnik qanorluunniit oqaaseqaateqarnissamut, paasissutissiinissamut, nalilersueqqissaarnissamut isummernissamulluunniit periarfissaqartinneqassasut, kiisalu inaarutaasumik aalajangiinerni tamat peqataanerisa inernerata naammaginartumik ilanngullugu

eqqarsaatigineqarnissaa qulakkeerneqassasoq Århusimi isumaqatigiisummi artikel 6-imi aalajangigaavoq. Tamat paasissutissanik pissarsiniarnerannut, aalangiinissamut suleriaatsini peqataanissaannut, kiisalu avatangiisinik suliaasaqarfimmi naammagittaalliuuteqarnissaannut imaluunniit eqqartuussivitsigut misiliinissaannut pisortat oqartussaasuisa taakkualu sulisuisa ikiuunnissaasa imaluunniit siunnersuinissaasa qulakkeerneqartariaqarnerat Århusimi isumaqatigiisummi aalajangersagaavoq.²⁰⁹

Nunat inoqqaavisa pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiisutaanni, Naalakkersuisut Kalaallit Nunaannut piviusunngortikkusutaanni, tak. qulaaniittoq, artikel 19-imi ilanngullugu takuneqarsinnaavoq, naalagaaffiit inatsisitigut allaffissornikkulluunniit iliuutsinik akuersissuteqartinnatik imaluunniit atuutsitsilertinnatik, nunat inoqqaavisa kalluagaasinnaasut, namminneq suliffeqarfittut sinniisoqarfii aqutigalugit tusarniassagaat ajunngitsumillu isumaqarlutik suleqatigissagaat, taakku kiffaanngissuseqarlutik siumoortumik paasissutissiissutigineqartuttullu akuersinertik nalunaarutigissammassuk.

Nalunaarummi taannaasumi artikel 32, imm. 2-mi takuneqarsinnaavoq, naalagaaffiit pingaartumik aatsitassanik ikummatissanillu, imermik pisussutinilluunniit allanik ineriartortitsinermut, atuinermut paaanermulluunniit atatillugu, suliniutinik qanorluunniit ittunik akuersissuteqannginnerminni, nunap inoqqaavi kalluagaasut, nunap ilaanik pigisamikkut, nunap immikkoortumikkut pisuussutigulluunniit allatigut kalluarneqartussat namminneq suliffeqarfittut sinniisoqarfii aqutigalugit tusarniassagaat.

Ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffiisa siuarsarneqarnissaat siunertaralugu – Naalackersuisunut inassuteqaatigaarput:

- Takornariartitsinermut akuersissuteqartarnissamut inatsit malillugu akuersissuteqarnermik aalajangiiniarluni suleriaatsimi innuttaasut najukkamilu akuutinneqarnissaat qulakkiissagaat, pingaartumik inatsit malillugu akuersissuteqannginnermi innuttaasut inuiaqatigiillu kalluugaasut tusarniarneqartarnissaasa piumasaqaatinngortinneratigut.
- Århusimi isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaannut atuutsinneqartariaqarnera pillugu Danmark oqaloqatigilissagaat.

6.5.2 ANGUSAQARFIULLUARTUMIK NAAMMAGITTAALLIORFISSAQARNEQ

TUNULIAQUT

Suliniutit angisuut pillugit inatsit assignagu aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsit aamma takornariartitsinermut akuersissuteqartarnissaq pillugu inatsit innuttaasut inuiaqatigiillu kalluugaasut naammagittaalliuuteqarsinnaanerat pillugu maleruagassanik imaqaanngillat.

Suliniutit angisuut pillugit inatsit malillugu oqartussat aalajangiineri Naalackersuisunut suliassiissutigineqarsinnaapput tulliuuttunit 1) aalajangiinnermi pineqartunit, 2) kimilluunniit, nammineerluni suliap aalajangiiffigineqarneranut tunngasumik soqutigisaqartumit, 3) sumiiffinni sulisitsisut peqatigiiffiinit aamma sulinermik inuussutissarsiuteqartut kattuffiinit, aamma 4) kalaallit peqatigiiffiinit aamma kattuffiinit, malittarisassatik naapertorlugit inuiaqatigiinni piujuaannartitsinermik tunngaveqartumik ingerlatsisoqarnissaanik, avatangiisit illersornerqarnissaannik imaluunniit inuit pisinnaatitaaffiiniq suliaqartuullutik soqutigisaqartunit.²¹⁰

Suliniutit angisuut pillugit inatsimmi ilanngullugu taaneqarpoq pingasuulluni isumaqatigiissutip pillugit isumaqatigiinngissutip Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivimmi siullersutut suliarineqartassasut.²¹¹ Pingasuulluni isumaqatigiissutip Namminersorlutik Oqartussat, pisortat oqartussaasuisa allat

kiisalu suliniummut piginneqatigiiffiit akornanni isumaqatigiissutit, ilaatigut sulinermut piunasaqaatinut, suliniummut pilersuinermut, ilanngullugit kalaallit sulisut ilinniartitaanerannut ilinniaqqinnerannullu tunngasut. Avatangiisinullit sulisorisanullu tunngasut, pingasuulluni isumaqatigiissutini toqqaannartumik taaneqanngitsut, eqqartuussivinnut assigisaanik apuussisinnaanersut inatsimmit erseqqinngilaq. Suliniutinik angisuunik pilersitsisoqassappat, taakkununga atatillugu avatangiisinut sulisoqarnermullu tunngatillugu inuit pisinnaatitaaffiit attuumassuteqartunik unammilligassaartoqalersinnaasoq isumaqartoqartariaqarpoq. Sulisut nunani allaneersut atugaannut erseqqinnerusut pillugit ataaniittoq takuuk. Unammilligassat taakku nakkutigineqarnissaannik iliuuseqarfiginissaannillu pingaarnertut siunertaqartumik maanna suliarinniffissaqartoqanngilaq.

INUIT PISINNAATITAFFIINIK ILLERSUINEQ

Nunat inoqqaavi pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaanni artikel 18-imi takuneqarsinnaavoq, nunat inoqqaavi pissutsit namminneq pisinnaatitaaffimminnik sunniuteqarsinnaasut pillugit aalajangiiniarnerni, sinniisut namminneq suleriaatsit naapertorlugit qinigaasut aqutugalugit peqataanissamut pisinnaatitaaffeqartut, soorlu aamma nunap inoqqaavisut aalajangiisartutut suliaqartitamik attatiinnarnissaannut ineriartortinnissaannullu pisinnaatitaaffeqartut. Qulaani taaneqareersutut nalunaarutip Kalaallit Nunaannut piviusunngortinnissaa Naalakkersuisut kissaatigaat.

Nalunaarummi assigisaani artikel 40-mi takuneqarsinnaavoq, nunat inoqqaavi naalagaaffinnut illuatungaasunullu allanut aqqiagiinngissutit isumaqatigiinngissutillu aqqiiviginerannut atatillugu, suleriaatsit unneqqarissut naammaginartullu aqutugalugit sukkasuumik aalajangiisoqarnissaanut pisinnaatitaaffeqartut, soorlu aamma namminneq inuttut ataasiakkaatut imaluunniit ataatsimoorlutik pisinnaatitaaffitik qanorluunniit ittumik kannguttaalliorfigineqartillugit inatsisitigut sakkussanik angusaqarfiulluartunik atugassaqartitaanissamut pisinnaatitaaffeqartut. Ilanngullugulu takuneqarsinnaavoq, taamatut aalajangiinermi nunat inoqqaavisa ileqqui, ileqqutoqaat, maleruagassaat kiisalu inatsiseqarnikkut periutsit aamma nunat tamalaat akornanni inuit pisinnaatitaaffii naammaginartumik eqqarsaatigineqassasut.

OECD (Aningaasaqarnikkut Suleqatigiinnermut Ineriartortitsinermullu Suleqatigiiffik) suliffeqarfinnut naalagaaffinni amerlasuuni atuuttunut maleruagassanik arlaqartunik suliaqareerpoq. Maleruagassat nunanit akuersissuteqartunit, suliffeqarfiit pineqartut suliffigisaannit imaluunniit

aallaavigisaannit suliffeqarfinnut naalagaaffinni amerlasuuni atuuttunut, suliffeqarfiit akisussaassuseqartumik pissusilersornissaat pillugu pituttuinngitsumik innersuussutaapput arlaqartut. Danmark maleruagassanut akuersinikuuvoq, tamatumalu kinguneranik isumaqatigiisummut immikkoortunik naalagaaffimmut atuuttunik taaneqartunik pilersitsinissamut pisussaaffeqalerpoq, taakkunatigut maleruagassat naalagaaffiup iluani siarsarnissaat piviusunngortinnissaallu sulissutigineqassallutik. Isumaqatigiisummut immikkoortutigit ilaatigut maleruagassanik ilisimanninnerup siaruaannissaa sulissutigineqassaaq, suliffeqarfiillu maleruagassanik unioqqutitsinera pillugu naammagittaalliuitit aalajangersimasut suliarineqartassallutik.

Maleruagassat atuutsinneqarsinnaanngitsut malikkumanerlugit suliffeqarfiit aallaavittut namminneq piumassutsiminnik toqqarsinnaavaat. Maleruagassanili pineqartut ilaat, aamma naalagaaffimmi inatsisinut nunallu tamalaat akornanni pisussaaffinnut ilaasinnaapput. Maleruagassat suliassaqarfiit arlaqartut iluini innersuussutinik imaqarput, taakkununga inuit pisinnaatitaaffii, avatangiisit, sulisut atugaat peqquserlullunilu akiliuteqartarnermik akiuineq ilaapput.

Isumaqatigiiffummut immikkoortuni naammagittaalliornermik suliat suliarineqarneranni suliffeqarfik maleruagassat malillugit peqataasinnaavoq. Suliffeqarfinni akisussaassusilimmik pissusilersorneq pillugu Isumaqatigiisitsiniarnermut naammagittaalliuteqarnermullu ingerlatsivik 1012-imi pilersinneqarpoq. Ingerlatsivik OECD-ip suliffeqarfinnut naalagaaffinni amerlasuuni atuuttunut maleruagassai pillugit danskit OECD-mi isumaqatigiisummut immikkoortorai. Suliffeqarfinni akisussaassusilimmik pissusilersorneq pillugu isumaqatigiisitsiniarnermut naammagittaalliuteqarnermullu ingerlatsivik pillugu inatsimmi § 13-imi²¹² oqaatigineqarpoq inatsit Kalaallit Nunaannut atuutinngitsaq, Kalaallit Nunaannili pissutsit pisariaqartitaannik allannguutitalerlugu kunngip peqqussutaatigut Kalaallit Nunaannut tamakkiisumik ilaannarkortumilluunniit atuutsinneqalersinnaasoq.

Ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffiisa siuarsarneqarnissaat siunertaralugu – Naalackersuisunut inassuteqaatigaarput:

- Innuttaasunut najukkamilu inuiaqatigiinnut suliniutinit aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsimmut aamma takornariartitsinermut akuersissuteqartarnissamut inatsimmut ilaasunit immikkut kallugaasunut tamanut angusaqarfiulluartumik naammagittaalliuuteqarfissaqarnissaannik qulakkeerineqqullugit.
- Suliffeqarfinni akisussaassusilimmik pissusilersorneq pillugu isumaqatigiissitsiniarnermut naammagittaalliuuteqarnermullu ingerlatsivik pillugu inatsisip Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalernissaa pillugu Danmark oqaloqatigilissagaat, Kalaallit Nunaannilu ilisimasat misilittakkallu akuutinneqarnissaasa qanoq ililluni qulakkeerineqarnissaat tamatumunnga atatillugu eqqarsaatigineqassagaat.

6.5.3 SULINIUTINI ANGISUUNI SULISUT NUNANIT ALLANEERSUT NUNAMI NIKISSINNAANERMUT KIFFAANNGISSUSEQARNERA

TUNULIAQUT

Suliniutip angisuup sanaartorneqarnissaanut Naalackersuisut akuersissuteqarnerminni, sulisut nunani allamiut nunami piffinni aalajangersimasuni sulinissaannik najugaqarnissaannillu piumasaqaatinik aalajangersaaniartut, kiisalu sulisut nunami piffinni taakkuni kisimiillutik najugaqarnissaannik aalajangersaaniartut taamanikkut Inuussutissarsiornermut Suliffeqarnermullu Naalackersuisoqarfiusup (maanna Inuussutissarsiornermut, Suliffeqarnermut Niuernernullu Naalackersuisoqarfik) paasissutissiissutigaa.²¹³ Naalackersuisut suliniummut piginneqatigiiffimmik, najukkamilu kommunimik pingasuulluni isumaqatigiissuteqarnerminni pissutsit taakku pillugit, sulisullu nunanit allaneersut pillugit pissutsit allat pillugit atugassarititaasunik erseqqinnerusunik aalajangersaaniarput.²¹⁴

INUIT PISINNAATITAFFIINIK ILLERSUINEQ

Kalaallit Nunaanni Inuussutissarsiornermut, Aatsitassanut Ikummatissanullu aamma Sulisoqarnermut Naalackersuisoqarfiup oqaaseqaatai tunngavigalugit, sulisut nunani allamiut nunami sumiiffinni kiffaanngissuseqarlutik

nikissinnaanermut pisinnaatitaaffiannik erseqqinnerusumik qulaajaasoqarsimanninnerna eqqarsarnartoqarpoq. Piffinni aalajangersimasuniinnissamik atugassarititaasut pissutsit aallaavigalugit sumulluunniit angalaarsinnaanermut sumiiffigisallu kiffaanngissuseqarluni toqqarsinnaaneranut pisinnaatitaaffimmik, innuttaasutut politikikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaannit aamma Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami isumaqatigiissummut protokolit sisamaannit illersugaasumik, annertuumik killiliinermik kinguneqarsinnaavoq.²¹⁵

Sulisulli nunani allamiut, inatsisit malillugit Kalaallit Nunaanniittut kiffaanngissuseqarlutik nikissinnaanernik killiliineq, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi kiffaanngissuseqarluni nikissinnaanermut akerliusariaqanngilaq.

Inuiaqatigiinni inuinnaat naalakkersuisooqataaffigisaanni, naalagaaffiup isumannaatsuunissaa imaluunniit tamat toqqissimanissaat, tamat torersumik pissusilersornerisa attatiinnarnissaat, pinerlunnerit pitsaaliorniarlugit, peqqissuseq imaluunniit kinguaassiuutitigut ileqqorissaarneq illersorniarlugit imaluunniit allat pisinnaatitaaffii kiffaanngissuseqarfiilu illersorniarlugit pisariaqartitamik inatsisaasumut tamanna naapertuuppat, pisinnaatitaaffik siullertut killilerneqarsinnaavoq (artikel 2, imm. 3). Appaattut killilersuinerit, inatsisitigut atuutsinneqalersut, inuiaqatigiinnilu inuinnaat naalakkersuisooqataaffigisaanni tamat ajunngitsumik atugaqarnissaannut iluaqutaasut tunngavigalugit, nunami piffinni immikkut ittuni pisinnaatitaaffiit killilersuiffigineqalersinnaapput (artikel 2, imm. 4).²¹⁶

Aammattaq innuttaasutut politikikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaat malillugu naalagaaffiup isumannaatsuunerata, tamat torersumik pissusilersornerisa, tamat peqqissusaasa imaluunniit kinguaassiuutitigut ileqqorissaarnerisa imaluunniit allat pisinnaatitaaffiisa kiffaanngissusiisalu illersornissaannut killiliinerit pisariaqartinneqarpata, pisinnaatitaaffik killilerneqarsinnaavoq.

Namminersorneq pillugu inatsit malillugu, Kalaallit Nunaanni inatsisit taakkulu allaffissornikkut ingerlannerisa nunat tamalaat akornanni pisussaaffinnut, naalagaaffiit innuttanut pisussaaffiinnut tunngatitillugu isumaqatigiissutinut kiisalu nunat tamalaat akornanni maleruagassanut allanut akerliunnginnissaasa qulakkeernissaat Namminersorlutik Oqartussat suliassaraat.²¹⁷ Tamanna naapertorlugu suliniutit angisuut pillugit inatsimmi erseqqissaatigineqarpoq,

sulisunut nunani allamiunut, suliniutip angisuup ingerlataanik suliarinnittussatut atorneqartunut atorfinitsitsinermi sulinermilu atugassarititaasut, Kalaallit Nunaanni inatsisitigut maleruagassanut atuuttunut, imaluunniit Kalaallit Nunaata nunat tamalaat akornanni pisussaaffiunut akerliussanngitsut.²¹⁸

Inuit pisinnaatitaaffiisa unioqqutinneqannginnissaasa qulakkeernissaat siunertaralugu – Naalakkersuisunut innersuussutigarpur:

- Suliniutip angisuup sanaartormik killiffiani sulisut nunani allamiut kiffaangissuseqarlutik nikissinnaanerisa inuit pisinnaatitaaffiitut killiliussat iluini killilersorneqarsinnaanerit qanoq aalajangersarneqassanersoq erseqqinnerusumik nalilersussagaat.

7 EQQARTUUNNEQARNEQ NAMMINEERSINNAAJUNNAARSITS INERLU NAAPERTUILLUARTUT

7.1 ATAATSIMUT ISIGALUGU²¹⁹

7.1.1 IMAI KILLILIUSSALLU

Naapertuilluartumik eqqartuunneqarsinnaatitaaneq tunngaviusumik pisinnaatitaaffiuvoq naalagaaffinni inatsisit tunngavigalugit naalackersugaasuni tamani atuuttoq inuttullu pisinnaatitaaffiulluni nalinginnaasoq. Tamannalu, allannguallaataasartut eqqaassanngikkaanni, inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutini innuttaasutut aammalu politikikkut pisinnaatitaaffinnut tunngasortaanni tamani atuuppoq.²²⁰

Pisinnaatitaaffiup kingunerisaanik kikkut tamarmik inatsisinut eqqartuussivinnullu assigiipput, suliassiissutini pillaatissartalinni, suliani saqitsaannermut tunngasuni, suliani eqqartuussisutigoortuni ilaagunik imaluunniit pasisaasunut, unnerluutigisaasunut eqqartuussassaasunulluunniit tunngagunik. Pisinnaatitaaffiutaaq tamatuma kinguneraa eqqartuussisutigit suliat saqitsaannermut tunngasut aamma suliassiissutit pillaatissartallit piffissap siumut killileriikkap iluani eqqartuussivimmut inatsisit tunngavigalugit pilersinneqarsimasumut piginnaasumut, namminersortumut illuinnaasiunngitsumullu tamanut ammasumik eqqartussinermi aalajangiiffiqeqarnissaat. Tamatuma saniatigit aamma inunnet pinerluuteqarsimasutut pasisanut unnerluutigisanulluunniit minnerpaaffissatut qulakkeerinninnerit arlalissuit atuupput.

Inuttut kiffaanngissuseq innuttaasut ataasiakkaat innarligassaangissusaannut aammalu naalagaaffimmit akuliuffigineratik akornusersorneqaratillu periarfissaminnik atuisinnaanerannut qularnaarivoq. Inuttut kiffaanngissutsip imarisaanut ilaavoq sumi najugaqarnissamut avatangiisiminullu nalinginnaasumik atassuteqarluni nikerarsinnaanissamut nammineq aalajangiisinnaaneq.

Inuilli ataasiakkaat kiffaanngissusaat killilersuiffiqeqartariaqalersarpoq inuiaqatigiinni inatsisit naapertorlugit torersumik ingerlatsiinnarnissaq anguniarlugu.

Namineersinnaajunnaarsitsinermi inuttut kiffaangissuseqarneq illersorneqartarpoq namineersinnaajunnaarsitsinerup killilersorneqarneratigut eqqartuussisutigut toqqissisimanartumik qulakkeerinninnerit iluanni inuiaqatigiinnilu pisariaqarluinnartumik aatsaat pisinnaatillugu. Tassungalu ilanngullugu qularnaarneqarpoq namineersinnaajunnaarsitsinerup sapinngisamik annikinnerpaamik inuup pisinnaatitaaffiitut allanut killiliisuunnginnissaa.

Kapitalimi uani eqqartorneqarput Kalaallit Nunaanni eqqartuunneqarnerup namineersinnaajunnaarsitsinerullu naapertuilluartumik ingerlanissaannut pisinnaatitaaffimmut atatillugit unammillernartut ilaat:

- Eqqartuussivinni piffissaq suliassanut atorneqartartoq
- Eqqartuussiveqarfinni inatsilerinermi piginnaasat
- Kalaallit Nunaanni oqaatsit eqqartuussisoqarnermut tunngasut
- Pissutsit isertitsivinnut tunngasut
- Pissutsit inissiisarfinnut tunngasut
- Tigummineqartussatut eqqartuussat

Aamma takuuk kapitali “Kommunini Namminersorlutillu Oqartussani inatsisitigut isumannaatsuuneq”, inatsisinut inatsisinillu atuutsitsinermut periarfissanik atuinissamut tunngasut ersernerluttut sammineqarnerat.

7.2 NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAACKUTAASUT²²¹

7.2.1 EQQARTUUNNEQARNERIT NAAPERTUILLUARTUT

FN’ip Nunarsuaq tamakkerlugu Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit nalunaarutaa tassaavoq inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit nunarsuarmi tamarmi ataatsimoorussamik sinaakkutaasoq. Nunarsuaq tamakkerlugu nalunaarut naapertorlugu kinaluunniit pisinnaatitaavoq naapertuilluartumik ammasumillu eqqartuussivimmi namminersortumi aammalu arlaannaannilluunniit illersuinngitsumi eqqartuunneqarnissamut, inuup taassuma pisinnaatitaaffii pisuusaffiilu pillugit aalajangiisoqassatillugu aammalu inummut tassunga unnerluussummut pinerluutillit suliarineqartarnerat naapertorlugu suliarineqartussamut sumulluunniit tunngatillugu. Taamatullu aamma nunarsuaq tamakkerlugu nalunaarutip kinguneraa kinaluunniit pillarneqaataasinnaasumik unnerluutigineqartoq pisuusuteqanngitsutut isigineqartussaataasoq, inuup taassuma pisuusuteqarnerata eqqartuussisoqarnikkut aalajangiiffigineqarnissaa pillugu inatsisit tungavigalugit aalajangiisoqarnissaata tungaanut. Suliap ingerlanneqarnerani inuk pineqartoq sunniuteqarluartumik naligisaminilli illersuisoqarnissamut pisinnaatitaavoq.²²²

FN’ip innuttaasunut naalakkersuinernullu tunngasunut pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutaa (ICCPR) naapertuilluartumik eqqartuussinissaq pillugu pisinnaatitaaffiup illersorneqarnissaanik sukumiinerumik imaqarpoq. ICCPR eqqartuussivinni naligiimmik pineqarnissamik tunngavik aammalu eqqartuussivimmi inatsisit tunngavigalugit pilersitami namminersortumi arlaannaannilluunniillu illersuisuunngitsumi suliat naapertuilluartumik tamanullu ammasumik misilinneqarnissaat aalajangersarneqarpoq. ICCPR’ip aamma aalajangersarpaa suliassiissutini pillaatissartalinni pineqartoq pinngitsuutitaassasoq pisuusuteqarnermi uppersarneqarnissaata tungaanut. Tamatuma saniatigut ICCPR imaqarpoq pillaatissat suliarineqarnissaannut minnerpaaffiliissutissatut qularnaarinnissutissanik ersarissunik: Pasilliutip imarisaa peqqutaalu pillugit ilisimatinneqarnissamik pisinnaatitaaffik, imminut illersornissamut piffissaqartitaallunilu periarfissaqarnissamut pisinnaatitaaffik, illersuisoqarnissamut pisinnaatitaaffik, ilisimannittoqarnissaanik pisinnaatitaaffik, oqalutseqarnissamut pisinnaatitaaffik kiisalu suliap imminut tunngasup pisariaqanngitsumik kinguarsarneqarani aalajangiiffigineqarnissaanut pisinnaatitaaffik. ICCPR aamma aalajangersagaqarpoq inuusuttut immikkut ittumik qajassuunneqarnissaannut tunngasunik, suliat pillaatissartallit pillugit maalaaruteqarnissamut periarfissat aammalu pillaatissartallit pillugit

eqqartuussinermi kukkusumik aalajangiinernut taarsiivigineqarnissat pillugit aammalu inuup pinerluut eqqartuunneqaatigeriikkani imaluunniit pinngitsuutitaaffigisimasani pillugu pillarneqarnissanut inerteqquteqarluni.²²³

Inuttut pisinnaatitaaffiit Europamiut pillugit isumaqatigiissutaat (EMRK) aamma naapertuilluartumik eqqartuunneqarnissamik pisinnaatitaaffimmik illersuivoq. Isumaqatigiissummi aalajangersagaq pingaarneq artikel 6-iuvoq, ataatsimut isigalugu ICCPR'ip illersuineranut assingusoq.

EMRK'mi artikel 6 ilaatigut aamma EMRK'mi artikel 5-imi nammineersinnaajunnaarsitsinermut, EMRK'mi artikel 7-imi pereersimasunut atuuttunik pillaasarnermut inatsiseqarnissamut inerteqqummut, EMRK'mi artikel 13 eqqartuussivitsigut atortussanik sunniutilinnik periarfissaqarnissamut kiisalu EMRK'mi protokolimi ilanngussami 7-imi artikel 2-4-mi suliassiissutinik pillaatissartalinnik suliassanngortitseqqissinnaanermut, suliassani pillaassutissartalinni kukkusumik eqqartuussaasimagaanni taarsiivigineqarsinnaanermut aamma pillaatissiinermi eqqartuussutip kiminga isiginiarneqassapput.

Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Eqqartuussiviat (EMD) EMRK'mi artikel 6-imut tunngasunik arlalippassuariarluni eqqartuussisarsimavoq. Eqqartuussinerit tamakku EMRK'mi artikel 6-ip qanoq annertutigisumik atorsinnaassuseqarneranik aalajangersaaqataapput pisinnaatitaaffinnillu sunniuteqarluartunik atorluarsinnaanermikkullu pingaaruteqartunik qulakkeerinneqataallutik. Eqqartuussinerik naapertuilluartunik eqqartuinermi EMD'mi periutsit naapertorlugit pingaaruteqarluinnartoq tassaavoq suliap ingerlanerani illuatungeriit naligiittussaanerannik tunngaveqarneq ("*equality of arms*").

Eqqartuussinerit naapertuilluartumik ingerlanissaannut pisinnaatitaaffik inatsisinik tunngaveqarnissamut attuumassuteqarluinnarpoq, tamatumalu kinguneranik akuliuttoqassappat tamanna inatsisinik tunngaveqartussaavoq. EMD'mit oqaatigineqarnikuvoq inatsisinik tunngaveqarnissamut piumasaqaatit marluusut: Siullermik eqqartuussiveqarnermut tunngasunik maleruagassaqartariaqarpoq, tassalu imaappoq inatsisit, nalunaarutit, allaffissornikkut maleruagassat il.il. tamanut ammasuusussaapput. Aappaattut eqqartuussiveqarnermi pissutsit siumut naatsorsorneqarsinnaassapput, tassa imaappoq inatsisit oqaasertaat ima erseqqitsigalutillu eqqorluartigissapput inuit taakkunannga eqqorneqartut malinninnissaminnut periarfissaqassallutik.²²⁴

7.2.2 NAMMINEERSINNAAJUNNAARSITSINEQ

FN'ip Nunarsuaq tamakkerlugu Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Nalunaarutaa naapertorlugu kinaluunniit inuuneqarnissamut, kiffaanngissuseqarnissamut inuttullu isumannaatsuunissamut pisinnaatitaaffeqarpoq. Kinaluunniit nalinginnaq parnaarunneqarsinnaanngilaq, tigummigallarneqarsinnaanani imaluunniit nunamit anisitaasinnaanani, aamma kinaluunniit killilersorneqarani tunngaviatigut sumulluunniit nikissinnaatitaavoq naalagaaffiillu ataasiakkaat iluini sumiluunniit najugaqarsinnaatitaalluni.²²⁵

ICCPR-imi naalagaaffiup nammineersinnaajunnaarsitsineranut nalimmassaatit sukumiisorujussuit allassimapput, taassumalu iluani aamma inunnik eqqartuussaasimanngitsunik eqqartuussaasimasunillu pinninnermut tunngasut aammalu inuusuttunut tunngasut ilaallutik. ICCPR naapertorlugu parnaarussanik pinninnissami anguniagaq pingaarnerpaaq tassaavoq parnaarussat pitsaanerulernissaat inuiaqatigiinnullu nalimmassarneqarnissaat. Isumaqatigiisummi aamma tunngavik pingaarluinnartoq erseqqissarneqarpoq, tassalu kikkulluunniit nammineersinnaajunnaarsitaasut naakkittartumik inuttullu inunnguuseralugu naleqassusaannik ataqqinnittumik pineqassasut.²²⁶

EMRK'imi artikel 5-imi kiffaanngissuseqarnissamut inuttullu isumannaatsuunissamut pisinnaatitaaffik eqqartorneqarpoq. Allaaserisami inuit ataasiakkaat naalagaaffimmit taassumaluunniit pisortaqarfiinit nalinginnaq nammineersinnaajunaarsitaanissaannik tunngaviulluinnartumik illersorneqarput. Tassani pineqarpoq pillaatissiilluni eqqartuussisaatsip iluani avataanilu nammineersinnaajunaarsitaasarneq. Nammineersinnaajunaarsitaaneq inatsisinik tunngavilimmik pissaguni nunap iluani maleruagassani inatsisitigut tunngavissaqartariaqarpoq, peruserlu inatsimmi allassimasoq naapertorlugu pissalluni (piginnaasat, piffissarititat assigisaallu pillugit maleruagassat pisortatigoortut).

Artikel 5-imi nammineersinnaajunaarsitsinissamut tunngavilersuutaasinnaasut allattorsimapput. Pillaatissiilluni eqqartuussisaatsimi tamakku tassaasinnaapput parnaarussilluni pillaanermut, tigusarinninnermut aammalu pinerluuteqarsimasutut pasineqarluni naammineersinnaajunaarsitaanermut tunngasut. Pillaatissiilluni eqqartuussisaatsip avataaniittut eqqarsaatigalugit inuit tarnimikkut nappaatillit imaluunniit imigassamik ikiaroonartumillu atonerluisut nammineersinnaajunaarsitaasinnaapput tamanna nunami innuttaaffianni inatsisitigut tunngavissaqarpat. Tamanna pisinnaavoq tamat isumannaannissaat imaluunniit inuup pineqartup nammineq isumannaannissaa apeqqutaatinnagu. Meeqqat inuusuttullu nammineersinnaajunnaarsinneqarsinnaapput tunngavilersuutit perorsagaanermut tunngasut aallaavigalugit, tamanna pippat inatsisinik tunngaveqarluni aalajangiisoqareerneratigut, soorlu

pinngitsaaliisummik inissiiniklut. Kialuunniit nammineersinnaajunnaarsitaasup nammineersinnaajunnaarsitaanini inatsisit naapertorlugit pisimanersoq eqqartuussivitsigut misilitsissinnaavaa. Aamma tamanna atuuppoq inunnut allaffissornikkut nammineersinnaajunnaarsitaasimasunut. Inuit pinerlunnermik paasinaasoqarneranut atatillugu nammineersinnaajunnaarsitaasut immikkut annertusisamik eqqartuussivimmit sillimaffigineqartussaapput. Nammineersinnaajunnaarsitsineq eqqartuussisumit misilinneqassaaq suliassiissullu pillaatissartalik aalajangiiffigineqassaaq piffissap naapertuilluartup iluani. Piumasaqaatit taakku naammassineqarsimanngippata, inuk iperarneqassaaq. Inuk EMRK'mi artikel 5-imi malittarisanut akerliusumik Nammineersinnaajunnaarsitaasimasoq taarsiivigineqarnissaminut pisinnaatitaavoq.

Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Eqqartuussiviata (EMD) ataatsimut isigalugu pingaartippaa naalagaaffiit ataasiakkaat inatsisitigut maleruagassaasa pissarsiariuminartuunissaat, erseqqissuullutik eqqorluartuulutillu, aammalu inatsiseqarnerup siumut naatsorsoruminartuunissaa. Tamatuma saniatigut nammineersinnaajunnaarsitsinissaq aatsaat pisariaqavitsillugu atsikkutigiimmillu pisassaaq, aatsaallu naapertuilluartutut isigineqarsinnaalluni pineqaatissiissutissat sakkukinnerusut isumaliutigineqarsimappata naammaginangitsutullu isigineqarlutik, soorlutaaq nammineersinnaajunnaarsitsineq eqqartuussivinnut piffissaq naapertuilluartoq ingerleeraangat saqqummiunneqartassasoq.

FN'ip naalliutsitsineq allatullu naakkittaatumik inunnullu naleqqutinngitsumik nikassarpassisumillu pinnittarneq imaluunniit pillaaarneq akiorniarlugit isumaqatigiissutaa (FN's Torturkonvention) aamma EMRK taamatut pinnittarnernut illersuummik imaqarpoq. Isumaqatigiissutit taakku marluk nammineersinnaajunnaarsitsinermik tamatumalu qanoq atortinneqarnera pillugu nalilersuinernut pingaaruteqarsinnaapput.

FN'ip naalliutsitsineq allatullu naakkittaatumik inunnullu naleqqutinngitsumik nikassarpassisumillu pinnittarneq imaluunniit pillaaarneq akiorniarlugit ataatsimiitaliaa (FN's Torturkomité) naalagaaffiit FN'ip Naalliutsitsinermut isumaqatigiissutaanik atuutsitsinerannik nakkutilliisuvoq.

Naakkittaatumik inunnullu naleqqutinngitsumik nikassarpassisumillu pinnittarneq pillaaarnerlu pitsaaliorniarlugit Isumaqatigiissut (Europarådets Torturkonvention) Europarådimit akuersissutigineqarnikuvoq. FN-imisulli aamma Europarådip ataani ataatsimiititaqarpoq, naakkittaatumik inunnullu naleqqutinngitsumik nikassarpassisumillu pinnittarneq pillaaarnerlu pitsaaliorniarlugit Europamiut ataatsimiititaannik (Europarådets Torturkomité).

Ataatsimiititat nakkutigisaraat nammineersinnaajunnaarsitsinerit qanoq ingerlanneqartarnersut inuttut pisinnaatitaaffinnut ileqqunullu naleqqiullugit. Europarådip Naalliutsitsineq pillugu ataatsimiititaata akuttusinani nunani Europarådimit ilaasortani parnaarussiviit, isertitsiviit assigisaallu sukumiisumik misissuiffigiartortarpai qaquguluunniillu nakkutilliivinnut taakkununga isersinnaatitaalluni. FN'ip Europarådillu naalliutsitsisarnermut ataatsimiititai pingaarnertut pitsaaliuinnermut atuupput, isornartorsiuisinnaallutik pitsangorsaatissanillu siunnersuuteqarsinnaallutik. EMD'p nalilersuinermini pingaartillugit eqqaasarpai ataatsimiititat pulaarsimanersut aammalu pissutsinut isorineqarsimasinnaasunut naalagaaffik aaqqiissuteqarsimanersoq.

7.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTIT

7.3.1 EQQARTUUNNEQARNEQ NAAPERTUILLUARTOQ

Inatsisit tunngaviusut assigiinngitsunik aalajangersagaqarput naapertuilluartumik eqqartuunneqarsinnaatitaanermut pingaarutilinnik. Siullermik inatsisini tunngaviusuni aalajangersarneqarpoq eqqartuussiviit naalackersuisunut Folketingimullu atassuteqanngitsuusut.²²⁷ Tamatuma saniatigut inatsisini tunngaviusuni allassimavoq suliassat eqqartuussisutigoortut sapinngisamik annertunarpaamik oqalulluni tamanullu ammasumik ingerlanneqartassasut, soorluttaaq suliassiissutit pillaatissartallit ilaanni eqqartuussisunik inuinnaasunik peqataasooqartassasoq.²²⁸

Tunngaviulluinnartumik inatsisit tunngaviusut imaraat – namminersorluni oqartussaaneermut inatsisit tapertaligaannik²²⁹ – naalagaaffinni inatsisit tunngavigalugit naalackersugaasuni qitiusoq, tassalu naalagaaffimmi pissaanerup naalagaaffiup aaqqiissuussaaneerani assigiinngitsunut aggorsimanissaa.

Kalaallit Nunaannut atatillugu tamatuma kinguneraa naalagaaffimmi pissaanerit ataasiakkaat tamarmik immikkut killilikkanik pisinnaatitaanerit, aammalu arlaannaasaluunniit pisinnaatitaanerit tamakkiisut kisimiilluni pigingilai.²³⁰ Inatsisiliorneq Inatsisartuniippoq suliassa qarfiillu suli tiguneqanngitsut Folketingimiipput qallunaallu naalackersuisuniillutik. Inatsisunik atortitsineq Naalackersuisuniippoq suliassa qarfiillu suli tiguneqanngitsut qallunaat naalackersuisuniillutik. Eqqartuussisoqarneq eqqartuussivinniippoq. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviit allaffissornikkut Danmarkimi Eqqartuussivinnut ilaapput.

Kalaallit Nunaanni naapertuilluartumik eqqartuunneqarnissamut inatsisitigut sinaakkutit Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimut inatsimmi nassaassaapput.²³¹

Ilaatigut Kalaallit Nunaata siammasinnipilorujussuata innuttaasullu ikittuinnaanerisa kingunerisaannik Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimut inatsimmi eqqartuussisut inuinaust tunngaviupput. Taamaattumik kalaallit eqqartuussivii ima aqqissuussaapput, eqqartuussisut inuinnaasut najukkani eqqartuussivinniittut ukiuni marlunni kredsdommeritut ilinniartitaanermik naammassinnissimasut.²³² Kalallit Nunaanni Eqqartuussivinni aammalu Nunatta Eqqartuussisuuneqarfiani eqqartuussisut inatsisilerituujupput.

7.3.2 NAMMINEERSINNAAJUNNAARSITSINEQ

Inatsisit tunngaviusut inuttut nammineersinnaaneq illersugaraat ilaatigullu erseqqissarlugu nammineersinnaajunaarsitsineq aatsaat pisinnaasoq tamanna inatsisitigut tunngavissaqarpat. Kinaluunniit tigusaasoq eqqartuussisumut sassartinneqassaaq nal. akunneri 24 qaangiutsinnagit eqqartuussisullu aalajangiinera eqqartuussivimmu qaffasinnerusumut ingerlateqqinneqarsinnaavoq. Inatsisittaaq tunngaviusut aalajangissavaat nammineersinnaajunaarsitsineq eqqartuussisussaataasunit aalajangigaasimanngitsoq eqqartuussisunut nalinginnaasunut eqqartuussisutulluunniit oqartussaasunut allanut saqqummiunneqassasoq.²³³

Nammineersinnaajunaarsitsinissamut tunngaviit inatsisiniipput tassunga tunngasunik nalimmassaanermi atorineqartartuni. Taamaalilluni Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimut inatsit taannaavoq tigusarinninnissaq tigummigallagaqarnissarlu pillugit maleruagassanik ersarinnerusunik aalajangersaasusaaq. Inissiinissamut tunngaviit ersarinnerusut Kalaallit Nunaanni pinerluttulerineri inatsimmiippu²³⁴ nalunaarutinilu inatsit naapertorlugu akuerineqarsimasuni.²³⁵

Tamatigut piunasaqaataavoq nammineersinnaajunaarsitsineq atsikkutigiittumik allatullu ajornaraangat aatsaat pisassasoq. Taamaaliornermut sanilliullugu qinigassaq alla pisortanit kiffaanngissusiiaasunit ataavartumik nalilersorneqartassaaq. Tamatuma saniatigut aamma nammineersinnaajunaarsitsinerup atuutsiinnarneqarnissaanut tunngavissat attatiinnarneqassanersut eqqartuussivimmi misilinneqartuassapput.

Kalaallit Nunaanni pinerluttulerineri inatsimmi iluuseqartoq aallaavigineqartarpoq, tassanilu inuup innuttaasunut ilaalerseqqinnissaa pinerluummit imminermit qitiutinneqarneruvoq. Taamaattorli Kalaallit Nunaanni eqqartuussivinni pinerluutaasimasup qanoq innera annertusiartuaartumik apeqqutaatinneqaleriartorsimavoq, taamaalillutillu pineqaatissiissutit aalajangerneqarnerani naligiinnissamik siumullu naatsorsorneqarsinnaanermik tunngaviit ersarissinerullutik.²³⁶ Taamaattumik pineqaatissiissummik aalajangiineq annertussusiliinerlu pisassaaq inatsisinik unioqqutitsinerup qanoq

sakkortutiginera eqqarsaatigalugu, tamatumani ilanngullugu inuiaqatigiit iliuserineqarsimasumut qanoq akiuserusutsiginerat aammalu pinerluttup inuttut atugai.²³⁷ Mianersoqqussutiniit akiliisitsissutitut aamma inissiisarfimmi tigummineqartussatulluunniit inissinneqarnermut pineqaatissiisoqartassaaq, kingulleq taaneqartoq pineqaatissiinerni sakkortunersaalluni.²³⁸

Kalaallit Nunaanni isertitsivinni isertitat nunanut avannarlernut allanut sanilliullugit amerlaneroqaat. Kalaallit Nunaanni isertitat 2016-imi innuttaasut 100.000-iugaangata 208-sarput, Danmarkimi 61-iusut.²³⁹ Taakku saniatigut kalaallit Danmarkimi Herstedvesterip Parnaarussiviani tigummineqartussatut eqqartuunneqarsimasut ilanngunneqassapput. Parnaarussivik taanna Herstedvesterimi Isertitsivittut siornatigut taagorneqarpoq.

7.4 INUTTUT PISINNAATITAAFFITSIGUT INERIARTORNEQ

Ukiuni kingulliunerusuni naapertuilluartumik eqqartuunneqarnermut nammineersinnaajunnaarsitaanermullu tunngasut pisoqarfiungaatsiarsimapput:

- 2012-imi Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarfiit 18-iusimasut kattussuunneqarput sisamaannangortillugit Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermut Siunnersuisoqatigiit siunnersuussinerisigut. Tamanna pivoq ilaatigut eqqartuussisunik ivertissuillunilu atorfeqareersumik tigumminniinnarnissaq anguniarlugu aammalu kredsdommerit misilittakkaminnik annertunerusumik paarlaasseqatigiittarsinnaanerat allaffissornikkullu amerlanerusunik sullitaqarluni ingerlatsinerup pitsaaqutissartaanik iluaquteqarnerunissaq qulakkearniarlugu.²⁴⁰
- Suliat piffissami sivisuumi ingerlanneqartarnerat suliassallu eqqartuussivinni amerlavallaalernerat pissutigalugit 2013-2014'imi immikkut aningaasartuutissat 20 mio. koruunit akuersissutigineqarput, qallunaat eqqartuussivinni inatsisilerituut ukiut pingasut ingerlaneranni Kalaallit Nunaanni angalallutik suliassat nukinginnartut tamakku suliariartorsinnaaniassammatigit.²⁴¹ Taamaalillutillu eqqartuussivinni suliassat nukinginnartut 2013-imi juulimi 8.000-it missaanniittut maajimi 2016-imi 2.400-t missaanniilersimapput.²⁴²
- Eqqartuussiviit suliassaataasa amerlavallaarnerat allannngortittariaqartoq nassuerutigiutigalugu Kalaallit Nunaanni eqqartuusseriaatsimut inatsit 2014-imi allannngortinneqarpoq. Taamaalillutillu suliassat saqitsaannermut tunngasut, amerlasuutigut inatsisitigut pisariusumik suliassartaqartartut, eqqartuussivinniit Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivimmuut nuunneqarlutik.²⁴³

- Eqqartuusseriaatsimut inatsimmi allannguut pingaarutilik, 2010-miit atuutilersoq, tassaavoq eqqartuussisut piffissaq tamakkiisoq suliffilittut atorfinitsinneqarnerat kredsdommeritullu ilinniartitaanermik immikkut ittumik ilinniartussaallutik. Ilinniartitaanerup imarisassaatur piumasaqaatit 2014-imi aalajangiunneqarput.²⁴⁴ Taamaattorli kredsdommerinngortussanik piginnaaneqarluartunik naammattunik atorfinitsitsiniarneq atorfeqareersunillu tigumminiinnarniarneq suli maannamut unammillernartuupput.²⁴⁵
- Inatsiseqarnermut ministerip naatsorsuutigaa illersuisutut ilinniartitaaneq kalaallillu illersuisut amerlanerpaatigut inuinnaasut ilinniaqqissinnaanerit pillugu 2016-ip ukiaani nalunaarummik saqqummiussaqaassalluni. Inatsiseqarnermut ministeri tassunga atatillugu nalunaarpoq nuna tamakkerlugu illersuisutut atorfik allagarsiissutigineqarumaartoq nalunaarut saqqummiunneqareeripat.²⁴⁶ Nuna tamakkerlugu illersuisutut atorfiup sivisuumik utaaqqineqarsimasup atuutilerneratigut illersuisut piginnaasaasa annertusarneqarnissaat naatsorsuutigineqarpoq.
- Pinerluttunik Isumaginnittoqarfiup naatsorsuutigaa isertitsivissaq nutaaq Nuummi ammarneqassasoq 2018-imi. Isertitsivik ukiuni arlaqalersuni sanaartorneqartoq ilaatigut aamma isertitsivimmi matoqqasumiittussatut eqqartuunneqarsimasunut inissaqartitsissaaq.²⁴⁷ Tamatuma kingunerissavaa eqqartuussat Danmarkimi Herstedvesterip Parnaarussivianiittariaarunnissaat, parnaarussanut qanorluunniit pineqaatissinneqarsimasunut Kalaallit Nunaanni inissaqartitsisoqalissamat. Tamatumali akerlianik aamma aporfissanik nutaanik pilersoqarsinnaavoq, ilaatigut isertitat pisariaqartitsisut naammaginantumik tarnit nakorsaannit katsorsarneqarsinnaanerannut tunngasut eqqarsaatigalugit.²⁴⁸

7.5 KALAALLIT NUNAANNI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT UKUNANI NAKUSSASSARNEQARSINNAAPPUT

7.5.1 EQQARTUUSSIVINNI PIFFISSAQ SULIASSANUT ATORNEQARTARTOQ NAKKUTIGINEQARTUARTARIAQARPOQ

TUNULEQUTAASUT

Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermut Siunnersuisoqatigiit siunnersuutaat tunngavigalugu naalakkersuisut 2013-imi novembarimi aalajangerput 20 mio. kruunit immikkoortinneqassasut ukiut pingasut ingerlaneranni ilaatigut suligasuartussanik pilersitsinissamat atugassat. Taakku suliassat saqitsaannernut pinerlunnernullu tunngasut Kalaallit Nunaanni eqqartuussivinni eqiterutiinnalersimasut annikillisaavigisussaavaat.²⁴⁹ Tassunga ilutigitillugu

Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimut inatsimmi aalajangersarneqarpoq qallunaat eqqartuussivinni inatsisilerituut Kalaallit Nunaanni eqqartuussivinni eqqartuussisuugallarsinnaasut.

Eqqartuussisaatsimut inatsisip 2014-imi allanngortinneqarnerata ilaatigut kinguneraa suliassat aalajangersimasut assigiinngitsut, siornatigut eqqartuussivinnut atasimasut (taakkunanilu eqqartuussisunit inuinnaasunit sularineqartartut), Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivimmut nuunneqarnerat (tassani eqqartuussisunit inatsisilerituunit sularineqartalerlutik). Tamakku ilagaat suliassat saqitsaannernut tunngasut, suliassanik allaffissornikkut nammineersinnaajunnaarsitsinermut tunngasunik misiliinermut tunngasut, suliassat akuersinertaqanngitsumik meeravissiarternermut tunngasut, suliassat inerteqqutinut, isertitsivinnut tunngasut il.il.²⁵⁰

Taamaalillutik eqqartuussiviit pingaarnertut suliassarilerpaat pinerlunnernut, ilaqutariinnut inatsisinut tunngasut, ataataassarsiuinernut tunngasut pigisanillu agguaassisarnernut tunngasut. Allannguutissatut siunnersuutip oqaaseqaatitaanni ilaatigut allassimavoq aaqqissuussineq qulakkeerinneqataassasoq suliassat assigiinngiiaartut sullissinikkut pitsaassuseq pisariaqartinneqartoq sularinerannullu piffissaq naapertuilluartoq atorlugit sularineqartalernissaannut.²⁵¹

Inuit inatsisilerinermi bachelorinnngorsimasut nalilersuifigilluarneqareerlutik eqqartuussisunngortinneqarsinnaapput kresdommeritullu ilinniartariaqaratik. Tassunga atatillugu piumasaqaataavoq pineqartoq sumiiffimmi qqartuussiveqarfiusumi pissutsinik ilisimasaqassasoq.²⁵²

Eqqartuussivinnut aqutsisoqarfiup 2015-imi nalunaarutigaa suliassat saqitsaannernut tunngasut sularineqarneranni piffissaq atorneqartartoq annikilliaruaartoq, suliassarpassuillu eqiterussimasut akiorniarlugit suliniarneq pilersaarutit malillugit ingerlasoq 2016-imilu naammassisimanissaa naatsorsuutigineqarluni.²⁵³

Sulialli sularineqartarnerisa sivilissusaat Kalaallit Nunaanni Landsrettimi taamatuttaaq ajornartorsiutaapput. Suliat 2015-imi amerleriarnert landsrettip takusinnaavaa. Landsdommeri Kalaallit Nunaanni Landsrettimik atuisunut januarimi 2016-imi allagaqarpoq, landsretti "imatut inissisimalersoq suliat assigiinngiiaartut ilaanni piffissaq sularinnittarfiusoq siviluallaalersoq". Landsdommerip oqaatigaa pinerluttulerinermi suliassat salliutinneqassasut, taakku tullerissallugit angajoqqaatut oqartussaassuseqarnermik meeqqanillu peqateqartarnermik suliat, pinerluffigineqartut pillugit sulia kingulliullutillu inuiannaat saqitsaannernanni suliat. Allakkami ersippoq februarip 2016

qiteqqunnerata tungaanut pinerluttulerinermi suliat suliarineqartut amerlasuut naammassineqarnissaat ilimagineqartut. Piffissami tassani aamma ilimagineqarpoq pinerluttulerinermi suliat utaaqqissunneqartut suliarineqarnissaat piffissalernerqassasoq. Landsdommerip allakkami innersuussutigaa suliat ingerlasut pillugit apeqquutilliisinaanerit martsip qaammataata naaneranut utaaqqissunneqaqqullugit.²⁵⁴ Allakkami uppersarsarneqarpoq suliat naammassineqarnissaat Kalaallit Nunaata Landsrettiani annertuumik ajornartorsiutaasoq.

INUTTUT PISINNAATITAAFFIISA ILLERSORNEQARNERI

ICCPR'mi artikel 14, imm. 3, litra c, malillugu kialuunniit pillaatississutaasinnaasumik unnerluutigineqartup pisinnaatitaaffigaa suliassap imminut tunngasup pisariaqanngitsumik sivitsorsaavigineqarani aalajangiiffigineqarnissaa.

Suliassap imminut tunngasup piffissap naapertuilluartumik killilikkap iluani suliarineqarnissaanut pisinnaatitaaffik aamattaaq EMRK'mi artikel 6-imit illersorneqarpoq. Aalajangersagaq taanna artikel 13-imi eqqartuussinermi atortussanut sunniuteqarluartunut tunngasumut atalluinnarpoq.

Europamiut Inuttut Pisinnaatitaaffiit pillugit Eqqartuussiviata (EMD) suleriaasia naapertorlugu aalajangersakkami tassani anguniagaavoq inatsiseqarnikkut aaqqissuussinerup sunniuteqarluarneranik uppersassuseqarneranillu qularnaarinninnissaq.²⁵⁵ Nalilersorluagassaavoq aalajangerneq ilumut piffissap naapertuilluartup iluani pisimanersoq. Nalilersuinermi ilaatigut apeqqutaatinneqassaaq suliassap qanoq pisariutiginera, sullitap pissusilersuutaa aamma oqartussaasut pissusilersuutaat.²⁵⁶

Nunami namminermi killissarititaasoq eqquutsinneqanngippat pinngitsoorani imaattariaqanngilaq EMRK'mi artikel 6 eqquutsinneqarsimanngitsoq. Tamannaimikkut naliliiffigineqassaaq.²⁵⁷ Suliani sullitamut annertuumik sunniuteqartuni, sullitap pisinnaatitaaffigaa suliap piaartumik naammassineqarnissaa. Naak pisariussuseq apeqqutaasinnaagaluartoq, taamaattoq suliassap pisariussusia immini suliap piffissami sivisoorujussuarmi ingerlanneqarnissaanut napertuunnerulersitsisinnanngilaq. Taamatuttaaq piffissat susoqarfiunngitsut amerlanertigut aamma naapertuunnerulersitsisinnanngillat.²⁵⁸

Eqqartuussiviit suliassaasa amerlavallaarnerat nukissatigut ajornartorsitilik ilalik aamma aallaavimmigut suliassap siviluallaamik ingerlanneqarneranut aamma naapertuunnerulersitsisinnngilaq. Piumasaqaataavoq inatsisitigut aaqqissuussineq ima aaqqissuussaassasoq pisinnaatitaaffiit isumaqatigiisummiittut

malinneqarsinnaassallutik. Taamaattumik suliassat amerlavallaalersut ikilisarniarlugit naalagaaffik pinngitsoorani qanoq iliuseqartussaavoq, taamaangippat akisussaatinneqarsinnaagami.²⁵⁹

Tamanna tunulequtaralugu pingaaruteqarpoq kredsdommerinngortussanik piginnaaneqarluartunik atorfinitsitsisarnissaq, Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviit ungasinnerusoq isigalugu suliassanippallaannginniassamata.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit inassuteqaatigaarput

- Eqqartuussivinnik Aqutsiveqarfik Kalaallit Nunaanni Landsretti suleqatigalugu kredsrettini naammassisaqarsinnaassutsip naammattuunissaa, kredsrettini suliassat sularineqanngitsut amerlavallaaleqqinnginnissaat qulakkiissagaat.
- Eqqartuussivinnik Aqutsiveqarfik Kalaallit Nunaanni Landsretti suleqatigalugu suliassat piffissami naleqquttumi sularineqartarnissaannut Kalaallit Nunaanni Landsretti naammassisaqarsinnaassutsip naammattunissaa qulakkiissagaat.

7.5.2 ILLERSUISUT INATSISILERINERMUT TUNNGASUTIGUT PIGINNAASAAT

TUNULIAQUTAASOQ

Piffissap eqqartuussivinni suliassanut atorneqartartup ukkatariuarneqarnissaa pillugu matuma siuliani sammisamut atatillugu apeqqutigineqarsinnaavoq suliassani pinerlunnernut tunngasuni inuinnaasunik illersuisoqartarneq naammalinnginnersoq.

Inatsisitigut aqqissuussinermi suliani pinerlunnermut tunngasuni illersuisoqartarneq atugaavoq (sulianilu saqitsaannermut tunngasuni eqqartuussinermi fuldmægtiginik atuneq) amerlasuutigut inuinnaasunik, tassa imaappoq inunnik inatsisilerinermi soraarummeersimangitsunik. Tamanna ilaatigut peqquteqarpoq illoqarfinni ataasiakkaani inatsisilerinermut tunngasunik ilinniagalinnik ikiortissaasuanerujussuaq. Kinaluunniit inuk tusaamanerlugaanngitsoq inersimasoq, 18-inik ukioqalereersimasoq, Kalaallit

Nunaanni Eqqartuussivinni eqqartuussisuusumit illersuisunngortinneqarsinnaavoq.²⁶⁰

Inuinnarnik illersuisoqarnermut tunngasoq isornartorsiorneqartarpoq. Isorinninnermi oqartoqartarpoq inuinnarnik illersuisoqarneq inuiaqatigiinni nutaaliaasuni inatsisitigut isumannaatsuunissamut tunngatillugu illersorneqarsinnaanngitsoq EMRK-llu artikel 6-imi sunniuteqarluartumik illersuisoqarnissamik piumasaqaammut akerliusoq.²⁶¹

Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimut inatsisip § 70-ia naapertorlugu inatsiseqarnermut ministeri toqqaasinnaatitaavoq nuna tamakkerlugu illersuisumik, pisortani atorfilimmik namminersortumilluunniit, Kalaallit Nunaanni illersuisut ilinniartitaanerannik siunnersorneqartarnerannillu suliaqartussamik. Nuna tamakkerlugu illersuisumik atorfinitsitsinikkut inatsisitigut isumannaassuseq nakussassarniarneqarpoq aammalu illersuisoqarnerup Kalaallit Nunaanni unnerluussisussaataasutulli suliatut qaffaavigineqarneranik kinguneqarsinnaalluni. Tamatumuuna naligiinnissamik 'equality of arms' piumasaqaat qulakkiilertorneqarnerusinnaavoq. Inatsiseqarnermut ministereqarfimmit nalunaarutigineqareerpoq naatsorsuutigineqartoq nuna tamakkerlugu illersuisussatut atorfik 2016-imi ukiakkut allagarsiunneqarumaartoq.²⁶²

INUTTUT PISINNAATITAAFFIUP ILLERSORNEQARNERA

Illersuisoqarsinnaatitaanermi tunngaviuvoq ICCPR'imi artikel 14. imm. 3, litra d.

EMRK'mi artikel 6-imi ilaatigut piumasaqataavoq eqqartuussiviit illersuisoqarnerullu sunniuteqarluartumik sulinissaat. Artikel 6-imi eqqartuussivinni piginnaasanut piumasaqaatit allassimapput aammalu tunngavilersuutit inatsilerinermi attanneqarsinnaanissaat piumasaqataalluni.²⁶³ Inuit ataasiakkaat sunniutilimmik naapertuilluartumillu eqqartuussivitsigut misilinneqarnissaat qulakkeerniarlugu pisariaqarpoq eqqartuussiviit naammattumik piginnaasaqarlutillu nukissaqarnissaat.

Kinaluunniit illersorneqarnissamut pisinnaatitaavoq, nammineq inuttut illersorluni imaluunniit illersorteqarluni ilaatigut EMRK'mi artikel 6, imm. 3, litra c tunngavigalugu. Pisinnaatitaaffiup taassuma kinguneraa illersorneqartussap illersorneqarnissami piareersarnissanut piffissaqartitaallunilu periarfissaqartitaanissaa (litra b).

Artikel 6-ip kinguneraa illuatungeriit naligiinnissaannik (equality of arms) piumasaqaat. Tamatuma kinguneranik illuatungeriit aappaat suliamik saqqummiussinermini akerlerminit ajornerusumik atugaqaqusaanngilaq.²⁶⁴

Nalilersuinermi aalajangiisuusaaq illuatungeriit qanorpiaq inissisimanerat, imaangitsoq maleruagassat qanoq ilusilersugaanersut. Unnerluutigineqartup illersuisumit sunniuteqarluartumik illersorneqarnissaanik piumasaqarnerup kinguneraa naalagaaffiup pisuni aalajangersimasuni akisussaatinneqarsinnaanera, illersuineq naammaginatsumik sunniuteqartutut isigineqarsinnaanngippat.²⁶⁵

Kikkut illersuisutut atulersinnaanersut naalagaaffimmit erseqqinnerusumik malittarisassiuunneqarsinnaavoq, illersuisunngornissamulli aammalu naligiinnissamut (equality of arms) piumasaqaatit ilanngullugit eqqartorneqartariaqarput inuinnarnik illersuisoqarneq inuttut pisinnaatitaaffinnut naleqqunnersoq nalilersorneqalerpat.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffiik siuarsaanissamut atatillugu inassuteqaatigaarput

- Inatsiseqarnermut ministeriaqarfik naatsorsuutigineqartutut 2016-imi tamanut saqqummiunneqartumik allagarseereeruni sapinngisamik piaarnerpaamik nuna tamakkerlugu illersuisumik toqqaassasoq illersuisut ilinniartitaanerat ilinniaqqinnissaallu qulakkeerniarlugit.
- Inatsiseqarnermut ministeriaqarfiup Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarfik qinnuigissavaa ukiut tulliuuttut marluk-pingasut iluini isumaliutigissagaa, Kalaallit Nunaanni eqqartuussivinni suliaassat pinerlunnernut tunngasut suliarineqartarnerat inuiaqatigiinni ineriartorneq eqqarsaatigalugu inuinnaat illersuisutut atorfillit atorlugit isumagineqartuassanersoq.

7.5.3 KALAALLIT NUNAANNI OQAATSIT INATSISILERINERMI ATORNEQARTARTUT

TUNULIAQUTAASOQ

Namminersornermut Inatsimmi § 20 naapertorlugu kalaallisut oqaatsit Kalaallit Nunaanni oqaasiupput pisortatigoortut. Kalaallit oqaasiini sumiorpalussutsit pingaarnerit pingasuupput. Tassaapput Avanersuarnermi, Tunumi Kitaanilu sumiorpalussutsit.²⁶⁶

Taamaattorli qallunaat oqaasii, kalaallisut oqaatsit ilanngullugit, eqqartuussinermi oqaasiupput Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimut inatsimmi § 95 naapertorlugu. Eqqartuussiviup aalajangertarpaa eqqartuussineq kalaallisut qallunaatulluunniit ingerlanneqassanersoq. Eqqartuussisut suliameq illuatungeriit oqaatsit atorineqartut paasisinnaanngippatigit nutserisoq nutserissaq. Tassunga atatillugu Kalaallit Nunaanni sumiorpalussutsit assigiinngitsuunerisa eqqumaffigissallugu pingaaruteqarpoq, tassa taakku assigiinngitsuummata.

2008-mi Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik aqqissuussiveqarnermik aqqissuusseqqinnermut atatillugu erseqqissarneqarpoq allakkiat eqqartuussinernut tunngasut arlallit kalaallisut nutserneqassasut,²⁶⁷ eqqaaneqanngilarli allakkiat sorliit pineqarnersut, oqartussallu sorliit nutserneqarnissaannut akisussaasuusanersut. Eqqartuussinikkut pissutsit ullumikkutut itsillugit, oqartussani, tamakkulu ataanni unnerluussinermi oqartussani, qallunaat oqaasii pingaarnertut atugaapput sulianili ilanngussat tamarmik pingaarnertut danskisut allassimapput.

2009-mi Højesteret aalajangiineratigit erseqqissarneqarpoq kalaallit inunnguuseralugu kalaallisut oqaaseqartut allakkap unnerluussuttip imminnut tunngasup allallugu nutserneqarnissaa piumasaqaatigisinnaanngikkaat, naatsorsuutigineqarpat imminnut unnerluussutaasoq paasisinnaassagaat.²⁶⁸

Kalaallit Nunaanni eqqartuussisoqarnermi sulineq pillugu inatsimmi neriorsuutaavoq suliassap takussutissartai oqaatsit unnerluutigineqartup paasisinnaasai atorlugit suliarineqartassasut neriorsuutaanngilarli suliassap takussutissartai kalaallisut, Kalaallit Nunaanni innuttaasut amerlanersaasa oqaaserisaattut, suliarineqartarnissaat. Tamanna inuit ataasiakkaat inatsisitigit qanoq inissisimanerminnik paasiniaanissamut periarfissaat eqqarsaatigalugit unammillernartuuvoq.

Naalackersuisut januaarimi 2016-imi paasissutissiissutigaa Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermut Siunnersuisoqatigiit (Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermut Siunnersuisoqatigiit) aalajangiussimagaat inatsiseqarnermi oqaatsit pillugit suleqatigiissitaliortoqassasoq. Tamatumalu saniatigit Naalackersuisut Oqaasiliortut oqaloqatigalugit aallartereeraat taaguutit inatsisilerinermut tunngasut kalaallisut qallunaatullu assigiissarneqarnissaat pillugu.²⁶⁹ Tamanna pitsaasuuvoq.

INUTTUT PISINNAATITAFFIIT ILLERSORNEQARNERAT

EMRK'imi artikel 6, imm. 3, litra a, aalajangersaavoq suliameq pinerlunnermut tunngasumi unnerluutigineqartoq unnerluussuttip imarisaa pillugu

piaarnerpaamik sukumiisumillu ilisimatinneqassasoq oqaatsit paasisinnaasani atorlugit. EMD aalajangiinermigut aalajangersaanikuuvoq artikel 6 unioqqutinneqartoq allagaq unnerluussut oqaatsit unnerluunneqartup paasisinnaangisai atorlugit allanneqarsimasoq tassunga saqqummiunneqarsimammat.²⁷⁰

Artikel 6, imm. 1, litra e-mi allassimavoq kinaluunniit pãinerluuteqarsimasutut pasisaasoq oqalutseqarnissaminut pisinnaatitaasoq, oqaatsit eqqartuussivimmi atorneqartut paasisinnaanagillu oqalussinnaanngikkunigit.

Aalajangersakkami anguniagaavoq unnerluutigineqartup nammineq soqutigisaminik illersorneqarsinnaasumik isumaginnissinnaanissaa. Tamanut ammasumik eqqartuussisussaataaermermi piumasaqaataavoq aallaavittut minnerpaamik eqqartuussisoqarfimmi ataatsimi oqaatsitigut isumaqatiginninniartoqassasoq.²⁷¹ Tamatuma saniatigut unnerluutigineqartoq eqqartuussutissamik aalajangiiniarnerup nalaani uppernarsaatit suunerinik ilisimatinneqartussaavoq.²⁷²

Oqaatitsigut aporfissaqarsinnaaneq tunngaviit tamakku naammaginartumik malinneqarnissaannik pinngitsoortitsinissamik annertunerulersitsivoq.

EMRK'mi artikel 14 naapertorlugu pisinnaatitaaffiit isumaqatigiisummi akuerisaasut qulakkeerneqassapput suaassuseq, inuiaassutsikkut tunngavik, qalipaasut, oqaatsit, upperisaq, politikikkut allatigulluunniit isuma, nunamit isumaginninnikkulluunniit aallaavik, ikinnerussuteqartut arlaannut atasuuneq, pigisaqassutsimut tunngasut, inunngorsimaneq atukkalluunniit allat apeqqutaatinnagit. Tamatuma malittaannik pisinnaatitaaffiit artikel 6-imiittut imatut isigineqassapput unnerluutigisaasoq iluamik qallunaat oqaasiinik ilisimasaqannginnini pissutigalugu pisinnaatitaaffimminik illersorneqarsinnaasumik isumaginnissinnaanngitsoq kinaassusersiortumik isigineqassanngitsoq.

Inuit ataasiakkaat pisinnaatitaaffiik siuarsaanissaq eqqarsaatigalugu inassuteqaatigaarput

- Unnerluussisussaataasut (Kalaallit Nunaanni Politimesteri Naalagaaffiullu eqqartuussissuserisua) Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviit kredsrettillu suleqatigiillutik sapinngisamik siammassinnerpaamik eqqartuussinermi allatanik uppernarsaatinillu kalaallisuunik peqalernissaa isumagissagaat.
- Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarfinnut Siunnersuisoqatigiit Naalakkersuisullu aammalu Oqaasiliortut suleqatigiillutik taaguutit inatsilerinermut tunngasut pingaarnerit assigiiaarnerusumik paasineqartarnissaat anguniarlugu suliaq tuaviuutissagaat.

7.5.4 ISERTITSIVINNI PISSUTSIT

TUNULIAQUTAASOQ

Folketingip Ombudsmandia 2013-imi Kalaallit Nunaanni isertitsivinni tallimani misissuivoq pissutsillu isornartorsiorlugit.²⁷³ Ombudsmandip ilaatigut isersitsitsivik aalajangersimasunik sulisoqarfiunngitsoq pulaarpar, tassanilu isertitat sulisunik qaaqqusassaqaanngillat, nerisassaannik imigassaannillu tunineqassanatik, perusuersarsinnaatilluunniit najukkami politiiusoq isersimatinnagu. Isertitat tamarmik aamma ilupaqutaannut allaat misissuiffigineqartarput, tamanna tunngavissaqaanngikkaluarpalluunniit. Pissutsit taamaannerat Ombudsmandip ilaatigut Inatsiseqarnermut ministereqarfimmut isorinnittunik apeqquteqarneranut peqqutaavoq.

Pisortat Folketingip Ombudsmand ianut akissutai taassuma nittartagaani saqqummiunneqarsimanngillat, soorluli aamma Ombudsmandi suliaq pillugu qanoq iliuuseqaqqissimanersoq saqqummiunneqanngitsoq.

Politimesteri Ombudsmandip isornartorsiuineranut akissummini allappoq maanna kommunefogedit nunaqarfinniittut paasisimalereeraat isertitsivimmiittut erngup saniatigut aamma nerisassanik neqeroorfigineqartassasut. Politimesterittaaq ilisimatitsissutigaa kommunefogedit qaqtigooraluartumik isertitsiviit qimattariaqartaraat politiitut suliassat nukinginnartut allat naammassiniarlugit. Tamatumunngattaq ilanngullugu politimesterimit uppernarsarneqarpoq taama pisoqartillugu

isertitsivimmiittut perusersartarfiliarsinnaasangitsut. Politimesterillu erseqqissarpaa taama pisoqartartoq nunaqarfimmi inunnik allaqanngikkaangat suliassamik isumaginnissinnaasunik. Politimesterip erseqqissarpaa aatsaat allatut ajornaraangat nammineersinnaajunnaartitaasoq qimanneqartartoq, aammalu allamik kinguartinneqarsinnaanngitsumik ikiuiartorluni qimatsisariaqarnermi, taamaaliornissamut ajoqutaasut navianartorsiortoqarneralu nalilersorluarneqaaqqaartartut. Politimesteri naapertorlugu pissutsit tamakku qaqtuguinnaq pisarput, qimatsinerlu amerlanerpaatigut sivikitsuinnaasarluni.²⁷⁴

Naaliutsitsisarneq Inunnullu Naleqqutinngitsumik Nikassaarpasissumillu Pinnittarneq Pillaasarnerlu Pitsaaliorniarlugit Europamiut Ataatsimiititaat (Den Europæiske Torturkomite) Kalaallit Nunaannut tikeraarpoq septembarimi 2012 tamaaniinnerminilu ilaatigut Nuummi inissiisarfik isertitsivillu pulaarlugit. Ataatsimiititaliaq pissaanermik atornerluinissaq pinngitsoortinniarlugu qallunaanut oqartussanut arlalissuarnik innersuussuteqarput, soorluli aamma Nuummit isertitsiviup inissiisarfiullu illutaannut tunngasunik innersuussuteqartut.²⁷⁵

Europæiske Torturkomite'p naalunaarusiamini qallunaat oqartussat ilaatigut kaammattorpai inunnullu isertitsivinniittunut inatsiseqarnermut tunngasunik ikiorsiisarneq pitsanngorsaqqullugu. Komité allappoq inatsiseqarnermut tunngasunik nammineersinnaajunnaarsitaasunut ikiorsiisarnerup pitsaassusaa kiffaanngissusilimmillu ingerlanissaa oqartussat nakkutigisariaqaraat. Danmarkip akissummini Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimut inatsimmi maleruagassat atuuttut nassuiarpai inunnullu unnerluutigineqarsimasunut ilitsersuut innersuussutigalugu.²⁷⁶

INUIT PISINNAATITAAFFIISA ILLERSORNEQARNERAT

Ilaatigut EMRK'mi artikel 3 aamma FN'ip naalliutsitsineq allatullu naakkittaatumik inunnullu naleqqutinngitsumik nikassaarpasissumillu pinnittarneq imaluunniit pillaasarneq akiorniarlugit isumaqatigiissutaani (Torturkonvention) artikel 2-mi naalliutsitsineq inunnullu naleqqutinngitsumik imaluunniit nikassaarpasissumik pinnittarneq inerteqqutaavoq.

EMD-mi eqqartuussinermi periuseq immikkut ittoq ineriartuaarsimavoq politiit isertitsiviini pissutsit artikel 3 naapertorlugu atorineqarnissaat eqqarsaatigalugu. Periusaavoq namineersinnaajunnaarsitaanerup nalaani atukkat naammaginanginnerat artikel 3-mik unioqqutsitsinerusinnaasoq. Naammaginangitsunik atugaqarluni nammineersinnaajunnaarsitaanerup sivikitsuinnaasimanera naliliinermut apeqqutaasimavoq, EMD-lli aalajangersarnikuuaa sivisussuseq immiini aalajangiisumik sunniuteqartussaangitsoq.²⁷⁷ Sivikitsumik nammineersinnaajunnaarsitaanerup

nalaani nerinissamut, imernissamut perusersarnissamullu periarfissaqartitaannginneq aamma unioqqutitsinerusinnaavoq.²⁷⁸ Naalagaaffiup pisussaaffigaa qulakkiissallugu parnaarussivinni assigisaannilu pissutsit pisinnaatitaaffinnik naammassinnittumik aaqqissugaanissaat.²⁷⁹

EMD'p naliliineranut sunniuteqartarpoq pissutsit inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit ataatsimiititamit siusinnerusukkat aamma isornartorsiorneqarsimanersut, naalagaaffiup aaqqiissuteqarniarluni iliuuseqarfigisimanngisaanik. Taamatuttaaq eqqartuussivinni atukkat pillugit Europarådip innersuussutai unioqqutitsisoqarsimaneranik nalilersuinermi ilaatinneqartarput.²⁸⁰

Pisinnaatitaaffiuvoq nammineersinnaajunnaarsitaaneq pissasoq inuit ataasiakkaat inuttut naleqassusaannik ataqqinnittumik.²⁸¹

Inatsisinik tunngaveqanngitsumik pissaanermik atuineq, tassunga ilaalluni timikkut sattaatsinneq, aamma pissutsit atuuttut tunngavigalugit EMRK'mi artikili 8 naapertorlugu namminerisamik inuuneqarsinnaatitaanermut akerliuvoq.²⁸²

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit innersuussutigaarput

- Inatsiseqarnermut ministereqarfiup Kalaallit Nunaannilu Politimesterip isertitsivinnut inissiisarnermut tunngasut nakkutigissagaat inuillu inunnut nammineersinnaajunnaarsitaasunut akisussaaffimmik tigumminnittut pisariaqartumik ilinniartitaaqqinnissaat qulakkeerlugu.

7.5.5 INISSIISARFINNI PISSUTSIT

TUNULIAQUTAASOQ

Pinerluttunik isumaginnittoqarfik arfinilinnik isertitsiveqarpoq illoqarfinni ukunani: Ilulissat, Aasiaat, Sisimiut, Nuuk, Tasiilaq aamma Qaqortoq. Isertitsiviit tamarmik pisortatigut isertitsivinnik ammasunik taagorneqarput, Nuummi isertitsisiup immikkoortua matoqqasoq eqqaassanngikkaanni. Tamatumunnga peqqutaavoq pinerluttulerinermi inatsimmi aallaaviusoq, tassalu pinerlunneq pinnagu pinerluttulli innuttaasunut ilaalerseqqinnissaa pingaarnersuoq. Kalaallit Nunaanni Pinerluttunik isumaginnittoqarfik naapertorlugu

inissiisarfimmiitinneqarneq ima pissaaq, pineqaatissinneqarsimasoq sapinngisamik annikinnerpaamik inuiaqatigiinni inuunermit avissaarsimatinneqassalluni.²⁸³

Taamatulli anguniagaasumut Kalaallit Nunaanni akornutaajuarpoq inissiisarfiit ammasut parnaarussivinnut assingusunik atugassaqartitsinerat. Inissiisarfimmi inunnik mattussineq atorneqaleriartuaasimavoq matunik parnaarsuinikkut, igalaanik mattussuinikkut ungerutissanik kapinartunikkut ilaallu ilanngullugit atuinertigut. Soorluli aamma aninissamut aammalu katsorsartinnissamut ilinniartitaanermullu periarfissat killeqartut.²⁸⁴

Isertitsiviit pinerluttulerinermut inatsit tunngavigalugu inissiisarfimmiittussat pineqaatissinneqarsimasunut aaqqissuussaapput. 2009-mi isertitsivinni tigummineqartunik inissiisarfinnut nussuineq aallartippoq.²⁸⁵ Inuit tigummineqartut inatsisinik unioqqutitsisimasutut eqqartuussaanikuunngillat, inatsisinilli unioqqutitsisimasutut pasisatut unnerluutigisaapput.²⁸⁶ Pineqaatissinneqarlutik eqqartuunneqarnikut tigummineqarallartullu taamaalillutik inissiisarfinni ataatsimoorput, naak nammineersinnaajunnaarsitaaneritut pissutaasut assigiinngilluinnaraluartut. Soorlu assersuutigalugu pineqaatissinneqarsimasut anisinnaatitaapput suliffissarsinnaallutillu. Tigummineqartut akerlianik tunngaviatigut aneqqusaanngillat oqartussanillu nakkutigilluarneqarnerusussaallutik.²⁸⁷ Inissiisarfik nutaaq matoqqasunik inissalik naatsorsuutigineqarpoq Nuummi 2018-imi atuutilissasoq.²⁸⁸ Erseqqinnerusumik takuuk ataani tigummineqarallartussatut eqqartuussat pillugit immikkoortoq.

Inissiisarfiit ammasut ilumoortumik ammasutut taaneqarsinnaannginnerat, inatsisit naapertorlugit inissiisarfimmi ammasumiittussatut eqqartuunneqarsimasut inatsisitigut isumannaatsumik pinninnissamut atatillugu eqqarsarnartoqarpoq.

Aporfik alla inuusuttut 18-it inorlugit ikiullit inatsisinik unioqqutitsisut inissiisarfimmiittariaqarnerannut tunngavoq. Tamanna taamaallaat ilungersunartorujussuarmik pinerluttoqarsimagaangat pisinnaasarpoq, soorlu toqutsisoqarluni. Pinerluttulerinermi inatsimmi aallaaviuvoq inuusuttut 18-it inorlugit ukiullit annerusumik mianersoqqussummik imaluunniit akiligassinneqarnermik pineqaatissinneqartassasut, sakkortunerusunik pineqaatissiinerit aatsaat immikkut ittunik pisoqartillugu pisariaqalersinnaammata.²⁸⁹ Inissiinissaq pisariaqavippat, aallaaviussaaq inuusuttup paaqqinnittarfimmut Pinerlunnermik isumaginnittoqarfiup avataaniittumut inissinneqarnissaa.²⁹⁰ 2014-imi Naalakkersuisut inuusuttunut pinerluuteqarsimasutut eqqartuunneqartunut 15-iniit 17-inut ukiulinnut

isumaginninnikkut perorsaavimmik matoqqasumik Sisimiuni ammaapput.²⁹¹
Paaqqinnittarfik, Isikkivik, arfineq-pingasunut inissaqarpoq, taakku affaat
ammaasuullutik.

Inuusuttut ima ilungersunartigisumik pinerluuteqarsimasut
inissiisarfimmiittariaqartutut eqqartuunneqarlutik, inersimasut akornanni
inissisimasariaqartarput.

Inuusuttut innuttaasunut akuleruteqqinnissaannut pingaaruteqarpoq sulisunit
piginnaalluartunit sullinneqarnissaat, inuusuttut ikorfartorneqarnissamik
pisariaqartitaannik immikkut ittunik isumaginnissinnaasunik. Taamatullu aamma
pingaaruteqartigaaq inuusuttunut atugassatut iliuusissatut pilersaarutit sulisunit
ilinniagaqarluarsimasunit suliarineqartarnissaat, oqartussat suliame akuusut
akornanni suliassanik ataqatigiissaarisussanit. Tassanilu periarfissat atuuttut
tassaapput Pinerluttunik isumaginnittoqarfiit kommunillu. Taamaalilluni
pisariaqavippoq inuusuttut pineqaatissinneqarsimallutik inissisimaneranni
iperagaanissaasa tungaanut isumatuumik naleqquttumillu qanoq ingerlanissaasa
isumannaarnissaat, tamatumani inissiiviusup kommunillu inuusuttup
inissisimanerani iperagaareerneranilu akisussaasup akornanni ataavartumik
ataqatigiissaarisooqarnissaa pisariaqarpoq. Taamatullu aamma inuit 18-it inorlugit
ukiullit immikkut ittunik navianartumi inissisimasut eqqumaffigineqarlutillu
ataqatigiissakkamik iliuuseqarfigineqarnissaat pisariaqartinneqarpoq.

INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT ILLERSORNEQARNERAT

EMRK'mi artikel 5 naapertorlugu kinaluunniit kiffaassuseqarnissaminut
pisinnaatitaavoq tamatumingalu paaaffigineqassanani, pissutsit artikel 5-imi
allattorsimasut eqqaassanngikkaanni aammalu periutsit inatsisini allassimasut
naapertorlugit aatsaat pineqarsinnaalluni. Tamatuma kinguneranik
nammineersinnaajunnaarsitsineq inatsisinik tunngaveqarluni aatsaat
pisinnaavoq. Inatsisit malillugit aammalu inatsisinik tunngaveqarnissamik
piumasaqaat naalagaaffeqarnermut inatsisit tunngavigalugit naalackersukkamik
pisinnaavoq, soorluli tamanna EMRK-mut aallaqqaasiummi allassimasoq.
Nammineersinnaajunnaarsitsisoqarsimappat inuup inatsisitigut isumannaatsumik
pissusilersorfigineqarnissaa (inatsimmik tunngaveqarneq inatsisinillu atuinermi
siumut naatsorsoruminassuseq eqqarsaatigalugit) suli pingaarnersarpoq.²⁹²

Naak aalajangersakkami pissutsit nammineersinnaajunnaarsitsinerup nalaani
atuuttut aallaaviunngikkaluartut (tamanna artikel 3-mi ilaasinnaavoq),
taamaattoq pissutsit pineqaatissiinermi eqqarsaatigineqarsimasunit aammalu
inatsisitigut tunngavissalinnit allaaneruallaartumik atugassaqartitsisut
aalajangersakkami ilaatinneqarsinnaapput.²⁹³

ICCPR'imi artikkel 10 (3) aamma FN'imi Meeqqat pisinanatitaaffii pillugit isumaqatigiisummi artikkel 37 (c) naapertorlugit pineqaatissinneqarsimasut 18-it inorlugit ukiullit aallaaviusumik inersimasunit immikkoortinneqartussaapput. Taamatuttaaq pissutsit atuuttut naapertorlugit EMRK'mi artikkel 3 naapertorlugu naalliutsitsinerup, inunnut naleqqutinngitsumik nikassaasumillu pissusilersornerup pillaanerulluunniit inerteqqutaaneramik unioqqutitsinerusinnaavoq meeqqat pineqaatissinneqarnerminnik atuisinneqarpata inersimasut peqatigalugit.²⁹⁴

FN'imi Meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiisummi artikkel 37 (c) naapertorlugu aamma aalajangersarneqarpoq meeqqat nammineersinnaajunnaarsitaasimasut inuppalaartumik inuullu inunnguuseralugu naleqqassusaanik ataqqinnittumik ukiuminnullu naleqquttumik pisariaqartitaat tunngavigalugit pissusilersorfigineqassasut.

Inuttut ataasiakkaatut pisinnaatitaaffinnik siuarsaanissaq eqqarsaatigalugu inassuteqaatigaarput

- Inatsiseqarnermut ministereqarfik iliuuseqaqqaassasoq inissiisarfimmi pissutsit pitsaanerulersinniarlugit, taamaalillutik pineqaatissinneqarsimasut inissiisarfimmi ammasumi pineqaatissiisummi atuinissamut aallaaviusoq naapertorlugu pineqaqqullugit.
- Kalaallit Nunaanni Pinerlussimasunik isumaginnittoqarfik, qitiusumik allaffik, inissitanut 18-it inorlugit ukiulinnut allanullu inissiisarfimmiittunut immikkut navianartorsiortunut isumaginninnikkut iliuusissanik ataqatigiissaarisuussasoq, inissiisarfiit akornanni aammalu inissiisarfiit kommunillu akornanni pissutsit eqqarsaatigalugit.

7.5.6 TIGUMMINEQARTUSSATUT EQQARTUUSSAT

TUNULIAQUTAASOQ

Tigummineqartussanngortitaaneq Kalaallit Nunaanni pineqaatissiinerni sakkortunersaavoq. Tigummineqarnerup kingunerisarpaa inissitap aallaavittut aneqqusaannginnera, tamannalu piffissami killiligaanngitsumi pisinnaavoq. Tigummineqarneq nalinginnaasumik pisussaavoq tigummineqartunut immikkoortortami taamatut aqqissuussaasumi.²⁹⁵

Kalaallit Nunaanni pinerluttoqarnermut inatsit naapertorlugu tigummineqartussatut eqqartuussaasoq Herstedvesterip Parnaarussiviani Danmarkimiittumi parnaarusimaneqartarpoq, eqqartuunneqartoq Kalaallit Nunaanni inissiisarfimmiinnissaminut naleqqutinngitsutut isigineqaraangat, imaluunniit Kalaallit Nunaanni inissiisarfimmi isumannaallisaneq naammangippat.²⁹⁶

Inuit tigummineqartussatut eqqartuunneqartut tigumminissaannut Kalaallit Nunaanni isertitsiviit piginnaasaqallaanngillat, tassa assersuutigalugu suliffissarnissamut katsorsarneqarnissamullu neqeroorutininik pisariaqartunik peqartoqanngimmat.²⁹⁷

Kalaallit tigummineqartussatut eqqartuussat Herstedvesterimiittussanngortinneqartarnerat tusagassiuutinit aammalu ukiuni kingullerni Europæisk Torturkomitemit arlaleriarlugu isornartorsiorneqartarpoq.²⁹⁸ Isornartorsiuinermi pingaartumik pineqartarput pineqaatissinneqartut ilaquuttaminniit kulturiminniillu taamak ungasitsigisumi inissinneqartarnerat EMRK´mi artikel 8-mi ilaqutariittut inuuneqarsinnaatitaanermut tunngasup unioqqutinneqarsinnaanera.

Misissuinerit takutippaat tigummineqartussatut pineqaatissinneqarsimasut Herstedvesterimiittut Kalaallit Nunaannut angerlarsertartut, aammali anisitaasimasutut misigisimanertik nanertorneqaatigisaraat.²⁹⁹

Pillaatissinneqarsimasut Kalaallit Nunaanni tigummineqarnissamut naleqqutinnginnersut naliliiffiginiallugu tarnikkut pissusaannik misissuinerit amerlasuutigut tarnit nakorsaannit imaluunniit tarnip pissusaanik ilinniagalinnit ingerlanneqartarput. Pisuni taamaattuni pingaaruteqarpoq pisortat oqaatsit kulturimullu tunngasut eqqarsaatigalugit iliuuserisartagaannut ersarissunik maleruagassaqaarnissaq, inuit pineqartut tarnikkut immikkoortullit taamalu aamma Herstedvesterimiitinneqartariaqarnersut naliliiffigineqarnerini.

Isertitsivik nutaaq Nuummiittoq isornartorsiuinermut eqqartorneqartumut aaqqiissutaasussaavoq. Nuummi inissiisarfissap pilersinneqarnissaa Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermi inatsisip nutaap 1. Januar 2010-mi atuutilernerata kingorna 2012-imi pilersaarusiorneqalerpoq. Inissiisarfik pisariaqarluinnarpoq, atortorissaarutit pinerluttulerinermi inatsimmi piumasaqaataasut maanna Nuummi inissiisarfiusumi killilimmik pigineqarmata. Pinerluttulerinermi inatsimmi ilaatigut piumasaqaataavoq inissiisarfimmi inissat matoqqasut kiisalu tigummineqartussatut eqqartuunneqarsimasunut, manna tikillugu Herstedvesterimiitinneqartunut, immikkoortortaq aammalu maleruagassanik unioqqutitsisuut immikkoortortaq matoqqasoq piussasut. Tamakku saniatigut

matoqqasunik inissaqassaaq tigummineqarallartunut immikkoortortani ammasuniissinnaanngitsunut.³⁰⁰

Isertitsivik nutaaq Nuummiittoq 2018-imi atuutilersussatut naatsorsuutigineqarpoq katillugillu 76-inut inissaqassalluni.³⁰¹ Inatsiseqarnermut ministerip ilaatigut oqaatiginikuuaa kalaallit Herstedvesterimi parnaarussat periarfissinneqarumaartut Danmarkimiiginnarniarnerlutik imaluunniit Nuummi inissiisarfimmut matoqqasumukarusunnerlutik namminneq aalajangiinissaannik.³⁰² Inissiisarfik nutaaq aamma unammillernartunik atugassaqsinnaavoq: Parnaarussat ilaasa Herstedvesterimiinnerminni tarnikkut katsorsarneqartarnerattulli akulikitsugisumik katsorsarneqartarsinnaanerat qulakkeerniassallugu ajornakusoorsinnaavoq.³⁰³ Tamatumalu saniatigut aamma eqqaamasariaqarpoq Nuuk inuit ilaannut ungasissorujussuullunilu allanarsinnaaqimmat, soorlu assersuutigalugu Tunuminngaanneeraanni. Taamaattumik naatsorsuutigineqartariaqarpoq aamma inissiisarfimmi nutaami oqaatsitigut kulturikkullu assigiinngissuteqarumaartoq eqqumaffigineqartariaqartunik. Ilimagineqartariaqarpoq isertitsivimmi nutaami oqaatitigut kulturikkullu aamma assigiinngitsoqassasoq, tamannalu eqqumaffigineqartariaqarpoq. Kalaallit Nunaanni Pinerluttunik Isumaginnittoqarfimmi pisortaanikup januarimi 2016-imi ilisimatitsisutigaa, aaqqissutissaq isumaliutigineqartoq, tassani isertitsivimmiittut anisinnaatitaasut ilaquttatik ukiumut ataasiarlutik tikeraarsinnaassallugit, isertitsivimmiittullu anisinnaatitaanngitsut ilaquttaminnit ukiumut sapaatip akunnerani ataatsimi pulaarneqarsinnaassallutik.³⁰⁴

INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT ILLERSORNEQARNERAT

EMRK'mi artikel 8 qularnaarinnippoq inuttut ataasiakkaatut nammineq inuuneqarnissamut ilaquтариittullu inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffinnik.

Aamma inuit nammineersinnaajunnaarsitaasimasut ilaquтариittut inuuneqarnissamut pisinnaatitaapput. Taamaalilluni aamma EMD'p periusaa atuuppoq, tassalu inuit nammineersinnaajunnaarsitaasimasut nammineersinnaajunnaarsitaanermik nalaanni pisinnaatitaaffimmik attaassiinnassasut aatsaallu killilersuisoqarsinnaasoq EMRK'mi maleruagassat ataasiakkaat eqquutsinneqarsimappata.³⁰⁵

Naak nammineersinnaajunnaarsitaaneq immi ilaquttaniit avissaaqqatitsinermik kinguneqartaraluartoq, sapinngisamik annertunerpaamik ilaqutarisanut attaveqalernissaq attaveqaannarnissarlu anguniagassaapput.

Inuit ataasiakkaat pisinnaatitaaffiik siuarsaanissaq eqqarsaatigalugu inassuteqaatigaarput

- Inatsiseqarnermut ministereqarfiup qularnaassagaa kalaallit Herstedvesterimi tigummineqartussatut pillarneqarsimasut, Nuummilu inissiisarfik atuutilerpat Danmarkimiiginnarniarlutik aalajangersimasut, Pinerluuteqarsimasunik isumaginnittoqarfimmit mianersuunneqqassasut.
 - Inatsiseqarnermut ministereqarfiup qularnaassagaa Nuummi inissiisarfiup nutaap inissinneqarsimasunut sammisassatut, tarnikkut katsorsaanertigut pissutsillu allat eqqarsaatigalugit neqeroorutitigut piumasaqaataasut Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfimmit malinneqarnissaat.
-

8 KOMMUNINI NAMMINERSORLUTILLU OQARTUSSANI INATSIKITIGUT INNARLITSAALISAANEQ

8.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINNEQ

8.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU

Inatsisitigut isumannaatsuuneq innuttaasut oqartussaaqataaneranni tamani toqqammavippiaavoq. Inatsisitigut isumannaatsuuneq oqaatigineqarsinnaavoq tassaasoq inunnut ataasiakkaanut naalagaaffiup tungaaniit piumasaannarmik siumullu ilisimaneraneersinnaanngitsunik iliuuseqarfigineqarnissamut illersorneqarnermut qulakkeerut. Inatsisitigut isumannaatsuuneq naalagaaffimmi inatsisit tunngavigalugit ingerlasumi tunngavippiaasut arlallit ilagaat, imminnut katinnerminni naalagaaffiup inatsisit atorlugit ingerlatsisup toqqammavippiai. Naalagaaffik inatsisit tunngavigalugit ingerlasoq naatsumik nassuiarneqarsinnaavoq inuiaqatigiittut naalagaaffimmi inatsisit tunngavigalugit ingerlasumik tunngaveqartutut, ilaatigut isumaqarpoq inatsisiliorneq ammasuussasoq, soorlulittaaq siumut naatsorsoruminartumik pitsaasumillu inatsisiliorortoqassasoq. Pisortat sulinerat inatsisinut naleqquttuussaaq, aamma peqqussutitut periaatsinullu pitsaasumik ingerlatsinermiittunut naleqquttuussalluni.³⁰⁶

Kapitalimi uani Kommunini aamma Namminersorlutik Oqartussani inatsisit tunngavigalugit ingerlatsinermi unammilligassat ilaat sammineqassapput. Ingerlatsinerup aqqissuussaanerata paasiuminaatsuunera aamma ersernerluttarnera matumani pineqassapput, inatsisiliornerup ammasuunissaa, inatsisitigullu ikiorneqarnissamut periarfissat. Kiisalu tikikkumaarpavut ingerlatsinermut tunngatillugu suliakkiissutitut maanna ingerlasunut ikiorsiisarneq.

8.2 NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAAKKUTIT

8.2.1 INATSIITIGUT ISUMANNAATSUUNEQ INUUP PISINNAATITAAFFIGAA

Inuit pisinnaatitaaffisigut inatsisitigut isumannaatsuunissamut qularnaarutit, ilaatigut Inuit Pisinnaatitaaffiit Europamiut Isumaqatigiissutaanni aamma Naalagaaffit Peqatigiinni (FN) Europarådimitu isumaqatigiissutini arlalinni³⁰⁷, tassiniipputtaaq innuttaasutut politikikkullu pisinnaatitaaffinnut FN-imi isumaqatigiissutit.

Akuliuffigitinneq inatsisinik tunngaveqartussaavoq. Tamanna inatsisitigut akuerisaanissaanik tunngaveqarnerup malitsigaa, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi aalajangersakkani arlaqartuni, ilaatigut artikel 8-mi ilaqutariittut inuinnartullu inuunermik imaqarluni.³⁰⁸ Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Eqqartuussivimmi oqaatigineqarnikuuvoq inatsisitigut akuerisaaneranik tunngaveqarnerup marlunnik piumasaqartoq: eqqartuussinermi periaatsit pissarsiarineqarsinnaassasut, aammalu inatsisitigut atugarisat siulittoruminartuussasut. Peqqussutsip ima erseqqitsigisumik eqqortigisumillu iluseqarnissaanik piumasaqaataaneranut patsisaasoq tassaavoq inunnit

eqqorneqartunit pineqartunillu malinneqarsinnaanissaat
siulittoruminarsinnaanissaallu paasiuminartariaqarmat.³⁰⁹

Innuttaasutut Politikkikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit
Isumaqatigiissutaanni artikel 17-imi aalajangerneqarpoq kinaluunniit
ulluinnarpalaartumik inuunermini ilaqtariinnerminilu sukkulluunniit, imaluunniit
inatsisit uniorlugit akuliuffigineqassanngitsaq, aamma kinaluunniit inatsisinit
illersorneqarnissamut taamatut akuliuffigineqarnissamut
saassunneqarnissamulluunniit qisuariarnissaminut pisinnaatitaasoq.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi kinaluunniit
sunniuteqarluartumik nunamut tamarmut atuuttumik eqqartuussiveqarnermik
periarfissaqartussaasoq artikel 13-imi qularnaarneqarpoq, taamalu
sunniutilimmik nunap eqqartuussisoqarneratigut maalaaruteqarnissamut
periarfissaqassasoq.³¹⁰

Nunami namminermi naammagittaalliorfiusinnaanermut periarfissaliussaq
pitsaasoq tassaasariaqanngilaq eqqartuussivik, periarfissaliussalli iluini
tassaasinnaalluni naammagittaalliortarfik allaffissornikkut ingerlanneqartoq.
Pingaarnervuq naammagittaalliortarfiup illuatugaannarsiunnginnissaa
attaviitsuunissaalu, pisortat akuliunnerminni aalajagingaannik
allanngortitsisinnaanissaa, innarliinermillu makitseqqissinnaanissaa,
assersuutigalugu taarsiisoqarnissaanik aalajangiinikkut.³¹¹

8.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTIT

8.3.1 INATSISILIORNERMI INATSISITIGUT ISUMANNAATSUUNEQ

Inatsit Tunngaviusoq, Danmarkimut, Savalimmiunut aamma Kalaallit Nunaannut
atuuttoq³¹² arlalitsigut aalajangersagaqarpoq inatsisitigut isumannaatsuuner
attuumassutilinnik. Inatsisikkut Tunngaviusukkut inuttut pisinnaatitaaffiit
arlaqartut illersorneqarput, ilaatigut inuttut kiffaanngissuseqarsinnaatitaaneq,
pigisaqarsinnaatitaaneq aamma angerlarsimaffiup innarleqqusaanngitsuunera,
tamarmik innuttaasut inatsisitigut isumannaatsuunerannut pingaaruteqartuusut.
Inatsisit unioqqutillugit naalagaaffiup innuttaasunik ataasiakkaanut
iliuseqarsinnaaneranut tamakku illersuutaapput, assersuutigalugu
pinnerluttoqarsimaneranik pasitsaassaqaarsimasoqartillugu.³¹³

Taakkua saniasigut Inatsisikkut Tunngaviusukkut qitiusumik
aalajangersagaqarpoq inatsisartut, naalakkersuisut aamma eqqartuussiviit
akunnerminni qanoq pissuseqarfigissariaqarnerannik.³¹⁴ Tunngaviulluinnartumik
Inatsisip Tunngaviusup imaraa – Namminersorluni oqartussaanerup inatsisaanik
taparserneqarluni³¹⁵ – naalagaaffiup inatsisit malillugit ingerlanneqartup

isumaanik tungaviusunik, tassa naalagaaffimmi pissaaneq naalagaaffiup oqartussa qarfiinut arlalinnut agguasimaneqarnissaanik.

Kalaallit Nunaannut tamanna ima isumaqarpoq naalagaaffiup oqartussaasui tamarmik immikkut killilimmik oqartussaanerminnut pisinnaatitaaffeqarmata, aamma arlaannaataluunniillu kisimiilluni pisinnaatitaaffini atorsinnaangimmagu: Inatsisiliorsinnaatitaaneq Inatsisartuniippoq, oqartussaaffinnulu sulii angerlaanneqanngitsunut Folketingi aamma danskit naalakkersuisui inatsisiliortussaataapput. Naalakkersuisinnaatitaaneq (inatsisinik malitsitsineq) Naalakkersuisuniippoq, oqartussaaffinnilu sulii angerlaanneqanngitsunut danskit naalakkersuisuiniilluni. Eqqartuussivitsigut aalajangiisinnaatitaaneq Eqqartuussiveqarnermiippoq.³¹⁶

Inatsisitigut isumannaatsuunissami eqqartuussiveqarnikkut Kalaallit Nunaanni sinaakkutassiat atornerqarnerusut Pisortat ingerlatsinerat pillugu paasitinneqarsinnaatitaaneq,³¹⁷ (kalaallit nunaata oqartussaasuisa), danskit ingerlatsineranut inatsisaanniillutik³¹⁸ (naalagaaffiup oqartussaasui), Pisortat ingerlatsinerat pillugu paasitinneqarsinnaatitaaneq pillugu inatsisit³¹⁹, ombudsmandeqarneq³²⁰, aamma inummut paasissutissat pillugit inatsit, taanna ilimagineqarluni nalunaarsuisarneq pillugu inatsimmik 2016-imi taarserneqassasoq³²¹.

8.4 INUUP PISINNAATITAAFFIISA INERIARTORTINNEQARNERAT

Immikkoortumi tullermi nassuiaassuteqarfigissavarput Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffi arlalitsigut pitsanngorsaavigineqarsinnaaneri. Taakku saniasigut Killiffik 2014-ip kingorna pingaarutilinnik arlalinnik pisoqarsimavoq.

- Januar 2016-mi killiffik najoqqutaralugu Danmark aamma Kalaallit Nunaat nunarsuarmioqatigiinnit FN-imi nalilersuiffigineqarnerannut (UPR) atatillugu assigusumik nalunaarusiaminik tunniussinerminni Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa innersuussutigaat, inatsisiliornikkut isumannaatsuunissaq anguniarlugu arlalinnik iliuuseqartoqassasoq. Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa ilaatigut kaammattuutigaat annersaasarnermut meeqqat illersorneqarnissaannut aamma ilaqutariit imigassamik aangajaarniutinillu atornerluisarsimasut qaangiiniarneranni³²² ikiorserneqartarnissaannut kommunit pisinnaasaasa pitsanngorsaavigineqarnissat aqutissiuunneqassasut. Tamatuma malitsigisaanik innersuussut tamanna ilanngunneqarpoq, FN-ip Inuit Pisinnaatitaaffiinnut siunnersuisoqatigiivisa Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii qanoq pitsanngorsaavigineqarsinnaanersut pillugit innersuussutit 199-it Danmarkimut Kalaallit Nunaannullu nassiummatigit³²³

- Tarnimigut nappaateqartumik inissiiniarnermut suliaq pillugu Inatsisartut Ombudsmandiata oktober 2014-imi (taamani) Ineqarnermut Naalackersuisoqarfik isornartorsiorpaa. Naalackersuisoqarfiup Kommuni ilisimatissimavaa namminersorlutik oqartussat inissiatai naliginnaasut, 'allernik' taaneqartartut inunnut tarnimikkut innarluutilinnut attartortittassanngikkaat. Ataatsimut isiginnilluni itigartitsineq taanna "tunngavilersorluakkamik ingerlatsinissamut malittarisassaani, naalackersuisoqarfiup malitassaanut, erseqqissumik unioqqutitsinerusooq Ombudsmandip oqaatigaa. Ombudsmandip naalackersuisoqarfimmut erseqqissarpaa, inissianik innersuussisinnaatitaaneq pisumut tunngavilersuutit eqqortut inatsisinillu unioqqutitsinngitsut tunngavigalugit ingerlanneqartassasoq.³²⁴
- 2016-mi upernaakkut ataatsimiinnerminni Inatsisartut akuersissutigaa inunnut paasissutissanut danskit inatsisaata Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalernissaa kissaatigigitsik.³²⁵ Nalunaarsuisarnermut inatsisiliornerup assortuussutaajuartup qanoq iliorfigineqarnialerana ajunngilluinnarpoq, taamaaliornikkut paasissutissat inunnut ataasiakkaanut tunngasut Kalaallit Nunaanni naleqqunnerusunik malittarisassiuunneqalissammata aamma inunnut ataasiakkaanut paasissutissat elektroniskimik suliarineqarsinnaalissamata. Akerliarnilli suliniut kingusinaartorujussuovoq, tassami inummut paasissutissanik inatsit ukiunik 15-inik pisoqaassuseqarpoq. Inummut paasissutissanut malittarisassat sivikittuinnarmik atuuteriarlutik pisoqalissapput, malittarisassat nutaat nunat EU-mut ilaasortat atuutsilerpasigit, paasissutissat illersorneqartarnissaannut EU-p peqqussusiliassaa atuutsinneqalerpat. Ajornartorsiutitaqarportaaq inatsimmi aalajangersakkat arlalissuit Kalaallit Nunaannut atortussanngortitaannginnerat, taakkununga ilaalluni pisortanik nakkutilliinermi ukiumoortumik nalunaarusiortaneq. Inunnut paasissutissat Kalaallit Nunaanni illersorneqarnerat Danmarkimisulli pitsaatigisariaqarpoq. Taamaattumik danskit naalackersuisui Naalackersuisut suleqatigalugit suli alloriaqqittariaqaraluarput Kalaallit Nunaannilu inummut paasissutissat illersorneqarnissaannut immikkut ittumik inatsisiliorqarnissaa siunnersuutigalugu, periutsit nutaanerpaat kalaallinut naleqqussarlugit suliarineqarsimasumik.
- Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa nalunaarusiaq "Nunarsuarmioqatigiinni inuit pisinnaatitaaffiinut atasunik Kalaallit Nunaata pisussaaffiinut tunngatillugu naapertuilluartumik eqqartuunneqarnissamut aqqutissanut periarfissat misissuataarneri"

(2015)³²⁶. Pisortat ingerlatsinerannut malaaruteqarsinnaanernut periarfissat nalunaarusiami ilaatigut misissuataarneqarput.

8.5 KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITA AFFII MAKKUNATIGUT PITSANNGORSARNEQARSINNAAPPUT

8.5.1 OQARTUSSAAFFIIT AAQISSUUSSAANERISA ERSERNERLUNNERI

TUNULIAQUTAA

Qulaani taaneqareersutut Kalaallit Nunaanni inatsisinik atortitsisuupput Naalakkersuisut, suliassani Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat tigusimasaanni.

Nunarsuarmioqatigiinni inuit pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiinnit nalilersueqatigiinnissami Danmarkip aamma Kalaallit Nunaata killiffiisa nalunaarusiornissaannut (UPR) periareersaatitut, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Institutti, Naalakkersuisut suleqatigalugit, martsimi 2015 Nuummi inunnik tusarniaasitsipput aamma januar 2016-mi ingerlanneqartumi. Tusarniaanermi Inatsisartut Ombudsmandiata saqqummiuppai qitiusumik allattoqarfimmi aaqqissuussaanerit ersernerlunnerat. Ombudsmandip ilaatigut taava pisortat ingerlataannut maalaaruteqarsinnaanernut periarfissat ersernerluttorujussuusut³²⁷.

Tamatumunnga tunuliaqutaavoq ingerlatsiviit ilaat eqqarsaatigalugit Naalakkersuisut isumaqarmata direktorati imaluunniit aqutsisoqarfik (styrelse) naalakkersuisoqarfiup iluani immikkoortortatut isigisinnaasarmatigit immikkuullarissumik ingerlatsivittut pinnagit. Assigiinngissutaat uaniippoq direktoratimi styrelsimilluunniit namminersortumit aalajangersagaq Naalakkersuisoqarfimmut maalaarutigineqarsinnaammat, maalaarutigineqarsinnaananili direktoraateqarfik styrelsiluunniit toqqaannartumik Naalakkersuisoqarfimmut atappat.

INUIT PISINNAATITA AFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Isumaqatigiissutaanni artikel 13-nikkut naalagaaffimmi naapertuilluartumik eqqortumillu inatsisiliortoqartarnissaa qulakkeerneqarpoq.

Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisoqarfiit susassaqaarfiisa aaqqissuussaanerisa ersernerlunnerat, ataatsimut isiginnilluni inatsisitigut illersorneqarnissamut pingaarutilinnik eqqornerluisinnaapput. Pisortat ingerlatsiviini suliffeqarnikkut aaqqissuussineq ersarissuunngippat, oqartussaaffiillu erseqqissumik

killilersorneqarsimallutik, pisortat sulisuisa tamanna aamma nalornissutigilersinnaavaat. Kingunerisinnaavaalu amigartumik paasiuminaatsumillu innuttaasunik ilitersuuteqartarnek.

Inatsisartut Ombudsmandiata siunissinerusukkutaaq pissutsit taamaannerinut Naalakkersuisut uparuartarsimavai. Akileraartarnermut Aqutsisoqarfik aamma sumiiffimmi peqqinnissaqarfik tassaapput sullissiviit allanut atanngitsut, Ombudsmandip oqaatigisimavaa, taamaattumillu taakku aalajangersagaat naalakkersuisoqarfimmut qullersarisaanut maalaarutigineqarsinnaasariaqarluni.³²⁸

Innuttaasunik tusarniaasoqarnerani Inatsisartut Ombudsmandiata erseqqissarpaa pisortat allaffeqarfiisa immikkoortunut aqqissuussaanerisa Naalakkersuisunit nutaamik isumaliutigineqarnissaasa pingaaruteqassusiat, taamaasiornikkut qitiusumik allaffeqarfiup aqqissuussaanera inatsisit atortinneqartarnerini isummanut tunngaviusunut naleqquttunngortillugit. Taamaasiortoqarpat qulakkeerneqassaaq aqutsisoqarfiit/styrelsit immikkoortortatut namminersortuuneri, naalakkersuisoqarfimmut maalaarutigineqarnissaannut periarfissallit.³²⁹ Tamassuma kingunerisinnaavaa maalaaruteqartarfik aqutsiviup ataatsip ilaatut aalajangiisarfittut Naalakkersuisunit isigineqalnera.

Oqartussaaffiit aqqissuunneqarnerisa ersernerlunnerata aamma kingunerisinnaavaa nipangiussisussaataitanerup sumut atuunnerata nalornisigineqalnera, pisortaqrarfiit marluk akornanni paasissutissanik allanut tusarliunneqaqqusaanngitsunik paarlaasseqatigiittarnek, suliallu ingerlasimaneranut paasissutissanik piumasaqarsinnaatitaneranut periarfissat. 2015-mi Ombudsmandip oqaatigaa Aatsitassanut Aqutsisoqarfik aamma Aatsitassarsiornermi Avatangiisit pillugit Aqutsisoqarfik oqartussaqrarfitut imminnut atanngitsutut isigisariaqartut. Taamaasilluni suliat ingerlasimanerannut tunngatillugu paasissutissat pisortat oqartussaaffiisa taakku marluk akornanni nassiuunneqarsimasut paasiniaaffigineqarsinnaasut Ombudsmandi isumaqarpoq, naak pisortaqrarfik isumasarsimagaluartoq suliffiup ataatsip iluinnaani sulianut atatillugu paasissutissanik nassitsisoqarsimasoq, allanit avataaniit piumasarineqarsinnaanngitsunik.³³⁰

Naalakkersuisut Ilaqutariinnermut Naligiisitaaneranut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqrarfiata Inuit Pisinnaatitaaffiitut Instituttimut ilisimatitsissutigaa, naalakkersuisoqrarfiup suliffittut aqqissuussaanerata nutarterneqarnissaanut nalilersuilersimallutik, isumaginninnerup tungaatigut sullissinerup ersarissarneqarnissaa siunertaralugu, killiffimmillu nalunaarusiami innersuussutaasut nalilersuinerneq ilanngunneqarumaartut.³³¹

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii, ilisimasallu, siuarsarniarlugit inassuteqaatigaarput – Naalakkersuisut:

- Oqartussaanerup aaqqissuussaananik isumaliutitik aqutsinerullu aaqqissuussaananerata allanngortinneqarsinnaananerannik pisariaqartitsineq siuartissagaat.

8.5.2 KOMMUNINI SULIAT KUKKUNEQARTARNERI, SIVISUUMIK SULIARINEQARTARNERI MAALAARUTEQARTARFILLU

TUNULIAQUTAA

Inatsisitigut siunnersuisarfik IKIU 2015-mut ukiumoortumik nalunaarummini pingaartumik erseqqissarpaa pinngitsaaliilluni meeqqanik arsaarinnittarnermik suliat inatsisitigut innarlitsaalisaanermi ajornartorsiutaasut. IKIU-p oqaatigaa IKIU ”innuttaasut arlaleriarluni takuneqartartut meeqqat angerlarsimaffiup avataanut inissinneqanerannut pissutsinik inatsisitigullu tunngaviusunik aammalu ingerlatsiviup inissiineq atorunnaarsissappagut tunngaviit suut eqqortinneqarsimassanersut naammattumik ilisimatinneqarneq ajortut. Innuttaasorpasuit aamma angerlarsimaffiup avataanut inissiinissap akuerinissaanut kommunimit kimigiiserfigineqartartut, akuersinerup inatsisitigut kingunissai pillugit naammattumik ilisimatinneqaratik.” IKIU isumaqarpoq pisuni arlalinni sulianik suliarinninnermi annertuunik kukkusoqartarnera qularutissaanngitsoq.³³²

Isumaginninnermi Maalaarutininik Aalajangiisartut 2014-imi ukiumoortumik nalunaarummini oqaatigaat kommunit maalaaruteqarfimmut maalaarutininik sulianut peqataasarnerat ataatsimut isigalugu ajornartorsiutaasoq. Isumaginninnermi Maalaarutininik Aalajangiisartut piffissaq sulianik suliarinnittarnerat ukioq ataasingajaavoq, aalajangiisartullu suliat naammassineqarsinnaasut sinnerlugit tigusarpai. Piffissaq suliarinninnermi atorneqartartoq sivisooq ilaatigut pissuteqarpoq maalaaruteqartarfik oqalutsinik nutserisunillu naammattunik peqannginnera.³³³

Kisiannili ukiumoortumik nalunaarut malillugu aalajangiisartut piffissaq suliarinninnermut atortugaannut pissutaasoq pingarneq tassaasoq kommunit maalaarutininik suliani arlalinni suliami pappiliaatinik Maalaarutininik Aalajangiisartunut nassiussisannginnerat. Piffissaq suliarinnittarfiusoq sivikillisinnaarlugu periuseq aalajangissartut 2013-imi allanngortippaat.

Tamassuma kingorna aalajangiisartut allatseqarfiat suliani ataasiakkaani eqqaasitsissummik ataasiinnarmik nassitsisassapput. Eqqaasitsissummi oqaatigineqassaaq allagaatit nassiunneqanngippata tunngaviit pigineqartut malillugit aalajangiisoqassasoq. Tamanna tunngavigalugu tunngaviit pigineqartut tunngavigalugit junimit 2013-imit arlallit aalajangerneqartarput, maalaaruteqartup paasissutissiissutai tunngaviginerullugit.³³⁴

Kisiannili Inatsisartut Ombudsmandiat 2014-imiisumaqarpoq periuseq taanna ajuusaarnartuusoq aammalu suliani paasissutissat pillugit inatsisit tunngavigalugit ingerlatsinermi periutsinut nalinginnaasunut akerliusoq.³³⁵ Ombudsmandip innersuussutigaa aalajangiisartut illersorneqarsinnaasumik eqqortumillu aalajangiisassasut. Taamaammat allagaatit oqartussat alliunerusut aalajangiinnerminni tunngavisaat ilisimanagit aalajangiisartut taamatut periuseqassappata ombudsmandip aalajangiisartut isumaqatiginngilai. Tassunga taarsiullugu ombudsmandip innersuussutigaa suliami allagaatit maalaarutip suliarinissaanut atorneqartussat nassiunneqanngippata aalajangiisartut kommuninik nakkutilliinermi oqartussanut saaffiginnittassasoq. Isumaginninnermi Maalaarutunik Aalajangiisartut tamanna tunngavigalugu periuseq unitsippaat, aalajangiisartullu suliat aalajangigaat aallaqqaataanit suliarineqartariaqartut misissortilerlugit.³³⁶

2011-miilli inuit annertuunik innarluuteqartut pillugit maalaarutit ikileriarujussuarnikuupput. Isumaginninnermi Maalaarutunik aalajangiisartut isumaqarput tamassumunnga pingaartumik pissutaasoq, immikkoortumi aalajangiisinnaatitaaneq kommuninut 2011-mi nuunneqarnera.³³⁷ 2016-imi KNR-imi apersuinermi Naja Joelsen, Isumaginninnermi Maalaarutunik Aalajangiisartut siulittaasuat, oqarpoq, imaakkunartoq kommunit maalaartarneq pillugu innuttaasunut ilitersuisarnera naammanngitsoq.³³⁸ Tamannali kommuninit Sermersuumit Qaasuitsumilli tunuartinneqarpoq. Kommunit innersuussutigaa maalaarutit ikilinerannut pissutsit allat pissutaasut – assersuutigalugu inuit maalaaruteqartartut ikiliniikuusut.³³⁹

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi inatsisit tunngavigalugit atortunik sunniuteqartunik pissarsisinnaaneq pillugu 2015-imi nalnaarusiortitsipput. Nalunaarusiami maalaaruteqarsinnaanermut tunngatillugu ilaatigut inerniliisoqarpoq maalaaruteqarsinnaaneq pisinnaatitaaffiillu pillugit paasissutissat innuttaasunit pissarsiariuminaatsorujussuusut pissarsiarineqarsinnaanatilluunniit.³⁴⁰ ”Kalaallit Nunaanni Inuit pisinnaatitaaffii – Killiffik 2014”-imi inassuteqaatinik nangitseqqiinnermut atatillugu Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalackersuisoqarfik ilisimatitsivoq, piffissat suliarinnittarfiusut ukiumoortumik avammut saqqummiunneqartarnissaat kiisalu

suliani pappiliaatit maalaarutit suliarineqarneranni atorneqartussat pissarsiaritinneqarnissaannut kommunit pisussaaffeqarnerat pillugit inassuteqaatit Isumaginninnermi Maalaarutininik Aalajangiisartuni oqallisigineqassasut.³⁴¹

INUIT PISINNAATITAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Inuit Pisinnaatitaaffiit Europamiut Isumaqaatigiissutaanni artikel 13-nikkut (qulaani taaneqartutut) naalagaaffimmi naapertuilluartumik eqqortumillu inatsisiliortoqartarnissaa qulakkeerneqarpoq. Maalaaruteqarsinnaanermut amigartumik paasissutissiineq ataatsimut isiginnilluni inatsisitigut illersugaanermut kinguneqartitsinerlussinnaavoq. Kukkusumik aamma sivirusuallaartumik suliassanik ingerlatsineq innuttaasut inuunerannut ilaqtariinnerannulluunnit inatsisit uniorlugit akuliunnernik kinguneqarsinnaasarpog. Innuttaasutut Politikikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiinni isumaqaatigiissummi artikel 17-imi aalajangersagaavoq taamatut akuliuffigineqarnissamut inatsisitigut illersuutissaqartariaqartoq.

Europami Inuit Pisinnaatitaaffiannut Eqqartuussiviup aalajangersarpaa, tunngaviusumik inatsisitigut isumannaatsuunissamut piumasaasut naammassineqarnissaannut Naalagaaffimmi oqartussat pisussaaffeqartut, assersuutigalugu kukkunerit naqqinneqarnissaannut uppersaatissanik takunnissinnaatitaanermut inuk periarfissinneqartussaammat.³⁴² Suliap suliarinerata ilaani qularnaveeqquusiineq amigaatigineqarpat, tamanna aalajangiisussanit allanit aqqinneqarsinnaavoq, pingaartumik suliarinerani kukkuneq nunami eqqartuussivimmi misilinneqarnermini aqqissorneqarpat.³⁴³

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit inassuteqaatigaarput – Naalakkersuisut kommunillu:

- Pisortat sullissiviini suliat ingerlanneqartarnerinut inatsimmik ilisimasaqarneq Namminersorlutik Oqartussat kommunillu sulisuinut annertusarlugu qularnaarneqassasoq, matumanissaaq suliat imaasa avammut tusarliunneqarsinnaatitaanerannut tunngasut ilanngullugit
- Pisortat ingerlatsiviini suliat ingerlanneqartarneri ammanerusumik pisarnissaat sulissutigissagaat, taakkunungalu atasumik maalaaruteqartarnerit, taamaalilluni oqartussat taakkualu maalaaruteqartarfiisa, tassunga ilanngullugu Isumaginninnermi Maalaarutunik Aalajangiisartut, suliat amerlassusaat piffissallu suliarinninnermut atorneqartartut ukiumoortumik avammut saqqummiunneqartassallutik.
- Piffissaq sulianik suliarinnittarnermut atorneqartartoq sivikillisinnaarlugu, paatsoornerit pinaveersaartinniarlugit taamaalilluni innuttaasut inatsitigut innarlitsaalisaanerat qulakkeerniarlugu Isumaginninnermi Maalaarutunik Aalajangiisartunik nutserisoqarneq pitsanngorsarneqassasoq.

8.5.3 MALITTARISASSANIK INATSISILERINERMILLU PAASISAQARSINNAANEQ

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni inasitsisit paasiuminaasinnaasarput, tassani naalagaaffiup inatsisai Kalaallillu Nunaanni inatsisit akuleriissuummata. Kisiannili inatsisinik pissarsisinnaaneq, siumut naatsorsuuteqarsinnaaneq, pitsaasuseq paasiuminartuutitsinerlu pillugit naalagaaffiit inatsisit tunngavigalugit ingerlasunut tunngatillugu immikkut unammilligassaqarpoq.

Siullermik Kalaallit Nunaanni Inatsisit (Inatsisartunit akuerineqartut) pillugit inatsisit pillugit nalunaarutit atorneqanngillat. Tassa inatsit pingaarneq kingusinnerusukkat allannguutit ilanngullugit ataatsimut allanneqarneq ajorput. Tamassumani inatsisit atuuttut paasinissaannut nassarinissaannullu periarfissat ajornerulersinneqarput.

Aappassaanik naalagaaffimmi inatsisit pisuni amerlasuuni Kalaallit Nunaannut atuutilersarput, danskit inatsisaasa peqqussutikkut Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqarnerisigut. Tamanna isumaqarpoq Danmarkimi naalakkersuisut (kunngi) inatsisip aalajangersimasup Kalaallit Nunaannut aamma atuunera pillugu nalunaarummut assingusumik atuutilersitsisartut. Tassunga atatillugu Kalaallit Nunaanni pissutsit mianeriniarlugit aqqiisoqartarpoq naleqqussaasoqartarlunilu. Peqqussumulli inatsisissatut siunnersuutitut nassuiaatineqarneq ajorpoq. Danmarki inatsisissatut siunnersuutaqaarsimasumut nassuiaatit atuarneqarsinnaapput, Danmarkimili pissutsinut allataasarlutik, Kalaallit Nunaannut pissutsinut pinnatik. Kalaallit Nunaannut inatsisit amerlanerusut peqqussutillu ikinnerusut suliarineqartaraluarpata naalagaaffimmi inatsisit pitsaassusaannut iluaqutaassaaq. Taamaallaat taamaaliornikkut inatsisit Kalaallit Nunaanni pissutsinut tunngatinnearnissaat qulakkeerneqarsinnaavoq.

Pingajussaanik, malittarisassat pissarsiarineqarsinnaanerat assigiinngilaq. Inatsisartut inatsisaat Naalakkersuisullu nalunaarutaat imatut internetikkut pissarsiarineqarsinnaapput, tassani ersilluni allagaatit piffissap ingerlanerani atuuttuusimanersut maannakkulluunniit atuuttuunersut. Akerlianik naalagaaffiup Kalaallit Nunaannut inatsisai (Folketingimi akuerineqartut Danmarkimilu naalakkersuisunit suliarineqartut) taamanngillat.³⁴⁴ Naalagaaffiup inatsisai tamarmik Retsinformation-ip qarasaasiami nalunaarsuiffianiippot, assigiinngitsulli pissutigalugit innuttaasuni pissarsiarineqarsinnaanngillat.³⁴⁵ Naalagaaffimmi inatsisit tamarmik Danmarkimi inatsisit pillugit Retsinformation-imi nassaassaasut naalagaaffiup Kalaallit Nunaannut inatsisaanut tunngatillugu naalagaaffimmi oqartussat isumagisariaqarpaat

Sisamassaanik, Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivinni eqqartuussinermi periutsit paasineqarnissaat ajornakusoorpoq. Tamanna innuttaasunut ajornakusoorpoq, tassunga ilanngullugu eqqartuussivinni ingerlatsisut soorlu eqqartuussisut, illersuisut unnerluussisartullu eqqartuussivinni periutsinik paasisaqarsinnaanerat, tassa aalajangiinerit sulianut attuumassuteqartut tunngaviusullu ataatsimoortut pissarsiarineqarsinnaanngimmata.

Folketingi 2015-imi aalajangiivoq, Danmarkimi eqqartuussinerni aalajangikkat pillugit qarasaasiakkut nalunaarsuiffiliortoqassasoq, taamaalilluni eqqartuussivinni aalajangikkat kikkunnut tunngasuuneri peerlugit innuttaasut tamarmik ujarlernissamut periarfissaqarniassammata. Isornarpoq Kalaallit Nunaanni eqqartuussinernit pillugit eqqartuussinernik qarasaasiakkut nalunaarsuiffimmik pilersitsinissaq pillugu tassunga atatillugu aalajangiisoqarnikuunnginnera, tassa immikkoortoq naalagaaffiup

oqartussaaffimmagu. Allatut aalajangiisoqarsinnaavoq, Danmarkimi qarasaasiakkut nalunaarsuiffik Kalaallit Nunaanni eqqartuussivimmi eqqartuussutinik imaqassasoq.³⁴⁶

INUIT PISINNAATITAAFFISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Nunami inatsisit malillugit ingerlaffiusumi periaatsit ilaatigut ilagaat inatsisiliornikkut avammut ammasuuneq, aammalu aalajaatsumik inatsisillu malillugit oqartussaasutut ingerlatsineq. Kapitallup uumaa aallaqqaataani taaneqartutut, siumut naatsorsoruminassutsimik piumasaaqaatip Inuit Pisinnaatitaafii pillugit Europami Isumaqatigiissummiittup kinguneranik, peqqussutit ima ilusilerneqarsimassapput naammattumik paasiuminassuseqarlutik erseqqivillutillu, inuit peqqussummik taassuminnga malinissinnaaqullugit. Inatsimmik tunngaveqarnissamik piumasaq inatsimmik tunngaveqarnissaannarmut tunngaannangilaq, aammali inatsisip pitsaasuunissaanik piumasaqartoqarluni: peqqussutip atornerarneranik siumut paasinninnissamut kinaluunniit periarfissaqassaaq, qanorlu peqqussutit atornerisa kinguneqarsinnaanerininik paasinnissinnaassaq piumasarsortumillu iliuuseqarfigneqarnissamut illersorneqassalluni.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit inassuteqaatigaarput - Naalakkersuisunut:

- Innuttaasut inatsisinik atuuttunik ilisimasaqarnerat annertusarniarlugu taamaalillunilu inatsisitigut innarlitsaalisaaneq annertusarniarlugu Kalaallit Nunaanni inatsisit pillugit nalunaarutit Naalakkersuisut atuutilersissagaat atuutsilissagaat.
- Peqqussutit atorpeqartarneri naalagaaffimmi oqartussat killilissagaat, tassungalu taarsiullugu Kalaallit Nunaannut inatsisissatut siunnersuutinik Folketingiut saqqummiussisassaut, taamaalilluni naalagaaffimmi inatsisit Kalaallit Nunaanni pissutsinut pitsaanerpaamik naleqquttuuniassammata.
- Naalagaaffimmi oqartussat isumatigissagaat naalagaaffimmi inatsisit internetikkut imatut isikkulerlugit saqqunniunneqartassasut, takutillugu allagaatigineqartoq maannakku atuuttuunersoq piffissalluunniit ingerlaanerani atuussimanersoq, aammalu Retsinformtion-imi taamaaliortoqartarneratut allagaatit imminnut atassuteqartillugit.
- Eqqartuussivinnik Aqutsivik Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviit aamma Kalaallit Nunaanni Landsretti suleqatigalugit eqqartuussisarnermi periutsit danskisuunngorlugit kalaallisuunngorlugillu qarasaasiakkut nalunaarsuiffimmik tamarmiusumik ineriartortitsisoq, tassungalu taarsiunneqarsinnaalluni taakku eqqartuussutit pillugit qarasaasiakkut nalunaarsuiffimmut Danmarkimi suliarineqartumut ilanngunneqarneri.

8.5.4 INGERLATSIVINNI SULIANUT INATSISITIGUT IKIORNEQARNEQ

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni aningaasatigut tassunga piumasarineqartut naammassineqarsimappata, inatsisitigut ikiuisarfik imminut pigisoq IKIU aamma eqqartuussisuserisut akuerisat amerlanngitsut aqqutigalugit inatsiseqarnikkut ikiorneqarneq pineqarsinnaavoq.³⁴⁷

IKIU-p pilersinneqarneranut pissutaavoq eqqartuussisuserisut atorlugit innuttaasunik inatsisitigut nalinginnaasumik ikiuunneq, Kalaallit Nunaanni

akissaatikinnerusut inatsisitigut ikiorneqarnissamut pisariaqartitsinerannut naammangimmat. IKIU nalunaarpoq 2015-imi inatsisitigut ikioqqulluni saaffiginnissutit 1.300 tigusimagitik. 2014-imut naleqqiullugit 300-it missaannik amerlanerupput. Saaffiginnittut naatsorsoqqissaarnerisigut takuneqarsinnaavoq IKIU-p pilersinneqarneraniit 4700-ngajannik saaffiginnittoqarsimasoq. Kalaallit Nunaanni inuit inersimasut amerlassusaasa taakku 14 %-teraat.³⁴⁸

IKIU-p malittarisaanni immikkoortoq. 3.3.4 malillugu siunnersuisoqarneq ajorpoq "suliassani aqutsinermi oqartussaasunut imaluunniit tassani suliarineqalereersunut, isumaqartoqarmat ikiuineq siunnersuinerlu oqartussaasumit isumagineqassasoq."³⁴⁹ Malittarisassat Kalaallit Nunaanni inatsisitigut eqqartuussisuserisunit ikiorneqarnermut nalunaarut malippaat, tassaniillunilu sulianut ingerlareersunut inatsisitigut akeqanngitsumik ikiuinermik neqerooruteqartoqarsinnaanngitsaq.³⁵⁰

IKIU-p nalunaarutigaa IKIU-p siunnersuinerata ilaa annikigisassaangitsaq pissutsinut oqartussaasunit suliarineqareersimasunut tunngasuusartoq, naammattumik tunngavilersuisimanginnermut, naammagittaalliornissamut siunnersuinermut, illuatungiliuttut tusarniarnissaannut imaluunniit suliamik sivitsuinaarpallaalersimanermut atatillugu kukkusooqarajuttarmat, imaluunniit innuttaasoq naammattumik siunnersorneqarsimanani isumaqaraangat.³⁵¹

INUIT PISINNAATITAAFFISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Suliap ingerlanerani inatsisitigut isumannaatsuunissamut ilaatigut nakerisarsiortuunnginnissamut, illersuisoqarsinnaanermut, innuttaasunik ilitseruinerit, allassimasunik takunnisinnaatitaanermut, aammalu akerliliisinnaanermut, tunngavilersuinermut maalaaruteqarsinnaanermullu apeqqutit aamma ilaapput. Pisariaqarpat naleqquttumik ikiorneqarluni, iliuutsip aalajangersimasup qanoq kinguneqarsinnaanera innuttaasup naammattumik qularnaatsumik siulittuinissamut, inuup kallarneqartup periarfissaqarnissaa Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Eqqartuussivimmi aamma akuerineqarsimavoq. Ajornartorsiut tunuliaqutaralugu ingerlatsiviit suleriaasiisa paasiuminartuunissaat suliap ingerlatsivinni ingerlasut pillugit innuttaasut inatsisitigut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerannik annertunerulersitsisarnersoq sammeneqarpoq.

Inuit ataasiakkaat pisinnaatitaaffiisa illersorneqarnerat siuarsarniarlugu inassuteqaatigaarput – Danmarkip Kalaallit Nunaat oqaloqatigalugu:

- Ingerlatsivinni suliat sulialluunniit ingerlareersut pillugit innuttaasut akeqanngitsumik inatsisitigut ikiorneqarsinnaasunngorlugit Kalaallit Nunaanni eqqartuussisuserisunit inatsisitigut ikiorsiineq pillugu nalunaarut annertusassagaa
-

9 INUTTUT PISINNAATITAAFFINNIK SIAMMARTITERINEQ

9.1 ATAATSIMUT ISIGALUGU

9.1.1 IMARISAA KILLILERNERALU

Inuttut pisinnaatitaaffiit sapinngisamik siammasinnerpaamik ilisimaneqarlutillu paasissutissiissutigineqarnissaat naalagaaffiup qularnaagassaraa. Taamatuttaaq naalagaaffiup qularnaagassaraa inuttut pisinnaatitaaffiit tunngaviusumik atuarfittut ittuni sullitanullu naleqquttunut atuarisissutaanissaa, soorlu meeqqat atuarfiini ilinniartitsisunut, politiinut aamma naalakkersuisoqarfinni kommuninilu atorfilinnut.

Taamatuttaarlu pingaaruteqarpoq pisortat susassaqarfiillu, naalagaaffik sinnerlugu iliuuseqartartut, inuttut pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaanni ingerlatsivinni sullissinermi siuarsarneqarlutillu illersorneqarnissaannut peqataanissaat.

Kapitalimi uani aallaavigineqarput Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanerup iluani inuttut pisinnaatitaaffiit siammarternissaannut unammillernartut aammalu ilinniartitaanermut periusissiani ilinniartitaanermullu pilersaarusiani inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsisarnermi ilaatinneqartarnissaasa iluaqutaasinnaaneranut tunngasut. Kapitalimi ilanngullugit sammineqarput Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiini, ilinniartitsisunngorniarfimmi pisortani atorfilinnik atuartitsinermi inuttut pisinnaatitaaffiisa immikkut atuartitsissutigineqarsinnaanerannut Kalaallit Nunaannilu tamanut ammasumik inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit paasissutissiisarnissamut tunngasut.

9.2 NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAARKUTAASUT

9.2.1 ARTIKILINIT ATAASIAKKAANIIT ATAATSIMOORTUMIK NALUNAARUMMUT³⁵²

Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartinneqarnissaq immikkut pisinnaatitaaffiunngilaq. Nunanili tamalaani inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutit aallaavittut naalagaaffinnut pisussaaffiliipput isumaqatigiissutini tunngaviusut ileqquusullu siammarterneqarnissaannut,³⁵³ kiisalu inuttut pisinnaatitaaffiit nalinginnaasumik ilisimaneqarnissaannut siammartereqqullugit. Soorlu assersuutigalugu Naalagaaffiit Peqatigiit Aningaasaqarneq, Isumaginninneq Kultureqarnerlu pillugit Isumaqatigiissutaanni erseqqissarneqarpoq (Naalagaaffiit Peqatigiit Konvention om Økonomiske, Sociale og Kulturelle Rettigheder (ØSKR)), ilinniartitaanissamut pisinnaatitaaffimmi isiginiarneqassasoq inuttut pisinnaatitaaffiit tunngaviusumillu kiffaanngissuseqarnermut pisinnaatitaaffiit ataqqineqarnissaannik nakusasaanissaq.³⁵⁴

Inuttut pisinnaatitaaffinnik ilisimasaqarneq pisinnaatitaaffiit taakku sunniutilimmik illersorneqarnissaannut pisariaqavippoq. Nunani tamalaani inuttut pisinnaatitaaffinnut kattuffiit innersuussutaanni, aalajangersagaanni oqaaseqaataannilu nalinginnarni erseqqissarneqartuarpoq inuttut

pisinnaatitaaffiit pillguit atuartitsineq inuttut pisinnaatitaaffiit piviusunngortinnissaannut pisariaqartoq.³⁵⁵ Taamatullu aamma Naalagaaffiit Peqatigiit Europarådillu iluini naalackersuinikkut isumaqatigiissuteqarpoq arlalinnik inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsinissamut siuarsaasoqarnissaanik.³⁵⁶

Naalagaaffiit Peqatigiit Nunarsuaq tamakkerlugu Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Ataatsimeersuarnerani Wienimi 1993-imi inuttut pisinnaatitaaffiit immikkut ittumik sammeneqarput.³⁵⁷ Tamatuma kingorna Naalagaaffiit Peqatigiit Europarådilu uppersaartik pilersaarusanillu assigiinngitsunik saqqummiussisarput nunat ataasiakkaat iluini inuttut pisinnaatitaaffiit atuartitsissutigineqarnissaat pillugu nakussasaanissamut tunngasunik. Tamakku pituttuisuunngillat, naalagaaffinnulli innersuussutaallutik inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsineq qanoq ilillugu inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutinut pituttuisunut ilanngunneqarsinnaanersoq. Taamaattuni qitiulluinnartoq tassaavoq Naalagaaffiit Peqatigiit inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsinissamut Nunarsuaq tamakkerlugu pilersaarusiaat. Pilersaarusiame immikkoortuni tassungalu atasuni iliuusissatut pilersaarutini ataatsimoorutaapput, siullermik naalagaaffiit pisussaaffilerneqarmata inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit ilinniartitaanerni atuartitsinissaq isumagissagaat, aappaattut inuttut pisinnaatitaaffiit atuartitsissutiginnissaat perorsaanermi tunngaviit ilitsersuiner eqqarsaatigalugit nassuaatigineqarlutik.³⁵⁸

Naalagaaffiit Peqatigiit 2011-mi ataatsimeersuarnerminni Naalagaaffiit Peqatigiit inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit ilinniartitaanermut atuartitsinermullu nalunaarutaat akuersissutigineqarpoq. Nalunaarut inatsiseqarnikkut pituttuisuunngilaq, erseqqissaatigineqarporli naalagaaffiit inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsinissamut naalackersuinikkut imminnut pisussaaffilerumasut tamatumuunalu isummat naleqartitallu pillugit pisinnaasanik, ilisimasanik isumaliutiginninnerillu nakussassaavigalugit.³⁵⁹ Inuttut pisinnaatitaaffiit atuartitsissutigineqarnerat nalunaarut naapertorlugu ilaatigut anguniarneqassaaq inatsisitigut aqutsisoqarnikkullu annertusiartuaatumik siuariartuaarfiusumillu iliuuseqarnertigut.³⁶⁰

Nalunaarummi allassimavoq inunnut naalagaaffik sinnerlugu iliuuseqartartunut inuttut pisinnaatitaaffit naleqquttumik atuartinneqarsinnaanerat naalagaaffiup qularnaassagaa.³⁶¹ Nalunaarut naapertorlugu naalagaaffiit ilaasortaasut alloriartariaqarput inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsinissaq nakussassarniarlugu, ilaatigut inatsisiliorlutik ingerlatsinikkulluunniit aaqqiissutissanik ujartuillutik. Iliuutsit tamakku naliliiffigineqartarneri pisassaaq ilaatigut namminersorlutik ingerlatsisut, innuttaasut nunallu namminneq iluini

inuttut pisinnaatitaaffinnik ingerlatsisut akornanni akuusut qanimut isumasioqatiginerisigut.³⁶² Naggasiullugulu naalagaaffiit qularnaartariaqarpaat ilinniartitsisut atuartitsisullu allat inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsinissamut pisinnaasaqarnerulernissaartik anguniarlugu tunngaviumik nangissutaasumillu ilinniartitaanissaat.

9.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAACKUTAASUT

9.3.1 ILINNIARTITAANERMUT PERIUSISSIAQ AAMMA ILINNIARTITAANERMI PILERSAARUSIAQ

Naalakkersuisut 2005-imiilli siunnerfilimmik sulisimapput ilinnialersartut, ilinniarnerminnik naammassinnittartut aammalu ilinniarnarit pitsaassusaannik qaffassaallutik nunat ilunani periusissiat ilinniartitaanermilu pilersaarusiat atorlugit. Anguniagaavoq innuttaasut akornanni amerlanerusut inuussutissarsiutigisinnaasaminnik ilinniagaqalernissaat.³⁶³ Naalakkersuisut ilinniartitaanermut periusissiaat kingulleq 2015-imi akuersissutigineqarpoq. Periusissiami ilinniartitaanerup iluani immikkut pingaartillugit sammerusutat, kalaallit inuiaqatigiit ineriartornissaannut iluaqutaasussat, saqqummiunneqarput. Tamakkununga ilaapput meeqqanut ulluunerani neqeroorutit amerlanerusut, meeqqat atuarfiata nakussassarneqarnissaa, atuarnerminnik naammassinnittartut amerlanerusut, aqutsisunik ilinniartitsinerit aamma sunniutaasunik naliliisarnerit. Pingaartillugit sammerusutat tamakku ilinniartitaanermi naleqartitat aallaavigalugit ineriartortinneqassapput. Tamakkulu tassaapput peqataatitsineq, assigiinngisitaarneq, kajumissisitsineq, pjuuartitsineq aamma ataatsimoortumik inuttutllu akisussaaffik.³⁶⁴

9.3.2 MEEQQAT ATUARFIAT PILLUGU INATSIT

Kalaallit Nunaanni meeqqat atarfiat pillugu inatsimmi³⁶⁵ inuttut pisinnaatitaaffiit immikkuullarissumik eqqartorneqanngillat. Meeqqat atuarfiatali siunertaa pillugu aalajangersakkami anguniakkat arlallit nassuiarneqarput, atuarfiup atuartitsinermini perorsaanerminilu inuttut pisinnaatitaaffinni pingaartitanut naleqqumik ingerlatsinissaanut iluaqutaasumik. Taamaalilluni meeqqat atuarfiat angajoqqaanik peqateqarluni meeqqat anersaakkut kiffaanngissutsimik akaarinninnermillu siuarsaavigissavai, akisussaaqataaneq suleqatigiinnerlu nakussassarlugit kiisalu atuartut immikkut pisariaqartitsisut isumagalugit. Atuartup nammineq eqqarsarsinnaaneq, akuersaaginnannginneq namminerlu isummaminik oqaatiginnissinnaaneq ilikkassavai. Tamatuma saniatigut atuartup nammineq inuiaqatigiinni kinaassutsi, kulturini naleqartitanilu pillugit paasinninnini ineriartortissavaa. Taamalu aamma kulturinik allanik, oqartussaaqataaneq tunngavigalugu eqqarsartaatsini namminerlu oqartussaaqataasutut pisinnaatitaaffini pisussaaffinilu aammalu inuiaqatigiit ineriartorneranni akisussaaffini ineriartortissallugit.³⁶⁶

9.3.3 ILINNIARTITSISUNNGORNIARNEQ

Ilinniartitsisunngorniarnermi ilinniarnermut aaqqissuussinermi 2014-imeersumi ilinniartitaanermi siunertaq allassimavoq. Ilinniartitsisunngorniarnermi meeqqat atuarfianni ilinniartitsisussat ilinniartinneqassapput aammalu atuartitsinermut allamut tunngaviliisoqassaaq kiisalu ilinniartut ingerlaqqiffiusumik ilinniarsinnaanerannut tunngaviliisoqassalluni. Ilinniartitaanermi immikkut soqutigalugu aallunneqassaaq isumaliutersornerup sulinerullu aammalu perorsaanermik paasisimasaqarnerup atassuserneqarnissaat, tassaammata ilinniartitsisutut sulinissamut pisariaqartut.³⁶⁷

Perorsarsimarpalaarneq eqqarsaatigalugu ilinniartitsisunngorniarnernup ilinniartitsisunngorussat meeqqat atuarfianni ilinniartitsisut suliassaat pillugit aalajangersakkanik aammalu atuarfiup atuartitsinermut tunngaviinik ilikkariaatsimillu isiginninnermik kivitinsinnaannut nakussassassavai. Tamatuma ilaatigut kingunerissavaa atuartitsinermi meeqqat ataasiakkaat aallaaviunissaat, tassa meeqqat ilikkartariaasiisa assigiinnginnerat nassuerutigalugu. Taamatuttaaq kingunerissavaa, siuliani eqqaaneqareersutut, atuartut naleqartitat, soorlu anersaakkut kiffaanngitsuuneq, akaarinninneq akisussaaqataaneq demokratiilu tunngavigalugu pisinnaatitaaffiit pisussaaffiillu, perorsarneqarnissaat.

9.3.4 INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT PILLUGIT TAMANUT AMMASUMIK PAASISSUTISSIINEQ

Kalaallit Nunaanni inatsisiliornermi maleruagassaani allassimavoq innuttaasut namminerisaminnik kiffaanngissuseqarlutillu isummersinnaanissartik anguniarlugu killilersorneqaratik paasissutissanik ujartuinissamut pisinnaatitaanerat inatsisiliortunit ataqqineqassasoq. Ilaatigut inatsisini tunngaviusuni demokratiimik tunngaviit aallaavigalugit najoqqutassani allassimavoq Namminersorlutik Oqartussat innuttaasut paasissutissanik pissarsiniarnissaannut periarfissiissasut inuiaqatigiinnullu tunngasut suulluunniit malinnaavigineqarnissaannut periarfissiillutik.³⁶⁸

Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit ataatsimiititaannut nalunaarusiani piffissani aalajangersimasuni nassiunneqartartuni paasinarpoq sulisut assigiinngitsut meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit atuartitsisarnissaat isumagineqarsimasoq, tamakkununga ilaallutik kommunini sullissisut. Ilinniartitsinerni pingaartumik Meeqqat pillugit isumaqatigiissut imaluunniit qulequttat tassunga assingusut nunallu nammineq iluani inatsisit aallunneqartarsimapput.³⁶⁹

Maajimi 2015 Naalakkersuisut UNICEF'illu akornanni isumaqatigiissut NAKUUSA (meeqqat inuusuttullu pisinnaatitaaffiinik nakussassaalluni suleqatigiinneq)

ukiunik tallimanik sivitsorneqarpoq. Isumaqatigiissut naapertorlugu NAKUUSAp kommunit atuarfiillu qanimut suleqatigalugit Meeqqat pillugit isumaqatigiissummik ilisimanninneq siammarsartussaavaa, meeqqallu isummaminnik annissisinnaanerannik pitsanngorsaalluni. NAAKUSA taamaalilluni, ilaatigut qaammarsaneq ilinniartitaanikkullu sammisat aqqutigalugit, Meeqqat pillugit isumaqatigiissutit ilisimaneqarnerulernissaa suliaraa.³⁷⁰

Inuttut pisinnaatitaaffinnut sakkussat, aqqissuussinerit, ilisarititsinerit nalunaarusiallu pillugit ataatsimoortumik nalunaarsukkanik takussutissaqanngilaq. Naalakkersuisulli nittartagaanni Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisinillu atortitsinnermut Naalakkersuisoqarfiup ataani Meeqqat pillugit isumaqatigiissut aamma Innarluutillit pillugit isumaqatigiissut takuneqarsinnaapput.³⁷¹ Tassaniippit isumaqatigiissutit, protokollit ilassutit, soraarummeernernit nalunaarusiat, naalagaaffinnillu nalunaarusiat. Inuttut pisinnaatitaaffinnut sakkussat nalunaarutaasimasullu qitiusut allat Naalakkersuisut nittartagaanni imaaliallaannaq nassaarineqarsinnaanngillat.

9.4 INUTTUT PISINNAATITA AFFITSIGUT INERIARTORNEQ

2014-imiilli inuttut pisinnaatitaafiit pitsanngorsaaviginarlugit Kalaallit Nunaanni suliniartoqalerpoq:

- Meeqqat Pisinnaatitaaffinik Sullissivk MIO aamma Inuttut Pisinnaatitaaffiit pillugit Institutti nukarlernik akullernillu atuartsinermi atortussanik saqqummersitsippit "Sæt børns rettigheder på skoleskemaet" (Meeqqat pisinnaatitaaffiit atuarfinni skemanut ilanngullik) saqqummersippaat, tamassumalu kingorna nunami tamarmi illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfinnut nassiunneqarluni.³⁷²
- Transparency International Greenland (TIG) Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaata Siunnersoqatigiivinit tapiiffigineqarluni saqqummersitat arlallit saqqumersippai, taakkununnga ilaallutik "Peqquserluttarnermik akiuiniarneq pillugu FN-imi isumaqatigiissut Kalaallit Nunaanni atuutilerpat, Kalaallit Nunaanni suut unammilligassaassappat?" (2016) "Suliffeqarfiit inuit pisinnaatitaaffinik suliaqarnerannut ilitsersuut" (2016) "Pisortani sulisut killilersorneqaratik oqaaseqarsinnaatitaanerat" (2015) aamma "Peqquserluttarnermik akiuiniarnermut najoqutassiaq" (2014).
- Maaji 2015 Naalakkersuisut UNICEF'illu akornanni NAKUUSA (meeqqat inusuttullu pisinnaatitaaffiisa nakussassaaniarluni suleqatigiissutaasoq)

pillugu isumaqatigiissut siusinnerusumi eqqaaneqareersutut ukiunik tallimanik sivitsorneqarpoq.³⁷³

- Decembarimi 2015 NAKUUSA'p ilaatut nuna tamakkerlugu meeqqat 13-17'inut ukiullit paasisimasalittut katerittarfiat pilersinneqarpoq.³⁷⁴ Meeqqat katerittarfiata suliasaraa pisinnaattaaffiit pillugit meeqqanut inuusuttunullu allanut ilisimasanik siammarterinissaq.
- Novembarimi 2015 aammalu martsimi 2016 Ilinniarfissuarmi, Ilikkartarnermut Instituttimi for Læring, meeqqat pisinnaatitaaffii ilinniartitsisunngortussanut atuartitsissutigineqarput. MIO aamma Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Institutti ilinniartitsunngorniarnut ukiunut sisamanut avissimasunut tamanut atuartitsinermik isumaginnittuupput instituttimiillu inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsisussanik pikkorissaallutik.³⁷⁵
- Decembarimi 2015-imi meeqqat oqallittarfiat 13-17 ukiulinnik Kalaallit Nunaanni tamaneersunit NAKUUSA-p ilaatut pilertsisoqarpoq.³⁷⁶ Meeqqat oqallittarfiat meeqqanut inuusuttunullu pisinnaatitaaffii pillugit siaruarternermik suliaqarpoq.³⁷⁷
- Novembarimi 2015-imi martsimilu 2016 Ilinniarfissuup, Ilikkagaqartarnermut Instituttip, ilinniartitsisunngorniartut meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsisarnerat sammivaa. MIO aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinik Sullissivik atuaqatiikkuaatani sisamani tamani ilinniartunik ilinniartitsippat kiisalu inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsisarnermik instituttimi ilinniartitsisunut pikkorissaallutik.
- Inatsisartut ukiakkut 2015 aalajangiiffigisassatut siunnersuummik suliaqarput, kingornalu Naalakkersuisut suliasinneqarput Inuttut pisinnaatitaaffinnik sullissivik Center for Menneskerettigheder pilersinniarlugu suliaqassasut aammalu naligiimmik pinnittarnissamik aalajangiisartunik Ligebehandlingsnævnmik pilersitsissasut. Siunnersuulli aallaqqaammut iluserisamisut isikkulerlugu akuersissutigineqanngilaq. Akerlianik Inatsisartut isumaqatigiissutigaa Kalaallit Nunaanni Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Siunnersuisoqatigiit naliliiffiginerisigut Inatsisartuni apeqquteqaatit tunngavigalugit Inatsisartuni oqallisigineqassasoq Kalaallit Nunaanni inuttut pisinnaatitaaffiit qanoq ilillutik siuarsarneqarlutillu illersorneqarsinnaanersut.³⁷⁸

9.5 KALAALLIT NUNAANNI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT MAKKUKUUNA PITSANNGORSARNEQARSINNAAPPUT

9.5.1 ILINNIARTITAANERMUT PILERSAARUSIAMI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT

TUNULIAQUTAASUT

Ilinniartitaanermi periusissiaq ilinniartitaanermilu pilersaarussiaq taakkuupput Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanerup iluani unammillernartut iliuuseqarfiginissaannut suliniutissanillu naleqquttunik qularnaarinissamut Naalackersuisut aallaavigisartagaat. Taakkunuuna Naalackersuisut periarfissaqarput unammillernartut pilersut ilinniartitaaneq pillugu oqallinnermi pingaartillugit iliuuseqarfiginiarnissaannut tamakkunani akuusut soqutigisallillu isummersoqataaffigisaannik. Ilinniartitaanermut periusissiaq 2015-imeersaq ilinniartitaaneq tamaat isigalugu naleqartitanik malunnaatilinnik imaqarpoq. Taakkulu taaneqareersutut tassaapput akuutitsineq, assigiinngisitaarneq, kajumissisitsineq, piujuartitsineq aammalu ataatsimoorussamik inuttullu akisussaaneq.³⁷⁹ Ilinniartitaanermi pilersaarussiaq tassaavoq iliuusissatut pilersaarussiaq, ukiuni tulliuttuni suliniutigerusutanik imalik aammalu Ilinniartitaanermut periusissiami Naalackersuisut takorluugaanut anguniagaannullu iluaqutaasoq. Ilinniartitaanermi periusissiaq II 2016-imeersaq sinaakkutaavoq ilinniartitaanermi anguniakkat qanoq anguneqarsinnaanersut pillugit naliliinissamut suliniutissanik naleqquttunik qularnaarisoq.³⁸⁰

Taamaattorli inuttut pisinnaatitaaffiit siammarterneqarlutillu atuartitsissutiginnissaat Ilinniartitaanermut periusissiami 2015-imeersumi imaluunniit Ilinniartitaanermut pilersaarusiame 2016-imeersumi ilaatinneqanngillat.

Pissusissamisuuksaaq inuttut pisinnaatitaaffiit ilinniartitaanermut periusissiap tullissaani naleqartitanut tunngaviit ilaattut ilaatinneqassappata. Taamaaliornikkut inuttut pisinnaatitaaffiit siunissami ilinniartitaanermut pilersaarusiame naleqartitatut malunnarluartutut akuersissutaasalersinnaapput, akuutitsineq, assigiinngisitaarneq, kajumissisitsineq, piujuartitsineq kiisalu ataatsimoorussamik inuttullu akisussaafik assigalugit. Taamatullu aamma pissusissamisuuksaaq Ilinniartitaanermut pilersaarusiame 2017-imiit tamatumalu kingorna atuutilersussani inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsineq nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutit ineriartortinneqarsinnaapput. Taamaaliortoqarsinnaavoq inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit ilinniagaqarneq sammisani ataasiakkaani assigiinngitsunillu qaffasissusilinni anguniagassatut aalajangersimasutut imaluunniit susassaqarfiit akimorlugit suliniutitut nutaatut ilanngukkanni.

INUIT PISINNAATITAFFIINIK ILLERSUINEQ

Naalagaaffiit Peqatigiit inuttut pisinnaatitaaffiit ilinniakkatut atuartsissutitullu atuunnissaannik nalunaarutaata akuersissutigineqarnerisigut nunat naalakkersuinikkut (inatsisitiguunngitsoq) imminnut pisussaaffilerput nunat ataasiakaat iluini inuttut pisinnaatitaaffiit atuartsissutiginnissaannut periusissianik, pilersaarutinik imaluunniit iliuusissatut pilersaarutinik ineriartortitsinissaminnut. Nalunaarut naapertorlugu tamakku ineriartortinneqartariaqarput inuttut pisinnaatitaaffiit ilinniartitaanerni naleqquttuni atuartsissutiginnissaannik nakussassaaniarlugit nunat ataatsimoorlutik piviusungortitsinissaminnut nalilersuinissaminnullu suliniuteqarnerisigut.³⁸¹

Naalagaaffiit Peqatigiit Nunarsiaq tamakkerlugu inuttut pisinnaatitaaffiit atuartsissutigineqarnissaat pillugu pilersaarutaanni innersuussutigineqarpoq meeqqat atuarfiannut, ilinniarnertuunngorniartinnut aammalu suliffigissassanik ilinniartinnut, soorlu tusagassiortuunngorniartinnut, isumaginninnikkut siunnersortinngorniartinnut, ilinniartitsisunngorniartinnut perorsaasunngorniartinnullu siunnerfeqartunik nunat iluminni iliuusissatut pilersaarusiussasut. Nunami namminermit iliuusissatut pilersaarummi aamma ingerlaqqiffiusumik ilinniartitaanerit ilanngullugit eqqarsaatigineqartariaqarput.³⁸²

Inuttut pisinnaatitaaffiit atuartsissutiginnissaannut naalagaaffit iliuusissatut pilersaarussianik aallartitsinissaannut najoqqutassarpaalunnik suliaqartoqareernikuuvoq. Taakku ilaat tassaavoq naalagaaffinnut najoqqutassiaq Naalagaaffiit Peqatigiit Inuttut pisinnaatitaaffinnut UNESCOmullu Højkommissariatiaata suliarisimasaa. Najoqqutassiami inuttut pisinnaatitaaffiit atuartsissutiginnissaannut iliuusissatut pilersaarusiorniarunik iliuuserisinnaasaat allattorsimapput. Najoqqutassiami aamma inuttut pisinnaatitaaffiit ilinniartinnit atuartsissutiginnissaannut suliap sumut killinneranik misissuillutillu ingerlatitseqqissinnaanerit pillugu innersuussuteqarpoq.³⁸³

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamalaat akornanni innersuussutit akuersarniarlugit inassuteqaatigaarput Naalakkersuisut:

- Ilinniartitaanermut periusissiasap tulliuttup naleqartitatigut tunngaviini inuttut pisinnaatitaaffiit ilanngutissagaat
- Siunissami ilinniartitaanermut pilersarusiassani inuttut pisinnaatitaaffiit atuartsissutigineqartarnissaannut anguniakkat ilanngutissagaat taamaalillutillu nunap nammineq iluani ilinniartitaanerit ilaanni naleqquttuni inuttut pisinnaatitaaffiit atuartsissutigineqarnissaannut iliuusissatut pilersarusiaq aallartillugu undervisning i menneskerettigheder for relevante dele af hele uddannelsessektoren.

9.5.2 MEEQQAT ATUARFIINI MEEQQAT PISINNAATITAAFFIINIK ATUARTITSINEQ PITSANNGORSARNEQARLI

TUNULIAQUTAASUT

Meeqqat atuarfiata atuarfiup siunertaa pillugu siunertaani allassimavoq inuttut pisinnaatitaaffitsigut perorsaataasumik sammisaqarneq suliarineqartassasoq, naak inuttut pisinnaatitaaffiit immikkuullarissumik taaneqanngikkaluartut. Inatsimmi ilanngullugu taaneqarpoq elevrådiliornissaq demokratiilu atuarfimmi avatangiisini inuttut pisinnaatitaaffiit periutsitigut atorneqarnissaannut sinaakkutaasinnaasut.³⁸⁴ Atuartulli aalajangeeqataasinnaaneranunt piareersarneqarnissaat immikkuullarissumik anguniagassatut allassimanngilaq, naak tamanna Meqqat pillugit isumaqatigiisummi qitiulluinnaraluartoq.³⁸⁵

Meeqqat atuarfianni atuartsineq meeqqat atuarfiat pillugu inatsimmi, atuarfik pillugu aalajangersakkanik pingaarnernik imalimmi, maleruagassaqarpoq aammalu meeqqat atuarfianni fagit taakkunanilu sammisassat, alloriarfinni anguniakkat aamma fagini anguniakkat ilikkagassatullu anguniakkat pillugit nalunaarummi. Meeqqat atuarfianni atuartsineq ilaatigut meeqqat atuarfiannut inatsimmi nalimmassagaavoq,³⁸⁶ ilaatigullu meeqqat atuarfianni fagit pillugit nalunaarummi nalimmassagaallutik.³⁸⁷ Fagini ataasiakkaani ilikkagassatut anguniagassat ilaatigut naqitani assigiinngitsuni Ilinniartitaanermut aqutsisoqarfiup nittartagaani takuneqarsinnaasuni maleruagassaqarput.³⁸⁸ Aalajangersakkat pingaarnert faginilu ataasiakkaani trinmål, fagformål og læringsmål atuartsinermi pituttuisuupput.

Alloriarfinni anguniagassat il.il. nalunaarummi allassimavoq inuttut pisinnaatitaaffiit inuiaqatigiilerinermi aammalu kristumiussutsimik ilisimatusarnermi ilikkagassatut anguniagassani ilaasut. Inuttut pisinnaatitaaffiit meeqqallu pisinnaatitaaffii toqqaannangikkaluamik fagit sinnerini ilaapput. Soorlu assersuutigalugu meeqqat pisariaqartitaat inuuniarnermilu atugaat "inuttut ineriartornermi" atuartitsissutigineqartassapput. Taakkunani meeqqat ilaqutariinni meeqqat qanoq inissisimanagerat, akisussaaffii, pisussaaffii pisinnaatitaaffiilu pillugit atuartut isummernissaannut ilitsersuunneqartussaapput.³⁸⁹

Taamaalillutik meeqqat atuarianni atuartitsissutini pingasuni inuttut pisinnaatitaaffiit qulequttalluunniit tassunga attuumassutillit eqqaaneqarput. Tassalu nukarliit, akulliit angajulliillu inuiaqatigiilerinermi, inuttut ineriartornermi upperisarsiornermi filosofiimilu ajornarsiartuaartumik atuartinneqassapput.

INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILLERSUINEQ

Meeqqat pillugit isumaqatigiisummi meeqqap ilinniartitaanissaanut anguniagassat allattorsimapput, taakkununga ilaalluni meeqqap inuttut kinaassusaata, piginnaanerisa, tarnikkut timikkullu sapinngisaasa atuartitsinikkut ineriartortinneqarnissaat inuttullu pisinnaatitaaffinnik meeqqap ataqqinninnerata siuarsarneqarnissaa.³⁹⁰ Meeqqat pillugit isumaqatigiisummi tunngavik pingaarluinnartoq tassaavoq meeqqap aalajangeeqataanissamut pisinnaatitaaffia, soorlu sunniuteqarnissamut, peqataanissamut killiligaananilu oqaaseqarsinnaanermut. Meeqqat pillugit isumaqatigiisutip taamatutaaq Danmarki pisussaaffilerpaa isumaqatigiisutip tunngaviinik aalajangersagaanillu ilisimasatigit siammarterissasoq.³⁹¹

Naalagaaffiit Europarådimi ilaasortaasut Europarådip oqartussaaqataalluni innuttaanissamut ilinniartitaaneq inuttullu pisinnaatitaaffinnik atuartinneqarneq pillugit aalajangersakkamik akuersissuteqarnikuupput. Aalajangersagaq inatsisitigit pituttuisuunngilaq. Taannalu naapertorlugu naalagaaffiit Europarådimi ilaasortaasut inuttut pisinnaatitaaffiit atuartitsissutigineqarnissaat suli atualingitsunut paaqqinnittarfinni meeqqallu atuarianni ilinniartitsisut pilersaarutaanni ilaatittariaqaraluarpaat.³⁹²

Naalagaaffiit Peqatigiit inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit ilinniartitaaneq atuartitsinerlu pillugit Nalunaarutaanni aamma meeqqat atuariatut qaffasissulinni inuttut pisinnaatitaaffiit atuartitsissutigineqarnissaannut anguniagassat allattorsimapput. Tassani pineqarput inuttut pisinnaatitaaffiit atuartitsissutigineqarneranni imarisamikkut ilikkagassatigullu atuartitsinermi meeqqat pisinnaatitaaffiinik naligiimmillu pineqarnissamik ataqqinninneq eqqarsaatigissagaat.³⁹³

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamalaat akornanni innersuussutit akuersarniarlugit inassuteqaatigaarput Naalakkersuisut:

- Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit misissueqqissaarneq pilersissagaat, tamatumani ilanngullugit meeqqat pisinnaatitaaffii, meeqqat atuarianni alloriarfinni faginilu naleqquttuni, pitsaasumik atuartitsinissaq qularnarniarlugu
- Isumaliutigissagaat Meeqqat atuariannut inatsimmi anguniakkanut paragrafini inuttut pisinnaatitaaffiit innersuussutiginnissaat, soorlu toqqaannartumik inuttut pisinnaatitaaffiisa imaluunniit Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaasa innersuussutiginnerisigut
- Isumaliutigissagaat ilinniartitsisut pilersaarutaannik meeqqallu atuarianni najoqqutassanik nutarsaanissaq, taamaalilluni anguniakkanik aqutsineq ataatsimoortilerlugu, pissutsinut naleqqussarlugu aammalu inuttut pisinnaatitaaffiit meeqqallu pisinnaatitaaffii pillugit aalajangersakkanut atuuttunut naleqquttunngortillugu

9.5.3 ILINNIARTITSISUTUT ILINNIARTITAANEQ

Apriliip qaammataani 2016 Kalaallit Nunaata Ilisimatusarfianit Ilinniarfissuaq, Ilinniartitsinermut Ilisimatusarfik, pillugu naliliineq saqqummiunneqarpoq. Naliliinermi pitsaassutsimi unammillernartut ilungersunartut arlallit uparuaatigineqarput, ataatsimut isigalugu meeqqat atuarianni ilinniartitsisunik pikkorissunik pisariaqartitsinermut naapertutinnigitsut. Ilaatigut tassani erserpoq ilinniartitsisungorlaat atuartitsinissamut piginnaasaat naammattanngitsut, ilinniartitsisutullu ilinniarnermi klassip iluani aqutsinissamut, atuartunik inuttut assigiinngitsunik atuartitsinissamut, assigiinngisitaartumik atuartitsinissamut, atuartitsinermi tunngaviit ilikkarluarfiusut aallaavigalugit sulinissamik, ilikkagassatut anguniagassat, iliuusissatut pilersaarutit, naliliinerit angajoqqaanillu suleqateqarnissamut piareersarneqarneq ajortut.³⁹⁴

Ilinniartitsisunngorniat ilinniartiaaneranni najoqqutassani iliniarnerup imarisaa atuartitsinermilu angniagassat maleruagassiorneqartarput. Nunarsuaq tamakkerlugu nalunaarut aammalu Meeqqat pillugit isumaqatigiissut fagip

filosofiip ileqqussanullu tunngasut semesterip siulliup imarisaani ilaapput.³⁹⁵ Tamatuma saniatigut ilikkagassatut anguniakkani pisinnaatitaaffiit pisussaaffiillu pillugit atuartitsinissaq fagimi didaktik'imi semesterit aappaanni sammineqartussaniipput, tassa ilinniartitsisup ulluinnarni sulinermini akisussaaffia, pisussaaffii pisinnaatitaaffiilu atuartup ilisimasaqarfigilersussaammagit.³⁹⁶

Immikkut atuartitsinermi perorsaanermi (specialpædagogik) inatsisit tunngavii, tassani ilaallutik nunap nammineq iluani inatsisit nalunaarutillu kiisalu nunat tamalaat akornanni aalajangersakkat isumaqatigiissutillu, fagimi nammineq qinikkami specialpædagogikkimi, semesterit pingajuanni atuarneqartussami nassuiarneqarput.³⁹⁷ Immikkut atuartitsinermi iliuusissatut piginnaasassat pillugit pikkorissarnermi ilinniartup aamma ilikkagaqarfigissavai ilinniartitsisutut inooqatigiinnermu tunngasuni pisussaaffini suleqatissatullu attavissani.³⁹⁸ Pikkorissarnerni faginilu allani aamma demokrati eqqaaneqarpoq. Soorlu assersuutigalugu pikkorissanermi taaneqartumi "Centrale pædagogiske strømninger" (perorsaanikkut sunniutit qitiusut). Pikkorissarnermi tassani atuarfiup inuiaqatigiinni inissisimaffia pillugu ilinniartoq ilisimasaqalersussaavoq – aammalu qanga maannalu atuartitsinermi, perorsaanermi tamallu oqartussaanerit pillugu eqqarsartaatsimi inuiaqatigiit atuarfimmuut sunniutaat.³⁹⁹ Inuttut pisinnaatitaaffinnut tunngasut atuartitsinermi toqqaannangikkaluamik ilinniartitaanerme akuutinneqarnerannut assersuutissaq alla fagimi "Idræt og udeliv"-imiippoq (timersoneq silamiinnerlu), ilikkagassanik tamat oqartussaaqataanerannik isiginnilluni anguniagassanut tunngasoq.⁴⁰⁰

Anersaakkut kiffaangissuseq, naligiimmik naleqassuseq, innuttaaqataaneq, assigiinngisitaarneq tamakkulu assigisaat ilinniakkami najoqqutassani ilaangillat. Akerlianik fagimi kulturimut attaveqatigiinnermullu tunngasumi aammalu fagimi nammineq toqqagassami immikkut atuartitsinermi perorsaanermut tunngavimmi semesterit pingajuanni atuarneqartussami taaguutit atorneqartut ilagaat "assigiinngisitaartumik atuartitsineq" aamma "ilaatitsineq/akuutitsineq".⁴⁰¹

INUIT PISINNAATITAFFIINIK ILLERSUIEQ

Inuit pisinnaatitaaffiini ilinniatitaaneq atuartitsinerlu pillugit FN-ip nalunaartaani ilinniartitsisutut sulinermi inuit pisinnaatitaaffinik ilinniartitsisarnerup pitsaangorsarneqarnissaa pingaaruteqartoq erseqqissarneqarpoq.⁴⁰² Meeqqat atuarfianni ilinniartitsisunngorniarnermilu inuit pisinnaatitaaffinik ilinniartitsineq pillugu FN-ip Nunarsuarmut Pilersaarutaa malillugu meeqqat pisinnaatitaaffinik akisussaaqataanerannillu ilinniartitsineq suliaqarfiit akornanni suliassaaneq, suliamik ingerlatsinermut perorsaanermullu annertuumik ilanngunneqartariqartoq. Ilinniartitsissutut sulinermi inuit pisinnaatitaaffiannik ilinniartitsinerme ilaatigut ilinniartitsisunngortussat ilikkagaqartarnermik

piginnaasaasa pitsanngorsarneqartariaqarpoq. Tassa ukioqassutsinut qaffasissutsinillu naleqqussarlugu inuit pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsineq qanoq pilersaarusioneqassanersoq, ingerlanneqassanersoq nalilersorneqassanersorlu. Inuit pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsinermi, ilinniartitsisut oqartussatut inissisimanagerat klassinilu aqutsisuunerat kiisalu atuarfinni aqutsisut peqataatitsilluni ilikkagaqartarneq qulakkeerniarlugu aamma isiginiarneqartariaqarput.⁴⁰³

Innuttaasut katitigaarnerannik ilinniartitsineq inuillu pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsineq pillugit Europarådip nalunaarutaani inatsisitigut pituttorneqanngillat. Nalunaarulli malillugu Europarådimi naalagaaffiit ilaasortaasut ilinniartitsinermik atuartitsinermillu suliffeqarnissaq siunertarlugu suliffinnut aalajangersimasunut ilinniarnerni pingaartumik inuit pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsineq siuarsartariaqarpaat.⁴⁰⁴

Meeqqanik atuartitsinermi anguniagassat arlallit meeqqat pillugit isumaqatigiisummi allaqqapput, tassunga ilanngullugu meeqqat inuit pisinnaatitaaffiinik ataqqinninnissaat atuartitsinermi siuarsarneqassasoq.⁴⁰⁵

Ilinniartitsisut oqartussaasutut inissisimerisa pitsanngorsarnissaanik siunertaqarnermi ilinniatitsisunngorniartunikilinniartitsinerup pissusivinnut qanittuunissaa pisariaqarpoq. Tassani ilaatigut ilaavoq perorsaanermi inuit pisinnaatitaaffini akunnattoorutit, tassunga ilanngullugit illoqarfinni mikinerusuni nunaqarfinnilu atuarfinni. Assersuutigalugu peqataatitsinermi, nalunaruteqarnermi, atuartut inuttut inuuneranni, pissaanermik atuinermi inuillu navianartuummit pillugit unammilligassanut tunngatillugu.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamalaat akornanni innersuussutit akuersarniarlugit inassuteqaatigaarput Naalakkersuisut:

- Inuttut pisinnaatitaaffiit aaqqissuusseqqinnissami aallatereersumi ilinniartitsisunngornianut atuartitsissutigineqarnissaat nakussassarniarlugu suliniuteqassasut, tamatumani ilanngullugu ilinniartut Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni oqartussaasutut inissisimanissaannut annertunerusumik piareersartillugit
- Meeqqat atuarfianni ilinniartitsisut lektorillu ilinniartitsisunngorniarluni ilinniarfimmitut atuartut inuttut pisinnaatitaaffinnik atuartinnissaannut naleqquttunik piginnaasaqalernissaat suliniutigissagaat, tamatumani pingaartumik Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaat aamma Naalagaaffiit Peqatigiit Innarluutillit pillugit isumaqatigiissutaat eqqarsaatigalugit. Tamanna periarfissaqarpat pisinnaavoq maannakkut ilinniartitsisuusut atuarfiillu pisortaasa ilinniaqqinneranni

9.5.4 PISORTANI SULISUT INUTTUT PISINNAATITAFFIIT PILLUGIT ILINNIATINNEQARNISSAAT

TUNULIAQUTAASOQ

Naalagaaffik taassumalu sinniisai inuttut pisinnaatitaafitsigut pisussaaffitik tunngavigalugit qanoq iliuuseqarnissaminnik ilisimasaqarlutillu tunngavissaqartariaqarput. Tamanna ilaatigut anguneqarsinnaavoq pisortani sulisut, naalakkersuisoqarfimmi, aqutsisoqarfimmi imaluunniit kommunimi inatsisinik piareersaallutillu ingerlatsisut, inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartinneqarnerisigut. Aamma tassaasinnaapput politiit, isumaginninnermi ikiortit, isumaginninnermi perorsaasut peqqinnissamillu auliaqartut tassunga naleqquttut. Tamakku tamarmik ulluinnarni sulinerminni aalajangigaqartarput inuttut pisinnaatitaaffinnik siuarsaanermut illersuinernullu tunngasunik.

Naalagaaffiit Peqatigiit Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Ataatsimiititaliaat oqaaseqaamminni kingullerni Naalagaaffiit Peqatigiit inuttaasutut naalakkersuinikkullu pisinnaatitaaffiinik isumaqatigiissummik Kalaallit Nunaata

malinninnera pillugu apeqquteqarpoq, ilaatigut isumaqatigiissummik ilisimasaqalernissaq pillugu sutigut alloriartoqarsimanersoq paasiniallugu, soorlu pisortani atorfillit, politiit unnerluussisartut iantsiseqarnikkullu siunnersusiartut eqqarsaatigalugit.⁴⁰⁶ Akissutigineqarpoq Naalagaaffiit Peqatigiit Danmarkimik Kalaallillu Nunaannik nalilersuinerat kingulleq tunngavigalugu Kalaallit Nunaanni innuttaasut tusarniaavigineqarsimasut. Tamatumalu saniatigut Kalaallit aallartitat Naalagaaffiit Peqatigiit Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit ataatsimiititaata innersuussutai kingullit Naalakkersuisunut ilisimatitsissutigisimagaat.⁴⁰⁷

Kalaallit Nunaanni Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Siunnersuisoqatigiit 2014-imi nunat tamalaat akornanni isumaqatigiissutit Kalaallit Nunaanni innarluutilinnut qanoq sunniuteqarneri pillugit siunnersortinit nalunaarummik saqqummiipput. Tassannga ilaatigut erserpoq inuit innarluutillit eqqarsaatigalugit pissutsit assigiinngitsut nunami namminerme kommunitinilu periusissiani ilanngunneqartariqartut. Kisiannili inatsisit nutaat suliarineqarneranni isumaqatigiissut imaluunniit nunat tamat akornanni najoqqutassiat allat immikkut isiginiarneqartarnerat takuneqarsinnaanngilaq. Erserportaaq innarluutillit pillugit isumaqatigiissummik ilisimasat siammarterneqarniarnerat aaqqissugaanngitsumik pisoq.⁴⁰⁸

INUTTUT PISINNAATITA AFFITSIGUT ILLERSUGAANEQ

Innarluutillit pillugit isumaqatigiissut naalagaaffinnut ilaasortaasunut pisussaaffilivoq sulisut ilinniarsimasut allallu innarluutilinnik sullissisut, taakku pisinnaatitaaffii akuerisaasut tunngavigalugit ilinniartitaanerannik siuarsaassasut. Ilinniartitaaneq taamaalilluni sakkussaavoq, assersuutigalugu perorsaasunngortussat isumaqatigiissut tunngavigalugu ikiuisinnaanissamik piginnaasaqaleriartuaarnissaannik qularnaarsussa.⁴⁰⁹

Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Ataatsimiititaanniit Danmarkimut/Kalaallit Nunaannut innersuussutaanni kingullerni aarlerinartut taaneqarpoq ilinniarsimallutik meeqqanik suliallit atuartitaaneranni Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaasa ilaatinneqannginnerat. Meeqqat pillugit Ataatsimiititaliap siusinnerusukkut iliuuserisimasani uterlugu innersuivoq meeqqanik ilinniagalittut sullissisunut tamanut inuttut pisinnaatitaaffiit pingaartumillu meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit atuartitsinermut pilersaarusiit aaqqissuussamik suliarineqartariaqartut. Tamatumani ilaatigut pineqarput eqqartuussisut, eqqartuussissuserisut, ilinniartitsisut, politiit, pisortani atorfillit, najukkani oqartussat peqqissutsimillu suliallit.⁴¹⁰

Europarådip oqartussaaqataalluni innuttaaqataanermut inuttullu pisinnaatitaaffiit atuartitsissutiginnissaannut aalajangersagaa tunngavigalugu naalagaaffiit Europarådimi ilaasortaasut isumagisariaqaraluarpaat suliffigiligassaminnik ilinniartitaanerni inuttut pisinnaatitaaffiit ilinniagassatut najoqqutassani ilaatilernissaat.⁴¹¹ Naalagaaffiit – ilisimatusarnermi kiffaangissutsimik ataqqinnillutik – ilinniartitaanerit ingerlaqqiffiusut sinnerini inuttut pisinnaatitaaffinnik siuarsaasariaqaraluarput.⁴¹²

Naalagaaffiit Peqatigiit Nunarsuaq tamakkerlugu inuttut pisinnaatitaaffiit atuartitsissutigineqarnissaannut pilersaarutaannit naalagaaffinnut innersuussutigineqarpoq inuit ilinniarsimasut ilaannut, naalagaaffik sinnerlugu sulisunut naleqquttunut inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartitsineq piviusunngortissagaat. Tassani pineqarput pisortani atorfillit soorlu politiit, isumaginninnermi siunnersortit, isumaginninnermi perorsaasut, perorsaasut, ilinniartitsisut, peqqissutsimut tunngasunik sulisut, pinerluuteqarsimasunik isumaginniffimmi, kommunini, aqutsisoqarfinni, naalakkersuisoqarfinni, ministereqarfinni sulisut aammalu politiini sakkutooqarnermilu atorfillit.⁴¹³ Pilersaarummi ilinniartitaanerit akunnattumik sivissusillit aammalu ingerlaqqiffiusumik ilinniartitaanerit nangitsiviusumillu ilinniartitaanerit immikkut pingaarutilittut isigineqarput.⁴¹⁴

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamalaat akornanni innersuussutit akuersaarniarlugit inassuteqaatigaarput Naalakkersuisut:

- Inuttut pisinnaatitaaffiit ilinniagaqarlutik sulisut ilaasa, soorlu ilinniartitsisut, perorsaasut, isumaginninnermi siunnersortit isumaginninnermi perorsaasut, naalagaaffik sinnerlugu sulisartut inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit atuartinneqarnerat qanoq annertutiginersoq pitsaatiginersorlu paasiniassagaat, taamatullu atuartitsinerup aqqissuussaasumik siunissami ilinniartitaanernut pilersaarusi ilaanissaa isumaliutigissagaat
- Naakkersuisuni, kommunini oqartussanilu allani atorfillit tamarmik inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit ilinniartinneqartarneranni inuttut sulinerminnilu pisinnaatitaaffinnik naleqquttunik ilaatitsisarnissaat suliniutigissagaat

10 ILINNIARTITAANEQ

10.1 ATAATSIMUT ISIGALUGU

10.1.1 IMAI KILLILIUSSALLU

Kalaallit Nunaanni innuttaasut ikittunnguupput nunarujussuarmilu siammasillutik. Danmarkimi innuttaasut eqimassusaat innuttaasut 130,6-pput/km²⁴¹⁵(mi Kalaallit Nunaanni innuttaasut 0,14 –iupput km² –imi (sermimik qallersimanngitsuni).⁴¹⁶ Innuttaasut illoqarfinnit 17-ini nunaqarfinnilu 57-ini siassimapput.⁴¹⁷ Innuttaasut amerlassusaat Kalaallit Nunaanni innuttaasut Namminersorluni Oqartussaaneq pillugit kapitalimi eqqaaneqartutut 55.847 missaanniipput, taakkunannga 48.140 illoqarfinni 17-ini najugaqarlutik 7.435-llu missaat nunaqarfinni 57 missaanniittuni najugaqarlutik, amerlanerpaat Kalaallit Nunaata kimmuk sineriaani siassimasuni⁴¹⁸. ILO-mut nalunaarusiami allassimavoq nunami attaveqaatit ilungersunartuusut, nunap pissusaata kingunerisaanik najugaqarfiit akornanni timmisartumik angallammilluunniit taamaallaat angalasoqarsinnaammat. Najugaqarfiit akornanni uteqataarluni angalaneq ajornarpoq, tamakku nunap kujasissuani kitaanilu, ataasiakkaallu kangiani, siassimammata.⁴¹⁹ Kalaallit Nunaat tamakkerlugu internettimut attaveqarpoq, attaveqaatilli pisinnaasaanut akianullu apeqqutaavoq immap naqqatigut kabeli, radiokædi satellitiluunniit atorlugit attaveqarsinnaanerluni.⁴²⁰ Taamatut atugassaqartitaaneq ilinniartitaanerup iluani unammillernartunik immikkut illuinnartunik pilersitsivoq. Kalaallit Nunaanni innuttaasut 64 procentiisa missaat taamaallaat atuarfimmi tunngaviliivimmi atuarsimapput.⁴²¹ Tassunga sanilliukkaanni Danmarkimi tassungaannaq killillutik atuarsimasut innutatasut 26 procenteraat.⁴²²

Kapitalimi uani Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanermut atatillugu aporfiusut ilaat sammineqarput. Ilaatigut tassaasut atuarfinni unammillernartut, tamakkununga ilaallutik perorsaaneermik ilinniagaqarsimanngitsunik timelærerinik atuneq aammalu inuusuttut ilinniakkaminnik unitsitsisarnerat sungiusaatigalugulu suliffissaaleqineq.

10.2 NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAAKKUTAASUT

10.2.1 ISUMAQATIGIISSUTIT ARLALLIT PISINNAATITA AFFIMMIK QULARNAARINNIPPOT

Isumaqatigiissutit arlallit ilinniartitaanermik nalimmassaapput, soorlu Naalagaaffiit Peqatigiit aningaasaqarnermut, isumaginninnermut kultureqarnermullu pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutaat, Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigissutaanni ilassutaasumik protokol siulleq meeqqap pisinnaatitaaffiit tunngasoq (Meeqqat pillugit isumaqatigiissut), tamarmik meeqqap ilinniagaqarnissamut pisinnaatitaaffianik aalajangersaasut.

Tamatuma saniatigut Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqap ilinniagaqarnissaanut anguniagaassanik malittarisassiorpoq, tamatumani ilaalluni ilinniartitaanermi anguniagaassasoq meeqqap inuttut pissutsimigut, piginnaassutsimigut, anersaakkut timikkullu pisinnaasamigut ineriartornissaa.⁴²³

Ilinniartitaanerup imarisaani sinaakkutaanilu anguniagaassasut inuttut pissutsip tamakkiisumik ineriartornissaa aammalu inuttut pisinnaatitaaffinnik tunngaviumillu kiffaanngissutsimik ataqqinninnerup nakussassarneqarnissaat. Taamaalilluni ilinniartitaaneq immini inuttut pisinnaatitaaffiuvoq, tamannalu

ilutigalugu aamma inuttut pisinnaatitaaffinnik allanik piviusunngortitsinissamut sakkussaalluni pingaaruteqarluinnartoq.⁴²⁴

10.3 NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTAASUT

10.3.1 MEEQQAT ATUARFIAT

lnatsisini tunngaviusuni § 76 aalajangersaavoq meeqqat atuartinneqartussatut ukiullit tamarmik meeqqat atuarfianni akeqanngitsumik atuartinneqarsinnaatitaasut. Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat kommuunit aqutaraat, lnatsisartulli atuarfiup inatsisitigut sinaakkutaanik aqunneqarneranillu aalajangersaasarput, allaffissornikkulli aammalu sulianut tunngasut lninniartitaanermut, Kultureqarnermut, lnisimatusarnermut lnageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmit isumagineqarlutik. Meeqqat atuarfianni malittarisat meeqqat atuarfiat pillugu inatsimmi 2013-meersuupput.⁴²⁵ Kommunalbestyrelsit atuarfiit qanoq ingerlanissaannik anguniagassanik sinaakkutinillu aalajangersaasarput.⁴²⁶

Meeqqat atuarfianni atuartitsisuusarput lninniartitsisut lninniarfissuarmi lninniarsimasut aamma timelærerit perorsaanermut tunngasunik lninniagaqanngitsut. 1. oktober 2014-imi lninniartitsisutut atorfillit 1.025-iupput, taakku 73 procentii lninniartitsisutut lninniarsimasuullutik. lninniartitsisut lninniarsimasut pingaarnertut atorfeqartarput illoqarfiit annerit atuarfiini. lninniartitsisut 19 procentii timelæereriupput, taakkulu annermik nunaqarfiit atuarfiini atorfeqartuupput. lninniartitsisut tamarmik 8 procentii suli atualivissimangitsunut lninniartitsisutut atorfeqarput.⁴²⁷

Ukiumi atuarfiusumi 2014/2015'imi meeqqat atuarfianni atuartut katillutik 8.485-iupput, taakkunannga 1.129-t nunaqarfiit atuarfiiniillutik 530-llu specialklassemiillutik.⁴²⁸

10.3.2 INUUSUTTUNUT INUUSSUTISSARSIUTINULLU ILINNIARTITANERIT

lninniartitaanerit Naalakkersuisuniupput, lninniartitaanermut, Kultureqarnermut, lnisimatusarnermut lnageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmi.⁴²⁹ 1981-mili Kalaallit Nunaata inuussutissarsiutinik lninniartitaanerit tigummagit lninniarfinnik Kalaallit Nunaanut nussuineq annertusiartuaarsimavoq, taamalu ulumikkut inuussutissarsiutini pingaarnerni tunngaviusumik lninniarnerit tamakkerlutik lninniarneqarsinnaalerlutik. Sulili inuusuttunut ingerlaqqiffiusumillu lninniartitaanerik peqarpoq Kalaallit Nunaata avataani lninniarneqartariaqartunik.⁴³⁰

Kalaallit Nunaanni suliffissanut, ilitsersuinernut pikkorissaqqinnernullu qitiusumik ingerlatsiviit – Majoriaq – siunnersuillutillu pikkorissaanernik ingerlatsisarput

inuusuttut ilinniagaqalerlutilluunniit suliffittaarnissaannut piginnaanngorsaallutik.⁴³¹

2015-imi inuit 1.579-it inuusuttunut ilinniaritaanermik aallartitsipput, 2014-imut sanilliullutik 41-nik ikinnerullutik. Ilinniarnertuunngorniarfinni 17-inik amerlanerullutik aallartikkamik, 58-illi atuarnertik unitsiinnarsimallugu.⁴³²

10.4 INUTTUT PISINNAATITAAFFITSIGUT INERIARTORNEQ

Innutaasut ilinniarsimassusaannik misissuinerup takutippaa innuttaasut 16 sinnerlugit ukiullit akornanni 36,2 procentit meeqqat atuarfiannit qaffasinnerusumik 2014-imi ilinniagaqartut, 2009-miit procentinik arfinilinnik amerleriarsimallutik. Misissuinerulli aamma akutippaa ingerlaqqiffiusunik ilinniagallit amerlisimasut, pingaartumik ilinniartitsisutut isumaginninnermilu siunnersortitut aammalu ingeniøritut ilisimatuserneq, tunisassiorneq illussanullu titartaanermut tunngasut eqqarsaatigalugit.⁴³³

Ilinniartitaanermut atatillugu unammillernartut annertoqaat imaannaanngitsuullutillu, pingaartumik Kalaallit Nunaata aningaasaqarnera attaveqaateqarnikkullu atugai pissutaallutik.

Ukiuni kingullerpaani ilinniartitaanerup iluani pisut makkuupput:

- Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat 2015-imi Danmarks Evalueringsinstituttimit (EVA) naliliiffigineqarpoq.⁴³⁴ Naliliinermi pingaarnertut sammeneqarpoq meeqqat atuarfiannut inatsimmik piviusunngortitsinerup tunngasut. Ataatsimut isigalugu naliliinerup inerneraa meeqqat atuarfiata naalackersuinikkut, perusissat perorsaanerumullu tunngasut eqqarsaatigalugit suliassaminik kivitsiniarnini assut ajornartorsiuutigaa, naak inatsisitigut taama pisussaaffeqaraluarluni.⁴³⁵
- 2015-imi maajip qaammataani Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfiup saqqummiuppaa UPA 2015: (Ilinniartitaanermut pilersaarussiaq II – Piviusunngortitsinerup tunngatillugu Nalunaarussiaq 2014) Ilinniartitaanermut pilersaarussiaq pillugu nalunaarut II –”. Nalunaarusiami Naalackersuisut ilinniartitaanerup qaffassarneqarnissaanut tamatumalu inuuniarnermi atukkat inuunermilu nalillit qaffasinnerulersinnissaannut sunniuteqaqataasinnaaneranik nassuiaataat.⁴³⁶
- Junip qaammataani 2015 Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutitigut ilinniartitaanermi ilinniakkanik unitsitsiinnartarneq pillugu EU-p misissuisitsinera naammassivoq.⁴³⁷ Misissuineq naapertorlugu ilinniartut

tamarmik affaat sinnillit ilinniakkaminnik unitsitsisarput. Unitsitsisarnernut peqqutaasut marlungorlugit immikkoortinneqarput. Immikkoortumi siullermi peqqutaasut tassaapput isumaginninnikut, nunap pissusaanut kulturikkullu atukkanut tunngasut. Immikkoortut aappaanni pissutaatinneqarput ilinniakkamut tunngatillugit piumasaqaatit naleqartitallu imminnut assortuuttut.

- Suliffissanut, ilitersuinernut pikkorissaqqinnernullu inatsit nutaaq 1. januar 2016 atuutilerpoq, taamanerniillu ilinniartitaanermut qitiusumik siunnersuisarfiusimasut suliffissarsiuussisarfiillu ataatsimut kattunneqarput, taamaalillutillu kommunit pisussaaffilerneqarput illoqarfinni tamani qitiusumik siunnersuisarfinnik pilersitsissasut.⁴³⁸
- Apriilip qaammataani 2016 ilinniarfissuarmi ilinniartitsisunngorniartarneq pillugu naliliinermi nalunaarussiaq saqqummerpoq.⁴³⁹ Naliliinermi ilinniartitaanermi unammillernartut ilungersunartut arlalissuit uparuarneqarput, ilaatigut tikkuarneqarluni ilinniakkaminnik naammassinnissimasut ilarpasui meeqqat atuarfianni sulinissaminnut piukkunnannngitsut aammalu ilinniartitaaneranni atuartitsinerup pitsaassuia appasippallaartoq ilikkarnassusialu annikippallaatoq.⁴⁴⁰ Tamakku saniatigut aamma naliliinermi uparuarneqarpoq ilinniartunngortartut amerlavallaartut piginaasamikkut sanngiitsuusartut, ilinniartitaanerup ilisimatusarnermik tunngaveqarnera sakkukippallaarluni, ilinniartitsisutut atorfirmut attaveqarneq amigarluni aammalu perorsaanikkut tunngavilimmik aqutsineq amigaataalluni.⁴⁴¹
- Inatsisartut upernaakkut 2016 ataatsimiinnerminni akuersissutigaat Naalakkersuisut pisussaaffilerneqassasut meeqqat atuarfianni atuartunut akullernut aqutissiuinissamik immikkut ittumik pilersitsinissaq isumagissagaat, atuartut ilinniarnissamut periarfissat assigiinngitsut ilisimasaqarfiginerulerniassamatigit. Taamaaliornermut tunulequtaasoq tassa inuusuttut amerlavallaarujussuit meeqqat atuarfianni naammassinermik kingorna ilinniagaqalinngitsoortarnerat suliffeqalerlutilluunniit, imaluunniit karakteritik pitsanngorsarniarlugit imaluunniit ilinnialernissaminnut suliffittaarnissaminnulluunniit piareersimalernissaminnut piginnaanngorsaqqinnissamik pisariaqartitsisarlutik.⁴⁴²

10.5 KALAALLIT NUNAANNI INUTTUT PISINNAATITAAFFIIT MAKKUKUUNA PITSANNGORSARNEQARSINNAAPPUT

10.5.1 MEEQQAT ATUARFIANNI UNAMMILLERNARTUT

TUNULIAQUTAASOQ

Kalaallit Nunaanni katillugit 84-inik meeqqat atuarfeqarpoq, taakkunannga 24-t illoqarfinni atuarfiupput, 60-illu nunaqarfinni atuarfiullutik. Meeqqat atuarfianni atuartut 85 procentii illoqarfinni atuarfinni atuartuupput 15 procentiilu nunaqarfiit atuarfiini atuarlutik.⁴⁴³

Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni immikkut unammillernartuuvoq ilinniartitsisunik ilinniarsimasunik pissarsiniartarnek. Nalunaarusiami "Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat 2014-2015" (2015), kommunit/atuarfiit ukiumi atuarfimmi 2014/2015'imi kisitsisitigut nalunaarutaat tunngavigalugit suliaasumi, ersepoq ilinniartitsisut iliniartitsisusut ilinniagaqartut amerlanertigut illoqarfiit annerit atuarfiini atorfeqartut. Ilinniartitsisut tamarmik 19 procentii tassaapput timelærerit ilinniartitsisutut ilinniagaqanngitsut, taakkulu amerlanertigut nunaqarfiit atuarfiini atorfeqarput.⁴⁴⁴

Ilinniartitsisut atorfeqartut amerlassusaat atuartullu agguaqatigiissillugu karakterimikkut angusagaat imminnut attuumassuteqarput.⁴⁴⁵ Ilinniartitsisut atorfiit 80 procentii illoqarfinniittut 40 procentit nunaqarfiit atuarfiiniipput.⁴⁴⁶

Illloqarfiit nunaqarfiillu akornanni nikingassuseq assigiinngissuteqaqaaq. Ilami allaat illoqarfiup ataatsip iluani atuarfiit akornanni assigiinngissut annertusinnaasaqaaq. Qallunaatut tuluttullu faagini illoqarfinni atuartut nunaqarfinni atuartuniit pisinnaasaqarnerunerat malunnaqaaq.⁴⁴⁷

Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit misissuinerannit paasinarsivoq meeqqat nunaqarfinni peroriartorsimasut illoqarfinni peroriartorsimasuniit piginnaasaqaatigiligassaminnik ilinniagaqarnissaminnut ilimanaateqannginnerusartut.⁴⁴⁸ Tamatuma kingunerisaanik nunaqarfimmi meeraasimasut suliffissaaleqinermik eqqugaanerusarput, suliffissaaleqineq ilinniarsimassutsip qaffasissusaanut attuumassuteqarajummat. 2010-mi suliffeqanngitsut 84 procentii suliamik ilinniagaqarsimanngitsuupput.⁴⁴⁹ Naalakkersuisut kommunillu piginnaanilinnik ilinniarsimasunillu sulisoqarnek eqqumaffigivaat. Naalakkersuisut ilaatigut pingaartitaraat timelærerinik piginnaanngorsaaqqinneq ilinniartitsinerlu, nunaqarfinni atorfillit pingaarnertutillugit.⁴⁵⁰ Ilinniartitaanermut tunngatillugu periusissiami 2015-imeersumi pingaarnertut anguniagaavoq, 2015 aallarnerfigalugu ukioqatigiiat

meeqqat atuarfianni naammassisut 70 procentii 35-liitinnatik inuussutissarsiutigisinnaasaminnik ilinniagaqarsimmassasut.⁴⁵¹

Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni unammillernartut allat tassaapput meeqqat atuarfiannut inatsimmik atuutsitsiniarneq tasanilu meeqqamik qitiutitsinissamik anguaniakkap atuartunillu tamanik ikorfartuinissamik naammassinninnissamut tunngasut.⁴⁵² Meeqqat atuarfianni piumasaqaatit ilagaat atuartitsinerup meeqqat ataasiakkaat pisariaqartitaannut naleqquttuunissaa, atuartunut tamanut unammillernartunik imaqarluni anguniakkallu ilinniartitsisup atuartullu peqatigiillutik aalajangersagaat tunngavigalugit aaqqissuunneqarluni. EVA'p meeqqat atuarfinnik naliliinerata (2015) takutippaa, meeqqat atuarfiannut anguniakkanut naapertuuttumik inatsiseqaraluartoq atuarfinni kommuninilu inatsimmik piviusumik atuutsitsiniarneq ajornartorsiutaasoq.⁴⁵³

Meeqqat immikkut ittumik pisariaqartitsissut tassaapput meeqqat atuartinneqarnerminni immikkut ikorfartorneqarnissamik aaqqissuussiffiqineqarnissamilluunniit pisariaqartitsisut. Meeqqat ilaasa nalaatsinerlussimanermik sumiginnagaasimanermillu kingunerisaanik atuartitsinermi sinaakkutaasut nalinginnaat iluini naleqqussarniarneq ajornakusoortittarpaat.⁴⁵⁴ Meeqqat taamaattut meeqqanit piginnaasakitsunit, timikkut tarnikkulluunniit innarluutilinnik aamma atuartitsinermik ikorfartorneqarnissamillu immikkut ittumik pisariaqartitsisunit, avissaartinneqartussaapput. Naliliinerit naapertorlugit meeqqanut taakkununga ikorfartuutissatut aaqqissuussinerit neqeroorutillu naapertuupput. Ilinniartitsisullu akornanni erloqinartutut isigineqarpoq meeqqat immikkut ittunik pisariaqartitsisut atuartinniarnersa ajornakusoornera ikiornissaannullu periarfissat ajorluinnarnerat, ikorfartuinissamut atugassat pigineqanngimmata ilinniartitisullu misigisimmata taamatut sulinissaminut naammattunik piginnaasaqaratik.⁴⁵⁵

Tamatununga peqqutaavoq atuarfiit aningaasassaaleqinerat meeqqat ataasiakkaat pisariaqartitaasa faagitigut perorsaanikkullu naammassiniarnissaannut. Tamatuma saniatigut ilinniartitsisut ilinniartitaanerminni ilisimasanik piginnaasanillu naammattunik pissarsisarsimarpasinngillat, meeqqanik immikkut pisariaqartitsisunik ikorfartuinissaminnut atuartitsinissaminnullu atorsinnaasaminnik. Ingammillu kipiluttunartuuvoq naliliinermi ilinniartitsisut apersorneqarsimasut 50 procentii sinnillit isumaqarmata atuartut pissusilersuutaat meeqqat atuarfianni unammillernartut annersarigaat.⁴⁵⁶

Ilinniartitsisutut ilinniarsimasunik amigaateqarneq aammalu meeqqat atuarfiannut inatsisip naammattumik atuutilersinneqarsimannnginnera nunaqarfinnut annertuumik sunniuteqarput. Ilinniartitsisut kattuffiat IMAK oqarpoq illoqarfinni minnerni nunaqarfinnilu ilinniartitsisussaaleqinermut peqqutaanerpaausoq ilinniartitsisut ilinniarsimasut avinngarusimanerusunut nuukkusuttannginerat.⁴⁵⁷

Kalaallit Nunaanni suut tamarmik ungasinnersuisa angallanniarnikkullu pissutsit kingunerisaannik nunaqarfinni atuarfeerannguupput, atuartullu ilarpassui illoqarfinni elevhjemmini najugaqarlutik atuariatortinneqartarlutik. Ukiumi atuarfiusumi 2010/2011 taamaalillutik elevhjemmini najugaqartut katillutik 264-iusimapput.⁴⁵⁸

INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILLERSUINEQ

Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip artikel 28-anni, imm. 1(c), meeqqap ilinniagaqarnissamut pisinnaatitaaffianut tunngasumi, naalagaaffik periarfissaqartitsisussaavoq kikkulluunniit qaffasinnerusumik ilinniagaqarsinaanissaannut, namminneq piginnaanitik atorlugit sakkussallu naleqquttut tunngavigalugit. Ilinniartitsisutut ilinniarsimasut amerlassusaat ilinniartitsisullu ilinniarsimanermikkut qaffasissusaat atuartuartut karakteriitunut sunniuteqartarput aammalu atuartut siunissami ilinniaqqissinnaanissaannut aporfiusinnaallutik. Taamaattumik atuarfiit ilaanni ilinniarsimasunik ilinniartitsisut ikinnerat ilinniagaqarsinnaatitaanerup piviusunngortinniarnissaanut akornutaasinnaavoq. Naak tamanna Naalagaaffiit Peqatigiit aningaasaqarnikkut, isumaginninnikkut kultureqarnikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutaanni artikel 13-imi pisinnaatitaaffiugaluartoq, tassalu ilinniartitaaneq kikkulluunniit inuiaqatigiinni iluaqutaasumik suliaqarnissaannut periarfissisussaasoq. Ilinniagaqarnissamut pisinnaatitaaffik taamatuttaaq Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutaanni, ilassutitut protokol 1, artikel 2-mit aammalu inatsisini tunngaviusuni § 76-imit illersugaavoq.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi artikel 20(1) naapertorlugu meeraq, utaqqiissaasumik ataavartumilluunniit ilaqtutaminut taakkulu avatangiisaannut attaveqarsinnaanngitsoq naalagaaffimmit illersorneqarnissaminut ikorfartorneqarnissaminullu pisinnaatitaavoq. Meeqqat angajoqqaallu attaveqatigiinnerannik illersuineq Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutaanni artikel 8-miippoq. Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Eqqartuussiviannit suliat arlallit pillugit oqaatigineqarnikuuvoq ilaqtuariittut inuunermi tunngaviulluinnartoq angajoqqaap meeqqallu najornerminni iluatassinnaanerat ("the mutual enjoyment by parent and child of each other's company constitutes a fundamental element of family life").⁴⁵⁹

**Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit
inassuteqaatigaarput, Naalakkersuisut:**

- Qularnaassagaat Ilinniarfissuarmi ilinniartitsisunngorniernerup aaqqissuussaaneermigut imarisamigullu pisariaqartitaminik pissarsinissaa, ilinniartitsisut qaffasissumik piginnaasallit ilinniartitaasalerniassammata ilanngullugulu meeqqat immikkut ittunik pisariaqartitallit atuartitaanerisa isumaginissaanut aaqqissuunnissaanullu isumaginnissinnaaneq.
- Ilinniarfeqarfinni internettikkut attaveqarnermik pilersitsillutillu pitsanngorsaassasut taamatullu aamma internettikkut attaveqarnerup innuttaasunut tamanut periarfissaalernissaanut suliniuteqarlutik, tamatumuunalu ilinniartitsisunik atuartunillu ungasianiit atuartitsisinnaanermut periarfissat annertunerulersillugit.

**Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit
inassuteqaatigaarput kommunit:**

- Suliniutinik annertunerusunik aallartitsissasut ilinniartitsisut ilinniarsimasut illoqarfinni minneriikkusulernissaannut nunaqarfinniikkusulernissaanullu, tamakkunaneereersullu tigummiinnarnissaannut kajumissisitsinissaq anguniarlugu, soorlu assersuutigalugu nunaqarfiit illoqarfiillu akornanni peqatigiinnernik imaluunniit ilinniartitsisutigit paarlaasseqatigiittarnissamik aallartitsinikkut misilittakkanik avitseqatigiittarnissaq anguniarlugu.
- Ilaatigut perorsaaneermi suliniutit immikkut ittut aallartinnerisigit meeqqallu atuartut angerlarsimaffianniittut tapersersornerisigit meeqqat atuartut angerlarsimaffianniittut ilaqutaasalu atussuteqarnerat taperserniarlugu suliniutinik aallartitsissasut.

10.5.2 INUUSSUTISSARSIUTINUT ILINNIARNERNIK UNITSITSIINNARTARNEQ AAMMALU SUNGIUSAAMMIK SULIFFISSANIK AMIGAATEQARNEQ

TUNULIAQUTAASUT

Misissuinerit arlalinnit paasinarsivoq inuusuttut ilinniarnerminnik ingerlatsiinnarnissaat ajornakusoortinneqartoq, pingaartumik inuussutissarsiummik ilinniartitaanerit eqqarsaatigalugit.⁴⁶⁰ Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiummik ilinniartitaanerit unitsiinnarneqartarnerat pillugu EU-p 2015-imi misissuinerata inerneratigut takuneqarsinnaavoq ilinniartut/lærlingit affaasa missaat ilinniarnerminnik unitsitsiinnartartut. Misissuinermit uparuarneqarpoq kalaallit inuusuttut ilinniakkaminnik unitsitsiinnartarnerat peqqutinik pisimasunilluunniit ataasiakkaanik tunngaveqarpiartanngitsoq, peqqutaasulli ataqatigiiaat arlalissuusinnaasut piffissap ingerlanerani sakkortusiartuaarlutik unitsitsinermik kinguneqartartut. Aaqqiissutissanik pilersitsisoqartaraluarpoq peqqutinik ataasiakkaanik iluarsiiniutaasunik pissutiviusulli ataatsimut aaqqinniarnegassanatik.⁴⁶¹ Misissuinermittaaq uparuarneqarpoq suliani/pisuni akuusut akornanni ilisimasatigut avitseqatigiittarneq killeqartoq. Ilisimasanik avitseqatigiittannginnerup kinguneraa paasisimasat naammattannginnerat.⁴⁶²

Unitsitsiinnartarnermik misissuinermit Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiummik ilinniartitaanermit politikkipimi akunnattooruutit arfiniliusut oqaatigineqarpoq, unitsitsiinnartarnerup "tamakkiisumik" aaqqiiviginissaanut akornutaasartut. Akunnattooruutit ilaatigut peqquteqartarput inuussutissarsiummik ilinniartitaanerni angorusutat piimasaqaatillu imminnut assortuuttuusarnerat, pissutsinut piviusunut periarfissanullu naapertuutinngitsut.⁴⁶³

Inuussutissarsiummik ilinniartitaanermik unitsitsiinnartarnerit Kalaallit Nunaanni nutaajunngillat. Unitsitsiinnartarnerit pillugit unammillernartut Naalakkersuisut nakkutigisarisimavaat pinaveersaarniarlugillu iliuutsinik aallartitsisarlutik. Ilaatigut unitsitsiinnartarnerit annikinnerulersinniarlugit Naalakkersuisut suleqatigiissitamik pilersitsippat (2009), atuartut ilinniartullu unitsitsiinnartarnerat akiorniarlugu najukkani suliniutinut aningaasatigut tapersiisartunik.⁴⁶⁴ Tamakku saniatigut aamma ilinniartitaanermi periusissiami ilinniartitaanermilu pilersaarusianni tamanna immikkut sammineqarpoq.⁴⁶⁵ Taamatullu aamma ilinniartitaanernik unitsitsinermik paasisutissat Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfimmit katersorneqartarput.⁴⁶⁶ Taamaattorli aporfiit unitsitsiinnartarnermut tunngasut ataatsimut isiginnittumik iliuuseqarfiginissaat pisariaqartinneqartuarpoq aammalu tamanna pillugu naatsorsuutigisat piviusunut naleqqussarneqarnissaat pisariaqarluni. Inuussutissarsiummik ilinniartitaanermut tunngatillugu unammillernartut annertuut ilagaat kalaallit suliffeqarfiini praktikkerfissat (sungiusaammik

suliffissat) amigaataanerat.⁴⁶⁷ Sungiusaammik suliffissat amerlassusaannut aalajangiisuusartut pingaernerit tassaapput akit qaffasissusaannut/appasissusaannut tunngasut suliffeqarfiillu suliassaannut ukiup qanoq ilinerata apeqqutaanera. Praktikkerfissalli amerlassusaannut aamma apeqqutaasarpoq suliffeqarfiit praktikkerfissat ilinniartoqarnissarlu eqqarsaatigalugit pilersaarutaat, tamatigulli taamaattoqartanngilaq.⁴⁶⁸

INUIT PISINNAATTAFFIINIK ILLERSUINEQ

Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip artikel 28-ani, imm. 1 (e) naalagaaffinnik pisussaaffiliivoq atuarnissamut unitsitsinnginnissamullu kajumissaataasunik iliuusissanik aalajangersaassasut.

Inuit ataatsiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit inassuteqaatigaarput, Naalakkersuisut:

- Unitsitsiinnartarney, tamatumunngalu peqqutaasut ataatsimut isigalugit, paasissutissanik katersillutillu ataavartumik saqqummiussisassasut.
- Inuussutissarsiummik ilinniarsiit naliliiffigissagaat, ilinniartitaanermik naammassinninnissamut aporfiit ilinniartinniittut paasiniarlugit.
- Kalaallit Nunaanni praktikkerfissat amerlanerulernissaat anguniarlugu ilungersuuteqarnerulissasut, tamatumani ilanngullugit atuarfiit suliffeqarfiillu akornanni assersuutigalugu peqatigiinnernik pilersitsinerit imaluunniit isumaqatigiissutini immikkut piumasaqaasiornikkut assigisaasigulluunniit.

INAARUTAASUMIK NALUNAARSUUTIT

- ¹ Naatsorsueqqisaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2015. 11 februar 2015. Innuttaasut 1. Januar 2015. Inuit 2006-2015. <http://www.stat.gl/publ/da/BE/201501/pdf/Gr%C3%B8nlands%20befolkning%202015.pdf>
- ² Naatsorsueqqisaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2015. 11 februar 2015. <http://www.stat.gl/publ/da/BE/201501/pdf/Gr%C3%B8nlands%20befolkning%202015.pdf>
- ³ Danskiteqqaarsuisui, ILO-mi isumaqatigiissut 122 pillugu nalunaarussiaq, Suliffeqarnermut politikki, 1964, piffissamut 31. maj 2012 naasumut, qupperneq 2. Sulisisisut nittartagaanni takuneqarsinnaavoq: www.ga.gl.
- ⁴ Naatsorsueqqisaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2015. 11 februar 2015. <http://www.stat.gl/publ/da/BE/201501/pdf/Gr%C3%B8nlands%20befolkning%202015.pdf>
- ⁵ ILO-mut isumaqatigiissummut 122 suliffissaqartitsiarnermut politikkimut nalunaarussiaq, 1964, piffissami 31 maj 2012-mi naasumi. Nunatsinni Sulisisisut nittartagaanni takuneqarsinnaavoq. www.ga.gl
- ⁶ Nunatsinni pisortatigoortumik takornariartitsinermit suliaqartut nittartagaanni kisitsisut takuneqarsinnaapput: www.greenland.com.
- ⁷ Tunumi pisortatigoortumik takornariartitsinermit suliaqartut nittartagaanni kisitsisut takuneqarsinnaapput. www.eastgreenland.com
- ⁸ Naatsorsueqqisaartarfik, "Greenland in Figures 2013", Population by Municipality, Town and Settlement, saqqummersitat qulingat, marts 2013, qupperneq 9.
- ⁹ Europas Lande.dk. Kalaallit Nunaanni oqaatsit, <http://europas-lande.dk/dan/lande/Gr%C3%B8nland/Befolkning/Sprog/mellem/>.
- ¹⁰ Namminersorneq pillugu inatsit nr. 473, 12. Juni 2009-meersoq (namminersorneq pillugu inatsit), §1
- ¹¹ Namminersorneq pillugu inatsit § 1.

- ¹² Namminersornermut inatsit, §3 imm. 1, ilanngussanik allattuivik I innersuussutigalugu.
- ¹³ Namminersornermut inatsit, §3 imm. 2, ilanngussanik allattuivik II innersuussutigalugu.
- ¹⁴ Namminersornermut inatsit, §21 imm. 3.
- ¹⁵ Inatsisartut Naalackersuisullu pillugit Inatsisartut inatsisaanni nr. 26, 18. November 2010-meersumi kingusinnerusukkut allannguuteqartumi § 2, imm. 1
- ¹⁶ Inatsisartut suleriaasiat 12. November 2010-meersoq, ataatsimut allanneqartooq 15. Juni 2015, ilaatigut takukkit §§ 5 aamma 38, imm. 1-3.
- ¹⁷ Inatsisartut suleriaasiat 12. November 2010-meersoq, ataatsimut allanneqartooq 15. Juni 2015, § 3, imm. 1.
- ¹⁸ Naalackersuisoqarfiit takuneqarsinnaapput Naalackersuisut nittartagaanni: www.naalackersuisut.gl
- ¹⁹ Kalaallit Nunaanni eqqartuussiviit nittartagaat, www.gl.dkdomstol.dk [7] Organisation.
- ²⁰ Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviit pillugit inatsimmi, inatsit nr. 305, 30. april 2008-meersumi §§ 742-743.
- ²¹ Inatsisartut Ombudsmandiat pillugu inatsit nr. 8, 3. December 2009-meersoq, § 7, matuma kingorna Ombudsmandi pillugu inatsit.
- ²² Ombudsmandi pillugu inatsimmi §§ 15 aamma 16.
- ²³ Inatsisartut Ombudsmandiata 2010-mut nalunaarutaa, qup. 7. Ombudsmandeqarfik 1. April 1995-imi pilersinneqarpoq, tak. Inatsisartut Ombudsmandit pillugu Inatsisartut inatsisaanni nr. 7, 13. Juni 1994-imeersumi § 16. Inatsit tunngavisoq maannakkut tassaavoq Inatsisartut Ombudsmandiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 8, 3. December 2009-meersoq.
- ²⁴ Assersuutigalugu Inatsisartut Ombudsmandiata 2014-imut nalunaarutaa, qupperneq 301, 2010-mut nalunaarut, immikkoortoq 5, suliaq 01-1, 2003-mut nalunaarut, immikkoortoq 5, suliaq 12-1.
- ²⁵ Ombudsmandi pillugu inatsimmi § 11.
- ²⁶ Ombudsmandi pillugu inatsimmi § 17
- ²⁷ Lennart Frandsen, Nakkutilliinermi pisortaq "Kalaallit Nunaanni isertitsiviit – suliniut sivisooq, Folketingip Ombudsmandiata nalunaarutaa 2010.
- ²⁸ Immikkoortup taassuma nalunaarutip ilaa "Menneskerettigheder I Danmark 2015-16" ilaani "Gennemførelse af menneskeretten"-imi immikkoortumi "Indhold og afgrænsning" immikkoortup pingaarnerup assigaa.
- ²⁹ Immikkoortoq una tigusiffiqineqarpoq uannga "Inuit pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinnissaannut nalagaaffiit annertuumik kiffaanngissuseqarput", immikkortumi "inuttut pisinnaatitaaffiit atuutsinneqalerneru – killiffik 2015-16", kapitalimmi "Danmarkimi inuit pisinnaatitaaffii – killiffik 2015-16", Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik, 2016.
- ³⁰ FN-ip Inuit pisinnaatitaaffiinut komitéat: General Comment No. 3: Implementation at the national level, 29. juli 1981, aamma ilaatigut Inuit

Pisinnaatitaaffiitut Europamiut Eqqartuussiviat, *Silver m.fl. mod Storbritannien*, aalajangiineq ulloq 25. marts 1983, app. nr. 7136/75, pr. 113; *James m.fl. mod Storbritannien*, aalajangiineq ulloq 21. februar 1986, app. nr. 57877/09, pr. 84 aamma kingullertut Inuit Pisinnaatitaaffiitut Europamiut Eqqartuussiviat, *M.S. mod Kroatien*, aalajangiineq ulloq 25. april 2013, app. nr. 36337/10, pr. 105.

³¹ FN-ip Innarluutilinnut isumaqatigiissutaa, artikel 33.

³² Inuit Pisinnaatitaaffiitut Europamiut Eqqartuussiviat, *Melnichenko mod Ukraine*, aalajangiineq ulloq 19. oktober 2004, app. nr. 17707/02, pr. 55 aamma Inuit Pisinnaatitaaffiitut Europamiut Eqqartuussiviat, *Py v. France*, aajangiineq ulloq 11. januar 2005, app. nr. 66289/01, pr. 46.

³³ Nunarsuarmioqatigiit inuit pisinnaatitaaffii pillugit ataatsimeersuarnerat, Vienna Declaration and Programme of Action, atuutsinneqalersoq 25 juni 1993, pr. 5.

³⁴ Takuuk inatsimmut nr. 473, 12. juni 2009 nassuiaat, Kalaallit Nunaanni namminersoneq tassungalu oqaaseqaatit.

³⁵ Peqqussut nr. 814, 18. september 2001, Europami Inuit Pisinnaatitaaffiitut Isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalernera.

³⁶ Traktatretskonventionen, (isumaqatigiissutit inatsisitigut atuutsinneqarnissaannut isumaqatigiissut) 1969, artikel 29.

³⁷ Inatsisissatut siunnersuummut inatsisinngortumullu nr. 553, 18. juni 2012, Inuit Pisinnaatitaaffiitut Ingerlatsivik – Danmarkip Nalagaaffittut Inuit Pisinnaatitaaffiitut Ingerlatsiviata inatsisitaanut tunuliaqutsiunneqarput Parisimi isumaqatigiissummi isummat tunngaviusut danskisuunngorlugit nutserneqarneri, imaappoq inatsisissamat siunnersuut L 154, 11 april 2012 saqqummiunneqartoq.

³⁸ Peqqussut nr. 393, 23. april 2014-meersup, Inuit Pisinnaatitaaffiitut ingerlatsiviup – Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Danmarkimi ingerlatsiviup – Kalaallit Nunaannut atuuttussanngortinneqarnera.

³⁹ Pinngortitamut Avatangiisinut Inatsisinullu atortitsinermut Naalackersuisoqarfiup allagai 27. januar 2016-meersut Inuit Pisinnaatitaaffiitut Instituttimut.

⁴⁰ Ukiakkut 2015-imi Inatsisartut ataatsimiinnerat, imm.33

⁴¹ Nalunaarut nr. 2, 11. januar 2016, protokollip nammineq toqqarneqarsinnaasup 19 december 2011-meersup, meeqqat pisinnaatitaaffiitut isumaqatigiissummut 20. november 1989-imeersumut atasup atuutsinneqarnissaanut saaffiginnissummut pillugit suleriaatsit.

⁴² Nalunaarut nr. 8, 21 august 2015, protokollip nammineq toqqarneqarsinnaasup 13 december 2006-meersup, innarluutillit pisinnaatitaaffiitut isumaqatigiissummut 13 december 2006-imeersumut atasooq.

⁴³ Inatsisartut ukiaanerani 2015 ataatsimiinnerat, imm. 35.

⁴⁴ Angajoqqaat akisussaaffeqarnerat pillugu inatsisip Kalaallit Nunaanni atuutilersinneqarneranut peqqussut nr. 680, 6. juni 2016-imeersoq, Haagemi meeqqat illersorneqarnissaannik isumaqatigiissut pillugu inatsit Kalaallit

Nunaannut atuutilernissaa pillugu peqqussut nr. 678, 6. juni 2016-imeersoq aamma angajoqqaatut oqartusnaanermik aalajangiinerit il.il. nunat tamat akornanni atuutilersinneqarnissaat pillugu inatsisip Kalaallit Nunaannu atuutilernera pillugu peqqussut nr. 677, 6. juni 2016 (nunat tamat akornanni meeqqanik aallarussinerit). Aamma takukkit nammineersinnaasseqarneq pillugu inatsip allangortinnera Kalaallit Nunaannut atuutilersitsineq pillugu inatsit nr 103, 4. Februar 2016-imeersoq, katinnerup inatsigit atuunera pillugu inatsisip Kalaallit Nunaannut atuutilernera pillugu inatsit, Kalaallit Nunaanni eqqartuussisoqarnermi sulineq pillugu inatsit aamma Kalaallit Nunaanni pinerluttulerineq pillugu inatsit (Kalaallit Nunaanni angajoqqaat akisussaassuseqarnerat pillugu inatsisip Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqarnerata allannguutaatai aamma inuit marluk suaiaqatigiit katittarnerat pillugu inatsisit).

⁴⁵ Nalunaarut nr. 74, 9. juli 1965, Den Europæiske Socialpagt, 18. oktober 1961-meersoq pillugu.

⁴⁶ Nalunaarut nr. 18, 11. marts 2010, ILO-mi isumaqatigiissut nr. 187, 15. juni 2006, suliffeqarfimmi isumannaallasisaaneq peqqinnissarlu siuarsarniarlugit sinaakkutaliussaq.

⁴⁷ Nalunaarut nr. 59, 16. maj 1991, europamiut isumaqatigiissutaat, 28. januar 1981, paasissutissat inunnut ataasiakkaanut tunngasut elektroniskimik suliarineqartarnerinut inunnik ataasiakkaanik illersuinissamut tunngasut.

⁴⁸ Nalunaarut nr. 57, 15. oktober 2010, isumaqatigiissummut 25. oktober 2007-meersumut, meeqqat kinguaassiutitigit atorneqartarnerinut atornerlunneqartarnerinullu illersuutissat. Isumaqatigiissut Danmarkimi atuutsinneqalerpoq inatsit nr. 319, 28 april 2009-ikkut, pillaasarnermut aanna inatsisinik atortitsinermut inatsisip allangortinneratigit.

⁴⁹ Nalaakkersuisuit, Nunamut Namminermut, Pinngortitamut Avatangiisinullu Naalakkersuisoqarfiup, Kalaallit Nunaanni Rigsombudsmandimut allagaat 17. August 2012-imeersoq.

⁵⁰ Naalakkersuit, Pinngortitamut, Avatangiisinut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfiup, Inuit Pisinnataaffii pillugit Sullissivimmumut allagaat 27. Januar 2016-imeersoq.

⁵¹ FN-ip Inuit pisinnaatittaaffii pillugit Siunnersoqatigiivi, "Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review – Denmark", 1. februar 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7.

⁵² Nalunaarut nr. 18, 19. juni 2012, europamiut isumaqatigiissutaat 27. november 2008-meersoq pillugu. Meeravissiartaartarneq (nutartigaq).

⁵³ Nalunaarut nr. 11, 29. april 2004, FN-ip protokol 15. november 2000-meersoq pillugu. Inunnik nioqquteqartarnerup pinaveersaartinnera, akiorniarnera inatsisitigullu malersuisinnaaneq pillugu, pingaartillugit arnanik meeqqanillu nioqquteqartarneq, FN-ip isumaqatigiissutaanut 15 november 2000-mut ilassut, killeqarfiit akimorlugit aaqqissuussamik pinerlunniartarnerit pillugit.

- ⁵⁴ Nalunaarut nr. 15, 2. marts 2010, Europarådip isumaqatigiissutaa 16. maj 2005 –meersumut, inunnik nioqquteqartarnermut akiuniarneq pillugu.
- ⁵⁵ Namminersoneq pillugu inatsit § 12, imm. 1.
- ⁵⁶ Immikkoortoq una imarisamigut assigulluinnarpoq immikkortoq 4.3 -mut ” inuttut pisinnaatitaaffiit atuutsinneqalernerat – killiffik 2013”, kapitalimmi ” Danmarkimi inuit pisinnaatitaaffii – killiffik 2013”, Inuit Pisinnaatitaaffiit Ingerlatsivik, 2013.
- ⁵⁷ Inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunarsuarmi ataatsimeersuarneq, Vienna Declaration and Programme of Action, imm. 2, aalajangerneqartiq 12. juli 1993, A/CONF.157/23, pr. 71.
- ⁵⁸ Immikkoortumi tassani ”Børn – status 2015-2016”-imi (Meeqqat – killiffik 2015-2016) ”Nunat tamalaat akornanni sinaakkutaasut” tunngavigineqarput, tassalu ”Menneskerettigheder i Danmark – Status 2015-2016”(Inuttut pisinnaatitaaffiit Danmarkimi – Killiffik 2015-2016), Inuttut pisinnaatitaaffinnut Institutti, 2016.
- ⁵⁹ Assersuutitut takuuk Naalagaaffiit Peqatigiit Innuttaasutut Naalakkersuinikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutaanni artikel 24 (FN’s Konvention om Borgerlige aamma Politiske Rettigheders artikel 24).
- ⁶⁰ Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikel 1.
- ⁶¹ Nalunaarut nr. 90 7. oktober 1993-imeersoq. Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaat Nalunaarutitni 1993-imi saqqummersinneqarpoq 1993, Serie A, q. 309.
- ⁶² Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikel 2.
- ⁶³ Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikel 3.
- ⁶⁴ Manfred Nowak, *“A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 6, The Right to Life, Survival and Development”*, Martinus Nijhoff Publishers, 2005.
- ⁶⁵ Nalunaarut nr. 2, 11. januar 2016-imeersoq isumaqatigiissummut ilassut nammineq toqqarneqarsinnaasoq 19. december 2011-meersoq meeqat pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissut 20 november 1989-imeersoq pillugu saaffiginninnermi periutsimut tunngasoq. Nunap immikkoortuinut atuunneranik nalunaarut allaaserisap naggataatungaaniittoq.
- ⁶⁶ Inatsisartut peqqussutaat nr. 1 15. april 2003-imeersoq meeqqanik inuusuttunillu ikiuinnermut tunngasoq, § 3.
- ⁶⁷ Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, Kalaallit Nunaanni innuttaasut 2016, 8. februar 2016, uani nassaassaavoq: <http://www.stat.gl/publ/da/BE/201601/pdf/Gr%C3%B8nlands%20befolkning%202016.pdf>.
- ⁶⁸ Kalaallit Nunaanni politiit, Ukiumoortumik kisitsisit 2015. Uani nassaassaavoq: <https://www.mynewsdesk.com/dk/politimesteren-i-groenland/pressreleases/kriminaliteten-i-groenland-falder-1319664>.

⁶⁹ Else Christensen, Lise G. Kristensen aamma Siddhartha Baviskar, "Børn i Grønland, en kortlægning af 0-14-årige børns aamma familiers trivsel", SFI, 2008.

⁷⁰ Else Christensen aamma Siddhartha Baviskar, *Unge i Grønland – med fokus på seksuelle overgreb*, SFI, 2015, qupperneq 11.

⁷¹ Meeqqat Illersuisuat aamma Meeqqat pillugit Siunnersuisoqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2011-meersoq, § 8.

⁷² Meeqqat Illersuisuat aamma Meeqqat pillugit Siunnersuisoqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2011-meersoq, §§ 11 aamma 12.

⁷³ Paasisutissat annertunerusut Naalakkersuisut nittartagaanni

pissarsiarineqarsinnaapput:

<http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Familie-Ligestilling-aamma-Sociale-anliggender/Socialomraedet/Strategier-aamma-sociale-indsatser/Samarbejde-med-UNICEF> aammalu UNICEF'ip nitartagaani: www.unicef.dk.

⁷⁴ Naalakkersuisut, "Peqqinnissaqarfiup ukiumoortumik nalunaarutaa 2010", 2010, qup. 22.

⁷⁵ Saaffiup nittartagaa: <http://www.saaffik.gl/>

⁷⁶ Paasisutissat annertunerusut Naalakkersuisut nittartagaanni

pissarsiarineqarsinnaapput:

<http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Familie-Ligestilling-aamma-Sociale-anliggender/Socialomraedet/Strategier-aamma-sociale-indsatser/Central-raadgivningsenhed> aammalu Qitiusumik

siunnersuisarfiup nittartagaani:

<http://www.centralraadgivningsenhed.gl/forqup/>.

⁷⁷ MIO'p ukiumoortumik nalunaarusiaa 2015, MIO, 2016, qup. 26.

⁷⁸ PAARISA Peqqussutsimut Pitsaaliuinerimullu Aqutsisoqarfik 134 – Meeqqat

Inuussuttullu Oqarasuarterfiat pillugu.

⁷⁹ PAARISA Peqqussutsimut Pitsaaliuinerimullu Aqutsisoqarfik Ilaqutariinnik

siunnersuisarfik pillugu,

<http://old.paarisa.gl/home/suliniutit/familieraadgivning.aspx>

⁸⁰ Oqarasuaatikkut siunnersuisarfik, ukiumoortumik naatsorsukkat 2013/2014,

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. Nalunaarusiaq Naalakkersuisut,

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, attavigalugu pissarsiarineqarsinnaavoq.

⁸¹ Inatsit nr. 580 29. november 1978-imeersoq Kalaallit Nunaanni Sulianut

Isumaginninnermullu tunngasoq.

⁸² Inatsisartut inatsisaat nr. 8 3. december 2009-meersoq Inatsisartut

Ombudsmandiat pillugu, § 12, stk. 1.

⁸³ Meeqqanut inuussuttunullu ikiorsiisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr.

1 15. april 2003-meersoq tunngasoq, §§ 10 aamma 39.

⁸⁴ Inatsisartut peqqussutaat nr. 11 12. november 2001-imeersoq

isumaginnittoqarfiup aqunneqarneranut aqqissugaanerannullu tunngasoq, § 8,

stk. 3.

⁸⁵ Inatsisartut inatsisaat nr. 14 6. juni 2016-imeesoq om ændring af Inatsisartut peqqussutaat isumaginnittoqarfiup aqunneqarneranut aqqissugaanerannullu tunngasoq (kommunit isumaginninnermi malerugassanik ingerlatsinerannik aorunnaarsitsineq), Inatsisissatut siunnersuummut oqaaseqaatit, FM 2016/109, qup. 1.

⁸⁶ Kim Kielsenip ukiortaami 2016 oqalugiaataa uani nassaarineqarsinnaavoq: http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanog/Files/Attached%20Files/Naalakkersuisut/DK/Taler/Nyt%C3%A5rstale%202016%20DK_endelig.pdf.

⁸⁷ Inatsit nr. 438 21. maj 2014-imeersoq Kalaallit Nunaanni meeqqat eqqartuussinnermi inissisimanerat aamma KN-nni kingorngussisarnermut inatsit pillugit allanguutissatut siunnersuut (Fastslåelse af faderskab til børn født uden for ægteskab før ikrafttræden af Inatsit for Grønland om børns retsstilling m.v.), uani nassaarineqarsinnaavoq: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=163185>.

⁸⁸ Inatsisartut nittartagaat.: <http://www.inatsisartut.gl/samlingerhome/oversigt-over-samlinger/samling/punktliste.aspx>. Takuuk pkt. 37 paasissutissallu tassunga tunngasut.

⁸⁹ Inatsisartut nittartagaat: <http://www.inatsisartut.gl/samlingerhome/oversigt-over-samlinger/samling/punktliste.aspx>. Tak. pkt. 33 paasissutissallu tassunga tunngasut.

⁹⁰ Takuuk siunnersuisarfiup nittartagaa: <http://www.centralraadgivningsenhed.gl/forqup/>

⁹¹ Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Institutti, *”Den Universelle Periodiske Bedømmelse af Danmark 2016 – Sammenskrevne anbefalinger fra FN’s Menneskerettighedsråd”*, s. 20. Uani nassaarineqarsinnaavoq: http://www.menneskeret.dk/files/media/dokumenter/monitorering/upr/dansk_version_af_upr_anbefalinger_2016.pdf.

⁹² Angajoqqaat akisussaasuunerat pillugu inatsisip Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqarnera pillugu peqqussut nr. 680 10. juni 2016-imeersoq. Uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=179048>. Haagemi meeqqanik illersuineq pillugu isumaqatigiissut pillugu inatsisip Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqarnera pillugu peqqussut nr. 680, 6. juni 2016-imeersoq. Uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=179038>. Aamma takukkit Kalaallit Nunaanni nammineersinnaassuseqarneq pillugu inatsisip alanngortinneqarnera pillugu kinguneqartitsilluni allannguutit inatsit nr. 103, 3. februar 2016-imeersoq, Angajoqqaatut oqartussaassuseqarneq pillug aalajangiinerit il.il. pillugit nunat tamat akornanni atuutilersitsineq pillugu inatsit pillugu Kalaallit Nunaanni inatsisip atuutilersinneqarnera pillugu peqqussut nr. 677, 6. juni 2016-imeersoq (nunat tamalaat akornanni meeqqanik qimarngussisarneq). Uani nassaarineqarsinnaavoq:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=179035>. Aamma nammineersinnaassuseqarneq pillugu Kalaallit Nunaanni inatsisip allanngortinneqarnerat kinguneri tunngavigalugit allannguut pillugu inatsit nr. 103 3. februar 2016-imeersoq, katinnerup inatsisitigut sunniutai pillugit inatsisip Kalaallit atuutilersinneqarnera pillugu inatsit, eqqartuussisoqarnermi sulineq pillugu Kalaallit Nunannut inatsit aamma Pinerluttulerineq pillugu Kalaallit Nunaannut inatsit, uani pissarsiarineqarsinnaasut:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=177148>, aammalu Inatsisissatut siunnersuut:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=174785>.

⁹³ Nunat tamat akornanni meeqqanik aallarussisarnermi inuinnaat pillugit inatsisini pissutsit pillugit Haagemi isumaqatigiissut 25. oktober 1980-imeersoq, angajoqqaatut oqartussaassuseqarnermik aalajangiinerit akuerineqarnissaat piviusunngortinneqarnissaallu Europami isumaqatigiissut 20. maj 1980-imeersoq, aamma angajoqqaat oqartusaaanerat meeqqallu illersorneqarneranni iliuutsit pillugit Haagemi isumaqatigiissut 19. oktober 1996-imeersoq angajoqqaatut akisusaaneq il.il. aammalu meeqqanik illersuiniarluni iliuutsinut tunngasut (Meeqqat illersorneqarnerat pillugu Haagemi isumaqatigiissut).

⁹⁴ Inatsit nr. 639 8. juni 2016-imeersoq Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimik inatsimmik allannguneq (pinerluttulerinermi suliani video atorlugu meeqqanik inuusuttunillu apersuineq il.il.), uani nassaarineqarsinnaavoq: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=181780>.

⁹⁵ Isumaginnittoqarfiup aqunneqarnera aaqqissuussaanelu pillugit Inatsisartut peqqussutaata allanngortinneqarneranik Inatsisartut inatsisaat nr. 14 af 6. juni 2016. (Isumaginninnermi malittarisassanik kommunit aqutsinerannik atorunnaarsitsineq), § 1, nr. 2.

⁹⁶ Isumaginnittoqarfiup aqunneqarnera aaqqissuussaanelu pillugit Inatsisartut peqqussutaata allanngortinneqarneranik Inatsisartut inatsisaat nr. 14 af 6. juni 2016. (Isumaginninnermi malittarisassanik kommunit aqutsinerannik atorunnaarsitsineq), § 1, nr. 2, tak. §§ 7a-b.

⁹⁷ Takuuk Inatsisartut Ombudsmandiata nittartagaa, www.ombudsmand.gl.

⁹⁸ Else Christensen, Lise G. Kristensen, Siddhartha Baviskar, "*Kalaallit Nunaanni meeqqat, meeqqani 0-14 ukiullit ilaqutaasalu inunnerissaarnerannik misissuineq*", SFI, 2008, qup. 16.

⁹⁹ Christensen, Else aamma Siddhartha Baviskar, Inuusuttut Kalaallit Nunaanni kinguaassiuutitigut atornerluineq samminerullugu, SFI 2015 qup. 34

¹⁰⁰ Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikili 19.

¹⁰¹ Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikili 19 aamma 34.

¹⁰² Pedersen allallu *Meeqqat piitsuusuni peroriartussanngillat*, 2013, MIO qup. 3 https://issuu.com/mio.gl/docs/forkortet_version_af_fattigdomsrapp/1

- ¹⁰³ Niclasen, *Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni atuartut inuunerissaanerat peqqissusaallu, HBSC-Greenland 2014, Behavior in School-aged Children, 2015.*
- ¹⁰⁴ MIO, "Inatsimmit suleriaatsimut – Inunnik isumaginnittoqarfiup meeqqanik suliaqartarneranik misissuieq". Uani nassaarineqarsinnaavoq: <http://mio.gl/wp-content/uploads/2015/03/Inatsit-til-praksis-MIO.pdf>.
- ¹⁰⁵ Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikel 6.
- ¹⁰⁶ Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikel 27.
- ¹⁰⁷ Committee on the Rights of the Child reviews report of Denmark, The fourth periodic report of Denmark, (CRC/C/DNK/4), comments 23, 24 & 54.
- ¹⁰⁸ Naalagaaffiit Peqatigiit aningaasaqarnermut, isumaginninnermut kulturimullu pisinnaatitaaffiit pillugit isumaqatigiissutaat artikilit 10, 11 aamma 12. Nalunaarutikkut nr. 5, 14. januar 1976-imeersukkut avammut saqqummiunneqartoq.
- ¹⁰⁹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, (17 May 2013, E/C.12/DNK/CO/5), Concluding observations on fifth report, para. 16.
- ¹¹⁰ Meeqqat Illersuisuat Meeqqallu pillugit Isumasioqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11 22. november 2011-meersoq.
- ¹¹¹ Inatsisartut Ombudsmandiat pillugulnatsisartut inatsisaat nr. 8, 3. december 2009-meersoq, §20,
- ¹¹² Meeqqat Illersuisuat Meeqqallu pillugit Isumasioqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11 22. november 2011-meersoq, § 8, imm. 3, nr. 1.
- ¹¹³ Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni artikili 4.
- ¹¹⁴ Meeqqat Illersuisuat Meeqqallu pillugit Isumasioqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11 22. november 2011-meersoq, § 8, imm. 2, nr. 3-4.
- ¹¹⁵ General Comment No. 2: The Role of Independent National Human Rights Institutions in the promotion and protection of the rights of the child CRC/GC/2002/2, November 2002, nr. 13.
- ¹¹⁶ Nunarsuarmioqatigiit sinaakkusiussaata paasisaqarfiginerusinnaavat Inuit Pisinnaatitaaffiit Instituttip Danmarkimi killiffimmik nalunaarusaata ilaani, 'Innarluutilit – killiffik 2015-2016', 2016 nunarsuarmioqatigiit sinaakkusiussaannik uani allaaserisanut tunngaviusoq.
- ¹¹⁷ Innarluutilinnut Isumaqatigiissutip suliareqqaarneranut oqaasertaliussat. Litra e.
- ¹¹⁸ Innarluutilinnut Isumaqatigiissutip suliareqqaarneranut oqaasertaliussat. Litra e
- ¹¹⁹ Innarluutilinnut Isumaqatigiissutip suliareqqaarneranut oqaasertaliussat. Litra b aamma c
- ¹²⁰ FN-imi Innarluutilinnut Isumaqatigiissummi tikikkuminassuseq pillugu artikili 9
- ¹²¹ FN-imi Innarluutilit pillugit isumaqatigiissummi artikili 3 aamma tikikkuminissasuseq pillugu

¹²² EMD, Bataliny Ruslandimut, aalajangiineq 23. juli 2015, app. nr. 10060/07; EMD, Shamoyan Armenienimut, aalajangiineq 7. juli 2015. app.nr. 18499/08; EMD, Yaikov Ruslandimut, aalajangiineq 18. juni 2015. app. nr. 39317/05; EMD, Stefan Stankov Bulgarienimut, aalangiineq af 17. marts 2015. app. nr. 25820/07; EMD, M.S. Kroatienimut (nr. 2), aalajangiineq 19. februar 2015, app. nr. 75450/12; EMD, Affaire Helhal Frankrigimut, aalajangiineq 19. februar 2015, app. nr. 10401/12; EMD, Khloyev Ruslandimut, aalajangiineq 5. februar 2015, app. nr. 46404/13; EMD, Alajos Kiss Ungarnimut, aalajangiineq 20. maj 2010, app. nr. 38832/06; EMD, Kiyutin Ruslandimut, aalajangiineq 10. marts 2011, app. nr. 2700/10, og EMD, Glor Schweizimut, aalajangiineq 30. april 2009, app. nr. 13444/04.

¹²³ CEDAW, General Recommendation no. 18, 'Disabled Women', 1991; CESCR General Comment no. 5, 'Persons with Disabilities', 1994, og CRC General Comment no. 9, 'The rights of children with disabilities', 2006. Annertuumik innarluutillit ikiorneqartarneri pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3 november 1994, § 1.

¹²⁴ Annertuumik innarluutillit ikiorneqartarneri pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3 november 1994, § 1. Annertuumik innarluutillit ikiorneqartarneri pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3 november 1994, § 6

¹²⁵ Annertuumik innarluutillit ikiorneqartarneri pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3 november 1994, § 6

Inunnut annertuumik innarluutilinnut ikiorsiisarnermut Inatsisartut peqqussutaanut allannguutissatut Inatsisartut peqqussutaat nr.10, 31 maj 2010 (Innarluutilinnik ikiorsiisarnerup kommuninut nuunneqarnera)

¹²⁶ Inunnut annertuumik innarluutilinnut ikiorsiisarnermut Inatsisartut peqqussutaanut allannguutissatut Inatsisartut peqqussutaat nr.10, 31 maj 2010 (Innarluutilinnik ikiorsiisarnerup kommuninut nuunneqarnera).

¹²⁷ Innarluutillit pillugit Isumaqtigiisummut ilanngussap 13 december 2006-imeersut nammineq toqqarneqarsinnaasup atuutsinneqalernissaanut Folketingimi aalajangigassatut siunnersuummut B 58 2013/1-mut imm. B-mut oqaaseqaatit

¹²⁸ Innarluutillit pillugit Isumaqtigiisummut ilanngussap 13 december 2006-meersut nammineq toqqarneqarsinnaasup atuutsinneqalernissaanut Folketingimi aalajangigassatut siunnersuummut B 58 2013/1-mut imm. C-mut oqaaseqaatit

¹²⁹ Ipis.gk.

¹³⁰ Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisinilu atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfiup Inatsisartut Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Ataatsimiititaliannut allagaa ulloq 20. Oktober 2015, FN-ip Innartuutillit pillugit Isumaqtigiisutaani artikili 33-p Kalaallit Nunaanni atuutilersinneqarnera pillug.

¹³¹ Thomas Trier Hansen: “Nunat tamat akornanni isumaqatigiissutit Kalaallit Nunaanni inunnut innarluutilinnut sunniutaasa misissuataarneqarneri”, Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi sinnerlugit suliarineqartoq, 2014.

¹³² Innarluutilinnik sullissinnerup killiffia pillugu Naalakkersuisut nassuiaataat, UPA 2016.

¹³³ CRPD/C/DNK/CO/1, Concluding observations on the initial report of Denmark, 30 October 2014, paragraph 15 , qup.3

¹³⁴ CRPD/C/DNK/CO/1, Concluding observations on the initial report of Denmark, 30 October 2014, paragraph 12-13 , qup. 2

¹³⁵ Innarluutilinnut Isumaqatigiissummi artikili 3.

¹³⁶ Signe Stensgaard Sørensen, Susanne Nour og Pia Justesen, ‘Kom bare ind ... om tilgængelighed til bygninger’, Institut for Menneskerettigheder, 2013, qup. 15.

Committee on Rights of Persons with Disabilities, CRPD/C/GC/2, 22 May 2014, General Comment on Article 9: Accessibility:

<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/DGCArticle9.doc>.

¹³⁷ Committee on Rights of Persons with Disabilities, CRPD/C/GC/2, 22 May 2014, General Comment on Article 9: Accessibility:

<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/DGCArticle9.doc>.

¹³⁸ FN-ip Innarluutillit pillugit isumaqatigiissutaani artikili 31.

¹³⁹ Meeqqat atuarfianni atuartunut kollegiami inissat pillugit

Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 4, 9. februar 1989-imeersoq, § 1.

¹⁴⁰ Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu ataatsimiilitaliarsuaq ”Meeqqat aamma inuusuttut”, Tunuliaqutaasumik nalunaarussiaq, 2011.

Kalaallit Nunaanni Meeqqat Atuarfiat – Nalilersuineq 2015. Danmarks Evaluerings Institut, 2015, qup. 64.

¹⁴¹ Kalaallit Nunaanni Meeqqat Atuarfiat – Nalilersuineq 2015. Danmarks Evaluerings Institut, 2015, qup. 64.

¹⁴² Meeqqanik inuusuttunillu ikiorsiisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 1, 15. april 2003-meersoq

Inuit annertuumik innarluutillit ikiorneqartarnerannut Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3 november 1994.

¹⁴³ Inuit annertuumik innarluutillit ikiorneqartarnerannut Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3 november 1994.

Thomas Trier Hansen “Nunarsuarmioqatigiit Isumaqatigiissutaasa meeqqat pisinnaatitaaffiinnut sunniutaannik misissuataarineq”, Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaanni Siunnersuisoqatigiit sinnerlugit nalunaarussiaq. 2014, qup. 7.

¹⁴⁴ Thomas Trier Hansen “Nunarsuarmioqatigiit Isumaqatigiissutaasa meeqqat pisinnaatitaaffiinnut sunniutaannik misissuataarineq”, Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaanni Siunnersuisoqatigiit sinnerlugit nalunaarussiaq. 2014, qup. 7.

- ¹⁴⁵ Inuit pisinnaatitaaffii pillugit Institutti, Meeqqanik ikiorsiisarneq pillugu Inatsisartut inatsisissaattut missingiut pillugu tusarniaanermi akissut 1. Juli 2006-imeersoq. Uani pissarsiarineqarsinnaavoq <http://menneskeret.dk/hoeringssvar>.
- ¹⁴⁶ FN-ip Innarluutillit pillugit isumaqatigiissutaani artikili 7 (1) – (3).
- ¹⁴⁷ FN-ip aamma Europa Rådip inuit pisinnaatitaaffiitut isumaqatigiissutaat najoqqutaralugit inatsisinik unioqqutitsinermut tunngavilersuutit tamarmiusut uani allanneqanngillat.
- ¹⁴⁸ Innuttaasutut politikikkullu pisinnaatitaaffinnut FN-ip isumaqatigiissutaani, artikel 2(1) aamma angaasarsionermut, isumaginninnermut kultureqarnermullu pisinnaatitaaffinnut FN-ip Isumaqatigiissutaani, artikel 2(2).
- ¹⁴⁹ Zarrehparvar, Mandana, et. al., *Ligebehandling- status og fremtidsperspektiver*, Udredning 2 2005, Institut for Menneskerettigheder. qup.22.
- ¹⁵⁰ Anniartitsisarneq allatullu Naakkitsaatsumik, Inuppalaanngitsumik Nakkarsaalluniluunniit Pinnittarneq pillaasarnerluunniit pinaveersimatinniarlugit FN-imi isumaqatigiissut, Anniartitsisarneq allatullu Naakkitsaatsumik, Inuppalaanngitsumik Nakkarsaalluniluunniit Pinnittarneq pillaasarnerluunniit pinaveersimatinniarlugit Europami isumaqatigiissut. Tamassuma saniatigut arlalinnik tassunga tunngassuteqartunik allagaateqarpoq, soorlu FN's Code of Conduct for Law Enforcement Officials aamma FN's Declaration of Basic Principles of Justice for Victim of Crime and Abuse of Power.
- ¹⁵¹ Angutit arnallu naligiissitaanerit pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 3, 29. November 2013-imeersoq, siunnersuummut oqaaseqaatit, immikkoortoq 2.4.2.
- ¹⁵² Naligiissitaanermut Siunnersuisoqatigiit, Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinni angutit inissisimanerat, april 2015, <http://www.nali.gl/nutaarsiassat>.
- ¹⁵³ Committee on the Elimination of all forms of Discrimination against Women, Concluding observations on the eight periodic report of Denmark, 11 March 2015, CEDAW/C/DNK/CO/8, qupperneq 3.
- ¹⁵⁴ Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Concluding observations on the twentieth and the twenty-first periodic reports of Denmark, 15 May 2015, CERD/C/DNK/CO/20-21, qupperneq 7.
- ¹⁵⁵ Stine Thidemann Faber, Sted, (U)lighed og Køn. En kortlægning af udfordringer og best practices i relation til køn, uddannelse og befolkningsstrømme i Nordens yderområder, 2015, tilgængelig på <http://docplayer.dk/294136-Sted-u-lighed-og-koen-en-kortlaegning-afudfordringer-og-best-practices-i-relation-til-koen-uddannelse-ogbefolkningsstroemme-i-nordens-yderomra-der.html>.
- ¹⁵⁶ Angutit arnallu naligiissitaanerit pillugu Inatsisartut inatsisissaattut siunnesuut, UKA 2013/112, 30. Juli 2013, § 27, imm. 1-imut oqaaseqaatit
- ¹⁵⁷ Naalakkersuisut, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Sullissivimmik pilersitsinissap aamma Naligiissitaanermik Aalajangiisartunik pilersitsinissap suliniutiginnissaannut Naalakkersuisut peqquneqarnissaannik Inatsisartut

aalajangiiffisassaattut siunnersuummut akissuteqaat, UPA2015/35, 23. Marts 2015, qupperneq 1.

¹⁵⁸ Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Sullissivimmik pilersitsinissap aamma Naligiissitaanermik Aalajangiisartunik pilersitsinissap suliniutiginissaannut Naalakkersuisut peqquneqarnissaannik Inatsisartut aalajangiiffisassaattut siunnersutip aappassaaneerreqarneranut Inatsilerinermut Ataatsimiititaliap isumaliutigiissutaa, UPA2015/35, 13. November 2015, quppernerit 6-7.

¹⁵⁹ Naalagaaffiit Peqatigiit angerfigeqatigiissutaanni artikel 1, imm. 2, aamma Innuttaasutut Politikikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqtigiissutaanni kiisalu Isumaginninnikkut, Aningaasaqarnikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqtigiissutaanni artikel 1.

¹⁶⁰ Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit ataatsimiititaliaata tamatumunnga nalinginnaasumik oqaaseqataanni "General Comment No. 12: Article 1 (Right to self-determination)", 1984-imeersumi Nammineq aalajangiinissamut pisinnaatitaaffeqarneq pillugu erseqqinnerusumik atuarsinnaavutit.

¹⁶¹ Inuit pisinnaatitaaffii pillugit Europami isumaqtigiissut, ilassut siulleq.

¹⁶² Takuuk saamit nunaqarfiat Handölsdalen allallu Sverige akerleralugu eqqartuussut 4. oktober 2010-meersoq, nr. 39013/04, piunasaqaatit 54-55, aamma taamanikkut Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europakommissioniusup Könkämä aamma Saamit nunaqarfii 38-t Sverige akerleralugu suliami aalajangiinera, 25. november 1996-meersoq, nr. 27033/95. Naggataagullu takuuk Timo Koivurova, "Jurisprudence of the European Court of Human Rights regarding Indigenous People: Retrospect and Prospects" International Journal on Minority and Group Rights, Vol. 18-imiittoq, qupp. 1-37, 2011, qupp. 26.

¹⁶³ Naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavi aamma naaggeqatigiiaat pillugit ILO-mi isumaqtigiissut nr. 169, 28. juni 1989-imeersoq pillugu nalunaarut nr. 97, 9. oktober 1997-imeersoq.

¹⁶⁴ Naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavi aamma naaggeqatigiiaat pillugit ILO-mi isumaqtigiissut nr. 169, 28. juni 1989-imeersumi artikili 15, imm. 1 pillugu nalunaarut nr 97, 9. oktober 1997-imeersoq

¹⁶⁵ Naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavi inuiaqtigiiaallu pillugit ILO-mi isumaqtigiissut nr. 169, 28. juni 1989-imeersumi artikel 23 pillugu nalunaarut nr. 97, 9. oktober 1997-imeersoq.

¹⁶⁶ Naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavi aamma naaggeqatigiiaat pillugit ILO-mi isumaqtigiissut nr. 169, 28. juni 1989-imeersumi artikel 14 pillugu nalunaarut nr. 97, 9. oktober 1997-imeersoq.

¹⁶⁷ Naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavi aamma naaggeqatigiiaat pillugit ILO-mi isumaqtigiissut nr. 169, 28. juni 1989-imeersoq pillugu nalunaarut nr. 97, 9. oktober 1997-imeersoq, nalunaarutip naanerani nalunaarut tamakkerlugu takuuk.

¹⁶⁸ Nunat Inoqqaavisa pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaat, Naalagaaffiit Peqatigiit Ataatsimeersuarnerannit aalajangersagaq A/RES/61/295.

¹⁶⁹ Adelfo Regino Montes aamma Gustavo Torres Cisneros, "The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: The Foundation of a New Relationship between Indigenous Peoples, States and Societies i Claire Charters and Rodolfo Stavenhagen (aaqq.), "Making the Declaration Work – The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples", IWGIA, Copenhagen, 2009, qupp. 153f.

¹⁷⁰ Nunat Inoqqaavisa Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaat, artikili 3-4.

¹⁷¹ Nunat Inoqqaavisa Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaat, artikili 26.

¹⁷² Nunat Inoqqaavisa Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaat, artikili 28.

¹⁷³ Paasissutissanik pissarsisinnaaneq, aalajangiiffigisassani tamat peqataasinnaanerit kiisalu naammagittaalliuuteqarsinnaaneq suliallu avatangiisinut tunngasut eqqartuussivitsigut misilinneqarsinnaanerit pillugit Århusimi isumaqatigiissut 25. juni 1998-imeersoq pillugu nalunaarut nr. 10, 13. marts 2003-meersoq.

¹⁷⁴ Paasissutissanik pissarsisinnaaneq, aalajangiiffigisassani tamat peqataasinnaanerit kiisalu naammagittaalliuuteqarsinnaaneq suliallu avatangiisinut tunngasut eqqartuussivitsigut misilinneqarsinnaanerit pillugit Århusimi isumaqatigiissut, artikel 7 pillugu nalunaarut nr. 10, 13. marts 2013-imeersoq.

¹⁷⁵ Paasissutissanik pissarsisinnaaneq, aalajangiiffigisassani tamat peqataasinnaanerit kiisalu avatangiisinut tunngasuni naammagittaalliuuteqarsinnaaneq eqqartuussivitsigullu misilinneqarsinnaanerit pillugit Århusimi isumaqatigiissut, artikel 7 pillugu nalunaarut nr. 10, 13. marts 2013-imeersoq Århusimi isumaqatigiissutmut atatillugu Danmarkip apeqqusiinerinik tamanik imaqanngilaq. Oqaasertaliussat tamakkiisut Naalagaaffiit Peqatigiit qarasaasiakkut nittartagaatigut nassaarinqarsinnaapput: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27&clang=en#EndDec

¹⁷⁶ Naalagaaffinni namminersortuni Nunat inoqqaavi naggueqatigiaallu pillugi ILO-mi isumaqatigiissut nr. 169, 28. juni 1989-meersoq pillugu nalunaarut nr. 97, 9. oktober 1997-imeersoq, nalunaarutip naanerani nalunaarut tamakkerlugu takuuk. Aamma Højesteretip eqqartuussutaa 28. november 2003-meersoq U.2004.382H, Ugeskrift for Retsvæsen 2004, qupp. 605-imiittoq takuuk.

¹⁷⁷ Nunanut Allanut Ministereqarfiup qarasaasiakkut nittartagaani, "Internationalt samarbejde om Arktis", immikkoortoq uunga tunngasoq: "Dansk/grønlandsk indsats for oprindelige folks rettigheder", uani

pissarsiarineqarsinnasoq <http://um.dk/da/Udenrigspolitik/lande-og-regioner/arktisk-portal/fakta-om-arktis/internationalt-samarbejde-om-arktis>.

¹⁷⁸ Suliassaqarfiit Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussanit tiguneqarsimasut (I aamma II) aamma Namminersorlutik Oqartussanit tiguneqarsimasut (III).

¹⁷⁹ Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat pillugit inatsit nr. 473, 12. juni 2009-meersoq, inatsimmut aallaqqaasiut aamma § 21.

¹⁸⁰ Ulrike Barten & Bent Ole Gram Mortensen, "Er grønlandere et oprindeligt folk i folkeretligt forstand?" Nordisk Administrativt Tidsskrift nr. 1/2016 qupp. 5-19-miittoq aamma qupp. 11-miittoq. Aamma Namminersorneq pillugu kalaallit danskillu isumalioqatigiissitaannit, "Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugu kalaallit danskillu namminersorneq pillugu isumaqalioqatigiissutaata isumaliutissiisutaa" (isumaliutissiisut 1497/2008), 2008, qupp. 24ff.

¹⁸¹ Højesteretip eqqartuussutaa 28. november 2003-meersoq (U.2004.382H). Suliami Hingitaq 53 allallu Danmark akerleralugu suliaq Europami Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Eqqartuussivimmit 2006-imi itigartinneqarpoq, app.no. 18584/04, aalajangiineq 12. januar 2006-imeersoq.

¹⁸² Højesteretip eqqartuussutaa 28. november 2003-meersoq, U.2004.382H, Ugeskrift for Retsvæsen 2004, qupp. 605.

¹⁸³ Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaatarfik, Ukiumoortumik Naatsorsueqqissaarnerit, 2015-imi innuttaasut, Sumi inunngorfiat naalagaaffimmullu innuttaassuseqarnerat, takussutissaq 3.2., uani pissarsiarineqarsinnaasoq: <http://www.stat.gl/dialog/main.asp?lang=da&version=201503&sc=SA&subthemecode=o3&colcode=o>

¹⁸⁴ "National report submitted in accordance with paragraph 15 (a) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 – Denmark" 17. februar 2011-meersoq, A/HRC/WG.6/11/DNK/1, tunngavilersuut 109.

¹⁸⁵ TakukkitUlrike Barten & Bent Ole Gram Mortensen, "Er grønlandere et oprindeligt folk i folkeretligt forstand?" Nordisk Administrativt Tidsskrift nr. 1/2016 qupp. 5-19, qupp 14-miittut takukkit. Aamma Thomas Trier Hansen, "Beskyttelsen af grønlandernes kollektive rettigheder i nationalt og internationalt perspektiv", Inuit Circumpolar Council (ICC), 2013, qupp. 28f-miittoq takuuk.

¹⁸⁶ Ammit qalipaataat pissutigalugu assigiinngisitsinermut Naalagaaffiit Peqatigiit ataatsimiititaliaat, "Concluding observations of the Committee on Elimination of Racial Discrimination", 20. september 2010, CERD/C/DNK/CO/18-19, tunngavilersut 17.

¹⁸⁷ Naalagaaffinni namminersortuni nunat inoqqaavi aamma naggueqatigiiaat pillugit ILO-mi isumaqatigiissut nr. 169, 28. juni 1989-imeersoq pillugu nalunaarut nr. 97, 9. oktober 1997-imeersumi artikelinut 6-9-mut aamma 13-19-imut assiliartaliussat assersuutitut takukkit. Nunat Inoqqaavisa Pisinnaatitaaffii pillugit

Naalagaaffiit Peqatigiit Nalunaarutaanni artikelit 3-5, 9-16, 18-20 og 23-43 aamma takukkit.

¹⁸⁸ Piniarnermi aallaaniarnermilu Kalaallit Nunaata pingaarnertut anguniagai takukkit: <http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Fiskeri-Fangst-og-Landbrug/Fangst-og-jagtafdelingen/National-og-international-fangstpolitik>. Aamma takuuk Piniarneq aallaaniarnerlu pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 12, 29. oktober 1999-meersoq takuuk.

¹⁸⁹ Kalaallit Nunaanni aalisarnermi anguniakkat pillugit una takuuk: <http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Fiskeri-Fangst-og-Landbrug/Fiskeriafdelingen/National-og-international-fiskeripolitik>. Aalisarneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 18, 31. oktober 1996-imeersoq aamma takuuk.

¹⁹⁰ Sumiiffinni nunami aalajangersimasuni takornariaqartitsinermut akuersissuteqartarnissaq pillugu Inatsisartut inatsiaat nr. 19, 2. december 2012-imeersoq, Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. juni 2015-imeersukkut kingullerpaamik allanngortinneqartoq.

¹⁹¹ Sumiiffinni nunami aalajangersimasuni takornariartitsinermut akuersissuteqartarnissaq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 19, 3. december 2012-imeersup allanngortinnissaa pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. juni 2015-meersumut oqaaseqaatit (Inatsiisip atuuffigisaa sukisaarsaatigalugu aalisarnermut akuersissutinut sumiiffikkaanullu persaarutinut piginnaatitsissumik ilaqartilerlugu annertusissaaq), 28. januar 2005-imeersut, UPA 2015/90, qupp. 12.

¹⁹² Sumiiffinni nunami aalajangersimasuni takornariartitsinermut akuersissuteqartarnissaq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 19, 3. december 2012-imeersup allanngortinnissaa pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. juni 2015-meersumut oqaaseqaatit (Inatsiisip atuuffigisaa sukisaarsaatigalugu aalisarnermut akuersissutinut sumiiffikkaanullu persaarutinut piginnaatitsissumik ilaqartilerlugu annertusissaaq), 28. januar 2005-imeersut, UPA 2015/90, qupp. 14.

¹⁹³ Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugu inatsimmi § 2, tak. § 3. Suliassa qarfiit Kalaallit Nunaanni Namminernerullutik Oqartussanit (I aamma II) kiisalu Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussanit (III) tiguneqareersut allattorsimaffii.

¹⁹⁴ Aatsitassat pillugit ingerlatallu tamatumunnga pingaarutillit pillugit inatsisartut inatsisaat nr. 7, 7. december 2009-meersoq (aatsitassanut ikummatissanullu inatsit), § 2.

¹⁹⁵ Aatsitassat pillugit ingerlatallu tamatumunnga pingaarutillit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 7, 7. december 2009-meersoq (aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsit), § 1, imm. 2.

¹⁹⁶ Aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsisissatut siunnersuummi § 1, imm. 1-imut oqaaseqaatit, allakkiq UKA2009/120, 1. november 2009-meersoq.

- ¹⁹⁷ Aatsitassat pillugit ingerlatallu tamatumunnga pingaarutillit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 7, 7. december 2009-meersoq (aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsit), § 76.
- ¹⁹⁸ Inatsisartut inatsisaata nr. 7, 7. december 2009-meersup allangortinneqarnissaa pillugu aatsitassat ikummatissallu pillugit Inatsisartut inatsisaanni § 95a.
- ¹⁹⁹ Inatsisartut inatsiaat nr. 6, 8. juni 2014-meersumut oqaaseqaatit, allakkiaq nr. UPA2014/132, § 95 a, imm. 1-imut oqaaseqaatit, qupp. 16.
- ²⁰⁰ Suliniutini angisuuni illuliortiternermik sanaartornermillu suliaassat pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 25, 18. december 2012-meersoq (Suliniutit angisuut pillugit inatsit), § 6.
- ²⁰¹ Suliniutini angisuuni illuliortiternermik sanaartornermillu suliaassat pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 25, 18. december 2012-meersoq (Suliniutit angisuut pillugit inatsit), § 9.
- ²⁰² Isumaliutissiissut 5. oktober 2012-imeersoq, allakkiaq nr. UKA 2012/110, aalajangersakkanut ataasiakkaanut oqaaseqaatit, qupp. 46.
- ²⁰³ Kalaallit Nunaannut ataatsimiititaliap 23. november 2012-imi apeqqutaa nr. 21, (Imm. nalinginnaq) 2012-2013-imut Inatsisinik Atuutsitsinerlut Ministereqarfiup akissutaa.
- ²⁰⁴ Inatsisartut inatsisaata nr. 7, 7. december 2009-meersup allangortinneqarnissaa pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 6, 8. juni 2014-meersoq.
- ²⁰⁵ Aatsitassat pillugit ingerlatallu tamatumunnga pingaarutillit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 7, 7. december 2009-meersup (aatsitassat ikummatissallu pillugit inatsisip) allangortinneqarnissaa pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 6, 8. juni 2014-meersumut oqaaseqaatit (Innuttaasunik siusissukut peqataatitsisarneq aamma tamanut ammasumik tusarniaaneq) UPA2014/132, qupp. 2.
- ²⁰⁶ Inatsisartut inatsisaat nr. 6, 8. juni 2014-meersumut oqaaseqaatit, allakkiaq nrj UPA2014/132, qupp. 1.
- ²⁰⁷ Sumiiffinni nunami aalajangersimasuni takornariartitsinerlut akuersissuteqartarnissaaq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 19. 3. december 2012-meersup allangortinnissaa pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15. 3. juni 2015-meersoq (Inatsisip atuuffigisaa sukisaarsaatigalugu aalisarnerlut akuersissutinut sumiiffikkaanullu pilersaarutinut piginnaatitsissumik ilaqartilerlugu annertusissaaq) 28. januar 2015-imeersoq, allakkiaq nr.: 2015/90, qupp. 16.
- ²⁰⁸ Sumiiffinni nunami aalajangersimasuni takornariartitsinerlut akuersissuteqartarnissaaq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 19. 3. december 2012-meersup allangortinnissaa pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15. 3. juni 2015-meersoq (Inatsisip atuuffigisaa sukisaarsaatigqalugu aalisarnerlut akuersissutinut sumiiffikkaanullu pilersaarutinut piginnaatitsissumik

ilaqartilerlugu annertusissaaq) 28. januar 2015-imeersoq, allakkiaq nr.: 2015/90, qupp. 13.

²⁰⁹ Århusimi isumaqatigiissummi artikili 13, imm. 2.

²¹⁰ Suliniutini angisuuni illuliortiternermik sanaartornermillu suliassat pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 25, 16. december 2012-imeersumi (Suliniutit angisuut pillugit inatsimmi) § 21, imm. 1 aamma 7.

²¹¹ Suliniutini angisuuni illuliortiternermik sanaartornermillu suliassat pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 25, 16. december 2012-imeersumi (Suliniutit angisuut pillugit inatsimmi) § 9.

²¹² Suliffeqarfiit akisussaassuseqartumik pissusilersortarnerat pillugu isumaqatigiissitsiniarnermik naammagittaalliuuteqarnermullu suliaqarfik pillugu inatsit nr. 546, 18. december 2012-imeersoq.

²¹³ Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliap apeqqutaanut 23. november 2012-imeersumut Inatsisunik atuutsitsinermut ministerip akissutaa nr. 21 (Immikkoortoq nalinginnaq) 2012-2013.

²¹⁴ Folketingip Suliassaqartitsinermut ataatsimiititaliaani Kalaallit Nunaanni suliniutit angisuut pillugit isumasioqatigiinnermi apeqqut nr. 253-mut (Immikkoortoq nalinginnaq) 2012-2013-imut suliassaqartitsinermut ministerip Mette Frederiksenip akissutaa.

²¹⁵

Innuttaasutut

Politikkikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaat, artikili 12, imm. 1, kiisalu Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummut ilaasutaasumik protokolit sisamaat, artikili 2, imm. 1.

²¹⁶ "Suliniutit angisuut sanaartornerup nalaani nunani allamiut najugaqarnermut sulinerullu akuersissutisisinnaanerit pillugu Kalaallit Nunaanni Inatsisissatut siunnersuutip tusarniaassutiginera"-nut Inuit Pisinnaatitaaffiit Ingerlatsiviup akissutaa 27. maj 2014-imeersoq, uani takuneqarsinnaasoq: www.menneskeret.dk.

²¹⁷ Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat pillugit inatsit nr. 473, 12. juni 2009-meersumi, § 16.

²¹⁸ Suliniutini angisuuni illuliortiternermik sanaartornermillu suliassat pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 25, 18. december 2012-imeersumi (Suliniutit angisuut pillugit inatsimmi) § 10g.

²¹⁹ Immikkoortumi uani oqaarsertani tunngaviupput Inuttut Pisinnaatitaaffiit pillugit Instituttip nalunaarusiaa, 'Menneskerettigheder i Danmark, Status 2015-16', delrapporterne "Retfærdig rettergang" aamma "Frihedsberøvelse".

²²⁰ Ilaatigut innersuussutigineqarsinnaapput FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder (særligt artikel 14) aamma Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (pingaartumik artikelit 6, 7 aamma 13).

²²¹ Immikkoortup oqaasertaani Institut for Menneskerettigheder'ip nalunaarusiaani nunat tamalaat akornanni sinaakkutaasut pillugit allaaserisat

tunngaviupput, 'Menneskerettigheder i Danmark, Status 2015-16', nalunaatit ilaat "Retfærdig rettergang" aamma "Frihedsberøvelse".

²²² Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit FN-ip Nunarsuarmi nalunaarutaa, artikilit 10 aamma 11

²²³ FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder, artikel 14.

²²⁴ *Sunday Times mod Storbritannien*, aalajangiineq 26. april 1979-imeersoq, pr. 49.

²²⁵ FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder artikel 3, 9 aamma 13.

²²⁶ FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder, artikel 9 aamma 10.

²²⁷ Inatsisit tunngaviusut §§ 3 aamma §§ 61-65.

²²⁸ Inatsisit tunngaviusut § 65.

²²⁹ Inatsit nr. 473 12. juni 2009-imeersoq Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat, § 1.

²³⁰ Inatsisit tunngaviusut § 3 aamma inatsit nr. 473 12. juni 2009-meersoq Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat, § 1.

²³¹ Kalaallit Nunaanni Eqqartuussisaatsimut inatsit, inatsit nr. 305 30. april 2008-meersoq.

²³² Kalaallit Nunaanni eqqartuussisut ilinniartitaasarnerat pillugu Nalunaarut nr. 996 16. september 2014-imeersoq tunngasoq.

²³³ Inatsisini tunngaviusuni § 71.

²³⁴ Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermut inatsit, inatsit nr. 306 1. maj 2008-meersoq.

²³⁵ Tamatuma ataani soorlu nalunaarut nr. 1161 7. december 2009-meersoq inissiisarfinni inissinneqarsimasut pissaanermik atuiffiqineqartarnerat pillugu, nalunaarut nr. 1173 7. december 2009-meersoq pineqaatissiinerup naammassineqarnera isertitsisimmut inissiilluni aamma nalunaarut nr. 1176 7. december 2009 tisummineqartunut tunngasoq.

²³⁶ Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermut inatsisissatut siunnersuut, 12. december 2007 saqqummiunneqartoq, 2007/2 LSF 35, oqaaseqaatit nalinginnaasut, immikkoortoq 4.4.1.

²³⁷ Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermi inatsit, inatsit nr. 306 1. maj 2008-meersoq, § 121.

²³⁸ Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermi inatsit, inatsit nr 306 1. maj 2008-meersoq, § 119, pineqaatissiinerit assigiinngitsut allattorsimapput.

²³⁹ World Prison Brief uani takuneqarsinnaavoq www.prisonstudies.org.

²⁴⁰ Inatsit nr. 1388 23. december 2012-imeersoq Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimik inatsisip allannguutaanut tunngasoq (Kalaallit Nunaanni eqqqartuussisoqarfinnik allanngiineq il.il.).

²⁴¹ Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimik allannguissamut inatsisissatut siunnersuut (Eqqartuussisoqarfinnik nakussassaaniarneq il.il.) inatsiseqarnermut ministerimit saqqummiunneqartoq 30. april 2014, 2013/1 LSF 191, oqaaseqaatit nalinginnaasut, immikkoortoq 3.2.

- ²⁴² Suliassat amerlassusaannik naatsorsueqqissaarneq Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviit nittartagaanni nassaassaavoq uani, <http://www.gl.dk.domstol.dk/groenland/tal/kredsretter/Pages/default.aspx>. 2013-imut kisitsit nutaarsiassami uaniittoq 'Debat om det grønlandske retsvæsen', 26. august 2013, takuneqarsinnaavoq uani <http://www.gl.dk.domstol.dk/groenland/nyheder/nyheder/Pages/Debatomdetgroenlandskeretsvaesen.aspx>
- ²⁴³ Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimik allanngueq pillugu inatsit nr 740 25. juni 2014-imeersoq tunngasoq (Eqqartuussisoqarfinnik nakussassaaneq il.il.).
- ²⁴⁴ Kalaallit Nunaannut tunngasoq eqqartuussisut ilinniartitaasarnerat pillugu nalunaarut nr. 996 16. september 2014-imeersoq (Eqqartuussisut ilinniartitaanerat).
- ²⁴⁵ Assersuutitut takuuk Aaja Chemnitz Larsen, 'Inatsisitigut innarlitsaalisaaneq inuiaqatigiinni tunngaviit ilagaat), Sermitsiami isumaliutersuut, 11. september 2015.
- ²⁴⁶ Inatsiseqarnermut ministerip akissutaa apeqqummut nr. 33 26. april 2016 – imeersumut (Alm. del) Folketingip Kalaallit Nunaannut ataatsimiititaliaaniit.
- ²⁴⁷ Pinerlussimasunik isumaginnittoqarfiup Kalaallit Nunaanni inissiisarfiit pillugit nittartaga uani takuneqarsinnaavoq <http://www.kriminalforsorgen.dk/Anstalterne-i-Gr%C3%B8nland-275.aspx>.
- ²⁴⁸ Takuuk Kalaallit Nunaanni Pinerluttunik Isumaginnittoqarfiup pisortaata, Hans Jørgen Engbo'p, oqaasii Malene Sommer Christiansenimut, 'Grønlands første lukkede anstalt vil give indsatte bedre vilkår', allaaserisaq 8. maj 2016-imeersoq, Videnskab.dk.
- ²⁴⁹ Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimik allannguinermut tunngasoq (Eqqartuussisoqarfinnik pitsanngorsaaneq il.il.) inatsiseqarnermut ministerimit saqqummiunneqartoq 30. april 2014, 2013/1 LSF 191.
- ²⁵⁰ Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimik allanngueq pillugu Inatsit nr 740 25. juni 2014-imeersoq (Eqqartuussisoqarfinnik pitsanngorsaaneq il.il.).
- ²⁵¹ Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimik allanngueq pillugu inatsisissatut siunnersuut (Eqqartuussisoqarfinnik pitsanngorsaaneq il.il.) saqqummiunneqartoq inatsiseqarnermut ministerimit 30. april 2014, 2013/1 LSF 191, oqaaseqaatit nalinginnaasut, immikkoortut 4.2.3.
- ²⁵² Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaatsimik allannguinermut tunngasoq (Eqqartuussisoqarfinnik nakussassaaneq il.il.) saqqummiunneqartoq inatsiseqarnermut ministerimit 30. april 2014, 2013/1 LSF 191, oqaaseqaatit nalinginnaasut, immikkoortuq 4.1.
- ²⁵³ Folketingimi Kalaallit Nunaannut ataatsimiititaliap ulloq 11. november 2015 isumaginninnermut nunamilu namminermit pissutsinut ministerimut apeqqutaanut nr. 7-mut apeqqummut inaarutaasumik akissut 8. december 2015-imeersoq (L 35).

- ²⁵⁴ Kalaallit Nunaani Landsdommerip, Søren Søndergaard Hansen-ip, atuisunut allagaa 25. januar 2016-imeersoq, journal nr. 100-10.
- ²⁵⁵ Tak. soorlu ass. Katte Klitsche de la Grange, Italiamut 27. oktober 1994 aalajangigaaq, pr. 61.
- ²⁵⁶ Tak. soorlu ass. Katte Klitsche de la Grange Italiamut, 27. oktober 1994 aalajangigaaq, pr. 51 aamma Allenet de Ribemont Frankrigimut, 10. februar 1995 aalajangigaaq, pr. 47.
- ²⁵⁷ Assersuutigalugu takujuk Kornakovs Letlandimut, 15. juni 2006 aalajangigaaq, pr. 120 inatsisilerinermi pissutsit innersuussutigalugit.
- ²⁵⁸ Jon Fridrik Kjølbro, 'Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere', 2010, qupp. 562 eqqartuusseriaatsimut atuuttumut innersuussuteqarluni.
- ²⁵⁹ Sammisaaq pillugu sukumiisumik eqqartuinnermut tunngatillugu innersuussutigineqarpoq Jon Fridrik Kjølbro, 'Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere', 2010, qupp. 569-570, aamma Lorenzen allallu, 'Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer' (art. 1-9), 2011, qupp. 486ff.
- ²⁶⁰ Illersuisunut maleruagassat erseqqinnerusut Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaaseq pillugu inatsimmi kapitali 4-mii aalajangersarneqarput.
- ²⁶¹ Isumaliutissiisut 1442/2004 Kalaallit Nunaanni eqqartuussisoqarfimmut tunngasoq (naalisagaq) Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermut ataatsimiititaliarsuarmit saqqummiunneqartoq, ilaatigut tak. qupp. 27.
- ²⁶² Folketingip Kalaallit Nunaannut ataatsimiititaliap inatsiseqarnermut ministerimut apeqqutaanut nr. 33-mut 26. april 2016-imeersumut akissut 3. maj 2016-imeersoq (immikkoortoq nalinginnaasoq).
- ²⁶³ Assersuurtigalugu takujuk De Moor Belgiamut, 23. juni 1994 aalajangigaaq, pr. 54-58.
- ²⁶⁴ Assersuutigalugu takujuk Bulut Østrigimut, 22. februar 1996 aalajangigaaq, pr. 47 periaatsimut innersuussuteqarluni.
- ²⁶⁵ Tassunga tunngatillugu tak. Artico Italiamut, 13. maj 1980 aalajangigaaq, pr. 33ff.
- ²⁶⁶ Oqaatsit pillugit politikki pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 7, 19. maj 2010-meersumi § 3, imm. 1.
- ²⁶⁷ Tusagassiuutinut nalunaarut takuuk uani domstol.dk 6. maj 2008-meersoq: <http://www.domstol.dk/om/Nyheder/oevrigenyheder/Pages/Reformafdetgroenlandskeretsvaesen.aspx>.
- ²⁶⁸ Ugeskrift for Retsvæsen, U2009.1171H, 2009.
- ²⁶⁹ Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Instituttip nalunaarusiaani (instituttimi suliaq 15/00108) inassuteqaatigineqartut killiffiat pillugu taamani Pinngortitamut, Avatangiisinut Inatsisinillu Atuutsinermut Naalakkersuisoqarfiusup akissutaa 27. januar 2016-imeersoq.
- ²⁷⁰ *Brozicek Italiamut*, 19. december 1989 aalajangigaaq, app. nr. 10964/84.

- ²⁷¹ Tassunga tunngatillugu tak. Lundevall Sverigemut, 12. november 2002 aalajangigaq, pr. 36.
- ²⁷² Tassunga tunngatillugu assersuutigalugu takujuk Barberá, Messequé aamma Jabardo, 6. december 1998 aalajangigaq, pr. 78.
- ²⁷³ Folketingip Ombudsmandia, Kalaallit Nunaanni isertitsiviit Ombudsmandip sammisarilerpai, nutaarsiassaq 15. januar 2015-imeersoq. Uani takuneqarsinnaavoq:
http://www.ombudsmanden.dk/find/nyheder/alle/groenlandske_detentioner/pdf.
- ²⁷⁴ Kalaallit Nunaanni isertitsiviit politiinit aalajangersimasumik sullinneqanngitsut pillugit allakkat 27. november 2015-imeersut Folketingip Ombudsmandia ilassutaasumik oqaaseqaateqarnissamik qinnuiviginninnera ilanngullugu Kalaallit Nunaanni Politimesterip Inatsiseqarnermut ministereqarfimmut allagaa 27. november 2015-imeersoq.
- ²⁷⁵ Response of the Danish Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Greenland from 25 to 27 September 2012, CPT/Inf (2013) 3, Komite´p nalunaarusiaa uani atuarneqarsinnaavoq:
<http://www.cpt.coe.int/documents/dnk/2013-03-inf-eng.pdf>.
- ²⁷⁶ Response of the Danish Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Greenland from 25 to 27 September 2012, CPT/Inf (2013) 3, Komite´p nalunaarusiaa uani atuarneqarsinnaavoq:
<http://www.cpt.coe.int/documents/dnk/2013-03-inf-eng.pdf>. Danmarks besvarelse findes her: <http://www.cpt.coe.int/documents/dnk/2013-11-inf-eng.pdf>.
- ²⁷⁷ Mkhitarian Armeniamut, 2. december 2008 aalajangigaq, pr. 55.
- ²⁷⁸ Fedotov Ruslandimut, 25. oktober 2005, pr. 66-70.
- ²⁷⁹ Europamiut inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutaat oqaaseqaatitaalu (art. 1-9), Lorenzen il.il., 2011, q. 223.
- ²⁸⁰ Inassuteqaatit uani nassaassaapput:
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Recommendations_en.asp.
- ²⁸¹ Assersuutigalugu takujuk Kudla Polenimut, 26. oktober 2000 (storkammer), pr. 94.
- ²⁸² Assersuutigalugu takujuk Wainwright Storbritanniamut, 26. september 2006 aalajangigaq, pr. 43.
- ²⁸³ Tamanna pillugu takuuk <http://www.kriminalforsorgen.dk/Anstalterne-i-Gr%C3%B8nland-275.aspx>.
- ²⁸⁴ Assersuutigalugu takujuk Ph.d.-nngorniut cand.scient.soc. Annemette Nyborg Lauritsenimit, Ilisimatusarfik 2011, " ANSTALTEN - Frihedsberøvelse i Grønland" aammalu "Den store grønlandske indespærring" Annemette Nyborg Lauritsenimit Dansk Sociologi, nr. 4/25 ukioq 2014.

- ²⁸⁵ Ph.d.-afhandling cand.scient.soc. Annemette Nyborg Lauritsenimit Ilisimatusarfik, 2011, "ANSTALTEN - Frihedsberøvelse i Grønland".
- ²⁸⁶ Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaaseq pillugu inatsit § 359.
- ²⁸⁷ Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaaseq pillugu inatsimmi kapitali 35.
- ²⁸⁸ Folketingip Inatsiseqarnerq pillugu ataatsimiititaliap akissutaanut nr. 626-imut Inatsiseqarnermut ministerip akissutaa 10. juni 2016-imeersoq (immikkootua nalinginnaasoq).
- ²⁸⁹ Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermit inatsit nr 306, 1. maj 2008-meersoq, §§ 129, 131, 144 aamma 146. Tak. aamma § 152 aamma § 234, imm. 2.
- ²⁹⁰ Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermit inatsit nr. 306. 1. maj 2008-meersoq, § 234, stk. 2.
- ²⁹¹ Aamma takuuk Isikkivik pillugu Naalakkersuisut ulloq unnuarlu paaqqinnittarfiit pillugit nittartagaanni
<http://www.uupi.gl/da/Institutioner/BogU/Isikkivik> aamma
<http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Nyheder/2014/04/Officiel-aabning>.
- ²⁹² Tassunga atatillugu assersuutigulugu Baranowski Polenimut, 28. marts 2000 aalajangigaq, pr. 52.
- ²⁹³ Assersuutigalugu takuuk Mocarska Polenimut, 6. november 2007 aalajangigaq, pr. 46-49.
- ²⁹⁴ Jon Fridrik Kjølbro, 'Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere', 2010, qupp 230.
- ²⁹⁵ Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermit inatsit nr 306, 1. maj 2008-meersoq, §§ 161 aamma 241.
- ²⁹⁶ Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermit inatsit nr 306, 1. maj 2008-meersoq, § 161 imm. 2 aamma 4.
- ²⁹⁷ Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik: "Kalaallit Nunaat: Isertitsivimmi nutaamiilersussat pinngortitamut qaninnerulissapput, saqummersinneqartoq ulloq 1. januar 2016. Uani takuneqarsinaavoq:
<http://www.kriminalforsorgen.dk/Nyheder19.aspx?Action=1&NewsId=1478&PID=14052>
- ²⁹⁸ Kingullermik allaaserineqartoq uani CPT/Inf (2013) 3, nalunaarsummi 45-mi qulaaniittumi taaneqartoq aamma sukumiinerusumik CPT/Inf (2008) 26 uani takuneqarsinnaasoq: <http://www.cpt.coe.int/documents/dnk/2008-26-inf-eng.pdf>.
- ²⁹⁹ Misissuineret issuarneqarput, Annemette Nyborg Lauritsenimit, 'Den store grønlandske indespærring', Dansk Sociologi, nr. 4/25 ukioq 2014.
- ³⁰⁰ Ilaatigut tak. Inatsiseqarnermut ministerip aamma Pinerlussimasunik isumaginnittoqarfiup saqqummiussaanni "Ny Anstalt i Nuuk indbud projektkonkurrence, dommerbetænking, maj 2013" uani nassaarineqarsinnaasoq:
<http://www.kriminalforsorgen.dk/Files/Afdelinger/Afdeling%20Master/Pdf/Dommerbet%C3%A6nkning%20endelig%20udgave%20low.pdf>.

³⁰¹ Tassunga atatillugu takuuk Folketingip inatsiseqarnermut ataatsimiititaliaata apeqqutaanut nr. 626-mut inatsiseqarnermut ministerip akissutaa 10. juni 2016-imeersoq (immikkoortoq nalinginnaasoq).

³⁰² Tassunga atatillugu takuuk Folketingip inatseqarnermut ataatsimiititaliaata apeqqutaanut nr. 626-mut inatsiseqarnermut ministerip akissutaa 10. juni 2016-imeersoq (immikkoortoq nalinginnaasoq) aammalu Altingimi allaaserisaq 15. juni 2016-imeersoq "Pind vil lade grønlandske fanger blive i Danmark" uani takuneqarsinnaasoq: http://www.altinget.dk/artikel/149164-pind-vil-lade-groenlandske-fanger-blive-i-danmark?ref=newsletter&refid=21143&SNSubscribed=true&utm_source=Nyhedsbrev&utm_medium=e-mail&utm_campaign=altingetdk.

³⁰³ Takuuk Pinerluuteqarsimasunik isumaginnittoqarfiup pisortaata, Hans Jørgen Engbo-p, Malene Sommer Christiansenimi oqaasii, 'Kalaallit Nunaanni isertitsivimmi matoqqasumi siullermi isertitat pitsaanerusunik atugassaqaassapput, allaaserisaq 8. maj 2016-imeersoq, Videnskab.dk.

³⁰⁴ Pinerlussimasunik Isumaginnittoqarfik "Kalaallit Nunaanni isertitsivimmi matoqqasumi isertinneqartut pitsaanerusunik atugassaqaalissapput".

³⁰⁵ Dickson Storbritanniamut, 4. december 2007-imi aalajangigaq, pr. 68.

³⁰⁶ Naalagaaffiup inatsisit malillugit ingerlasup tunngaviisa aamma inatsisitigut innarlitsaalisaneq pillugit naatsumik allaaserineqarneri "Retssikkerhedsguide" 2012, takuneqarsinnaavoq, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsiviup aamma Advokatsamfundip ilitersuusuaa, nittartakkami www.menneskeret.dk, "Lov og ret" ataani.

³⁰⁷ Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Eqqartuusiviata, naalagaaffiup inatsisit malillugit ingerlasup isumaanut tunngaviusunut periusarisartaga naatsukullammik paasiniaaffiginissaanut takuuk Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere", 3. udg., Djøf's Forlag, 2010, q. 277ff.

³⁰⁸ Assersuutigalugu takuuk imm. 2, artikilit 8, 9, 10 aamma 11 Europamiut Inuit Pisinnaatitaaffiinut Isumaqatigiissutaanni, aamma artikel 1, imm. 2, i isumaqatigiissummut takiissutitut protokol 1. aamma artikel 2, imm. 3, isumaqatigiissummut protokol nr. 4.

³⁰⁹ *Sunday Times Storbritanniamut*, aalangiineq 26. april 1979, pr. 49.

³¹⁰ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere", 3. udg., Djøf's Forlag, 2010, q. 874, tassani innersuussutigineqarpoq suliaq *Leander Sverigemut*, eqqartuusut 26. marts 1987-imeersoq, pr. 78.

³¹¹ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere", 3. udg., Djøf's Forlag, 2010, q. 876.

³¹² Inatsit Tunngaviusoq § 1.

³¹³ Inatsit Tunngaviusoq § 71 (inuttut kiffaanngissuseq isumannaatsuunerlu), § 72 (namminerisamik ilaqutariittullu inuuneqarneq) aamma § 73 (angerlarsimaffiup innarliutsaalineru).

- ³¹⁴ Inatsit Tunngaviusoq §§ 12-27 (naalakkersuisut), §§ 28-58 (Folketingi) og §§ 61-65 (eqqartuussiviit).
- ³¹⁵ Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugu Inatsit nr. 473, 12. juni 2009, , § 1.
- ³¹⁶ Tunngaviusumik inatsimmi § 3 aamma Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugu Inatsit nr. 473, 12. juni 2009, , § 1.
- ³¹⁷ Pisortat ingerlatsineranni sulianik suliarinnittarneq pillugu Inatsisartut inatsisat nr. 8, 13. Juni 1994-imeersoq.
- ³¹⁸ Ingerlatsineranut inatsit (inatsit nr. 571/1985), Kunngip peqqusineratigut nr. 1188, 27. dec. 1994, Kalaallit Nunaannut atuutilerpoq.
- ³¹⁹ Pisortat ingerlatsinerat pillugu paasitinneqarsinnaatitaaneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 9, 13. juni 1994-imeersoq (kalaallit oqartussaasui) aamma ingerlatsinerami ammasuunissamut inatsit (inatsit nr. 572/1985), Kunngip peqqusineratigut nr. 1187, 27. dec. 1994, Kalaallit Nunaannut atuutilerpoq (naalagaaffiup oqartussaasui). Danmarkimi ammasuunissamik inatsit kingulleq 2016-imi tusarniaassutigineqarpoq, ilimagineqarlunilu naalagaaffimmi tunngasunut atuutilersinneqassasoq (instituttip suliaa 16/01322).
- ³²⁰ Inatsisartut Ombudsmandiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 8, 3. december 2009-meersoq, (kalaallit oqartussaasui) aamma Lov nr. 473, 12. juni 1996 om ombudsmanden (naalagaaffiup oqartussaasui).
- ³²¹ Inuit pillugit paasissutissat pillugu inatsisip Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqarnissaa pillugu Kunngip peqqussutaa pillugu Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut, akuerineqarpoq 3. Juni 2016, UPA16/24.
- ³²² Universal Periodic Review of Denmark, 24th session of the UN Human Rights Council 2016, Stakeholder Submission by the Human Rights Council of Greenland, juni 2015, side 5..
- ³²³ Human Rights Council, Working Group on the Universal Periodic Review, Twenty-fourth session, Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Denmark, februar 2016, qupperneq 21, immikkoortoq 121.118
- ³²⁴ Inatsisartut Ombudsmandiat, "Inissamik tarnimikkut nappaatilinnut innersussisarneq. Naligiimmik pinninnissamik tunngavik. Innarluutillit pillugit isumaqatigiissut, oqaaseqaat 28. Oktober 2015-imeersoq.
- ³²⁵ Inuit pillugit paasissutissat pillugu inatsisip Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqarnissaa pillugu Kunngip peqqussutaa pillugu Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut, akuerineqarpoq 3. Juni 2016, UPA16/24.
- ³²⁶ Thomas Trier Hansen & Line M. A. Laursen, "Nunat tamat akornanni inuit pisinnaatitaaffiini Kalaallit Nunaanni pisussaaffiit pillugit inatsisilerinerami atortunik sunniuteqartunik pissarsisinnaaneq pillugu allaaserinnineq, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiviinut suliarineqartoq, 2015.
- ³²⁷ Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaata Siunnersoqatigiivi. Naalagaaffeqatigiiffiup Nunarsuaq Tamaat Naliliinerami (Universal Perioric Review) FN-imi Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiinnut

aappassaanik nalunaarusiaata tusarniutigineqarnerani akissut, 24. September 2015, qupperneq 2.

³²⁸ Ander Jørgensen, *“Kalaallit Nunaanni qitiusumik allaffeqarfimmi aqutsinermi oqartussaanerup aaqqissuussaanaera*, Inatsisartut Ombudsmandiata nalunaarutaa 2011, qupperneq 31.

³²⁹ Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaata Siunnersoqatigiivi. Naalagaaffeqatigiiffiup Nunarsuaq Tamaat Naliliinermi (Universal Perioric Review) FN-imi Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiinnut aappassaanik nalunaarusiaata tusarniutigineqarnerani akissut, 24. September 2015, qupperneq 3.

³³⁰ Inatsisartut Ombudsmandiat, *“Aatsitassarsiornermi allagaatinik takunnissinnaatitaaeq. Oqartussaanerup aaqqissuussaanaera. Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussani inatsisini atortitsinermi aqutseriaaseq.*

³³¹ Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalackersuisoqarfiup Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit allagaa 20. Januar 2016-imeersoq, qupperneq 24.

³³² Inatsisitigut Siunnersuisarfiup Namminersortuutitap ukiumoortumik nalunaarutaa 2015.

³³³ Isumaginninnermi Maalaarutinik Aalajangiisartut ukiumoortumik nalunaarutaat 2014, Atuisunut Unammilleqatigiinnermullu Aqutsisoqarfik, qupperneq 7, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://aqa.gl/da/Klage/DetSociale-Ankenaevn/Aarsberetninger>.

³³⁴ Isumaginninnermi Maalaarutinik Aalajangiisartut ukiumoortumik nalunaarutaat 2014, Atuisunut Unammilleqatigiinnermullu Aqutsisoqarfik, quppernerit 7-8, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://aqa.gl/da/Klage/DetSociale-Ankenaevn/Aarsberetninger>

³³⁵ Inatsisartut Ombudsmaniata 2014-imut nalunaarutaa, qupperneq 161ff.

³³⁶ Isumaginninnermi Maalaarutinik Aalajangiisartut ukiumoortumik nalunaarutaat 2014, Atuisunut Unammilleqatigiinnermullu Aqutsisoqarfik, qupperneq 7, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://aqa.gl/da/Klage/DetSociale-Ankenaevn/Aarsberetninger>.

³³⁷ Isumaginninnermi Maalaarutinik Aalajangiisartut ukiumoortumik nalunaarutaat 2014, Atuisunut Unammilleqatigiinnermullu Aqutsisoqarfik, qupperneq 8, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://aqa.gl/da/Klage/DetSociale-Ankenaevn/Aarsberetninger>

³³⁸ *“Innuttaasut maalaaruteqarnissamik ilitsersorneqarneq ajorput”*, KNR-ip internetimi aviisia 5. Juli 2016, *“Sermersoq pasitsaassineq pillugu tupigusuppoq”*, KNR-ip internetimi aviisia 8. Juli 2016.

³³⁹ *‘Qaasuitsup: Maani innuttaasunut maalaaruteqarnissaq pillugu ilitsersuisarpugut’*, KNR-ip internetimi aviisia 8. juli 2016.

³⁴⁰ Thomas Trier Hansen & Line M. A. Laursen, *“Nunat tamat akornanni inuit pisinnaatitaaffiini Kalaallit Nunaanni pisussaaffiit pillugit inatsisilerinermi*

atortunik sunniuteqartunik pissarsisinnaaneq pillugu allaaserinnineq, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiviinut suliarineqartoq, 2015.

³⁴¹ Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalackersuisoqarfiup Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit allagaa 20. Januar 2016-imeersoq, qupperneq 25.

³⁴² Peer Lorenzen allallu, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Isumaqaatigiissutaat oqasertalertarlugit” 3.udgave, DJØFs forlag, 2011, q. 725.

³⁴³ Peer Lorenzen allallu, *“Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europamiut Isumaqaatigiissutaat oqasertalertarlugit”* 3.udgave, DJØFs forlag, 2011, q. 726.

³⁴⁴ Namminersorlutik Oqartussat 2010-miit inatsisai uani avammut saqqummersinneqarput <http://www.inatsisit.gl> aamma <http://www.lovgivning.gl>. Danmarkimit naalagaaffimmut inatsisit lovtidende.dk-mi avammut saqqummersinneqartarput. Naalagaaffiup Kalaallit Nunaanutinatsisai, pisoqaanerit, sulili atuuttut statsministerip kvartalikkaarlugit “Grønlandsk Lovsamling”-imi avammut saqqummiunneqartarput, taakkulu uani takuneqarsinnaapput: <http://www.inatsisit.gl> og <http://www.lovgivning.gl>.

³⁴⁵ Retsinformation-ip Retsinformation.dk-mi Kalaallit Nunaannik allaaserinnittarnerinik ujarlerfissaq. Uani ujarlerit “geografisk dæknin”.

³⁴⁶ Eqqartuussisaaseq pillugu inatsisip alanngorrtinnerani inatsit 22, 15. december 2015-imeersoq, Eqqartuussivinnik Aqutsivik pillugu inatsit, eqqartuussivimmi akitsuutit pillugit inatsit. Aamma takujuk Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Instituttip Killiffia 2015-2016, eqikkaaneq qupperneq 45, uani takuneqarsinnaavoq:

http://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelses/status/2015-16/statusrapport_2015-16_dk.pdf.

³⁴⁷ Kalaallit Nunaanni eqqartuussisuserisut inatsisitigut ikiuuttarnerat pillugu nalunaarut nr. 1448, 1. December 2015-imeersoq.

³⁴⁸ Inatsisitigut ikiuisarnermik ingerlatsivik imminut pigisup IKIUp ukiumoortumik nalunaarutaa 2012, qup.1.

³⁴⁹

³⁵⁰ Nalunaarut nr. 1243, 22. oktober 2013, Kalaallit Nunaanni eqqartuussisuserisunik inatsisitigut ikiorneqartarneq pillugu, § 5, imm.3.

³⁵¹ Inatsisitigut ikiuisarnermik ingerlatsivik imminut pigisup IKIUp ukiumoortumik nalunaarutaa 2015, uani takuneqarsinnaavoq:

<http://www.ikiu.gl/da/nyheder/arsberetning-2015/>

³⁵² Immikkoortumi tassani ilaatigut tunngaviuvoq ”Retten til undervisning i menneskerettigheder” uaniittoq “Uddannelse – Status 2015-2016”, Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Institutti nalunaarusiaata ilaa uanngaanneesoq “Menneskerettigheder i Danmark – Status 2015-16”, 2016.

³⁵³ Assersuutitut takuuk Naalagaaffiit Peqatigiit Race tunngavigalugu immikkoortitsinissaq pillugu lamaqaatigiissutaanni artikel 7, Naalagaaffiit

Peqatigiit Aningaasaqarnermut, Isumaginninnermut Kultureqarnermullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutaat, artikel 13, Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaanni artikel 29 aamma Naalagaaffiit Peqatigiit Naalliutitsisarneq pillugu isumaqatigiissutaanni artikel 10.

³⁵⁴ Naalagaaffiit Peqatigiit Aningaasaqarnermut, Isumaginninnermut Kultureqarnermullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutaat, artikel 13, imm 1.

³⁵⁵ Assersuutitut takuuk UN Human Rights Education and Training <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/HREducationTrainingIndex.aspx>; Council of Europe Charter on Human Rights Education and Education for Democratic Citizenship <http://www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>

³⁵⁶ Assersuutitut takuuk UN Office of the High Commissioner for Human Rights, "The Right to Human Rights Education – A compilation of provisions of international and regional instruments dealing with human rights education", <http://ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/Listofcontentg.aspx>

³⁵⁷ Vienna Declaration and Programme of Action, imm. 33. Naalagaaffiit Peqatigiit Nunarsuaq tamakkerlugu Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Ataatsimeersuarnerani Wien'imi 25. juni 1993 akuersissutigineqartoq.

³⁵⁸ UN World Programme for Human Rights Education, <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/Programme.aspx>.

³⁵⁹ UN Human Rights Council, Resolution A/HRC/RES/13/15 on the United Nations declaration on human rights education and training, 19. december 2011, artikel 2.

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/UNDHREducationTraining.aspx>.

³⁶⁰ Ibid., artikili 7, imm. 2.

³⁶¹ Ibid., artikilit 3 aamma 7.

³⁶² Ibid., artikilit 8 aamma 9.

³⁶³ Naalakkersuisut Ilinniartitaanermut periusissiaat 2015, "Ilinniartitaaneq – Siunissatsinnik tunngaviliisussaq", qupp. 7-8.

³⁶⁴ Naalakkersuisut Ilinniartitaanermut periusissiaat 2015 " Ilinniartitaaneq – Siunissatsinnik tunngaviliisussaq" qup. 10.

³⁶⁵ Meeqqat atuarfiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15 3. december 2012-imeersoq.

³⁶⁶ Meeqqat atuarfiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15 3. december 2012-imeersoq § 2.

³⁶⁷ Ilikkagaqartarnermut Institutti, Ilinniarfissuaq, Ilisimatusarfik, "Bachelorinngorniarluni qitiusumik ilinniarnermik aaqqissuussineq 2014", nalimassarneqartoq 2015.

- ³⁶⁸ Inatsisiliornermi najoqqutassiat, Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussani maleruagassaliornermi najoqqutassat, ilusaa naleqqussagaq 2011, Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat, Siulittaasup Naalakkersuisoqarfia, qup. 3.
- ³⁶⁹ Danmarks 4. rapport til Naalagaaffiit Peqatigiit Komité for Barnets Rettigheder, 2008, State Report CRC/DNK/4, afsnit 781f.
- ³⁷⁰ NAKUUSA pillugu takuuk <http://nakuusa.dk/content/om-nakuusa>.
- ³⁷¹ Paasisutissat nassaarineqarsinnaapput Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisinillu atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfiup nittartagaa aqputigalugu: www.naalakkersuisut.gl.
- ³⁷² Atuartitsinermi atortussat kalaallisuut qallunaatuullu aaneqarsinnaapput: <http://menneskeret.dk/udgivelser/saet-boerns-rettigheder-paa-skoleskemaet-undervisningsmateriale-yngste-mellemtrinnet>.
- ³⁷³ Saqqummersitat tamarmik uani takuneqarsinnaapput www.transparency.gl.
- ³⁷⁴ Danmarks 5. rapport til FN's Komité for Barnets Rettigheder, 2016, State Report CRC/DNK/5.
- ³⁷⁵ MIO, "Uangaana Timiga", akullernut 4.-7. klassinut atuartitsinermi atortoq, 2015.
- ³⁷⁶ Tusagassiuutinut nalunaarut 22. december 2015-imeersoq "Kalaallit inuussutut pisinnatitaaffiit pillugit inuusuttunut allanut ilinniartitsippit, SFI, uani nassaarineqarsinnaavoq: <http://www.sfi.dk/nyt/nyheder/presse/unge-groenlaendere-laerer-andre-unge-om-rettigheder/>
- ³⁷⁷ Else Christensen, "NAKUUSA imatut ilinniarfigaarput – Nakuusap Meeqqat oqallittarfianni ilaasortanik apersuineq", saqqummersinneqartoq 22. december 2015. Nalunaarusiaq aaneqarsinnaavoq uani: <http://www.sfi.dk/publikationer/det-har-vi-laert-af-nakuusa-10763/>
- ³⁷⁸ Inatsisartut, ukiakkut ataatsimiinneq 2015, imm. 35. Aalajangiineq allakkiami uaniippoq "Aappassaaneerinninnermut isumaliutissiissut." Tassunga attuumassutillit takukkit uani: <http://www.inatsisartut.gl/samlingerhome/oversigt-over-samlinger/samling/punktliste.aspx>
- ³⁷⁹ Naalakkersuisut Ilinniartitaanermut periusissiaat 2015 " Ilinniartitaaneq – Siunissatsinnik tunngaviliisusaaq" qupp. 7-8.
- ³⁸⁰ Naalakkersuisut Ilinniartitaanermut periusissiaat II 2016 q. 7.
- ³⁸¹ UN Human Rights Council, Resolution A/HRC/RES/13/15 on the United Nations declaration on human rights education and training, 19. december 2011, artikel 8, imm 1 aamma artikel 3, imm. 2.
- ³⁸² UN General Assembly, 'Revised draft plan of action for the first phase (2005-2007) Section B Stages of the implementation strategy', og UN General Assembly, 'Plan of Action for the second phase of the World Programme for Human Rights Education',

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/WPHRE/SecondPhase/Pages/Secondphaseindex.aspx>.

³⁸³ Naalagaaffiit Peqatigiit Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Højkommissariat aamma UNESCO, 2012, "Human Rights Education in Primary and Secondary Schools – A Self-Assessment Guide for Governments", <http://www.ohchr.org/documents/publications/selfassessmentguideforgovernments.pdf>.

³⁸⁴ Meeqqat atuarfiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012-imeersoq, § 2.

³⁸⁵ Thomas Trier Hansen, "Nunat tamat akornanni Isumaqatigiissutit Meeqqat pisinnaatitaaffiit pingaaruteqassasut", Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaata Siunnersoqatigiivi, 2014, q. 17.

³⁸⁶ Meeqqat atuarfiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012.

³⁸⁷ Namminersornerullutik Oqartussat, Atuarfimmil atuartitsissutini atuartitsissutinilu qanitariissuni alloriarfiit siunertaat kiisalu atuartitsissutit siunertaat ilikkagassatullu anguniagassat pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 16, 24. juuni 2003-meersoq, §§ 21 aamma 25.

³⁸⁸ Ilinniartitaanermut aqutsisoqarfiup nittartagaa http://inerisaavik.gl/saqqummersitat_ataani_takujuk.

³⁸⁹ Inuttut Ineriartorneq pillugu Ilinniartitsisut pilersaarussiaat 2002. Uani nassaarineqarsinnaavoq: http://www.inerisaavik.gl/fileadmin/user_upload/Inerisaavik/Laereplaner_dk/yn_gste_dk/PU_A_B_y_DK.pdf

³⁹⁰ Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaat artikili 29 aamma 42.

³⁹¹ Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaat artikili 42.

³⁹² Council of Europe, Charter for Democratic Citizenship Education and Human Rights Education, 2010.

³⁹³ UN Human Rights Council, Resolution A/HRC/RES/13/15 on the United Nations declaration on human rights education and training, 19. december 2011, artikel 2 samt WPHRE phase I.

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/UNDHREducationTraining.aspx>.

³⁹⁴ EVA 2016, "Ilinniarnertuunngorniarfimmik nalilersuineq", q. 7.

³⁹⁵ Ilinniarfissuaq, Ilinniarnermut Instituti, Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet "Bachelorinngorniarluni qitiusumik ilinniarnermik aaqqissuussineq 2014", nalimmassagaq 2015, q. 161.

³⁹⁶ Ibid, q. 31.

³⁹⁷ Ibid q. 179 aamma 182.

³⁹⁸ Ibid q. 41.

³⁹⁹ Ibid q. 137.

⁴⁰⁰ Ibid q. 43.

⁴⁰¹ Ibid q. 145,178, 180f aamma 145.

⁴⁰² UN Human Rights Council, Resolution A/HRC/RES/13/15 on the United Nations declaration on human rights education and training, 19. december 2011, artikel 3 og 7.

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/UNDHREducationTraining.aspx>.

⁴⁰³ UN World Programme for Human Rights Education, Plan of Action, First Phase, 2012 q. 4, 18f, 44 aamma 49.

⁴⁰⁴ Council of Europe, "Charter for Democratic Citizenship Education and Human Rights Education", 2010

⁴⁰⁵ FN-ip Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaa, artikili 29.

⁴⁰⁶ Naalagaaffiit Peqatigiit Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit komitéat, "Draft list of issues prior to the submission of the sixth periodic report of Denmark", CCPR/C/DNK/6, 29. november 2011, immikkoortoq 24.

⁴⁰⁷ Naalagaaffiit Peqatigiit Inuttut pisinnaatitaaffiannut Danmarkip naluaarusiaa kingulleq, 2015, "Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant pursuant to the optional reporting procedure, Denmark", CCPR/C/DNK/6, 10. november 2015, afsnit 208 og 212.

⁴⁰⁸ Thomas Trier Hansen, "Nunat tamat akornanni isumaqatigiissutit Kalaallit Nunaanni inunnut innarluutilinnut pingaaruteqassusiannik allaaserinnineq", Inuit Pisinnaatitaaffiit pillugit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi, 2014.

⁴⁰⁹ Naalagaaffiit Peqatigiit Innarluutilit pillugit Isumaqatigiissutaa, artikili 4.

⁴¹⁰ Meeqqat pillugit ataatsimiititap Danmark/Kalaallit Nunaannut innersuussutaa kingulleq, "Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention, Concluding observations: Denmark", CRC/C/DNK/CO/4, 7. april 2011, immikkoortoq 27 aamma 28.

⁴¹¹ Council of Europe, "Charter for Democratic Citizenship Education and Human Rights Education", 2010.

⁴¹² Ibid.

⁴¹³ UN World Programme for Human Rights Education, Plan of Action, Second Phase, 2012 q. 29.

⁴¹⁴ UN World Programme for Human Rights Education, Plan of Action, Second Phase, 2012 q. 16f aamma 29.

⁴¹⁵ Danmark pillugu takujuk "Fakta om Danmark". Norden.org'p nittartagaani takuneqarsinnaavoq: www.norden.org. Kalaallit Nunaat pillugu takujuk "Greenland in Figures 2013", Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, qupperneq 6.

⁴¹⁶ Qallunaat naalakkersuisui, ILO-isumaqatigiissut 122 pillugu nalunaarusiaq Suliffissaqartitsinermut politikki, 1964, 31. maj 2012-ip tungaanut atuuttoq, qup. 2. Sulisitsisut nittartagaanni takuneqarsinnaavoq: www.ga.gl.

⁴¹⁷ Danmarkimi naalakkersuisut, ILO-isumaqatigiissut 122 pillugu nalunaarussiaq Sammisassaqaartitsinnermut politikki, 1964, 31. maj 2012-ip tungaanut atuuttoq, qupperneq 2. Sulisitsit nittartagaanni takuneqarsinnaavoq: www.ga.gl.

⁴¹⁸ Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, Kalaallit Nunaanni innuttaasut 2016, 8. februar 2016,
<http://www.stat.gl/publ/da/BE/201601/pdf/Gr%C3%B8nlands%20befolkning%202016.pdf>

⁴¹⁹ ILO-isumaqatigiissut 122 pillugu nalunaarussiaq Sammisassaqaartitsinnermut politikki, 1964, 31. maj 2012-ip tungaanut atuuttoq.

⁴²⁰ "Internetimi immikkoortiterinerit" pingasut Kalaallit Nunaannut atuuttut pillugit takuuk <https://telepost.gl/da/privat/internet/det-nye-zonekoncept>

⁴²¹ Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfik, "Pingajoqarterutaat sinnerlugit meeqqat atuarfianit qaffasinnerusumik ilinniagaqarput", Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfiup nittartagaanni allaaserisaq takuneqarsinnaavoq: www.stat.gl -> Uddannelse -> Befolkningens Uddannelsesprofil -> 2014 Befolkningens Uddannelsesprofil -> Pingajorarterutaat sinnillit meeqqat atuarfiannit qaffasinnerusumik ilinniagaqarput,
<http://www.stat.gl/dialog/main.asp?lang=da&version=201503&sc=UD&subthemecode=o2&colcode=o>

⁴²² Danmarks Statistik, "Befolkningens højeste fuldførte uddannelse (15-69 år)", takuneqarsinnaavoq dst.dk -> Kisitsisit takukkit -> Befolkningens højst fuldførte uddannelse: <http://dst.dk/da/Statistik/emner/befolkningens-uddannelsesstatus/befolkningens-hoejst-fuldfoerte-uddannelse>

⁴²³ Meeqqat pillugit isumaqatigiisummi artikel 29.

⁴²⁴ Committee on Economic, Social and Cultural Rights General Comment no.13 (on article 13 the right to education). Se også Committee on Economic, Social and Cultural Rights General Comment no. 11 (on article 14 plans of action for primary education).

⁴²⁵ Meeqqat atuarfiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15 af 3. december 2012.

⁴²⁶ Meeqqat atuarfiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15 af 3. december 2012, § 43.

⁴²⁷ Ellen Jensen aamma Lone Hindby, "Kalaallit Nunaanni meeqqat atuafiat 2014/2015", 2015, Inerisaavik, qup. 7-10.

⁴²⁸ Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, Statistisk Årbog 2015, 15. Suli atualersimanginnermi paaqqinniffiit aamma meeqqat atuarfiat, 3.1.Meeqqat atuarfianni atuartut, qup. 2 (2. december 2015).

⁴²⁹ Naalakkersuisut, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik,
<http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Uddannelse-Kultur-Forskning-og-Kirke/Uddannelse-og-Forskning>

⁴³⁰ Ukiumoortumik naatsorsueqqissaarinerit 2014, takuneqarsinnaavoq stat.gl -> Statistisk Årbog -> Uddannelse -> Grønlands Uddannelsessystem, Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2014.

⁴³¹ Inatsisartut inatsisaat nr. 28 ulloq 9. december 2015 suliffissanut, ilitsersuisarnernut pikkorissaqqinnernullu qitiusumik ingerlatsiviit pillugit. Aamma tak. Naalackersuisut nutaarsiassaataat "Majoriaq - Suliffissanut, Ilitsersuinernut Pikkorissaqqinnernullu qitiusumik ingerlatsiviit aqqat nutaaq, 1. august 2016, takuneqarsinnaavoq

<http://www.majoriaq.gl/da/Nyheder/2016/08/Nyt-navn-Majoriaq>

⁴³² Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfik, Statistisk Årbog 2016, kap. 16: Uddannelse: Erhvervsuddannelser og gymnasiale uddannelser 2015, (26 maj 2016). Takuneqarsinnaavoq:

<http://www.stat.gl/publ/da/UD/201602/pdf/2015%20erhvervsuddannelser%20og%20gymnasiale%20uddannelser.pdf> .

⁴³³ Innuttaasut ilinniagaqarnerat 2014, Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfik, 29. oktober 2015

⁴³⁴ Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat, Naliliineq 2015 Danmarks Evalueringsinstitut.

⁴³⁵ Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat, Naliliineq 2015, Danmarks Evalueringsinstitut q. 7

⁴³⁶ UPA2015: Ilinniartitaanermut pilersaarussiaq II pillugu nalunaarussiaq-Atuutilersitsineq pillugu nalunaarut 2014, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfik, maj 2015.

⁴³⁷ ACE International Consultants, "Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutinut ilinniarfinni ilinnigaqarnermik taamaatitsiinnartarnermik ilinniartuuginnartitsinermillu misissuineq" (Study of Dropout and Completion at Vocational Education and Training Programmes in Greenland, Final report, Danish Translation), EU Kommissionen, 26. juni 2015.

⁴³⁸ Inatsisartut inatsisaat nr. 28 ulloq 9. december 2015 suliffissanut, ilitsersuisarnernut pikkorissaqqinnernullu qitiusumik ingerlatsiviit pillugit.

⁴³⁹ Ilinniartitsisunngorniartarnek – Kalaallit Nunaanni Ilinniarfissuarmi iliniartitsisutut ilinniartaanermik naliliineq, Danmarks Evalueringsinstitut (EVA), 2016

⁴⁴⁰ Ilinniartitsisunngorniartarnek – Kalaallit Nunaanni Ilinniarfissuarmi iliniartitsisutut ilinniartaanermik naliliineq, Danmarks Evalueringsinstitut (EVA), 2016, qup. 7. Tilgængelig via: <https://www.eva.dk/projekter/2015/naliliineq-af-laereruddannelsen-i-gronland>.

⁴⁴¹ Ilinniartitsisunngorniartarnek – Kalaallit Nunaanni Ilinniarfissuarmi iliniartitsisutut ilinniartaanermik naliliineq, Danmarks Evalueringsinstitut (EVA), 2016, qup. 8-9.

- ⁴⁴² Naalakkersuisut ataatsimiinneri, Imaqarniliat 26. april 2016, UPA 2016/46 Akissuteqaat. Uani takuneqarsinnaavoq http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Moeder-forNaalakkersuisut/M%C3%B8dereferater/2016/04/26_04_16
- ⁴⁴³ KANUKOKA, "Nunaqarfinni suliamik ingerlatsisunik ilinniartitsisarnermut atuartitsisarnermullu pilersaarut takorluukkallu", 2011, KANUKOKA´p isumasioqatigiissitsinera 11. – 13. september 2011.
- ⁴⁴⁴ Ellen Jensen aamma Lone Hindby, "Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat 2014-2015", 2015, Inerisaavik, qup. 7.
- ⁴⁴⁵ Siulittaasup Naalakkersuisoqarfia, "Nunap immikkoortuini ineriartortitsinermut periusissiaq pillugu nassuiaat", 2011, qup. 20.
- ⁴⁴⁶ KANUKOKA, " Nunaqarfinni suliamik ingerlatsisunik ilinniartitsisarnermut atuartitsisarnermullu pilersaarut takorluukkallu" 2011, KANUKOKA´p isumasioqatigiissitsinera 11.-13. september 2011.
- ⁴⁴⁷ Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit nalunaarusiaat 2010, "Ilinniartitaanermik misissuineq", Kalaallit Nunaata Aningaasaqarneranut Siunnersuisoqatigiit , nalunaarusiaa siulleq, qup. 105.
- ⁴⁴⁸ Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit, "Ilinniartitaanermik misissuineq", Kalaallit Nunaata Aningaasaqarneranut Siunnersuisoqatigiit , nalunaarusiaq siulleq, 2010, qup. 59.
- ⁴⁴⁹ Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit Nalunaarusiaat 2012, "Pinngortitai pisuussutit ineriartortitsinermi periusissiatut", Kalaallit Nunaata Aningaasaqarneranut Siunnersuisoqatigiit , nalunaarusiat pingajuat, qup. 58.
- ⁴⁵⁰ Naalakkersuisut, Ilinniartitaanermut pilersaarussiaq II (2016), Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, maj 2016, qup.r 17-18.
- ⁴⁵¹ Ilinniartitaanermut, Kulturimut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, ´Naalakkersuisuts Ilinniartitaanermut periusissiaat`, ´Ilinniartitaaneq – Siunissatsinni tunngaviususaa`, februar 2015, s. 9.
- ⁴⁵² Naalakkersuisut, Ilinniartitaanermut pilersaarussiaq II 2016, maj 2016, Ilinniartitaanermut, Kulturimut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik qup. 15
- ⁴⁵³ *Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat*, Naliliineq 2015, Danmarks Evalueringsinstitut (EVA), 2015, qup. 8.
- ⁴⁵⁴ *Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat*, Naliliineq 2015, Danmarks Evalueringsinstitut (EVA), 2015, qup. 62f.
- ⁴⁵⁵ *Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat*, Naliliineq 2015, Danmarks Evalueringsinstitut (EVA), 2015, qup. 61-63.
- ⁴⁵⁶ *Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat*, Naliliineq 2015, Danmarks Evalueringsinstitut (EVA), 2015, qup. 61-63.

⁴⁵⁷ Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Instituttip IMAK-imik ataatsimeeqateqarnera, 13. april 2016. IMAK-imiit peqataavoq siulersuisuni ilaasortaq Kirsten Lange Sandgren, sullissisullu marluk Sigrid Dahl aamma Karen Hjort.

⁴⁵⁸ Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik (MIPI), "Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu pillugit kisitsisit pingaarnerit 2011", april 2012, tabeli 7, qup. 21.

⁴⁵⁹ Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Eqqartuussiaviat, *B Storbritanniamut*, aalajangigaaq 8. juli 1987, app. nr. 9840/82, pr. 60 aamma Europamiut Inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit Eqqartuussiaviat, *Andersson Sverigemut*, aalajangigaaq 25. februar 1992, app. nr. 12963/87, pr. 72.

⁴⁶⁰ Unitsitsiinnartarnerup annikillisinneqarnissaa pillugu Suleqatigiissitaliamut suliaasiissutip imaa, Kultureqarnermut, Ilinniartitaanermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfik, 11. marts 2009

⁴⁶¹ ACE International Consultants, Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiummik ilinniakkamik unitsitsiinnartarneq attassiinnartarnerlu pillugit misissuineq (Study of Dropout and Completion at Vocational Education and Training Programmes in Greenland, Final report, Danish Transaltion), EU Kommissionen, 26. juni 2015.

⁴⁶² ACE International Consultants, "Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiummik ilinniakkamik unitsitsiinnartarneq attassiinnartarnerlu pillugit misissuineq" (Study of Dropout and Completion at Vocational Education and Training Programmes in Greenland, Final report, Danish Transaltion), EU Kommissionen, 26. juni 2015, qup. 47-48.

⁴⁶³ ACE International Consultants, "Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiummik ilinniakkamik unitsitsiinnartarneq attassiinnartarnerlu pillugit misissuineq" (Study of Dropout and Completion at Vocational Education and Training Programmes in Greenland, Final report, Danish Transaltion), EU Kommissionen, 26. juni 2015, qup. 9

⁴⁶⁴ Unitsitsiinnartarnerup annikillisinneqarnissaa pillugu suleqatigiissitaliap Ukiumoortumik nalunaarusiaa 2014, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut Ilisimatusarnermullu Naalackersuisoqarfik.

⁴⁶⁵ Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut Ilisimatusarnermullu Naalackersuisoqarfik, FM2015: Ilinniartitaanermut pilersaarusiaq pillugu nalunaarutII - Implementeringsrapport 2014, The Government of Greenland and the EU Commission, Maj 2015

⁴⁶⁶ Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfik Ilinniartitaaneq, naammassingnitsuukkat ACE International Consultants

⁴⁶⁷ ACE International Consultants, "Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiummik ilinniakkamik unitsitsiinnartarneq attassiinnartarnerlu pillugit misissuineq" (Study of Dropout and Completion at Vocational Education and Training Programmes in Greenland, Final report, Danish Transaltion), EU Kommissionen, 26. juni 2015, qup. 68-72.

⁴⁶⁸ Tak. Naalackersuisut, Ilinniartitaanermut pilersaarussiaq II (2016), Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfik, maj 2016, immikkoortoq 6.2.1, og Naalackersuisut nutaarsiassatut saqqummiussaata sanaartornermik sulialinni prakrikerfissanik amigaateqarnerujussuarmut tunngasoq "Sanaartornermi sungiusaammik suliffissanik maannakkut amigaateqarneq", 12. oktober 2015.

